

PAGRINDINIO UGDYMO BENDROSIOS PROGRAMOS: SOCIALINIS UGDYMAS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Ugdymo srities paskirtis

1.1. Socialinis ugdymas pagrindinėje mokykloje yra svarbi mokinių bendrojo ugdymo dalis. Mokiniai gilina pradinėje mokykloje įgytą supratimą apie pasaulį, kuriame jie gyvena, ir toliau plėtoja patirtį, kad galėtų prasmingai ir atsakingai jame veikti. Mokiniai nagrinėja žmonių gyvenimą gamtinėje, socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje, tyrinėja praeitį, dabartį ir kuria ateities planus. Jie įgyja supratimą apie visuomenę, jos santykį su gamtine aplinka, suvokimą, kas yra istorijos raida, tautiškumas ir pilietiškumas. Ugdomi gebėjimai ir vertybės, būtinos aktyviam tautos nariui ir piliečiui. Mokiniai mokomi dalyvauti ir bendradarbiauti visuomenėje, kurioje jie gyvena.

1.2. Socialinis ugdymas remiasi socialinių ir humanitarinių mokslų – antropologijos, filosofijos, ekonomikos, geografijos, istorijos, politologijos, psichologijos, sociologijos ir teisės – pagrindais. Jis apima ne tik socialiniam asmeniui skirtus mokomuosius dalykus, bet ir daugelį kitų mokomųjų dalykų, kurių ugdomasis poveikis, puoselėjant jauno žmogaus socialinę kultūrą, labai reikšmingas. Be to, socialinę mokinių brandą skatina visos mokyklos bendruomenės gyvenimas: ugdymo proceso organizavimas, papildomas ugdymas, partneriškas mokyklos bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas, mokyklos ryšiai su vietos bendruomene, sveikos gyvensenos įgūdžių plėtojimas. Socialinis ugdymas taip pat turėtų skatinti mokinius siekti įgyti žinių, ugdytis gebėjimus ir vertybes, kurios padėtų siekti darnios gyvensenos ir kurti darnią aplinką.

1.3. Praktiniams socialinio ugdymo gebėjimams ugdytis ypač reikšminga mokinių socialinė veikla – integrali bendrojo ugdymo dalis, maksimaliai susieta su Bendrųjų programų keliamais tikslais ir uždaviniais.

II. TIKSLAI, UŽDAVINIAI, STRUKTŪRA

2. Tikslas

Siekama, kad pagrindinėje mokykloje mokiniai įgytų supratimą apie žmonių gyvenimą demokratinėje visuomenėje, istorinį ir kultūrinį žmonijos ir lietuvių tautos palikimą, gamtos ir žmogaus savitarpio ryšius; kad išsiugdytų gebėjimus aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, bendrauti ir bendradarbiauti, siekti įgyvendinti jiems ir visuomenei svarbius tikslus; kad ugdytųsi tautinę ir pilietinę savimonę, grindžiamą demokratinėmis ir kultūrinėmis tautos vertybėmis.

3. Uždaviniai

Siekdami socialinio ugdymo(si) tikslo, mokiniai:

- mokosi suprasti demokratinės visuomenės ir valstybės prigimtį, jos gyvavimo principus ir normas, istorinę Lietuvos, Europos ir pasaulio raidą, gamtinius procesus, jų įtaką žmonių veiklai ir gyvensenai, gamtinės aplinkos ir žmogaus gyvenimo sąlygų regioninius skirtumus;
- tyrinėdami žmonių gyvenimą praeityje ir dabartyje, nustato istorinių įvykių, geografinių, visuomeninių reiškinių priežastis ir pasekmes, suvokia ir kritiškai vertina dabartiniame pasaulyje vykstančius politinius, socialinius, ekonominius, kultūrinius ir gamtinius reiškinius bei procesus;
- analizuoja savo ir kitų žmonių elgesį, individualius ypatumus, aktualias visuomenės gyvenimo problemas, vertina jas ir, kiek leidžia galimybės, bando spręsti žvelgdami iš asmeninės, savo gyvenamosios vietovės, nacionalinės ir globalios perspektyvos;
- jaučia pagarbą savo ir kitų tautų tradicijoms, gamtos ir kultūros paveldui, gamtinei aplinkai, siekia visa tai saugoti ir plėtoti, atsakingai, aktyviai dalyvaudami mokyklos ir vietos bendruomenių bei valstybės gyvenime;
- įvairiose gyvenimo srityse savo veiklą grindžia darniojo vystymosi principais, humanizmo ir demokratijos vertybėmis, savitarpio supratimu, tarimosi ir susitarimo dvasia.

4. Struktūra

4.1. Socialinis ugdymas pagrindinėje mokykloje grindžiamas šiais mokomaisiais dalykais: istorija, geografija, pilietiškumo pagrindų kursu, ekonomika, psichologija. 5 klasėje mokiniai mokosi istorijos, o 6

klasėje – istorijos ir geografijos, į šiuos dalykus integruojant ekonomiką ir pilietiškumo ugdymo pagrindus. 5 klasėje mokiniai, mokydamiesi istorijos ir kurso „Gamta ir žmogus“, įgyja geografijos žinių ir gebėjimų. 7–8 klasėse jie mokosi istorijos ir geografijos, išlaikydami tvirtus šių mokomųjų dalykų ryšius. 9–10 klasėse, be minėtų istorijos ir geografijos dalykų, mokomasi pilietiškumo ugdymo ir ekonomikos. Be to, 9–10 klasių mokiniai gali pasirinkti mokytis psichologijos dalyką.

4.2. Mokydamiesi socialinio ugdymo dalykų, mokiniai ne tik įgyja žinių ir gebėjimų, padedančių suprasti gamtinę, socialinę, kultūrinę aplinką ir sėkmingai joje veikti, bet ir ugdosi bendruosius gebėjimus, vertybines nuostatas. Nors mokykloje mokiniai mokosi atskirų socialinio ugdymo dalykų, visus juos jungia vienodos socialinio ugdymo bendrųjų gebėjimų sritys (pateikiamos lentelėje „Socialinės kompetencijos struktūra“).

4.3. Socialinės kompetencijos struktūra

Socialinės kompetencijos struktūra

Gebėjimai ir nuostatos Dalykų ugdomosios veiklos sritys	Žinios ir supratimas	Socialinio dalyvavimo ir bendradarbiavimo	Problemų sprendimo	Praktiniai/veiklos	Komunikavimo	Mokėjimo mokytis	Vertybinės nuostatos
Istorija							
1. Istorinės raidos supratimas							
2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje							
3. Istorijos šaltinių tyrinėjimas ir interpretavimas							
4. Istorinio supratimo raiška							
Geografija							
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje							
2. Geografinės informacijos skaitymas							
3. Regiono pažinimo raiška							
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai							
Pilietiškumo ugdymas							
1. Visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas							
2. Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje							
3. Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas							
Ekonomika							
1. Orientavimasis rinkoje							
2. Asmeninių finansų tvarkymas							
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis							
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas ir vertinimas							
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose							
Psichologija							
1. Psichologija kaip asmenybės ir jos santykio su pasauliu tyrinėjimas							
2. Kaip pažįstame pasaulį							

3. Emocinis savęs ir pasaulio išgyvenimas							
4. Psichologijos žinių taikymas kasdieniame gyvenime							

4.4. Visi 5–10 klasių mokiniai privalo dalyvauti socialinėje veikloje, apimančioje šias veiklos sritis: visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas, dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje, socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas. Socialinė veikla organizuojama koncentrais. 5–6 klasių mokiniai dalyvauja veikloje, kuri labiau skatina juos kurti socialinius klases, mokyklos bendruomenės, kaimynystės ryšius ir juos stiprinti. Pavyzdžiui, jie dalyvauja aplinkos tvarkymo ir švaros palaikymo, savitarpio pagalbos, geros kaimynystės akcijose ir pan. 7–8 klasių mokinių veikla orientuota į pilietiškumo ir atsakingo dalyvavimo gebėjimų ugdymąsi ir jų plėtotę, dalyvaujant mokyklos savivaldos, įvairių vietos bendruomenės ir jaunimo organizacijų veikloje. Pavyzdžiui, mokiniai rengia kultūrinius renginius bendruomenės nariams, dalyvauja šalpos ir socialinės paramos akcijose, tiria bendruomenės narių poreikius, padeda juos tenkinti ir pan. 9–10 klasių mokiniai savo socialinėje veikloje gilina į visuomeninį kontekstą, ugdo visuomeninę atsakomybę, susipažįsta su profesijomis, identifikuodami savo poreikius ir galimybes, dalyvauja rinkimų į vietos savivaldą kampanijose. Pavyzdžiui, jie dalyvauja savanoriškoje įvairių socialinių institucijų, verslo įmonių, nevyriausybinių organizacijų ir pan. veikloje.

III. PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS: INTEGRAVIMO GALIMYBĖS, DIDAKTINĖS NUOSTATOS, MOKYMOSI APLINKA

5. Integravimo galimybės

5.1. Integruojamoji socialinio ugdymo ašis yra siekis ugdyti sąmoningą ir aktyvų savo tautos ir pilietinės visuomenės narį. Mokydamiesi socialinio ugdymo dalykų, dalyvaudami mokyklos ir vietos bendruomenių gyvenime, mokiniai skatinami susidaryti visuminį pasaulio, kuriame jie gyvena ir veikia, vaizdą. Todėl turėtų būti išlaikomi glaudūs integraciniai atskirų socialinio ugdymo dalykų ryšiai. Žinios, gebėjimai ir ugdymo srities nuostatos, įgytos mokantis istorijos, geografijos, pilietiškumo pagrindų kurso, ekonomikos ir psichologijos, turėtų padėti mokiniams iš įvairių pozicijų suvokti žmogaus santykį su socialine, gamtine ir kultūrine aplinka praeityje ir šiandien, taip pat padėti pagrindus atsakingai gyventi ir veikti demokratinėje visuomenėje.

5.2. Socialinio ugdymo uždaviniais siekti turėtų būti išnaudojamos socialinio ugdymo ir kitų ugdymo sričių integracijos galimybės:

- su doriniu ugdymu socialinio ugdymo dalykus sieja bendras siekis ugdyti atsakingą tautos ir pilietinės visuomenės narį, gebantį savo veiksmus grįsti visuomeniniu nuovokumu ir dorinėmis nuostatomis;
- su gimtąja kalba socialinį ugdymą sieja bendras siekis rūpintis žodine ir rašytine asmens raiška. Per socialinio ugdymo dalykų pamokas diskutuojant, argumentuojant, oponuojant, nagrinėjant, interpretuojant ar kuriant tekstus turėtų būti kryptingai ugdoma kalbinė asmens kultūra. Šias sritis sieja ir politinis, socialinis bei kultūrinis literatūros tekstų kontekstas;
- su užsienio kalbomis socialinį ugdymą sieja siekis aiškintis kitų tautų ir valstybių politinio, socialinio, ūkinio ir kultūrinio gyvenimo bruožus. Aukštesnėse klasėse derėtų remtis reikšmingais užsienio kalbų tekstais, padedančiais pažinti pasaulio tautas, kultūras;
- su meniniu ugdymu socialinį ugdymą sieja bendri meno pažinimo ir jo interpretavimo tikslai, meno šakų istorinės raidos pažinimas, meno kūrinių politinio, socialinio ir kultūrinio konteksto nagrinėjimas. Abiejų sričių dalykus jungia siekis ugdyti pilietinę poziciją siekiant išsaugoti kultūros paveldą;
- su gamtamoksliniu ugdymu ir matematika socialinio ugdymo dalykus sieja bendras siekis ugdyti loginį mąstymą; visuomenės ir gamtos reiškiniams tirti taikomi matematiniai metodai; gamtos mokslams būdingas dėmesys faktinei medžiagai, duomenų patikimumui, interpretacijos pagrįstumui. Šias sritis sieja bendros problemos ir temos: darnusis vystymasis, gamtos ir technologijų įtaka visuomenės raidai ir sveikatingumo sampratos nagrinėjimas;
- su informacinėmis technologijomis socialinį ugdymą sieja bendri siekiai ugdyti mokinių gebėjimus ieškoti, analizuoti, kritiškai vertinti, apibendrinti ir perteikti informaciją kitiems;
- su technologiniu ugdymu socialinį ugdymą sieja siekis ugdyti atsakingą požiūrį į technologijų naudojimą, tautinių kultūros tradicijų puoselėjimą, kai kurių technologijų, žmogaus buities, tautinių tradicijų, darbo raidos pažinimą.

5.3. Socialinio ugdymo turinys padeda įgyvendinti ir integruojamąsias programas. Derinant socialinio

ugdymo ir šių programų tikslus, turinį, ugdymo būdus, įgyvendinamos mokėjimo mokytis, pilietiškumo, verslumo, darniojo vystymosi ir kultūrinio sąmoningumo integruojamosios programos.

6. Didaktinės nuostatos

6.1. Planavimas. Planuojant socialinio ugdymo procesą, mokytojui svarbu:

6.1.1. formuluoti aiškius mokymosi tikslus ir konkrečius į rezultatą orientuotus uždavinius;

6.1.2. numatyti, ko ir kaip mokiniai bus mokomi, kaip jie parodys savo mokymosi rezultatus, kaip bus vertinami ir kaip apmąstys mokymosi procesą ir pasiektus rezultatus;

6.1.3. atsižvelgti į mokyklos bendruomenės keliamus socialinio ugdymo tikslus ir prioritetus, konkrečios klasės mokinių pasiekimų lygį, į mokymosi poreikius, į mokymosi stilių ir polinkius, į mokymo ir mokymosi sąlygas;

6.1.4. bendradarbiauti su kitais socialinio ugdymo ir kitų dalykų mokytojais, ieškoti sąsajų, siekti atskirų dalykų ugdymo turinio integracijos ir taip visapusiškai ugdyti asmenybę.

6.1.5. planuojant socialinę veiklą, atsižvelgti į mokinių amžiaus tarpsnių ypatumus, į jų interesus, į mokyklos ir vietos bendruomenių galimybes.

6.2. organizuojant socialinio ugdymo procesą, mokytojui svarbu laikytis šių ugdymo nuostatų:

6.2.1. mokiniams suteikti ne tik žinių apie visuomenę, kurioje jie gyvena, bet ir ugdyti jų gebėjimus orientuotis šiuolaikinėje informacijos ir technologijų gausoje – siekti socialinio raštingumo;

6.2.2. ugdant tautinį ir pilietinį sąmoningumą, laikytis vertybių ir veiklos vienovės principo;

6.2.3. taikyti aktyvius ugdymo metodus, skatinančius tyrinėti, interpretuoti, spręsti problemas;

6.2.4. skatinti mokinius rinkti informaciją iš įvairių – žiniasklaidos, socialinės aplinkos – šaltinių, ją kritiškai vertinti ir apibendrinti, daryti išvadas ir spręsti problemas;

6.2.5. mokyti mokinius argumentuotai reikšti savo nuomonę, kritiškai vertinti faktus, pateikiamas įvykių ir reiškinių versijas ir požiūrius;

6.2.6. skatinti mokinius per socialinio ugdymo dalykų pamokas įgytas žinias taikyti kasdieniame gyvenime ir įvairiose nestandartinėse situacijose;

6.2.7. socialinę ugdymą glaudžiai sieti su gyvenimo praktika, mokiniams pateikti užduočių, reikalaujančių, kiek leidžia jų galimybės, nagrinėti svarbiausias šių dienų visuomenės gyvenimo aktualijas ir problemas;

6.2.8. socialinę veiklą sieti su pačių mokinių pasirinkimu, mokytojų pasiūlymais, mokyklos ir vietos bendruomenių poreikiais.

6.3. vertinant mokinių socialinio ugdymo pasiekimus ir pažangą, svarbu:

6.3.1. remtis „Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata“ (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. ISAK-256). Mokantis socialinio ugdymo dalykų, atsižvelgiant į vertinimo tikslus ir paskirtį, taikyti tokius vertinimo būdus: diagnostinį, formuojamąjį ir apibendrinamąjį;

6.3.2. atsižvelgti į Bendrosiose programose mokinių pasiekimams keliamus reikalavimus. Vertinimas turėtų apimti ne tik mokinių žinias ir gebėjimus, bet ir nuostatas, kultūrinę, socialinę ir pilietinę mokinių saviraišką;

6.3.4. rengiant diagnostines užduotis, rekomenduojama laikytis tokio žinių ir gebėjimų santykio: 50 proc. užduoties taškų turėtų būti skirta tikrinti žinioms ir supratimui, kiti 50 proc. – tikrinti gebėjimą taikyti žinias, analizuoti ir vertinti.

6.3.3. itin daug dėmesio skirti formuojamajam vertinimui, kuris skatina mokinius tobulinti savo socialinę ir pilietinę kompetenciją, suteikia grįžtamąją informaciją apie mokymosi pažangą, padeda spręsti ugdymosi ir mokymosi problemas;

6.3.4. socialinėje veikloje taikyti refleksyvųjį vertinimą.

7. Mokymosi aplinka

7.1. Ugdant mokinių tautinę ir pilietinę savimonę, plėtojant jų socialinius gebėjimus ir žinias, svarbu kurti saugią mokymosi aplinką, kurioje mokinių ir mokytojų, pačių mokinių tarpusavio santykiai būtų grindžiami pagarba vienas kitam, atvirumu ir nuoširdumu.

7.2. Mokymosi aplinkoje turėtų būti sudarytos vienodos sąlygos visų mokinių socialinei, pilietinei ir kultūrinei saviraiškai. Tai turėtų skatinti kūrybinę mokinių veiklą, jų savarankiškumą, kritiškumą, formuoti emocinius, vertybinius santykius su kitais žmonėmis ir aplinkiniu pasauliu. Mokinių ugdymas turėtų vykti ne tik klasėje, mokykloje, bet ir už jos ribų, kur patys mokiniai savarankiškai ugdytųsi per pamokas formuojamus gebėjimus.

7.3. Mokymosi aplinka turėtų būti pritaikyta įvairių poreikių mokiniams ir įvairiems jų poreikiams, ji

turėtų būti saugi ir higieniška. Mokiniamis turėtų būti sudaromos galimybės:

- bendradarbiauti, dirbti grupėmis ir visiems kartu atlikti pavestas užduotis;
- per pamokas naudotis įvairia informacine medžiaga (sieniniais žemėlapiais, mokomosiomis kompiuterinėmis programomis, internetu, vaizdine medžiaga ir kt.), naudoti įvairius prietaisus ir įrangą, stebėti ir tirti aplinką;
- vykdyti projekcinę veiklą ir organizuoti įvairias šventes, ypač turinčias kultūrinę, ekologinę reikšmę;
- rengti mokomasias ekskursijas į gamtą, įmones, muziejus, į mokslo ir kitas įstaigas, iš anksto numatant tikslus, su mokiniais aptarus užduotis ir atsiskaitymo tvarką;
- kurti vaikų ir jaunimo organizacijas, dalyvauti jų veikloje, dalyvauti visuomenei naudingoje mokyklos ir vietos savivaldos veikloje.

IV. ISTORIJA: PASIEKIMAI, TURINIO APIMTIS, VERTINIMAS

8. Istorija – socialinio ugdymo dalis

8.1.1. Tikslas

Svarbiausias istorijos mokymo pagrindinėje mokykloje tikslas – padėti mokiniams formuoti istorinę sąmonę, supratimą, kad šiandienos pasaulis, jo tvarka ir vertybės yra istoriškai nulemtos ir kintančios.

Ugdydama istorinį mąstymą, istorija padeda mokiniams orientuotis gyvenime. Ji atskleidžia dabarties problemų istorinį nulemtumą ir moko sprendžiant problemas remtis istorine žmonijos patirtimi. Padėdama suprasti praeitį ir dabartį, istorija kartu moko prognozuoti socialinių, ekonominių, politinių ir kultūrinių procesų raidą, padeda projektuoti ateitį.

Per istorijos pamokas mokiniai turėtų pažinti konkrečią praeities žmogaus gyvenseną, suprasti jo mąstyseną, jauseną, tikėseną, veiksena, jo vertybių ir idėjų pasaulį, pagrindinius istorijos įvykius, reiškinius ir procesus. Mokiniai turėtų įgyti istorijos, kaip sudėtingos ir sąryšingos visumos, sampratą, susidaryti pozityvų santykį su praeities ir dabarties pasauliu. Istorija turėtų padėti ugdyti mokinių gebėjimą kritiškai mąstyti, stiprinti vertybines nuostatas ir kūrybiškumą.

Istorijos pažinimas turėtų padėti mokiniams tapti atsakingais ir iniciatyviais piliečiais, gebančiais įvairiapusiškai vertinti žmonių gyvenimo pokyčius praeityje ir šiandien, aktyviai dalyvauti visuomenės ir valstybės gyvenime, priimti apgalvotus sprendimus.

8.1.2. Uždaviniai

Siekdami istorijos dalyko tikslo, mokiniai:

- įgyja supratimą apie savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę raidą nuo seniausių laikų iki šių dienų;
- sieja istorinius faktus į prasminę visumą, nustato istorinių reiškinių priežastis ir pasekmes;
- įžvelgia skirtingas istorinių įvykių interpretacijas ir aiškinasi jų priežastis;
- renka ir analizuoja įvairiuose šaltiniuose ir žiniasklaidoje pateikiamą informaciją, kritiškai ją vertina;
- įvairiais būdais perteikia savo supratimą apie praeitį ir dabartį, jį argumentuoja;
- domisi savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorine praeitimi, ugdomi pagarba praeities kartų kultūriniam palikimui;
- suvokia demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorinę raidą bei reikšmę praeityje ir šiandieniam gyvenime.

8.1.3. Struktūra

Programoje ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–6, 7–8, 9–10 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos šios veiklos sritys:

- *istorinės raidos supratimas* – apima mokinių nuostatas, gebėjimus ir žinias, kurių reikia norint suprasti gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio politinę, socialinę, ekonominę ir kultūrinę raidą praeityje.
- *orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje* – apima mokinių nuostatas, gebėjimus ir žinias, kurių reikia svarbiausiems pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpiams, jų bruožams nustatyti, išdėstyti juos chronologine seka, palyginti tarpusavyje; gebėti priskirti svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos įvykius, reiškinius ir procesus istorijos laikotarpiams; susieti gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio

istorijos įvykius ir reiškinius; suvokti istorinio vyksmo geografinį kontekstą ir įvertinti geopolitinių veiksnių įtaką istorijos raidai.

- *istorijos tyrimas ir interpretavimas* – apima mokinių nuostatas, gebėjimus ir žinias, reikalingas istorijos įvykiams ir reiškiniams analizuoti; rinkti informaciją iš istorijos šaltinių, nustatyti jų atsiradimo laiką, svarstyti jų kontekstą, spręsti jų autorystės ir patikimumo klausimus; remiantis dokumentine medžiaga, konstruoti istorinį aiškinimą; remiantis įvairiais kriterijais, kritiškai vertinti istorijos faktus, nuomones ir pateikiamas įvykių versijas.

- *istorijos supratimo raiška* – apima mokinių nuostatas, gebėjimus ir žinias, reikalingas įvairiais būdais perteikti savąjį istorijos supratimą ir jį argumentuoti.

Istorijos ugdamosios veiklos srityse apibrėžtos mokinių nuostatos, gebėjimai ir žinios ugdamos atskiruose koncentruose nagrinėjant Lietuvos, Europos ir pasaulio praeitį:

5–6 klasėse mokiniai susipažįsta su reikšmingiausiais savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos istorijos epizodais nuo seniausių laikų iki šių dienų. Rekomenduojama 5 klasėje gyvenamosios vietovės istorijai nagrinėti skirti apie 10 proc. numatytų valandų skaičiaus. 6 klasėje Lietuvos kaimyninių šalių istorijai nagrinėti taip pat skirti apie 10 proc. numatytų valandų skaičiaus.

7–8 klasėse mokiniai susipažįsta su Lietuvos ir pasaulio istorija nuo seniausių laikų iki XVII a. antrosios pusės. Šiame konkcentre pasaulio istorijos nagrinėjimas baigiamas Trisdešimtmečio karo pabaiga (Vestfalijos ir Pirėnų taikų sutartimis), o Lietuvos – karais su Rusija bei Švedija ir Vazų dinastijos valdymo pabaiga.

9–10 klasėse mokiniai nagrinėja Lietuvos ir pasaulio istoriją nuo XVII a. antrosios pusės iki šių dienų.

Rekomenduojama, kad 7–10 klasėse, integruotai mokant Lietuvos ir pasaulio istorijos, Lietuvos istorijai nagrinėti nuo Lietuvos valstybės susikūrimo būtų skirta apie 40 proc. numatytų valandų skaičiaus.

8.2. Mokinių gebėjimų raida

Šiame skyrelyje aprašoma, kaip auga esminiai mokinių gebėjimai istorijos ugdamosiose veiklos srityse pereinant iš vieno koncentro į kitą. Tai gali padėti mokytojui numatyti mokinių gebėjimų raidos nuoseklumą ir tęstinumą, planuoti mokymosi pažangą.

Veiklos sritis	5–6 klasės	7–8 klasės	9–10 klasės
1. Istorijos raidos supratimas	Remdamiesi savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos praeities epizodais, bendrais bruožais aiškina istorinę visuomenės kaitą. Išskiria kai kurias svarbiausias dabarties problemas.	Remdamiesi pasaulio ir Lietuvos praeities įvykiais ir reiškiniais, bendrais bruožais aiškina istorinę visuomenės kaitą, jos sąsajas su konkrečiais istorijos laikotarpiais. Paaškina reikšmingiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas.	Remdamiesi pasaulio, Lietuvos praeities įvykiais ir reiškiniais, paaškina ir, vadovaudamiesi pateiktais kriterijais, vertina istorinę visuomenės kaitą. Paaškina svarbiausias problemas ir jų sprendimo būdus tam tikrais Lietuvos ir pasaulio istorijos laikotarpiais, sieja juos su dabartimi.
2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje	Išdėsto istorijos laikotarpius chronologine seka. Žemėlapyje parodo per istorijos pamokas nagrinėtų svarbiausių Lietuvos ir Europos istorijos įvykių vietas.	Chronologiškai sieja pasaulio ir Lietuvos įvykius bei reiškinius, priskiria juos tam tikriems istorijos laikotarpiams. Žemėlapyje lokalizuoja svarbiausius per istorijos pamokas nagrinėtus įvykius.	Vadovaudamiesi pateiktais kriterijais, palygina svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius. Žemėlapyje lokalizuoja įvykius, reiškinius ir aiškina jų eigą.
3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas	Naudoja istorijos šaltinius informacijai apie praeitį gauti. Išskiria akivaizdžias istorinių įvykių priežastis ir pasekmes.	Naudoja istorijos šaltinius informacijai gauti, juos analizuoja ir daro apibendrinimus. Atskleidžia aptariamų įvykių ir reiškinių vidines ir išorines priežastis, jų	Kritiškai vertina istorijos šaltinius, daro apibendrinimus ir išvadas. Nustato pasaulio, Lietuvos įvykių ir reiškinių priežastis bei pasekmes to meto visuomenei ir tolesnei

		sąsajas.	istorinei kaitai.
4. Istorinio supratimo raiška	Įvairiais būdais išreiškia savo istorijos įvykių supratimą ir dažniausiai tinkamai vartoja istorijos sąvokas.	Nagrinėdami įvykius ir reiškinius, perteikia savo supratimą ir dažniausiai tinkamai vartoja istorijos sąvokas.	Išreiškia savo istorijos supratimą, dažniausiai tinkamai vartoja istorijos sąvokas, remiasi teorinėmis žiniomis.

8.3. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 5–6 klasės

5–6 klasėse toliau ugdomos mokinių nuostatos, gebėjimai ir plėtojamos žinios, įgytos pradinio ugdymo pakopoje. Mokiniai su praeitimi pirmiausia susipažįsta nagrinėdami ryškiausius savo gyvenamosios vietovės istorijos epizodus. Tolydžio mokinių istorinio pažinimo sritis plečiama. Nagrinėjami svarbiausi Lietuvos istorijos, kaimyninių šalių ir visos Europos istorijos epizodai. Svarbu, kad mokiniai susidarytų vaizdinius apie istorinę savo šalies ir Europos praeitį, kad išmokytų skirti istorijos laikotarpius, kad suvoktų chronologinę jų seką ir mokėtų žemėlapyje parodyti svarbiausių per istorijos pamokas nagrinėtų įvykių vietas. Mokiniai turėtų būti mokomi rinkti jų amžiui suvokiamą istorijos medžiagą, ja naudotis ir ja remiantis daryti išvadas.

8.3.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 5–6 klasės

kyrelyje aprašomi 5–6 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, ką turi būti įgiję mokiniai, baigiantys šį koncentrą. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti, kokie bus laukiami mokinių pasiekimai. Kartu su reikalavimais mokinių pasiekimams pateikiamos ugdymo gairės, o jose – rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų ugdymo(si) rezultatų.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės

1. Istorinės raidos supratimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti, kad, norint suprasti dabartinį mūsų gyvenimą, būtina pažinti praeitį.	1.1. Paaiškinti, kodėl svarbu žinoti apie praeityje vykusius įvykius.	1.1.1. Pateikti pavyzdžių, atskleidžiančių praeities įvykių ryšį su dabartimi.	Mokytojas pateikia pavyzdžių, rodančių praeities ir dabartinio gyvenimo ryšį, paaiškina, kodėl svarbu pažinti praeitį.
Domėtis savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių tautų bei Europos praeitimi ir dabartimi.	1.2. Paaiškinti, kaip istorikai tiria praeitį.	1.2.1. Pateikti keletą istorijos šaltinių, suteikiančių žinių apie žmonių gyvenimą praeityje.	Mokiniai, dirbdami grupėse, aiškinasi, kaip istorikai, remdamiesi istorijos šaltiniais (pvz., praeityje žmonių naudotais buities daiktais, įvairiais pasakojimais, legendomis, mitais ir kt.), tiria praeitį. Mokytojo padedami, mokiniai, remdamiesi istorijos šaltiniais, kuria pasakojimus apie žmonių gyvenimą praeityje.
Jausti pagarbą gyvenamosios vietovės, savo, kaimyninių tautų ir Europos praeičiai.	1.3. Nustatyti savo šeimos, giminės, gyvenamosios vietovės ir Lietuvos praeities įvykių ryšį.	1.3.1. Nurodyti keletą faktų iš savo šeimos ir giminės istorijos.	Iš mokytojo pateikto šeimos genealoginio medžio pavyzdžio mokiniai mokosi sudaryti šeimos arba giminės genealoginį medį. Mokiniai renka įvairią informaciją apie savo šeimos ir giminės praeitį, mokytojo padedami, ją apibendrina. Mokiniai aptaria problemas, su kuriomis susidūrė tyrinėdami savo šeimos, giminės, mokyklos, gyvenamosios vietovės praeitį.
Suvokti demokratijos, humaniškumo, pilietiškumo ir tautiškumo reikšmę praeityje ir šiandiniame gyvenime.			

	1.4. Nustatyti savo gyvenamosios vietovės, rajono, regiono ir Lietuvos istorijos įvykių ryšį.	1.4.1. Nurodyti keletą savo gyvenamosios vietovės, rajono ir regiono istorijos ir kultūros objektų. 1.4.2. Nurodyti keletą svarbiausių faktų iš savo gyvenamosios vietovės, rajono ir regiono istorijos.	Per istorijos pamokas ir išvykas (pvz., į muziejus, archeologinių tyrimų ekspedicijų vietas ir kt.) mokiniai susipažįsta su savo gyvenamosios vietovės, rajono, regiono istorijos ir kultūros objektais, aiškinasi jų svarbą Lietuvos istorijoje. Mokiniai supažindinami su svarbiausiais savo gyvenamosios vietovės, rajono ir regiono istorijos įvykiais. Mokosi užfiksuoti vietos papročius, tradicijas, tautosaką, žmonių pasakojimus ir atsiminimus apie šias vietas ir žmones, surinkta medžiaga pildo mokyklos istorijos ir kraštotyros muziejus. Mokosi naudotis muziejuose ir kituose kultūros objektuose sukaupia informaciją.
	1.5. Susieti istorinių asmenybių veiklą su konkrečiais istorijos laikotarpiais ir ją įvertinti.	1.5.1. Pasirinktinai pateikti keletą svarbiausių savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos ir Europos istorijos asmenybių ir jų veiklos faktų.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga ir kitais informacijos šaltiniais (pvz., enciklopedijomis, žinynais, internetu ir kt.), nagrinėja savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos ir Europos svarbiausių istorinių asmenybių veiklą, mokosi nustatyti svarbiausius jų veiklos epizodus.
	1.6. Išrinkti keletą svarbiausių Lietuvos kaimyninių šalių ir Estijos istorijos įvykių ir kultūros pasiekimų.	1.6.1. Pateikti keletą faktų iš dabartinių Lietuvos kaimyninių šalių istorijos. 1.6.2. Apibūdinti dabartinių Lietuvos kaimyninių šalių ir Estijos kasdienio gyvenimo savitumus. 1.6.3. Nurodyti keletą dabartinių Lietuvos kaimyninių šalių kultūros pasiekimų.	Mokiniai nagrinėja dabartinių Lietuvos kaimyninių valstybių (Latvijos, Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos, Švedijos) ir Estijos ryškiausius istorijos epizodus, verslus, kasdienio gyvenimo bruožus, kultūros pasiekimus, svarbiausias valstybines šventes ir valstybinius simbolius. Remdamiesi mokomąja medžiaga, mokytojo padedami, aiškinasi, kokie praeities ir dabarties ryšiai sieja Lietuvą ir kaimynines valstybes.
	1.7. Paaiškinti, kodėl dalis lietuvių gyvena kaimyninėse šalyse, kaip jie stengiasi puoselėti gimtąją kalbą ir tautiškumą.	1.7.1. Pateikti keletą faktų, rodančių, kaip lietuviai gyvena kaimyninėse šalyse.	Mokiniai, mokytojo padedami, ieško informacijos apie lietuvių gyvenimą kaimyninėse šalyse, aiškinasi, kodėl dalis lietuvių gyvena už savo Tėvynės ribų, nagrinėja ryškiausius praeities ir dabarties lietuvių gyvenimo kaimyninėse šalyse epizodus.

	1.8. Paaiškinti senovės graikų ir romėnų laimėjimų reikšmę šiandienai.	1.8.1. Nurodyti keletą reikšmingų senovės graikų ir romėnų laimėjimų.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, nagrinėja graikų ir romėnų civilizacijų pasiekimus (pvz., demokratinį valdymą, teisę, lotynų kalbą ir kultūrą). Mokiniai ieško šių civilizacijų pasiekimų pavyzdžių gyvenamojoje aplinkoje. Diskutuoja apie šių pasiekimų reikšmę šiandienai.
	1.9. Atskleisti krikščionybės įtaką žmonių gyvenimo kaitai, paaiškinti, kuo krikščionybė skiriasi nuo kitų žinomų religijų.	1.9.1. Nurodyti svarbiausius krikščionybės bruožus. 1.9.2. Pateikti vieną du pavyzdžius, rodančius, kokią įtaką žmonių gyvenimui darė krikščionybė.	Mokiniai aiškinasi krikščionybės atsiradimo aplinkybes, naudodamiesi žemėlapiais, nustato jos plitimo svarbiausias kryptis ir nagrinėja pavyzdžius, kuriuose atsispindi krikščionybės poveikis žmonių gyvenimui. Remdamiesi mokomąja medžiaga, mokytojo padedami, mokiniai nagrinėja krikščionybės skirtumus – lygina su kitomis jiems žinomomis religijomis.
	1.10. Atskleisti viduramžių Europos kasdienio žmonių gyvenimo ir kultūros savitumus.	1.10.1. Pateikti keletą faktų, iliustruojančių viduramžių Europos žmonių kasdienį gyvenimą ir kultūrą.	Mokytojo padedami, mokiniai nagrinėja viduramžių Europos mokslo ir meno savitumus (pvz., žymiausius statinius Europoje ir Lietuvoje, garsiausių dailininkų kūrinius ir kt.). Rengia inscenizacijas apie viduramžių kasdienio žmonių gyvenimo epizodus.
	1.11. Parodyti svarbiausius Lietuvos istorijos pokyčius iki valstybės susikūrimo ir po to, kai ji susikūrė.	1.11.1. Pateikti keletą faktų, iliustruojančių baltų verslus ir tikėjimą, Lietuvos valstybės susikūrimą, rodančių, kaip lietuviai kovojo su kryžiuočiais ir Maskvos valstybe, pateikti krikšto, santykių su kaimynais faktų.	Remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai nagrinėja būdingiausius baltų verslus ir tikėjimo bruožus, aiškinasi, kaip susikūrė Lietuvos valstybė. Mokosi, kokią poveikį Lietuvos krikštas turėjo to meto Lietuvos gyvenimui. Mokiniai nagrinėja ryškiausius kovų su riterių ordiniais ir Maskvos valstybe epizodus.
	1.12. Atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus LDK.	1.12.1. Pateikti kasdienio žmonių gyvenimo LDK pavyzdžių.	Remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, ir, kiek leidžia galimybės, istorijos kompiuterinėmis mokomosiomis programomis ir edukaciniais žaidimais, mokiniai nagrinėja kasdienį žmonių gyvenimą LDK (pvz., kunigaikščio dvare, mieste ir kaime).

1.13. Paaiškinti, kokios priežastys lėmė viduramžių pabaigą ir naujų laikų pradžią Europoje.	1.13.1. Nurodyti keletą veiksmų, lėmusių pokyčius Europoje.	Mokiniai supažindinami su žymiausiais Renesanso epochos pasiekimais. Remdamiesi mokytojo pateiktais istorijos šaltiniais (pvz., kelionių dienoraščių ištraukomis, laivų atvaizdais, jų aprašymais ir kt.) nagrinėja europiečių geografinės kelionės. Aptaria Renesanso, Bažnyčios pertvarkos ir geografinių atradimų poveikį žmonių gyvenimo kaitai Europoje.
1.14. Paaiškinti, kodėl LDK susivienijo su Lenkijos karalyste.	1.14.1. Nurodyti keletą svarbiausių LDK siekių, paskatinusių jungtis į bendrą valstybę su Lenkija.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, sudaro sąrašą priežasčių, paskatinusių LDK ir Lenkijos karalystę susivienyti, ir aptaria, kokia buvo LDK padėtis naujoje valstybėje.
1.15. Įvertinti LDK kultūros ir švietimo pasiekimus.	1.15.1. Pateikti keletą faktų apie švietimą ir kultūrą LDK.	Mokiniai, mokytojo padedami, nagrinėja svarbius lietuvių raštijos ir spaudos raidos epizodus (pvz., knygų spausdinimo pradžią, pirmosios lietuviškos knygos radimąsi), aiškinasi, ko ir kaip buvo mokomasi to meto mokyklose, universitete.
1.16. Paaiškinti, kaip naujaisiais laikais Europoje žmonės bandė įtvirtinti laisvę ir demokratiją.	1.16.1. Nurodyti keletą įvykių iš Prancūzijos revoliucijos ir tautinių valstybių kūrimosi laikotarpio.	Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi, kokią įtaką laisvei ir demokratijai plisti naujaisiais laikais turėjo Švietimo epochos idėjos ir per Prancūzijos revoliuciją priimti dokumentai. Remdamiesi mokytojo pateikta medžiaga, sužino, kaip kūrėsi tautinės valstybės Europoje.
1.17. Atskleisti Švietimo epochos idėjų poveikį Lenkijos ir Lietuvos valstybės gyvenimui.	1.17.1. Pateikti keletą faktų apie Švietimo epochos idėjų raišką Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.	Remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai aiškinasi, kokias idėjas skleidė švietėjai, nagrinėja Švietimo epochos idėjų raiškos pavyzdžius (pvz., pirmojo laikraščio išleidimas, mokyklų tinklo plėtra ir kt.) Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.
1.18. Atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo savitumus Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.	1.18.1. Pateikti pavyzdžių apie kasdienį žmonių gyvenimą Lenkijos ir Lietuvos valstybėje, tautinės ir religinės tolerancijos apraiškas.	Mokiniai rengia įvairių Lenkijos ir Lietuvos valstybės visuomenės grupių (pvz., bajorų, miestiečių, valstiečių) kasdienio gyvenimo epizodų inscenizacijas. Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, diskutuoja apie tautinės ir religinės tolerancijos apraiškas LDK ir šiandienėje Lietuvoje.

	1.19. Paaiškinti pokyčius, kurie įvyko padalijus Lenkijos ir Lietuvos valstybę ir ją prijungus prie Rusijos imperijos.	1.19.1. Nurodyti priežastis, kodėl Lietuva pateko į Rusijos imperijos sudėtį. 1.19.2. Nurodyti keletą faktų apie pasipriešinimą Rusijos imperijos politikai ir apie lietuvių tautinį atgimimą. 1.19.3. Pateikti pavyzdžių iš kasdienio žmonių gyvenimo Lietuvoje XIX a.	Mokytojo padedami, mokiniai sudaro Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo priežasčių sąrašą. Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, nagrinėja ryškiausius sukilimų prieš caro valdžią epizodus, aptaria knygnešių veiklą, blaivybės sąjūdžio siekius ir tautinio atgimimo pradžią. Dirbdami grupėse, aiškinasi, ko ir kaip buvo mokomasi slaptose mokyklose. Mokiniai rengia bajorų ir valstiečių kasdienio gyvenimo epizodų inscenizacijas.
	1.20. Susieti mokslo pasiekimus ir technikos išradimus su Europos žmonių gyvenimo pokyčiais naujaisiais laikais.	1.20.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kaip mokslo pasiekimai ir technikos išradimai keitė Europos žmonių gyvenimą XVIII–XIX a.	Mokiniai susipažįsta su svarbiausiais mokslo pasiekimais ir technikos išradimais (pvz., garo mašina, garvežys, garlaivis ir kt.). Nagrinėja epizodus apie mokslo pasiekimų ir technikos išradimų nulemtus pokyčius visuomenėje ir kasdieniame žmogaus gyvenime (pvz., kelionių laiko sutrumpėjimą, maisto raciono, aprangos kaitą ir kt.).
	1.21. Paaiškinti, kokią žalą žmonijai padarė pasauliniai karai.	1.21.1. Pateikti keletą faktų, atskleidžiančių antihumanišką pasaulinių karų pobūdį.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų padarinius europiečių gyvenimui. Remdamiesi mokytojo pateiktais istorijos šaltiniais, mokiniai diskutuoja apie antihumanišką pasaulinių karų pobūdį (pvz., apie masines civilių gyventojų žudynes, karo nusikaltimus ir kt.) ir poveikį europiečių gyvenimui.
	1.22. Paaiškinti, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. 1.23. Paaiškinti reikšmingiausius kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius tarpukario Lietuvoje.	1.22.1. Nurodyti keletą sunkumų, su kuriais buvo susidurta siekiant atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. 1.23.1. Pateikti keletą faktų iš kasdienio žmonių gyvenimo tarpukario Lietuvoje.	Remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai nagrinėja Lietuvos valstybės atkūrimo XX a. pradžioje aplinkybes ir ryškiausius Lietuvos Respublikos kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius tarpukario metais.

	1.24. Paaiškinti, kuo skyrėsi žmonių gyvenimas tarpukario demokratinėse ir diktatūrinėse Europos valstybėse.	1.24.1. Nurodyti keletą tarpukario Europos demokratinų ir diktatūrinių valstybių požymių.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, nagrinėja žmonių gyvenimo epizodus tarpukario demokratinėse ir diktatūrinėse Europos valstybėse. Mokytojo padedami, nustato žmonių gyvenimo skirtumus tarpukario demokratinėse ir diktatūrinėse valstybėse.
	1.25. Paaiškinti, kaip buvo prarasta Lietuvos valstybės nepriklausomybė. 1.26. Paaiškinti nacių ir sovietų okupacijų pražūtingumą Lietuvos gyventojams.	1.25.1. Nurodyti keletą faktų apie Antrąjį pasaulinį karą ir Lietuvos nepriklausomybės praradimą. 1.26.1. Nurodyti būdingiausius nacių okupacijos bruožus ir pavyzdžiais iliustruoti, kaip vyko sovietizacija Lietuvoje ir kaip buvo jai priešinamasi.	Mokiniai aiškinasi Lietuvos nepriklausomybės praradimo aplinkybes. Remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, nagrinėja nacių ir sovietinių okupacijų Lietuvoje epizodus: gyventojų naikinimą, masines žydų žudynes, trėmimus ir pasipriešinimą okupantams.
	1.27. Nurodyti, kuo skiriasi kasdienis žmonių gyvenimas tarpukario ir sovietinėje Lietuvoje.	1.27.1. Pateikti pavyzdžių, atskleidžiančių būdingiausius kasdienio žmonių gyvenimo bruožus sovietinėje Lietuvoje.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateiktais istorijos šaltiniais, ir, kiek leidžia galimybės, istorijos kompiuterinėmis mokomosiomis programomis bei edukaciniais žaidimais, nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo epizodus sovietinėje Lietuvoje.
	1.28. Paaiškinti, kodėl po Antrojo pasaulinio karo Europa susipriešino. 1.29. Nurodyti žmonių gyvenimo komunistinėse ir demokratinėse valstybėse po Antrojo pasaulinio karo skirtumus.	1.28.1. Nurodyti keletą faktų apie Europos susipriešinimą po Antrojo pasaulinio karo. 1.29.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių, kaip žmonės gyveno komunistinėse ir demokratinėse valstybėse po Antrojo pasaulinio karo.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateiktais istorijos šaltiniais, aiškinasi Europos susipriešinimo priežastis. Mokytojo padedami, mokiniai lygina žmonių gyvenimo skirtumus komunistinėse ir demokratinėse valstybėse po Antrojo pasaulinio karo.

	1.30. Paaiškinti, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė XX a. pabaigoje.	1.30.1. Pateikti keletą faktų, rodančių, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, ir keletą faktų apie žmonių gyvenimo pokyčius po to, kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė.	Mokiniai, remdamiesi savo šeimos gyvenimo pavyzdžiais, aiškinasi, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė (Sąjūdžio mitingai, Baltijos kelias, Sausio 13-oji ir kt.), ir, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga ir pačių rastais informacijos šaltiniais, nagrinėja, kaip pakito žmonių gyvenimas atkūrus valstybę.
	1.32. Įvertinti keletą svarbiausių šiandienės Europos gyventojų pasiekimų ir problemų.	1.32.1. Nurodyti svarbiausius Europos integracijos bruožus. 1.33.1. Nurodyti keletą šiandienio gyvenimo problemų, su kuriomis susiduria Europos gyventojai.	Mokiniai ieško informacijos apie naujausiųjų laikų Europos istoriją, aptaria, kaip buvo vienijama Europa, mokosi paaiškinti Europos Sąjungos atsiradimo aplinkybes. Mokiniai diskutuoja apie svarbiausias dabartines Europos gyventojų problemas. Nagrinėja XX a. – XXI a. pradžios mokslo ir technikos laimėjimus ir, dirbdami grupėse, aiškinasi kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius (pvz., interneto ir mobiliųjų komunikacinių priemonių atsiradimą ir kt.).

2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti orientavimosi laike reikšmę pažįstant praeitį. Suvokti geografinės aplinkos pažinimo svarbą aiškinant istorijos įvykius.	2.1. Paaiškinti, kaip skaičiuojamas laikas istorijoje.	2.1.1. Pateikti keletą pavyzdžių, rodančių, kaip skaičiuojamas laikas istorijoje.	Mokiniai supažindinami, kaip skaičiuojamas laikas istorijoje (pvz., metai, dešimtmetis, šimtmetis, tūkstantmetis, laikotarpis, pr. Kr., po Kr.).
	2.2. Išdėstyti istorijos laikotarpius chronologine seka.	2.2.1. Nurodyti per istorijos pamokas nagrinėtus istorijos laikotarpius.	Dirbdami su mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai nustato būdingiausius atskirų istorijos laikotarpių bruožus, mokosi juos išdėstyti chronologine seka.
	2.3. Susieti nagrinėtus istorijos įvykius su tam tikrais istorijos laikotarpiais.	2.3.1. Pasirinktinai pateikti keletą svarbiausių įvykių iš atskirų istorijos laikotarpių.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokosi priskirti istorijos įvykius konkrečioms istorijos laikotarpiais.

	2.4. Žemėlapyje parodyti Lietuvą tam tikrais istorijos laikotarpiais.	2.4.1. Pateikti keletą pavyzdžių, iliustruojančių, kaip keitėsi Lietuvos valstybės teritorija tam tikrais istorijos laikotarpiais.	Mokytojas aiškina žemėlapių legendos ženklų reikšmę. Dirbdami su žemėlapiais, mokiniai mokosi apibūdinti nagrinėjamų valstybių geografinę padėtį, nustatyti istorinių įvykių vietą, paaiškinti, kaip gamtinė aplinka veikė žmonių gyvenimą praeityje.
	2.5. Žemėlapyje parodyti per istorijos pamokas nagrinėtų svarbiausių Lietuvos ir Europos istorijos įvykių vietas.	2.5.1. Nurodyti keletą svarbiausių Lietuvos ir Europos praeities įvykių, vykusių įvairiais istorijos laikotarpiais.	

3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti, kad žmonijos praeitis gali būti aiškinama skirtingai.	3.1. Nurodyti akivaizdžias istorinių įvykių priežastis ir pasekmes.	3.1.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių nagrinėtų istorijos įvykių priežastis ir pasekmes.	Dirbdami su mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai mokomi nustatyti nagrinėjamų istorinių įvykių priežastis ir pasekmes.
Suvokti istorijos šaltinių reikšmę pažįstant praeitį.	3.2. Rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių ir ją panaudoti mokantis istorijos.	3.2.1. Apibūdinti istorijos šaltinius, pateikiamus mokomojoje medžiagoje.	Mokiniai mokomi rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių ir panaudoti ją mokantis istorijos.
Suvokti istorinio Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos tautų palikimo reikšmę.	3.3. Naudojantis istorijos šaltiniais, atsakyti į klausimus apie praeitį.	3.3.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kaip dirba istorikai tirdami praeitį.	Mokiniai nagrinėja istorijos šaltinius ir, remdamiesi juose pateikta informacija, atkuria praeities įvykius. Mokiniai mokomi rinkti kraštotyrinę medžiagą. Pateikiama užduočių, kurios reikalauja iš mokinių ją panaudoti mokantis gyvenamosios vietovės istorijos.
Siekti pažinti praeitį, mokyti ir tobulėti.	3.4. Kelti mokymosi uždavinius ir stengtis, kad jie būtų įvykdyti.	3.4.1. Paaiškinti, kaip reikia mokyti istorijos.	Mokytojo padedami, mokiniai mokosi kelti mokymosi uždavinius, planuoti mokymosi veiklą, pasirinkti mokymosi šaltinius ir būdus.

4. Istorinio supratimo raiška			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Siekti kuo įdomiau perteikti informaciją apie praeitį.	4.1. Įvairiais būdais (naudojantis ir informacinėmis technologijomis) pateikti savo supratimą apie gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos istorijos epizodus.	4.1.1. Pasirinktinai pateikti keletą svarbiausių per istorijos pamokas nagrinėtų Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos istorijos įvykių.	Mokytojas sudaro mokiniams sąlygas, remiantis istorijos faktais, pateikti savąjį istorijos supratimą. Naudodamiesi informacinėmis technologijomis, mokiniai mokosi žodžiu, raštu ir vaizdu perteikti informaciją apie gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos istorijos epizodus.
	4.2. Tinkamai vartoti istorijos sąvokas.	4.2.1. Nurodyti reikalingas nagrinėjamų istorijos laikotarpių istorines sąvokas.	Mokytojas paaiškina nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas, moko mokinius jas paaiškinti ir prasmingai vartoti savo kalboje.

8.3.2. Turinio apimtis. 5–6 klasės

Į turinio apimtį įeina istorijos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosiose veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, apibrėžiantys šio koncentro turinio apimtį.

8.3.2.1. Žmogus ir istorija. Mokiniai aiškinasi, kas yra istorija, kodėl svarbu ją pažinti. Nagrinėja, kaip istorikai tiria praeitį.

8.3.2.2. Gyvenamoji vietovė praeityje ir dabar. Nagrinėja savo šeimos, giminės istoriją. Plačiau negu pradinėse klasėse susipažįsta su savo kaimo, miestelio arba miesto istorinėmis ir kitomis atmintinomis vietovėmis ir su jomis susijusiais įvykiais. Susipažįsta su svarbiausiais savo rajono, regiono istorijos ir kultūros objektais. Pasirinktinai nagrinėja kelių žymiausių gyvenamosios vietovės, rajono ir regiono žmonių veiklą.

8.3.2.3. Lietuvos istorijos epizodai. Nagrinėja gamtinių sąlygų reikšmę mūsų protėvių gyvenimui. Mokydamiesi apie baltus, nagrinėja jų verslus, tikėjimą ir kasdienio gyvenimo epizodus. Nagrinėja, kaip susikūrė Lietuvos valstybė, kokie buvo santykiai su kaimynais, analizuoja kovų su vokiečių riterių ordiniais ir Maskvos valstybe epizodus. Aiškinasi Lietuvos krikšto aplinkybes ir nagrinėja jo nulemtas permainas krašto gyvenime. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo LDK epizodus. Susipažįsta su LDK ir Lenkijos karalystės susijungimu ir nagrinėja bendro gyvenimo epizodus. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo epizodus Lenkijos ir Lietuvos valstybėje, tautinės ir religinės tolerancijos apraiškas. Susipažįsta su lietuvių raštijos ir spaudos raidos epizodais ir to meto mokyklomis. Aiškinasi Švietimo epochos idėjų poveikį Lenkijos ir Lietuvos valstybėje. Aiškinasi, kodėl buvo padalyta Lenkijos ir Lietuvos valstybė. Nagrinėja, kokia buvo Lietuvos gyventojų padėtis Rusijos imperijoje, nagrinėja sukilimų, knygnešių, blaivybės sąjūdžio, slaptųjų mokyklų veiklos, tautinio atgimimo ir kasdienio gyvenimo epizodus. Susipažįsta, kaip XX a. pradžioje buvo atkurta Lietuvos valstybė. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo epizodus Lietuvoje tarp dviejų pasaulinių karų. Nagrinėja nacių ir sovietinės okupacijos epizodus Lietuvoje (gyventojų naikinimas ir pasipriešinimas okupantams). Susipažįsta su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu XX a. pabaigoje ir įsijungimu į Europos tautų bendriją. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo sovietinėje ir nepriklausomoje Lietuvoje epizodus. Pasirinktinai nagrinėja kelių svarbiausių visuomenės, meno, mokslo ir kultūros atstovų veiklą Lietuvos istorijoje.

8.3.2.4. Lietuvos kaimynai. Susipažįsta su dabartinių Lietuvos kaimyninių valstybių (Latvijos, Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos, Švedijos) ir Estijos gyvenimo ryškiausiais istorijos epizodais, kultūros pasiekimais, svarbiausiomis valstybinėmis šventėmis ir valstybiniais simboliais. Nagrinėja kaimyninių šalių ryšius su Lietuva. Susipažįsta su lietuvių gyvenimu kaimyninėse šalyse.

8.3.2.5. Europos istorijos epizodai. Nagrinėja graikų, romėnų ir krikščionybės įnašą kuriantis Europos civilizacijai. Susipažįsta su viduramžių Europos kasdienio žmonių gyvenimo ir kultūros savitumais. Aiškinasi krikščionių bažnyčios vaidmenį žmonių gyvenime. Nagrinėja, kaip Renesanso idėjos, geografiniai atradimai ir Bažnyčios pertvarka keitė žmonių gyvenimą Europoje. Nagrinėja, kaip mokslo pasiekimai ir technikos išradimai keitė Europos žmonių gyvenimą naujaisiais laikais. Aiškinasi, kokią įtaką Švietimo epochos idėjos padarė Europos žmonių gyvenimo kaitai. Nagrinėdami Prancūzijos revoliucijos ir Europos tautinių valstybių kūrimosi epizodus, ieško laisvės, demokratijos ir tautiškumo apraiškų. Susipažįsta su pasaulinių karų padariniais. Aiškinasi žmonių gyvenimo skirtumus demokratinėse ir diktatūrinėse valstybėse XX a. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo epizodus Europoje tarp dviejų pasaulinių karų. Nagrinėja Europos susipriešinimą po Antrojo pasaulinio karo. Aiškinasi siekius suvienyti Europą, Europos Sąjungos atsiradimą. Susipažįsta su reikšmingiausiais XX a. antrosios pusės mokslo ir technikos laimėjimais, aiškinasi, kaip jie pakeitė kasdienį žmonių gyvenimą. Aiškinasi svarbiausias XXI a. pradžios Europos gyventojų problemas. Pasirinktinai nagrinėja kelių svarbiausių visuomenės, meno, mokslo ir kultūros atstovų veiklą Europos istorijoje.

8.3.3. Vertinimas. 5–6 klasės

8.3.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

8.3.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 5–6 klasės

Lygiai Pasiiekimų sritys	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
1. Žinios ir supratimas	Žinios apie savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos praeities epizodus paviršutiniškos. Supranta tik kai kurias svarbiausias istorijos sąvokas, kurių mokėsi.	Yra įgiję daugumą žinių apie savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos praeitį. Supranta daugumą svarbiausių istorijos sąvokų, kurių mokėsi.	Žinios apie svarbiausius savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos praeities epizodus išsamios. Supranta visas svarbiausias istorijos sąvokas, kurių mokėsi.
2. Problemų sprendimas	Nenuosekliai, bet darydami klaidų, aiškina istorinę žmonių gyvenimo kaitą. Mokytojo padedami, išskiria kai kurias svarbiausias dabarties problemas.	Bendrais bruožais paaiškina istorinę žmonių gyvenimo kaitą. Išskiria kai kurias svarbiausias dabarties problemas.	Tiksliai aiškina istorinę žmonių gyvenimo kaitą, savo aiškinimą iliustruoja pavyzdžiais. Išskiria ir aiškina kai kurias svarbiausias dabarties problemas, susieja jas su praeities įvykiais.
3. Praktiniai ir veiklos gebėjimai	Mokytojo padedami, chronologine seka išdėsto istorijos laikotarpius. Žemėlapyje parodo tik keletą svarbiausių per istorijos pamokas nagrinėtų Lietuvos ir	Istorijos laikotarpius išdėsto chronologine seka. Žemėlapyje parodo svarbiausių per istorijos pamokas nagrinėtų Lietuvos ir Europos istorijos įvykių vietas.	Istorijos laikotarpius išdėsto chronologine seka ir pagrindžia ją. Žemėlapyje parodo ir apibūdina svarbiausių per istorijos pamokas nagrinėtų Lietuvos ir Europos istorijos įvykių vietas.

	Europos istorijos įvykių vietų. Norėdami įgyti žinių apie praeitį, mokiniai naudojami tik autoriniu vadovėlio tekstu. Mokytojo padedami, išskiria tik keletą akivaizdžių istorinių įvykių priežasčių ar pasekmių.	Naudoja vadovėlio autorių tekstą ir vadovėlyje pateiktus istorijos šaltinius informacijai apie praeitį gauti. Išskiria akivaizdžias istorinių įvykių priežastis ir pasekmes.	Naudoja vadovėlyje esančius ir pačių rastus papildomus istorijos šaltinius informacijai apie praeitį gauti. Išskiria nagrinėtų istorinių įvykių priežastis ir pasekmes.
4. Komunikavimas	Rodydami, kaip supranta istorijos įvykius, daro klaidų, netinkamai vartoja istorijos sąvokas.	Įvairiais būdais rodo, kaip supranta istorijos įvykius ir dažniausiai tinkamai vartoja istorijos sąvokas.	Įvairiais būdais rodo, kaip supranta istorijos įvykius, ir tinkamai vartoja istorijos sąvokas.
5. Mokėjimas mokytis	Taiko mokytojo pasiūlytus mokymosi būdus, bet mokosi neplaningai.	Mokytojo padedami, pasirenka tinkamus mokymo būdus, bando planuoti ir vertinti savo mokymąsi.	Savarankiškai pasirenka kai kuriuos mokymosi būdus, planuoja ir vertina savo mokymąsi.

8.3.3.3. Išsiugdytos nuostatos

Mokiniai suvokia istorijos mokymosi svarbą. Domisi savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos ir Europos praeitimi. Suvokia praeityje gyvenusių žmonių veiklos reikšmingumą siekiant įtvirtinti demokratijos vertybes visuomenės gyvenime. Supranta, kad istorija gali būti aiškinama skirtingai, stengiasi kitiems kuo įdomiau perteikti žinias apie praeitį.

8.4. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 7–8 klasės

7–8 klasėse toliau formuojamos mokinių nuostatos, ugdomi gebėjimai ir plėtojamos žinios, įgytos 5–6 klasėse. Mokiniai mokomi atskirus istorijos įvykius ir reiškinius jungti į visumą, susidaryti nuoseklų pasaulio ir Lietuvos raidos vaizdą nuo seniausių laikų iki XVII a. antrosios pusės. Mokiniai turėtų būti mokomi pažinti istorijos laikotarpius, suvokti chronologines jų ribas, žemėlapyje lokalizuoti svarbiausius per istorijos pamokas nagrinėtus pasaulio ir Lietuvos istorijos įvykius ir reiškinius, nustatyti gamtinių sąlygų įtaką pasaulio ir Lietuvos raidai.

Šiame koncentre mokiniams padedama suvokti istoriko darbo pradmenis. Jie mokosi savarankiškai rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių (dokumentų, žiniasklaidos, meno kūrinių, vietos istorinių paminklų, muziejų ekspozicijų, tiesiogiai stebėdami dabartį ir kt.). Mokoma kritiškai vertinti istorijos šaltinius. Ugdomi gebėjimai suprasti skirtingas tų pačių faktų interpretacijas ir jų priežastis. Mokiniai mokomi aiškintis istorijos įvykius ir reiškinius, kelti klausimus, pateikti argumentų, įrodymų ir daryti išvadas. Plėtojami gebėjimai perteikti istorinių įvykių ir reiškinių supratimą, tinkamai vartoti istorijos sąvokas ir logiškai pagrįsti savąjį istorijos supratimą.

8.4.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 7–8 klasės

Skyrelyje aprašomi 7–8 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, ką turi įgyti mokiniai, baigę šį koncentrą. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus mokinių pasiekimus. Kartu su reikalavimais mokinių pasiekimams pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ir organizuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų istorijos dalyko ugdymo rezultatų.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės

1. Istorinės raidos supratimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	

Suvokti, kad dabarties pasaulis turi būti vertinamas remiantis istorine patirtimi. Vengti šališkumo aiškinat pasaulio ir Lietuvos istorijos įvykius. Suvokti ir globoti savo gyvenamosios vietovės, savo krašto ir kitų tautų palikimą kaip unikalų visos Europos paveldą. Vertinti demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo sklaidą praeityje ir šiandienos visuomenės gyvenime.	1.1. Įvardyti problemas, su kuriomis susiduria istorikai, atkurdami praeitį.	1.1.1. Pateikti keletą istorijos šaltinių, padedančių suvokti, kaip žmonės gyveno senovėje, viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais.	Mokytojas supažindina mokinius su įvairiais istorijos šaltiniais, liudijančiais, kaip žmonės gyveno praeityje. Mokiniai, remdamiesi jais, mokosi atkurti praeities žmonių gyvenimą. Dirbdami grupėmis, parengia pasirinktų žmonių gyvenimo epizodų senovėje, viduramžiais, ankstyvaisiais naujaisiais laikais pristatymus ir juos pristato klasėje.
	1.2. Nagrinėti ir vertinti pasaulio ir Lietuvos istorinių asmenybių veiklą įvairiais istorijos laikotarpiais.	1.2.1. Apibūdinti svarbiausias pasaulio ir Lietuvos istorines asmenybes ir jų veiklą.	Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateiktais istorijos šaltiniais ir kriterijais, nagrinėja svarbiausių pasaulio ir Lietuvos istorijos asmenybių gyvenimą ir veiklą, mokosi ją vertinti.
	1.3. Paaiškinti skirtingas teorijas apie žmogaus kilmę.	1.3.1. Nurodyti teorijas, aiškinančias žmogaus kilmę.	Mokiniai, remdamiesi Biblijos ištraukomis, įvairių religijų mitais, legendomis ir mokslo žiniomis apie evoliucinę žmogaus kilmės teoriją, aiškinasi žmogaus kilmę. Diskutuoja apie skirtingų žmogaus kilmės teorijų panašumus ir skirtumus.
	1.4. Paaiškinti svarbiausius priešistorės žmonių gyvenimo bruožus Lietuvoje ir pasaulyje.	1.4.1. Apibūdinti priešistorės žmonių užsiėmimus Lietuvoje ir pasaulyje. 1.4.2. Nurodyti svarbiausius priešistorės žmonių atradimus ir laimėjimus.	Mokiniai, dirbdami su mokomąja medžiaga, nagrinėja gamtos reikšmę priešistorės žmonių gyvenimui, verslus, jų raidą Lietuvoje ir pasaulyje. Mokiniai mokomi išskirti iš mokomosios medžiagos svarbiausius priešistorės žmogaus atradimus ir laimėjimus, nusako jų poveikį žmonių gyvenimo kaitai.
	1.5. Nustatyti priešistorės ir šių laikų žmonių pasaulėžiūros skirtumus.	1.5.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių priešistorės žmogaus pasaulėžiūrą.	Mokiniai, remdamiesi senovės tautų religijų mitais, legendomis, tyrinėtojų darbų ištraukomis, nagrinėja pasirinktus priešistorės žmogaus pasaulėžiūros elementus (pvz., religijos atsiradimą, mitinį mąstymą, erdvės ir laiko suvokimą ar kt.).
	1.6. Palyginti priešistorės ir šių laikų žmonių kasdienį gyvenimą.	1.6.1. Pateikti keletą pavyzdžių, iliustruojančių, kaip žmogus gyveno priešistorės laikais Lietuvoje ir pasaulyje.	Mokiniai, dirbdami su mokomąja medžiaga, susipažįsta su Lietuvos ir pasaulio priešistorės laikų kasdienio gyvenimo atspindžiais. Dirbdami grupėse, išskiria mūsų ir priešistorės žmonių kasdienio gyvenimo skirtumus.

1.7. Paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę senovės Rytų civilizacijų susikūrimui ir vystymuisi.	1.7.1. Apibūdinti gamtines senovės Rytų civilizacijų sąlygas.	Naudodamiesi žemėlapiais ir kita mokomąja medžiaga, mokiniai nagrinėja gamtinių sąlygų reikšmę (pvz., geografinę padėtį, kraštovaizdį, klimatą ir kt.) senovės Rytų civilizacijų susikūrimui.
1.8. Paaiškinti, kodėl keitėsi žmonių gyvenimas senovės Rytų civilizacijose.	1.8.1. Apibūdinti visuomenės struktūrą, valstybės valdymą ir ūkinį gyvenimą senovės Rytų civilizacijose.	Nagrinėdami mokomąją medžiagą, mokiniai aiškinasi senovės Rytų civilizacijų visuomenės struktūrą, valstybių valdymo bruožus (pvz., valdovo vaidmenį valstybėje), ūkinę žmogaus veiklą (pvz., žemdirbystę, gyvulininkystę, amatus, prekybą). Mokiniai nagrinėja pasirinktos(ų) senovės Rytų civilizacijos valstybės raidą, valstybės valdymą, santykius su kitomis šalimis.
1.9. Nustatyti senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūros bruožus.	1.9.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūrą.	Mokiniai, dirbdami su mokomąja medžiaga, susipažįsta su pasirinktos(ų) senovės Rytų civilizacijos(ų) žmogaus pasaulėžiūros elementais (religija, laiko samprata, požiūriu į erdvę ar kt.).
1.10. Įvertinti senovės Rytų civilizacijų įnašą į kitas civilizacijas.	1.10.1. Nurodyti reikšmingiausius senovės Rytų civilizacijų laimėjimus.	Nagrinėja reikšmingiausius senovės Rytų civilizacijų pasiekimus (pvz., raštą, pirmąsias mokyklas, teisę, mokslą, architektūrą ir kt.), jų perdavimą kitoms civilizacijoms. Naudodamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, ieško senovės Rytų civilizacijų pasiekimų apraiškų šiandiniame pasaulyje.
1.11. Atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus senovės Rytų civilizacijose.	1.11.1. Apibūdinti kasdienį žmonių gyvenimą senovės Rytų civilizacijose.	Naudodamiesi mokomąja medžiaga, mokiniai nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo bruožus senovės Rytų civilizacijose.
1.12. Paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę antikos civilizacijų raidai.	1.12.1. Apibūdinti Viduržemio jūros kraštų gamtines sąlygas.	Naudodamiesi žemėlapiais ir kita mokomąja medžiaga, mokiniai nagrinėja gamtinių sąlygų reikšmę antikos civilizacijoms.
1.13. Išskirti įvairias socialines grupes senovės Graikijoje ir Romoje, palyginti jų padėtį visuomenėje.	1.13.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių visuomenės struktūrą senovės Graikijoje ir Romoje.	Remdamiesi antikos istorikų darbų ištraukomis, iliustracijomis, dabartinių istorikų darbų ištraukomis, mokiniai nagrinėja įvairių socialinių grupių (pvz., kilmingųjų, svetimšalių, vergų ir kt.) gyvenimą senovės Graikijoje ir Romoje. Diskutuoja apie įvairių socialinių grupių gyvenimo skirtumus senovės Graikijoje ir Romoje.

	1.14. Analizuoti Atėnų demokratijos ir Romos respublikos bei imperijos bruožus. 1.15. Išskirti svarbiausius antikos civilizacijų politinės istorijos bruožus.	1.14.1. Nurodyti Atėnų demokratijos ir Romos respublikos bei imperijos raidos bruožus. 15.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių antikos civilizacijų politinę raidą.	Mokytojo padedami, aiškinasi, kaip kūrėsi demokratija ir kaip formavosi pilietybė senovės Graikijoje ir Romoje, aiškinasi jų reikšmę to meto žmonių gyvenime. Aiškinasi, kokie senovės demokratinio valdymo principai yra išlikę šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse. Remdamiesi istorikų darbų ir istorijos šaltinių ištraukomis, nagrinėja antikos civilizacijų pasiekimus teisės srityje (pvz., sąvoką <i>piliētis</i>, žmogaus teises ir laisves). Nagrinėja svarbiausius Graikijos ir Romos politinės istorijos įvykius.
	1.16. Susieti antikos civilizacijos ūkį su gamtine aplinka. 1.17. Palyginti antikos ir senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūrą. 1.18. Įvertinti antikos civilizacijų pasiekimų įtaką šiandieniam gyvenimui. 1.19. Palyginti senovės Rytų ir antikos civilizacijų kasdienį žmonių gyvenimą.	1.16.1. Pateikti keletą pavyzdžių, atskleidžiančių antikos ūkio ir prekybos bruožus. 1.17.1. Nurodyti reikšmingiausius antikos žmogaus pasaulėžiūros bruožus. 1.18.1. Nurodyti reikšmingiausius senovės graikų ir romėnų pasiekimus. 1.19.1. Apibūdinti kasdienį žmonių gyvenimą antikos civilizacijose.	Mokiniai, remdamiesi mitais, legendomis, antikos autorių kūriniais, susipažįsta su senovės graikų bei romėnų religija ir jų pasaulėžiūros bruožais. Nagrinėja senovės graikų ir romėnų ūkinę veiklą ir kasdienio gyvenimo bruožus. Nagrinėdami išlikusius antikos kultūros paminklus, istorikų ir menotyrininkų darbų ištraukas, aiškinasi, kokie buvo graikų ir romėnų kultūros pasiekimai (pvz., filosofija, olimpinės žaidynės, drama, teatras, architektūra ir kt.), aiškinasi, kaip tie pasiekimai buvo perduoti kitoms civilizacijoms ir kokia yra jų reikšmė šiandieniam pasaulyje.
	1.20. Nustatyti, kokią įtaką krikščionybė darė antikos žmonių gyvenimui.	1.20.1. Apibūdinti svarbiausias krikščionybės idėjas ir jos plitimą.	Naudodamiesi Biblijos, krikščionių autorių, istorikų darbų ištraukomis, antikos istorijos šaltiniais, nagrinėja krikščionybės atsiradimo aplinkybes ir plitimą. Dirbdami grupėse, mokiniai, lygindami krikščionybę su kitomis jiems žinomomis religijomis, nusako jų skirtumus ir panašumus.

1.21. Paaiškinti, kaip susiformavo baltų gentys. 1.22. Išskirti ikikrikščioniškosios Lietuvos visuomenės ir kultūros bruožus. 1.23. Atskleisti baltų ryšius su antikos civilizacijomis.	1.21.1. Apibūdinti baltų genčių susiformavimo aplinkybes. 1.22.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių baltų verslus, papročius, tikėjimą ir ryšius su antikos civilizacijomis.	Mokiniai, dirbdami su žemėlapiais, schemomis, istorikų darbų ištraukomis ir iliustracijomis, nagrinėja baltų genčių susiformavimo aplinkybes, aiškinasi, kuo baltų gentys vertėsi, koks buvo jų tikėjimas ir kasdienis gyvenimas. Nagrinėdami istorijos šaltinius, mokiniai nustato, kaip mezgėsi baltų kraštų ir antikos civilizacijų ryšiai. Mokiniai ruošia prekybos Gintaro keliu pristatymus.
1.24. Paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę viduramžių Europos civilizacijai.	1.24.1. Apibūdinti Europos kraštovaizdžio bruožus viduramžiais.	Naudodamiesi žemėlapiais ir kita mokomąja medžiaga, mokiniai nagrinėja gamtinių sąlygų reikšmę viduramžių Europos civilizacijai. Mokiniai lygina žmogaus poveikį gamtai senovėje ir viduramžiais.
1.25. Išskirti pagrindines viduramžių visuomenės grupes. 1.26. Nustatyti būdingiausius viduramžių valstybės ir valdžios bruožus.	1.25.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių viduramžių visuomenės struktūrą. 1.26.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių būdingiausius viduramžių valstybės ir valdžios bruožus.	Mokiniai, dirbdami su schemomis, istorikų darbų ištraukomis ir iliustracijomis, nagrinėja viduramžių visuomenės struktūrą. Aiškinasi kelių pasirinktų Europos valstybių politinės raidos bruožus (pvz., susiskaldymą, parlamentų atsiradimą, centralizaciją).
1.27. Įvertinti krikščionių bažnyčios vaidmenį viduramžių Europos civilizacijai.	1.27.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių krikščionių bažnyčios vaidmenį viduramžių Europoje.	Mokiniai susipažįsta su viduramžių krikščionių bažnyčios organizacija ir jos vaidmeniu plėtojant kultūrą.

1.28. Paaiškinti islamo poveikį Europos visuomenei ir kultūrai viduramžiais.	1.28. Apibūdinti islamo atsiradimo ir plitimo priežastis ir poveikį Europai.	Nagrinėja islamo atsiradimo ir susiformavimo priežastis. Naudodamiesi žemėlapiais, ištraukomis iš istorijos šaltinių iliustracijomis, aiškinasi pagrindines islamo tikėjimo tiesas ir nagrinėja pagrindines jo plitimo kryptis, poveikį Europos visuomenei ir kultūrai viduramžiais.
1.29. Palyginti antikos ir viduramžių žmogaus pasaulėžiūros bruožus.	1.29.1. Apibūdinti viduramžių žmogaus pasaulėžiūros bruožus.	Remdamiesi istorikų darbais ir istorijos šaltinių ištraukomis, iliustracijomis, nagrinėja viduramžių žmogaus pasaulėžiūros bruožus.
1.30. Nustatyti viduramžių Europos švietimo, mokslo, technikos ir meno bruožus. 1.31. Paaiškinti viduramžių ūkio ypatumus. 1.32. Palyginti įvairių visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą viduramžių Europoje.	1.30.1. Pateikti viduramžių Europos švietimo, mokslo, technikos ir meno pavyzdžių. 1.31.1. Nurodyti svarbiausius viduramžių ūkio raidos bruožus. 1.32.1. Apibūdinti atskirų visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą viduramžių Europoje.	Mokiniai, dirbdami su istorikų darbų ištraukomis, iliustracijomis, susipažįsta su viduramžių kultūra (pvz., filosofija, iškilų intelektualų veikla, universitetų atsiradimu, menu). Nagrinėja viduramžių ūkį (pvz., natūrinį ūkį, amatus, prekybą ir kt.). Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais ir, kiek leidžia galimybės, istorijos kompiuterinėmis mokomosiomis programomis ir edukaciniais žaidimais, aiškinasi riterių, dvasininkų, miestiečių, valstiečių kasdienio gyvenimo ypatumus viduramžių Europoje.

	1.33. Paaiškinti, kaip keitėsi Lietuvos valstybė nuo susikūrimo iki Liublino unijos. 1.34. Įvertinti Lietuvos valstybės santykius su kaimynais ir jos teritorinę plėtrą. 1.35. Paaiškinti, kaip krikščionybė plito Lietuvoje ir krikšto reikšmę Lietuvos valstybei.	1.33.1. Nurodyti svarbiausius Lietuvos politinio gyvenimo pasikeitimus. 1.34.1. Apibūdinti Lietuvos valstybės santykius su kaimynais ir jos teritorinę plėtrą. 1.35.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių bandymus krikštyti Lietuvą, ir pokyčius įvedus krikštą Lietuvoje.	Mokiniai, remdamiesi istorijos šaltinių ir istorikų darbų ištraukomis, aiškinasi, kaip susikūrė Lietuvos valstybė, nagrinėja LDK raidą, santykius su kaimyniniais kraštais. Mokiniai aiškinasi krikščionybės plitimo Lietuvoje problemas, krikšto reikšmę LDK. Mokiniai renka informaciją apie savo krašto istorijos įvykius LDK gyvavimo laikais – lankosi muziejuose, dalyvauja išvykose.
	1.36. Išskirti LDK visuomenės bruožus, jos ūkinio gyvenimo, teisinės minties, švietimo, mokslo, technikos, meno raidos ypatumus.	1.36.1. Pateikti faktus apie LDK visuomenę, teisinę mintį, ūkinį gyvenimą ir švietimo, mokslo, technikos bei meno raidą.	Remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, schemomis, istorijos šaltiniais ir iliustracijomis, nagrinėja LDK visuomenės bruožus, LDK Statutų specifiką ir reikšmę, ūkinį gyvenimą, švietimo, mokslo, technikos ir meno raidą.
	1.37 Palyginti įvairių LDK visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą.	1.37.1. Apibūdinti įvairių LDK visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais ir, kiek leidžia galimybės, istorijos kompiuterinėmis mokomosiomis programomis ir edukaciniais žaidimais, nagrinėja LDK bajorų, miestiečių, valstiečių kasdienio gyvenimo bruožus.

	1.38. Susieti Renesansą, pasiekimus moksle, geografinius atradimus, reformaciją ir kontrreformaciją su naujųjų laikų pradžia.	1.38.1. Nurodyti svarbiausius įvykius ir reiškinius, lėmusius naujųjų laikų pradžią Europoje.	Mokiniai, naudodamiesi pateikta mokomąja medžiaga, aiškinasi Rytų Romos imperijos žlugimo reikšmę, Renesanso, reformacijos ir kontrreformacijos atsiradimo priežastis, įtaką naujos visuomenės formavimuisi ir Europos kultūrai. Naudodamiesi žemėlapiais, istorikų darbų ištraukomis ir istorijos šaltiniais, aiškinasi naujųjų laikų pokyčius, knygų spausdinimo pradžią, technikos laimėjimus ir geografinius atradimus. Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, nagrinėja pasirinktą senąją Amerikos civilizaciją (pvz., majų, inkų, actekų). Mokiniai, naudodamiesi istorijos šaltiniais, ir, dirbdami grupėse, nustato Renesanso epochos idėjų poveikį istorinei kaitai, išskiria geografinių atradimų teigiamus ir neigiamus padarinius Europos valstybėms ir Naujajam Pasauliui.
	1.39. Paaiškinti Liublino unijos reikšmę LDK raidai.	1.39.1. Apibūdinti Liublino unijos priežastis ir esmę.	Mokiniai, naudodamiesi schemomis ir istorijos šaltiniais, nagrinėja, kokios buvo bajorų pozicijos pasisakant už ir prieš Liublino uniją. Aiškinasi, kokių pokyčių įvyko LDK ir Lenkijos karalystei sudarius uniją.
	1.40. Paaiškinti svarbiausius ūkio pokyčius naujaisiais laikais.	1.40.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių naujų prekybos ir pramonės centrų iškilimą, tarptautinės prekybos reikšmę Europoje ir LDK.	Remdamiesi istorikų darbų ir istorijos šaltinių ištraukomis, mokiniai aiškinasi, kokių pokyčių naujaisiais laikais įvyko ūkiniame žmonių gyvenime Europoje ir LDK (pvz., kainų revoliucija, tarptautinė prekyba, vergovės problema ir kt.).
	1.41. Palyginti baroko kultūros bruožus Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje.	1.41.1. Apibūdinti baroko kultūros bruožus Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje.	Remdamiesi iliustracijomis, istorikų darbų ištraukomis, ikonografinė medžiaga, meno paminklų reprodukcijomis, palygina baroko kultūros bruožus Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje (pvz., žymiausias bažnyčias, išlikusias didikų rezidencijas ir kt.).

	1.42. Palyginti religinę ir tautinę toleranciją Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje.	1.42.1. Pateikti religinės bei tautinės tolerancijos ir netolerancijos pasireiškimo pavyzdžių Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje, aptarti kasdienio žmonių gyvenimo bruožus.	Mokiniai, remdamiesi istorikų darbų ištraukomis ir įvairiais istorijos šaltiniais, nagrinėja religinės ir tautinės tolerancijos bei netolerancijos priežastis, jų pasireiškimą, kasdienio gyvenimo bruožus Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje. Mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, pateikia skirtingų Europos ir Abiejų Tautų Respublikos įvairių socialinių grupių kasdienio gyvenimo epizodų pavyzdžių.
	1.43. Išskirti absoliutinio valdymo teigiamas ir neigiamas puses.	1.43.1. Pateikti Europos valstybių valdymo specifikos naujųjų laikų pradžioje pavyzdžių.	Remdamiesi istorikų darbų ištraukomis ir istorijos šaltiniais, nagrinėja absoliutizmo formavimąsi ir jo įtaką naujųjų laikų Europos valstybėms. Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi teigiamus ir neigiamus absoliutinio valdymo bruožus.
	1.44. Nustatyti religinių ir dinastinių karų poveikį naujųjų laikų Europos valstybėms.	1.44.1. Pateikti pavyzdžių apie religinius ir dinastinius karus Europoje naujųjų laikų pradžioje.	Remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, istorijos šaltiniais, iliustracijomis ir kt., nagrinėja religinių ir dinastinių karų poveikį Europos valstybėms (pvz., bado ir maro problemą, ūkio nuosmukį, gyventojų nuostolius ir kt.).

2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti orientavimosi laike reikšmę aiškinant praeities įvykius ir reiškinius. Suvokti geografinės aplinkos pažinimo svarbą aiškinant istorijos įvykius ir reiškinius.	2.1. Nustatyti nagrinėjamų istorijos laikotarpių panašumus ir skirtumus.	2.1.1. Nurodyti pagrindinius per istorijos pamokas nagrinėtus pasaulio, Lietuvos istorijos laikotarpius ir jų bruožus.	Mokytojo padedami, mokiniai susipažįsta su pagrindiniais pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpiais. Mokiniai, dirbdami su mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, pateikia pavyzdžių, atspindinčių nagrinėtų laikotarpių specifiką, nusako pagrindinius jų skirtumus.
	2.2. Priskirti konkretiems istorijos laikotarpiams svarbiausius pasaulio, Lietuvos istorijos įvykius ir reiškinius.	2.2.1. Nurodyti, kada vyko svarbiausi pasaulio, Lietuvos istorijos įvykiai ir reiškiniai.	Remdamasis laiko juosta, istorijos įvykių ir reiškinų chronologinėmis lentelėmis, mokytojas supažindina mokinius su istorijos periodizacija, padeda praeities įvykius priskirti konkretiems istorijos laikotarpiams.

	2.3. Susieti nagrinėjamų laikotarpių istorijos įvykius į prasminę visumą, suvokti chronologinį jų nuoseklumą.	2.3.1. Nurodyti per istorijos pamokas nagrinėtų istorijos įvykių ir reiškinių tarpusavio ryšius, paaiškinti jų chronologinę seką.	Mokytojas, supažindindamas mokinius su nustatyta periodizacija, moko pildyti chronologines, sinchronines ir temines lenteles, schemas ir kitas sąlyginio vaizdumo priemones, sieti istorijos įvykius su konkrečiu istorijos laikotarpiu.
	2.4. Nustatyti ir žemėlapyje parodyti pagrindinių šalių ir jose buvusių įvykių bei reiškinių vietą, atskleisti ir lokalizuoti svarbiausius teritorinius pokyčius.	2.4.1. Įvardyti per istorijos pamokas nagrinėtas pagrindines valstybes, jose vykusius įvykius ir reiškinius.	Dirbdami su žemėlapiais ir kita vaizdine medžiaga, mokiniai mokosi nustatyti istorijos įvykių vietą ir raidą.
	2.5. Analizuoti geografinės aplinkos įtaką istorinių įvykių eigai.	2.5.1. Nurodyti įvairias geografinę aplinką sudarančias sudedamąsias dalis, jų ryšį su istorijos įvykiais ir reiškiniais.	Analizuodami mokomąją medžiagą, žemėlapius, mokiniai mokosi įžvelgti nagrinėjamų įvykių priklausomumą nuo geografinės aplinkos, bando įvertinti jos įtaką įvairiais istorijos laikotarpiais.

3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti, kad žmonijos praeitis gali būti aiškinama ir vertinama skirtingai. Suvokti nagrinėjamų šaltinių interpretacijų galimybes. Saugoti istorinį Lietuvos ir pasaulio palikimą. Suvokti	3.1. Vadovaujanti s istorijos įvykių ir reiškinių nagrinėjimo schema, atskleisti jų priežastis, eigą ir pasekmes. 3.2. Nagrinėti mokomąją medžiagą, vadovaujantis pateiktais kriterijais, ją lyginti, grupuoti ir apibendrinti.	3.1.1. Nurodyti per istorijos pamokas nagrinėtų istorijos įvykių ir reiškinių atsiradimo priežastis, eigą ir pasekmes. 3.2.1. Remiantis mokytojo pateikta mokomąją medžiagą, paaiškinti jos nagrinėjimo būdus.	Nagrinėdami istorijos įvykius, reiškinius, stebėdami šiuolaikinį politinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą, mokiniai įžvelgia vykstančių pokyčių esmę, bando nustatyti jų tarpusavio ryšius, priežastis ir pasekmes. Mokytojas moko mokinius apibendrinti ir, vadovaujantis pateiktais kriterijais, vertinti įvykius, reiškinius, asmenybių veiklą, išryškinti jų reikšmę šalių ir tautų istorijoje.

kraštotyrinės medžiagos svarbą Lietuvos istorijai pažinti.	3.3. Atsirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių ir ją panaudoti mokantis istorijos.	3.3.1. Apibūdinti istorijos šaltinius, iš kurių sužinome apie nagrinėjamus istorijos laikotarpius.	Mokiniai mokosi ieškoti ir atsirinkti informaciją apie istorijos įvykius ir reiškinius iš įvairių istorijos šaltinių.
	3.4. Lyginti skirtinguose istorijos šaltiniuose pateikiamą informaciją.	3.4.1. Nurodyti pagrindinius istoriko darbo principus bei mokėti juos paaiškinti.	Mokytojas pateikia mokiniams keletą alternatyvių istorijos šaltinių (mokomojoje medžiagoje, kompiuterinėse mokymo priemonėse, internetiniuose tinklalapiuose ir kt.) apie tuos pačius įvykius, reiškinius. Mokiniai savarankiškai lygina kelis istorijos šaltinius.
	3.5. Surasti ir panaudoti kraštotyrinę medžiagą mokantis Lietuvos istorijos.	3.5.1. Nurodyti pagrindinius savo gyvenamosios vietovės istorijos šaltinius, padedančius geriau pažinti Lietuvos praeitį.	Mokiniai mokomi rinkti ir grupuoti kraštotyrinę medžiagą, pasinaudoti informacija, sukaupta kraštotyros muziejuose. Pateikiamos užduotys, kurios reikalauja iš mokinių ją panaudoti mokantis Lietuvos istorijos.
Sąmoningai mokytis ir tobulėti.	3.6. Kelti mokymosi uždavinius ir jų kryptingai siekti mokantis istorijos.	3.6.1. Išsiaiškinti, kaip reikia mokytis istorijos: kaip planuoti mokymosi veiklą, kokius mokymosi būdus naudoti, iš kokių šaltinių mokytis, kaip vertinti mokymosi rezultatus.	Ugdymo procese mokiniai, mokytojo padedami, kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi veiklą, pasirenka mokymosi šaltinius ir mokymosi būdus. Mokiniai mokomi įvertinti, kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi uždavinius, išsiaiškinti, kas sekėsi gerai, o kas blogai.

4. Istorinio supratimo raiška

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	

Siekti įvairiais būdais ir kuo tiksliau perteikti informaciją apie praeitį.	4.1. Perteikti įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudojantis informacinėmis technologijomis) supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius.	4.1.1. Nurodyti svarbiausius nagrinėjamų istorijos laikotarpių įvykius ir reiškinius.	Mokiniai įvairiais būdais ir formomis, naudodamiesi informacinių technologijų teikiamomis galimybėmis, bando pateikti savąjį istorijos supratimą. Mokomi suprasti nagrinėjamus įvykius, reiškinius ir savo nuomonę grįsti konkrečiais faktais.
	4.2. Tinkamai vartoti nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas.	4.2.1. Nurodyti svarbiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas.	Mokytojas paaiškina sudėtingas nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas, moko mokinius savarankiškai susirasti ir užfiksuoti šių sąvokų paaiškinimą, jas naudoti perteikiant savo istorinį supratimą.
	4.3. Tinkamai parinkti istorinę informaciją istorijos įvykiams ir reiškiniams apibūdinti.	4.3.1. Remiantis istorijos šaltiniais, apibūdinti praeities įvykius ir reiškinius.	Mokytojo padedami, mokosi skirti pagrindinę ir antrąją istorinę medžiagą. Mokiniai bando iš mokomosios medžiagos išskirti jos esmę ir ją naudoti praeities įvykiams atkurti. Mokytojas sudaro sąlygas kiekvienam mokiniui pateikti savąjį istorijos supratimą ir jį argumentuoti.

8.4.2. Turinio apimtis. 7–8 klasės

Į turinio apimtį įeina istorijos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, kurie apibrėžia šio koncentro turinio apimtį.

Šio koncentro medžiagoje išskiriamas turinio minimumas (išskirta kursyvu), kuriuo siekiama apibrėžti pakankamą turinį patenkinamam mokinių pasiekimų lygiui pasiekti.

8.4.2.1. Žmogus istorijoje. Mokiniai susipažįsta su įvairiais nagrinėjamų laikotarpių istorijos šaltiniais.

Mokiniai susipažįsta su rašytiniais ir vaizdiniais nagrinėjamų laikotarpių istorijos šaltiniais.

8.4.2.2. Priešistorės žmogus. Nagrinėja teorijas apie žmogaus kilmę. Aiškinasi gamtos įtaką priešistorės žmonių gyvenimui. Susipažįsta su priešistorės žmonių gyvenimu pasaulyje ir Lietuvoje: su verslais, išradimais, pasaulėžiūra ir kasdienio gyvenimo atspindžiais.

Susipažįsta su teorijomis apie žmogaus kilmę. Nagrinėja kai kuriuos priešistorės kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus.

8.4.2.3. Senovės Rytų civilizacijos. Nagrinėja gamtinių sąlygų reikšmę senovės Rytų civilizacijų susikūrimui ir vystymuisi. Aiškinasi senovės Rytų civilizacijų visuomenės struktūrą. Susipažįsta su vienos arba dviejų senovės Rytų civilizacijų valstybių raida: susidarymu, valdymu ir santykiais su kaimynais. Nagrinėja senovės Rytų civilizacijų miestą kaip gamybos ir prekybos centrą. Aiškinasi pasirinktos senovės Rytų civilizacijos religijos bruožus. Susipažįsta su reikšmingiausiais senovės Rytų civilizacijų pasiekimais ir nagrinėja jų poveikį kitoms civilizacijoms. Nagrinėja senovės Rytų civilizacijų kasdienio žmonių gyvenimo bruožus.

Nagrinėja gamtinių sąlygų įtaką senovės Rytų civilizacijoms. Aiškinasi senovės Rytų civilizacijų visuomenių sudėtį ir ūkinio gyvenimo bruožus. Susipažįsta su pasirinktos senovės Rytų valstybės valdymu. Nagrinėja pasirinktos senovės Rytų civilizacijos religijos bruožus. Mokosi išskirti reikšmingiausius senovės Rytų civilizacijų pasiekimus ir kasdienio žmonių gyvenimo bruožus.

8.4.2.4. Antikos civilizacijos. Aiškinasi Viduržemio jūros kraštų gamtinių sąlygų įtaką antikos civilizacijų susikūrimui ir raidai. Nagrinėja graikų ir romėnų visuomenių struktūrą. Mokydamiesi apie antikos miestus-valstybes, lygina Atėnų ir Spartos politinį gyvenimą, nagrinėja Romos respublikos ir imperijos ypatumus. Nagrinėja demokratijos senovės Graikijoje ir Romoje ypatumus. Susipažįsta su antikos civilizacijų ūkio ir prekybos bruožais. Mokosi išskirti senovės graikų ir romėnų religijų bruožus. Nagrinėja krikščionybės atsiradimą ir plitimą. Susipažįsta su graikų ir romėnų kultūros laimėjimais (filosofija,

olimpinėmis žaidynėmis, drama, teatru, architektūra, teise), nagrinėja, kaip jie buvo perduoti kitoms civilizacijoms. Aiškinasi senovės graikų ir romėnų kasdienio gyvenimo bruožus. Nagrinėja baltų susiformavimą, jų verslus, papročius, tikėjimą ir ryšius su antikos civilizacijomis. Pasirinktinai nagrinėja kelių svarbiausių visuomenės, mokslo ir kultūros atstovų veiklą.

Susipažįsta su Viduržemio jūros gamtinių sąlygų įtaka antikos civilizacijų susikūrimui. Aiškinasi žmogaus padėtį senovės graikų ir romėnų visuomenėse, senovės Atėnų ir Spartos, Romos respublikos ir imperijos politinio gyvenimo ypatumus. Nagrinėja, kaip atsirado demokratija. Susipažįsta su antikos civilizacijų ūkio bruožais. Mokosi skirti senovės graikų ir romėnų religijų bruožus. Nagrinėja, kaip atsirado krikščionybė. Susipažįsta su graikų ir romėnų kultūros laimėjimais (filosofija, olimpinėmis žaidynėmis, teatru, architektūra, teise). Susipažįsta su senovės graikų ir romėnų kasdienio gyvenimo bruožais. Aiškinasi, kaip susiformavo baltų gentys, kokie buvo jų ryšiai su antikos civilizacijomis.

8.4.2.5. Viduramžiai. Aiškinasi gamtinės aplinkos reikšmę viduramžių žmonių gyvenimui Europoje. Susipažįsta su viduramžių visuomenės struktūra. Nagrinėja viduramžių valstybės ir valdžios bruožus. Nagrinėja kelių Europos valstybių politinę raidą (nuo susiskaldymo iki centralizacijos). Susipažįsta su viduramžių krikščionių bažnyčios organizacija ir jos vaidmeniu visuomenės gyvenime. Nagrinėja, kaip atsirado ir formavosi islamo pasaulis. Aiškinasi, kokie buvo arabų ir Europos ryšiai ir kokią poveikį jie darė abiem pusėms. Susipažįsta su vienos iš to meto neeuropinės civilizacijos (Azijos ar Amerikos) gyvenimu. Aiškinasi viduramžių ūkio bruožus. Nagrinėja bažnytinės ir pasaulietinės valdžios kovą, eretikų persekiojimus, religinius karus ir religinės tolerancijos apraiškas Europoje, Lietuvoje. Mokydamiesi apie ikikrikščioniškąją Lietuvos visuomenę ir jos kultūrą, lygina su kitomis ikikrikščioniškosios Europos visuomenėmis ir jų kultūromis. Aiškinasi, kaip susikūrė Lietuvos valstybė, nagrinėja krikščionybės kelią į Lietuvą ir Lietuvos krikštą. Mokydamiesi apie LDK raidą, analizuoja jos visuomenės struktūrą, ūkinį gyvenimą, kultūrą, teritorijos plėtrą, santykius su kaimyniniais kraštais. Susipažįsta su pasaulio ir Lietuvos viduramžių kultūra (filosofija, universitetų atsiradimu ir menu). Pasirinktinai nagrinėja keleto svarbiausių pasaulio ir Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros atstovų veiklą. Susipažįsta su įvairių visuomenės grupių kasdieniu gyvenimu viduramžiais.

Susipažįsta su viduramžių Europos gamtinėmis sąlygomis. Mokosi įžvelgti ir apibūdinti viduramžių visuomenės ir valstybės bruožus. Aiškinasi, kaip atsirado ir plito islamas. Susipažįsta su viduramžių krikščionių bažnyčios vaidmeniu visuomenės gyvenime. Nagrinėja ikikrikščioniškąją ir krikščioniškąją Lietuvos visuomenę, Lietuvos valstybės susikūrimą ir krikštą. Nagrinėja LDK visuomenę, ūkinio gyvenimo ir kultūros bruožus. Susipažįsta su pasaulio ir Lietuvos viduramžių kultūra (filosofija, universitetų atsiradimu, menu). Susipažįsta su kelių pasirinktų visuomenės grupių kasdieniu gyvenimu viduramžiais.

8.4.2.6. Ankstyvieji naujieji laikai. Nagrinėja Rytų Romos imperijos žlugimo pasekmes Viduramžių jūros pakrantės valstybėms ir Osmanų imperijos ekspansijos grėsmę. Nagrinėja europiečių geografinių atradimų priežastis ir poveikį Europai ir Naujajam Pasauliui. Aiškinasi Renesanso humanistinės pasaulėžiūros esmę ir įvertina jos sklaidos poveikį Europos valstybėms. Aiškinasi reformacijos ir kontrreformacijos priežastis ir pasekmes. Nagrinėja naujos visuomenės formavimosi Europoje ypatumus. Nagrinėja Renesanso, reformacijos ir kontrreformacijos poveikį LDK visuomenei. Aiškinasi Lietuvos Statutų ir Vilniaus universiteto įsteigimo reikšmę LDK visuomenės gyvenime. Nagrinėja svarbiausius ūkio vystymosi Vakarų Europoje aspektus – naujų prekybos ir pramonės centrų, pasaulinės prekybos atsiradimą. Nagrinėja Liublino unijos priežastis ir aptaria LDK atskirumo idėją po Liublino unijos. Nagrinėja baroko kultūros bruožus Vakarų Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje. Nagrinėja religinės ir tautinės tolerancijos apraiškas, netolerancijos proveržius Abiejų Tautų Respublikoje. Aiškinasi kasdienio žmonių gyvenimo Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje bruožus. Nagrinėja Europos valstybių valdymo ypatumus, įvertina teigiamas ir neigiamas absoliutizmo puses. Aiškinasi dinastinių ir religinių karų Europoje kilimo priežastis ir pasekmes. Pasirinktinai nagrinėja keletą svarbiausių pasaulio ir Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros atstovų veiklą.

Aiškinasi europiečių geografinių atradimų reikšmę, Renesanso, reformacijos, kontrreformacijos atsiradimo priežastis Europoje ir Lietuvoje. Aiškinasi Liublino unijos priežastis ir LDK savarankiškumą bendroje valstybėje. Susipažįsta su ryškiausiais Vakarų Europos ir Abiejų Tautų Respublikos baroko kultūros pavyzdžiais. Aiškinasi kasdienio žmonių gyvenimo Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje ypatumus. Nagrinėja absoliutizmo vaidmenį to meto Europos valstybėse. Aiškinasi dinastinių ir religinių karų pasekmes Europos valstybėms.

8.4.3. Vertinimas. 7–8 klasės

8.4.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis.

Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

8.4.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 7–8 klasės

Lygiai	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
Pasiekimų sritys			
1. Žinios ir supratimas	Žinios apie nagrinėtus Lietuvos, Europos praeities įvykius ir reiškinius fragmentiškos. Supranta tik kai kurias svarbiausias istorijos sąvokas, kurių mokėsi.	Turi įgiję daugumą žinių apie koncentruotus nagrinėtus Lietuvos ir Europos praeities įvykius ir reiškinius. Supranta daugumą svarbiausių istorijos sąvokų, kurių mokėsi.	Žinios apie nagrinėtus Lietuvos ir Europos praeities įvykius ir reiškinius išsamios. Supranta visas svarbiausias istorijos sąvokas, kurių mokėsi, ir jas tinkamai vartoja apibūdindami istorijos įvykius ir reiškinius.
2. Problemų sprendimas	Mokytojo padedami, išskiria keletą pačių svarbiausių istorinės visuomenės kaitos bruožų. Remdamiesi savo žiniomis, paaiškina kai kurias reikšmingiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas.	Aiškina istorinę visuomenės kaitą, jos sąsajas su konkrečiais istorijos laikotarpiais. Remdamiesi įgytomis žiniomis, paaiškina reikšmingiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas.	Aiškina istorinės visuomenės kaitos bruožus ir nusako jos kaitos priežastis. Remdamiesi įgytomis žiniomis, paaiškina reikšmingiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas, nusako jų atsiradimo priežastis.
3. Praktiniai ir veiklos gebėjimai	Pasaulio, Lietuvos įvykius ir reiškinius netiksliai, fragmentiškai dėlioja į chronologinę seką. Sunkiai skiria istorinius įvykius ir reiškinius. Žemėlapyje lokalizuoja tik kai kuriuos svarbiausius per istorijos pamokas nagrinėtus įvykius. Naudoja istorijos šaltinius informacijai gauti, juos analizuoja ir daro netikslūs apibendrinimus. Atskleidžia tik kai kurias aptariamų įvykių ir reiškinių vidines ar tik išorines priežastis.	Pasaulio ir Lietuvos istorijos įvykius ir reiškinius sieja į chronologinę seką, geba priskirti juos tam tikriems istorijos laikotarpiams. Žemėlapyje lokalizuoja svarbiausius per istorijos pamokas nagrinėtus įvykius. Naudoja istorijos šaltinius informacijai gauti, juos analizuoja ir daro apibendrinimus. Atskleidžia aptariamų įvykių, reiškinių vidines ir išorines priežastis, jų sąsajas.	Pasaulio, Lietuvos įvykius ir reiškinius sieja į chronologinę seką, nurodo jų ryšius. Žemėlapyje lokalizuoja svarbiausius įvykius, paaiškina jų priežastis ir rezultatus. Naudoja savarankiškai rastus istorijos šaltinius informacijai gauti, juos analizuoja ir daro apibendrinimus. Vertina jų amžiui prieinamus ir savarankiškai rastus istorijos šaltinius ir pagal juos atkuria praeities įvykius. Atskleidžia aptariamų įvykių ir reiškinių vidines ir išorines priežastis, jų įtaką istoriniam procesui.
4. Komunikavimas	Perteikia nagrinėjamus įvykius ir reiškinius, bet ne visada pajėgia	Nagrinėdami įvykius ir reiškinius, perteikia savo supratimą ir dažniausiai	Nagrinėdami įvykius ir reiškinius, perteikia savo supratimą ir argumentus,

	pagrįsti savo supratimą, netinkamai vartoja istorijos sąvokas.	tinkamai vartoja istorijos sąvokas.	tinkamai vartoja istorijos sąvokas.
5. Mokėjimas mokytis	Taiko mokytojo pasiūlytus mokymosi būdus. Paaškina, kaip reikia planuoti mokymąsi, kaip vertinti mokymosi rezultatus.	Pasirenka mokymosi būdus, atsižvelgdami į mokymosi tikslą, į užduoties pobūdį. Planuoja savo mokymąsi ir vertina jį. Tardamiesi su mokytoju, iškelia naujus mokymosi uždavinius.	Pasirenka sėkmingiausius mokymosi būdus, atsižvelgdami į mokymosi tikslą, užduoties pobūdį, planuoja ir vertina savo mokymosi procesą. Remdamiesi grįžtamojo ryšio, tardamiesi su mokytoju, iškelia mokymosi uždavinius ir numato, kaip jų siekti.

8.4.3.3. Išsiugdytos nuostatos:

Mokiniai supranta istorijos svarbą aiškinant šiandienos gyvenimo problemas. Siekia išsamiau išsiaiškinti juos dominančius istorijos klausimus. Suvokia, kad šiandienėje visuomenėje tokios svarbios vertybės, kaip demokratija ir humaniškumas, yra reikšmingas praeities kartų palikimas. Vertina savo tautos tradicijas, kultūrinį palikimą ir kitų tautų indėlį į žmonijos istoriją. Stengiasi kritiškai vertinti istorijos šaltinių informaciją ir siekia įvairiais būdais perteikti savo supratimą apie praeitį.

8.5. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 9–10 klasės

9–10 klasės yra paskutinis pagrindinės mokyklos koncentras. Šiose klasėse, atsižvelgiant į mokinių amžiaus tarpsnio ypatumus ir į tai, kad baigiama pagrindinė mokykla, yra keliama didesni reikalavimai mokinių pasiekimams. Šiame konkreste toliau formuojamos mokinių nuostatos, ugdomi gebėjimai, įgyjama naujų žinių, plėtojamos jau turimos žinios.

Mokiniai, vadovaudamiesi pateiktais kriterijais, mokomi vertinti istorinę visuomenės kaitą nuo XVII a. antrosios pusės iki XXI a. pradžios, lyginti svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius, nustatyti Lietuvos vietą Europos ir pasaulio istorijoje skirtingais istorijos laikotarpiais, aiškinti žemėlapyje lokalizuotų įvykių ir reiškinių eigą.

Mokiniai toliau mokomi tirti istorijos šaltinius, juos kritiškai analizuoti, vertinti ir daryti savo apibendrinimus. Ugdomi jų gebėjimai paaškinti skirtingas tų pačių įvykių, reiškinių ir procesų interpretacijas. Jie mokomi įvairiais būdais rodyti istorijos įvykių, reiškinių ir procesų supratimą, tinkamai vartoti istorijos sąvokas, formuluoti probleminius istorijos klausimus, diskusijose argumentuoti savo nuomonę ir savarankiškai daryti išvadas.

8.5.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 9–10 klasės

Skyrelyje aprašomi 9–10 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, ką turi įgyti mokiniai, baigę šį koncentrą. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus mokinių pasiekimus. Kartu su reikalavimais mokinių pasiekimams pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų istorijos ugdymo rezultatų.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės

1. Istorinės raidos supratimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti, kad istorijos pažinimas yra svarbus norint suprasti dabartį ir numatyti visuomenės kaitos perspektyvas.	1.1. Nustatyti istorijos ryšius su dabartimi.	1.1.1. Pateikti pavyzdžių, atskleidžiančių istorijos ryšius su dabartimi.	Mokiniai, remdamiesi turimomis istorijos žiniomis ir įvairiais istorijos šaltiniais, mokosi paaiškinti, kodėl šiandienio pasaulio ir dabarties problemų ištakos glūdi praeities įvykiuose ir reiškiniuose.
Vengti stereotipų vertinant Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę praeitį.	1.2. Įvertinti istorinių asmenybių vaidmenį XVII a. antrosios pusės – XXI a. pradžios pasaulio ir Lietuvos istorijoje.	1.2.1. Apibūdinti žymiausių XVII a. antrosios pusės – XXI a. pradžios pasaulio ir Lietuvos istorijos asmenybių veiklą.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai aiškinasi XVII a. antrojoje pusėje – XX a. gyvenusios istorinių asmenybių poveikį to meto istoriniams įvykiams ir reiškiniams.
Siekti saugoti ir puoselėti savo tautos, valstybės tradicijas ir kultūros paveldą.	1.3. Kaip pavyzdį pateikiant Anglijos ir Prancūzijos valstybes, palyginti parlamentarizmo ir absoliutizmo raidą.	1.3.1. Pateikti parlamentarizmo ir absoliutizmo raidos Vakarų Europoje pavyzdžių. 1.3.2. Apibūdinti Anglijos revoliucijos poveikį parlamentarizmo formavimuisi.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai, kaip pavyzdį pasirinkę Europos valstybes (pvz., Angliją ir Prancūziją), nagrinėja parlamentarizmo ir absoliutizmo formavimosi priežastis ir požymius. Dirbdami grupėse, vadovaudamiesi mokytojo pateiktais kriterijais, lygina parlamentarizmą ir absoliutizmą. Mokiniai diskutuoja apie Anglijos revoliucijos įtaką parlamentarizmo ir modernios visuomenės formavimuisi.
Vertinti kitų tautų, religijų ir kultūrų palikimą ir prisidėti prie jo išsaugojimo.			
Puoselėti savo ir visuomenės gyvenime praeityje susiformavusias, o			

šiandienos gyvenime tokias svarbias vertybes, kaip demokratija, humaniškumas, tolerancija ir kt.	1.4. Analizuoti Abiejų Tautų Respublikos valdymo ypatumus, santykius su kaimyninėmis valstybėmis.	1.4.1. Nurodyti svarbiausius Abiejų Tautų Respublikos valdymo ypatumus.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja Abiejų Tautų Respublikos valdymą (pvz., karaliaus valdžią, bajorų demokratiją ir kt.), santykius su kaimyninėmis valstybėmis (pvz., santykius su Švedija, Maskvos valstybe ir kt.). Aiškinasi, kokie pokyčiai įvyko Abiejų Tautų Respublikos ūkiniame (pvz., Valakų reforma) ir kultūriniame (pvz., barokas) gyvenime.
	1.5. Išskirti Abiejų Tautų Respublikos kultūrinio gyvenimo bruožus.	1.5.1. Pateikti Abiejų Tautų Respublikos santykių su kaimyninėmis valstybėmis pavyzdžių. 1.5.2. Pateikti pavyzdžių iš Abiejų Tautų Respublikos kultūrinio gyvenimo.	
	1.6. Analizuoti Abiejų Tautų Respublikos ūkio bruožus.	1.6.1. Pateikti keletą pavyzdžių, iliustruojančių Abiejų Tautų Respublikos ūkį.	
	1.7. Rasti Švietimo epochos idėjų atspindžių JAV nepriklausomybės kare ir Prancūzijos revoliucijos idėjose.	1.7.1. Apibūdinti svarbiausias Švietimo epochos idėjas. 1.7.2. Nurodyti JAV nepriklausomybės karo ir Prancūzijos revoliucijos poveikį modernių valstybių kūrimuisi.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja žymiausių švietėjų iškeltas idėjas ir poveikį to meto visuomenei. Aiškinasi JAV nepriklausomybės karo ir Prancūzijos revoliucijos priežastis, svarbiausius jų eigos momentus. Ieško žmogaus teisių plėtros ir pilietinės visuomenės formavimosi prielaidų JAV nepriklausomybės deklaracijoje, Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje.
	1.8. Nustatyti Švietimo epochos idėjų sklaidos ir poveikio Lietuvos visuomenei ryšį.	1.8.1. Pateikti Švietimo epochos idėjų sklaidos ir poveikio Lietuvos visuomenei pavyzdžių.	Dirbdami grupėse, nagrinėja Švietimo epochos idėjų sklaidą ir poveikį Lietuvos visuomenei (pvz., Edukacinės komisijos įsteigimo tikslus ir jos veiklą, 1791 m. gegužės 3 d. Abiejų Tautų Respublikos konstituciją ir kt.). Palygina pirmąsias rašytines konstitucijas (1787 m. JAV konstituciją, 1791 m. gegužės 3 d. Abiejų Tautų Respublikos konstituciją ir 1791 m. Prancūzijos konstituciją). Lygina Švietimo epochos idėjų poveikį Lietuvos ir Europos visuomenei.

	1.9. Susieti Abiejų Tautų Respublikoje vykdytų reformų nesėkmes su kaimyninių šalių įtaka. 1.10. Nustatyti Abiejų Tautų Respublikos padalijimų priežastis.	1.9.1. Pateikti pavyzdžių, kaip buvo bandoma reformuoti Abiejų Tautų Respubliką. 1.10.1. Pateikti Abiejų Tautų Respublikos kaimyninių valstybių kišimosi į Abiejų Tautų Respubliką faktų.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai įvardija priežastis, kurios lėmė reformų nesėkmę Abiejų Tautų Respublikoje (pvz., užsienio valstybių įtaka, silpna karaliaus valdžia ir kt.).
	1.11. Atskleisti Napoleono epochos poveikį Europos socialinei ir politinei raidai.	1.11.1. Pateikti faktų, atskleidžiančių Napoleono karų pobūdį ir jų sukeltus pokyčius Europoje.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai aiškinasi Napoleono iškilimo aplinkybes, pagrindinius vidaus ir užsienio politikos bruožus. Daro išvadą apie Napoleono epochos poveikį Europos plotinei ir socialinei raidai. Naudodamiesi žemėlapiais ir istorijos šaltiniais, nustato, kokios permainos vyko Europoje po Vienos kongreso.
	1.12. Įvertinti Rusijos imperijos vykdytos politikos pasekmes Lietuvai.	1.12.1. Apibūdinti Rusijos imperijos politiką Lietuvoje. 1.12.2. Pateikti pavyzdžių apie skirtingų Lietuvos visuomenės sluoksnių padėtį Rusijos imperijos okupacijos metais.	Mokiniai nagrinėja Rusijos imperijos valdymo ypatumus Lietuvoje, svarbiausius rusifikacijos būdus. Diskutuoja apie rusifikacijos padarinius lietuvių tautai.
	1.13. Nustatyti pramonės perversmo priežastis. 1.14. Nustatyti būdingiausius kapitalizmo raidos bruožus pasaulyje ir Lietuvoje.	1.13.1. Nurodyti svarbiausias priežastis, lėmusias pramonės perversmą. 1.14.1. Apibūdinti kapitalizmo formavimąsi pasaulyje ir Lietuvoje.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai aiškinasi, kodėl pramonės perversmas pirmiausia prasidėjo Didžiojoje Britanijoje. Nagrinėja svarbiausių technikos išradimų poveikį pramonės perversmo plėtrai. Mokiniai aiškinasi kapitalistinio ūkio raidos bruožus (pvz., išradimų, naujų technologijų ir energijos šaltinių pritaikymą žemės ūkyje ir pramonėje, masinės gamybos atsiradimą, kapitalo investicijų ir pramonės augimą, gamybos koncentraciją ir monopolizaciją, vidaus ir tarptautinės rinkos plėtrą ir kt.). Nagrinėja industrializacijos nevienalaikiškumo priežastis įvairiuose pasaulio regionuose. Mokiniai aiškinasi kapitalizmo plėtos Lietuvą priežastis. Lygina kapitalizmo raidą Lietuvoje ir Vakarų Europos šalyse.

1.15. Paaiškinti, kodėl pramonės perversmas keitė visuomenės struktūrą ir žmonių gyvenamąją aplinką.	1.15.1. Pateikti pavyzdžių apie pramonės perversmo poveikį visuomenei, ūkiui ir gamtinei aplinkai.	Remdamiesi statistikos duomenimis, schemomis ir kitais istorijos šaltiniais, nagrinėja pramonės perversmo poveikį visuomenės struktūrai, šeimai, moterų padėčiai. Mokiniai mokomi susieti baudžios panaikinimą ir visuomenės struktūros pokyčius Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. Mokiniai aiškinasi Lietuvos gyventojų emigracijos priežastis, kryptis. Dirbdami grupėse, mokosi nustatyti Lietuvos gyventojų migracijos teigiamus ir neigiamus padarinius. Mokiniai nusako urbanizacijos ir kraštovaizdžio kaitos ryšį XIX a.
1.16. Nustatyti XIX a. revoliucijų ir tautinių sąjūdžių atsiradimo priežastis ir jų įtaką tautinių valstybių kūrimuisi.	1.16.1. Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių tautinių valstybių kūrimąsi.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja XIX a. vykusią revoliucijų ir tautinių sąjūdžių atsiradimo priežastis, jų įtaką tautinių valstybių ir modernios visuomenės kūrimuisi.
1.17. Nurodyti pagrindinių politinių, socialinių ideologijų skirtumus ir panašumus.	1.17.1. Nurodyti pagrindinių politinių, socialinių ideologijų bruožus.	Vadovaudamiesi mokytojo pateiktais kriterijais, lygina pagrindines politines, socialines ideologijas (konservatizmą, liberalizmą, socializmą).
1.18. Atskleisti lietuvių tautinio atgimimo siekius ir jų reikšmę moderniosios lietuvių tautos formavimuisi.	1.18.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kaip kito tautinė ir valstybinė lietuvių savimonė XIX a. – XX amžiaus pradžioje.	Mokiniai aiškinasi lietuvių tautinio atgimimo priežastis ir siekius. Nagrinėja Mažosios Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjų indėlį į lietuvių tautinį atgimimą.
1.19. Paaiškinti, kokią įtaką Europos imperializmas ir kolonijinė ekspansija turėjo pasaulio raidai.	1.19.1. Pateikti Europos kolonijinės ekspansijos pasaulyje pavyzdžių.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai aiškinasi imperializmo ištakas. Remdamiesi istorikų darbų ir istorijos šaltinių ištraukomis, žemėlapiais, nagrinėja Europos ir JAV kolonijinę ekspansiją pasaulyje, nurodo teigiamus ir neigiamus imperializmo padarinius.

	1.20. Paaiškinti, kodėl keitėsi JAV ir kurios nors pasirinktos Europos valstybės politinė sistema XIX a. – XX a. pradžioje.	1.20.1. Pateikti JAV ir kurios nors pasirinktos Europos valstybės politinės sistemos kaitos bruožus XIX a. – XX a. pradžioje pavyzdžių.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja JAV, kurios nors pasirinktos Vakarų Europos valstybės ir vienos Vidurio ar Rytų Europos valstybės politinės sistemos kaitos bruožus XIX a. – XX a. pradžioje.
	1.21. Atskleisti veiksnius, keitusius žmogaus pasaulėžiūrą ir kultūrą XIX a. – XX a. pradžioje.	1.21.1. Pateikti žmogaus pasaulėžiūros pokyčių XIX a. – XX a. pradžioje pavyzdžių.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja, kokių pokyčių įvyko XIX a. žmogaus pasaulėžiūroje. Mokiniai ieško informacijos apie mokslo ir technikoje pokyčius XIX a. – XX a. pradžioje.
	1.22. Paaiškinti masinės kultūros atsiradimo priežastis.	1.22.1. Pateikti pavyzdžių, atskleidžiančių kultūros permainas XIX a. pab. – XX a. pr.	Pasirinktinai, vadovaudamiesi mokytojo pateiktais kriterijais, lygina svarbiausius XIX a. – XX a. pradžios meno kryptis. Aiškinasi, kodėl XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje pradėjo formuotis masinė kultūra. Mokiniai nusako veiksnius, dariusios įtaką mokslo ir kultūros raidos savitumams Lietuvoje XIX a. – XX a. pradžioje. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus Europoje ir Lietuvoje XIX – XX a. pradžioje.
	1.23. Palyginti pokyčius kasdieniame žmonių gyvenime Europoje ir Lietuvoje.	1.23.1. Apibūdinti kasdienį žmonių gyvenimą Europoje ir Lietuvoje.	
	1.24. Nustatyti Pirmojo pasaulinio karo kilimo priežastis ir būdingiausius jo bruožus.	1.24.1–1.25.1. Nurodyti Pirmojo pasaulinio karo priežastis, svarbiausius jo eigos momentus ir padarinius.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais ir žemėlapiais, mokiniai nagrinėja Pirmojo pasaulinio karo priežastis ir svarbiausius jo eigos momentus. Nagrinėja Pirmojo pasaulinio karo poveikį visuomenei, ūkiui ir kultūrai. Remdamiesi žemėlapiais, nustato teritorinius pokyčius Europoje po Pirmojo pasaulinio karo. Mokiniai nagrinėja svarbiausius įvykius (pvz., 1917 m. lemtingus pokyčius Rusijoje, JAV įstojimą į karą, V. Vilsono 14 punktų taikos programą, Paryžiaus taikos konferenciją), lėmusius Pirmojo pasaulinio karo baigtį.
	1.25. Paaiškinti Pirmojo pasaulinio karo padarinių ir pokyčių pokario Europoje ir Lietuvoje ryšį.		

	1.26. Nustatyti išorines ir vidines Lietuvos valstybės atkūrimo priežastis.	1.26.1. Pateikti faktų, atskleidžiančių Lietuvos valstybės atkūrimo aplinkybes.	Mokiniai nagrinėja Lietuvos valstybės atkūrimo aplinkybes (pvz., teritorines problemas, kovas dėl nepriklausomybės ir kt.).
	1.27. Paaiškinti, kodėl tarpukario laikotarpiu daugelis Europos valstybių pasuko nuo demokratijos diktatūros link.	1.27.1. Pateikti demokratijų žlugimo tarpukario laikotarpiu pavyzdžių.	Remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja gyvenimą Europoje tarpukario laikotarpiu (pvz., Didžiąją ekonominę krizę, demokratijos sklaidos problemas, komunistinių idėjų plėtrą, pasaulėžiūros pokyčius ir kt.).
	1.28. Įvertinti Tautų sąjungos veiklą siekiant išsaugoti taiką.	1.28.1. Pateikti Tautų sąjungos veiklos pavyzdžių.	Mokiniai nagrinėja Tautų Sąjungos veiklą, nesėkmių priežastis mėginant išsaugoti taiką pasaulyje.
	1.29. Palyginti žmogaus padėtį demokratinėje ir diktatūrinėje visuomenėje.	1.29.1. Pateikti faktų, atskleidžiančių žmogaus padėtį demokratinėje ir diktatūrinėje visuomenėje.	Nagrinėja tarpukario laikotarpio demokratinės Vakarų Europos (pvz., Prancūzijos ar Anglijos) ir pasirinktos Vidurio ar Rytų Europos (pvz., Čekoslovakijos) valstybės valdymą. Diskutuoja apie demokratijų žlugimo priežastis, lygina įvairių socialinių grupių, tautinių mažumų padėtį demokratinėse ir diktatūrinėse visuomenėse. Nagrinėja pagrindinius diktatūrų (pvz., fašizmo, nacionalsocializmo ir komunizmo) bruožus.
	1.30. Nustatyti visuomeninių pokyčių įtaką tarpukario laikotarpio kultūrai.	1.30.1. Pateikti tarpukario laikotarpio kultūros pasikeitimų pavyzdžių.	Mokiniai, remdamiesi pavyzdžiais iš rašytojų, mokslininkų, menininkų gyvenimo, nagrinėja tarpukario laikotarpio kultūros bruožus.
	1.31. Paaiškinti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčių priežastis Europoje ir Lietuvoje tarpukario laikotarpiu.	1.31.1. Apibūdinti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius Europoje ir Lietuvoje tarpukario laikotarpiu.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, nusako svarbiausius kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius Europoje ir Lietuvoje tarp dviejų pasaulinių karų.

	1.32. Lyginti parlamentarizmą ir autoritarizmą Lietuvoje.	1.32.1. Pateikti parlamentarizmo raidos Lietuvoje pavyzdžių. 1.32.2. Apibūdinti autoritarinio valdymo įsigalėjimo priežastis.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, lygina parlamentarizmą ir autoritarizmą Lietuvoje, aiškinasi 1926 m. valstybės perversmo priežastis ir poveikį to meto visuomenei.
	1.33. Įvertinti Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimus.	1.33.1. Nusakyti Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimus tarpukario laikotarpiu.	Mokiniai nagrinėja Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimus tarpukario laikotarpiu. Aiškinasi šių laimėjimų priežastis ir bando juos įvertinti bendrame Europos kontekste.
	1.34. Nustatyti Antrojo pasaulinio karo kilimo priežastis ir būdingiausius jo bruožus. 1.35. Įvertinti per Antrąjį pasaulinį karą Europoje įvykdytus nusikaltimus žmogiškumui.	1.34.1. Nurodyti Antrojo pasaulinio karo priežastis ir pagrindinius jo lūžio momentus. 1.35.1. Pateikti pavyzdžių apie Europos valstybių ir tautų likimus Antrojo pasaulinio karo metais. 1.35.2. Apibūdinti per Antrąjį pasaulinį karą Europoje įvykdytus nusikaltimus žmogiškumui ir holokaustą.	Remdamiesi žemėlapiais, istorikų darbų ištraukomis, dokumentų ištraukomis ir kt. istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja Antrojo pasaulinio karo kilimo priežastis, jo lūžio momentus ir padarinius. Dirbdami su žemėlapiais, mokiniai nagrinėja esminius teritorinius pokyčius po Antrojo pasaulinio karo Europoje. Remdamiesi pavyzdžiais, aiškinasi, kokie nusikaltimai žmogiškumui (pvz., komunistų ir nacistų įvykdyti nusikaltimai, holokaustas) buvo įvykdyti karo metais.
	1.36. Atskleisti Lietuvos nepriklausomybės praradimo priežastis ir parodyti pagrindinius sovietizacijos bruožus.	1.36.1. Apibūdinti prievartinį Lietuvos prijungimą prie Sovietų Sąjungos.	Remdamiesi turimomis žiniomis, dokumentų ištraukomis, žemėlapiais ir kitais istorijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja Lietuvos nepriklausomybės netekimo priežastis, įvertina Lietuvos ir kaimyninių valstybių valdžios veiksmus kilus agresijai, nagrinėja pagrindinius sovietizacijos bruožus.

	1.37. Palyginti sovietų ir nacių okupacijas Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metais. 1.38. Įvertinti Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje įvykdytus sovietų ir nacių nusikaltimus, holokaustą.	1.37.1. Nurodyti pagrindinius Lietuvos aneksijos, sovietų ir nacių okupacijų bruožus, pateikti pavyzdžių, iliustruojančių antinacinę, antisovietinę rezistenciją ir kolaboravimą. 1.38.1. Apibūdinti Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje įvykdytus sovietų ir nacių nusikaltimus, holokaustą.	Mokiniai, naudodamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, nagrinėja sovietų ir nacių okupacijų ypatumus Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metais, aiškinasi lietuvių tautos antisovietinės ir antinacinės rezistencijos ypatumus, kolaboravimą, mokosi vertinti Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje įvykdytus sovietų ir nacių nusikaltimus, holokaustą. Mokiniai aplanko su holokaustu susijusias atminimo vietas savo gimtinėje (pvz., kaime, miestelyje ar rajone).
	1.39. Atskleisti Šaltojo karo priežastis ir poveikį žmonių gyvenimui. 1.40. Įvertinti Jungtinių Tautų Organizacijos veiklą saugant taiką pasaulyje.	1.39.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių Rytų ir Vakarų priešpriešą Šaltojo karo metais. 1.39.2. Nurodyti svarbiausius Šaltojo karo padarinius. 1.39.2. Pateikti Jungtinių Tautų Organizacijos veiklos pavyzdžių saugant taiką pasaulyje.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, aiškinasi šaltojo karo kilimo priežastis, nagrinėja jo raiškos formas (pvz., lokaliniai konfliktai, krizės, ginklavimosi varžybos, ideologijų kova ir kt.) ir Jungtinių Tautų Organizacijos veiklą.
	1.41. Pasirinktinai palyginti demokratinį ir diktatūrinių valstybių politinę raidą Šaltojo karo metais.	1.41.1. Pateikti pavyzdžių apie pagrindinius pasirinktos demokratinės ir diktatūrinės valstybės politinės raidos bruožus Šaltojo karo metais.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, nagrinėja pasirinktos demokratinės Vakarų Europos valstybės ir Vidurio ar Rytų Europos komunistiniam blokui priklausančios valstybės politinę raidą Šaltojo karo metais.

	1.42. Palyginti žmogaus padėtį demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse XX a. antrojoje pusėje.	1.42.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kokia buvo žmogaus padėtis demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse XX a. antrojoje pusėje.	Mokiniai nagrinėja visuomenės raidos problemas demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse XX a. antrojoje pusėje. Mokiniai diskutuoja apie žmogaus padėtį (pvz., žmogaus teises, ekonominę gerovę ir kt.) demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse.
	1.43. Nustatyti pirmosios ir antrosios sovietų okupacijos Lietuvoje panašumus. 1.44. Įvertinti rezistencijos reikšmę lietuvių tautos išlikimui. 1.45. Paaiškinti prisitaikymo ir kolaboravimo padarinius Lietuvai antrosios sovietų okupacijos metais.	1.43.1. Pateikti Lietuvos sovietizacijos antrosios sovietų okupacijos metais pavyzdžių. 1.44.1. Nurodyti pagrindinius lietuvių rezistencijos bruožus. 1.45.1. Pateikti prisitaikymo ir kolaboravimo Lietuvoje antrosios sovietų okupacijos metais pavyzdžių.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, nagrinėja antrąją sovietų okupaciją (pvz., susidorojimą su vietos gyventojais, masinius trėmimus, kolūkių steigimą, kultūros ir švietimo sovietizavimą ir kt.), jos ypatumus. Remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, lygina pirmąją ir antrąją sovietų okupacijas Lietuvoje, nagrinėja lietuvių rezistencijos bruožus, prisitaikymo ir kolaboravimo priežastis bei pasekmes. Diskutuoja, kaip disidentinė veikla prisidėjo prie nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo.
	1.46. Paaiškinti antrosios sovietų okupacijos poveikį visuomenei, ūkiui ir kultūrai. 1.47. Paaiškinti Lietuvos gyventojų priverstinės emigracijos pasekmes Lietuvai. 1.48. Įvertinti lietuvių išeivijos veiklą siekiant atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę.	1.46.1. Apibūdinti svarbiausias permainas Lietuvos visuomenėje, ūkyje ir kultūroje antrosios sovietų okupacijos metais. 1.47.1. Nurodyti priverstinės Lietuvos gyventojų emigracijos bruožus antrosios sovietų okupacijos metais. 1.48.1. Pateikti lietuvių išeivijos veiklos siekiant atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę, pavyzdžių.	Remdamiesi dokumentų ištraukomis ir statistikos lentelėmis, atskleidžia sovietinės Lietuvos praradimus ir pasiekimus. Mokiniai, nagrinėdami istorikų darbų, dokumentų ištraukas, statistikos lenteles, žemėlapius, aiškinasi Lietuvos gyventojų priverstinės emigracijos priežastis, mastą, įsitvirtinimo svetur sunkumus. Nagrinėja lietuvių išeivijos veiklos ypatumus siekiant atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę.

	1.49. Išskirti pagrindinius dekolonizacijos bruožus, Afrikos ir Azijos gyventojų problemas.	1.49.1. Pateikti kolonijinės sistemos suirimo XX a. antrojoje pusėje pavyzdžių. 1.48.2. Nurodyti svarbiausias Afrikos ir Azijos gyventojų problemas XX a. antrojoje pusėje.	Remdamiesi istorikų darbų, dokumentų ištraukomis, statistikos lentelėmis, žemėlapiais, mokiniai nagrinėja kolonijinės sistemos suirimo priežastis, nustato svarbiausius dekolonizacijos momentus XX a. antrojoje pusėje, pokolonijinių Afrikos ir Azijos gyventojų problemas (pvz., pilietinius karus, demokratinių vertybių stoką, badą, taikių gyventojų žudynes).
	1.50. Paaiškinti mokslo ir technikos išradimų poveikį ūkiui ir poindustrinės visuomenės formavimuisi.	1.50.1. Pateikti mokslo ir technikos išradimų poveikio ūkiui, poindustrinės visuomenės formavimuisi pavyzdžių.	Mokiniai, remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, vaizdine medžiaga, aiškinasi mokslinių atradimų ir technikos išradimų poveikį ūkiui ir poindustrinės visuomenės formavimuisi.
	1.51. Įvertinti pasipriešinimo komunistiniam režimui poveikį griauinant komunizmo sistemą. 1.52. Atskleisti SSRS ir pasaulinės komunizmo sistemos žlugimo priežastis ir įvertinti šių įvykių padarinius žmonijai.	1.51.1. Nurodyti ryškiausius pasipriešinimo komunistiniam režimui įvykius. 1.52.1. Pateikti SSRS ir pasaulinės komunizmo sistemos žlugimo ir šių įvykių padarinių žmonijai pavyzdžių.	Mokiniai, remdamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, nagrinėja ryškiausius pasipriešinimo komunistiniam režimui įvykius (pvz., antisovietinius sukilimus Vengrijoje, Čekoslovakijoje, Lenkijoje), SSRS ir komunizmo sistemos žlugimo priežastis ir šių įvykių padarinius žmonijai.

	1.53. Nustatyti išorines ir vidines Lietuvos valstybės atkūrimo priežastis. 1.54. Lyginti Lietuvos pasiekimus ir problemas su buvusių komunistinio bloko šalių pasiekimais ir joms kilusiomis problemomis.	1.53.1. Apibūdinti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aplinkybes. 1.54.1. Nurodyti pagrindinius laimėjimus ir problemas Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę. 1.53.2. Pateikti pagrindinių posovietinių valstybių pasiekimų ir problemų pavyzdžių.	Mokiniai, remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, žemėlapiais, vaizdine medžiaga, nagrinėja nepriklausomos Lietuvos valstybingumo atkūrimo aplinkybes (pvz., Sąjūdžio susikūrimas, Baltijos kelias, Sausio 13-oji, SSRS blokada ir kt.), lygina rinkos ekonomikos ir pilietinės visuomenės kūrimosi problemas Lietuvoje ir kūrimosi problemas kitose postkomunistinėse valstybėse. Aptaria pagrindinius parlamentinės demokratinės Lietuvos Respublikos bruožus, susipažįsta su pagrindiniais nepriklausomos Lietuvos ir posovietinių valstybių pasiekimais ir problemomis (pvz., globalizacija, migracija, aplinkosauga ir kt.).
	1.55. Paaiškinti, kodėl mokslo ir technikos naujovės keitė žmogaus gyvenamąją aplinką ir jo mąstyseną. 1.56. Atskleisti svarbiausius XX a. antrosios pusės kultūros pokyčius.	1.55.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių mokslo ir technikos naujovių poveikį žmogaus gyvenamajai aplinkai ir mąstysenai. 1.56.1. Pateikti kultūros pokyčių XX a. antrojoje pusėje pavyzdžių.	Mokiniai ieško informacijos apie mokslo pasiekimus ir technikos naujoves XX a. antrojoje pusėje. Naudodamiesi istorijos šaltiniais, atskleidžia mokslo ir technikos pasiekimų poveikį žmogui. Nagrinėja žmogaus pasaulėvaizdžio pokyčius, moterų emancipacijos ir kultūros bruožus XX a. antrojoje pusėje (pvz., masinės kultūros plitimą, pasaulio globalizaciją, žmogaus ir gamtos santykį ir kt.).
	1.57. Palyginti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius Europoje ir Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje.	1.57.1. Apibūdinti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius Europoje ir Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje.	Naudodamiesi įvairiais istorijos šaltiniais, mokiniai apibūdina kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius pasaulyje ir Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje.

	1.58. Atskleisti Europos vienijimosi siekius ir problemas.	1.58.1. Apibūdinti pagrindinius Europos vienijimosi proceso bruožus.	Mokiniai, remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, žemėlapiais, vaizdine medžiaga, nagrinėja Europos vienijimosi proceso bruožus ir kylančias problemas (pvz., Europos konstitucijos priėmimą). Mokiniai nurodo svarbiausias šiandienos Europos ir pasaulio gyventojų problemas (pvz., klimato kaita, globalizacija ir kt.), diskutuoja apie būdus joms spręsti.
	1.59. Išskirti svarbiausias šiandienos Europos ir pasaulio gyventojų problemas.	1.59.1. Pateikti svarbiausių šiandienos Europos ir pasaulio gyventojams kylančių problemų pavyzdžių.	

2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti orientavimosi laike reikšmę aiškinant praeities įvykius, reiškinius ir procesus. Suvokti geografinės aplinkos pažinimo svarbą vertinant istorinius įvykius, reiškinius ir procesus.	2.1. Palyginti svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius, įvertinti specifinius jų bruožus.	2.1.1. Nurodyti pagrindinius per istorijos pamokas nagrinėtus pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius.	Mokiniai, remdamiesi mokomąja medžiaga, supažindinami su periodizacija ir jos ypatumais; pildydami įvairių tipų lenteles (pvz., temines, statistikos ir kt.), sudarydami diagramas, schemas, mokosi suvokti istorijos laikotarpių specifiką, bendrus ir pavienius jų bruožus.
	2.2. Išskirti pagrindines nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas, nustatyti jų ryšį su dabartimi.	2.2.1. Nurodyti pagrindines nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas.	Dirbdami su įvairiais informacijos šaltiniais, mokiniai mokosi nustatyti pagrindines nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas.
	2.3. Įžvelgti tiesioginį pagrindinių pasaulio, Lietuvos istorijos įvykių, reiškinių ir procesų ryšį.	2.3.1. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kokie buvo ir yra svarbiausi pasaulio ir Lietuvos istorinės raidos tarpusavio ryšiai.	Mokiniai, remdamiesi mokomąja medžiaga, mokosi suvokti pasaulio, Lietuvos istorijos įvykių ir reiškinių sinchroniškumą.

	2.4. Nustatyti svarbiausių pasaulio, Lietuvos istorinių įvykių ir reiškinių ryšį.	2.4.1. Nurodyti bendrus pasaulio ir Lietuvos istorijos įvykių bruožus, nagrinėtus per istorijos pamokas.	Remdamiesi mokytojo pateikta medžiaga, nagrinėja pasaulio ir Lietuvos įvykių sekos ir sinchroniškumo pavyzdžius.
	2.5. Susieti nagrinėjamų istorijos laikotarpių įvykius į prasminę visumą, suvokti jų chronologinį nuoseklumą ir sinchroniškumą. 2.6. Vadovaujantis pačių sukurta istorinių įvykių ir reiškinių nagrinėjimo schema, atskleisti jų svarbą istorijos raidai. 2.7. Įvertinti istorijos įvykius, reiškinius ir procesus vadovaujantis pateiktais kriterijais.	2.5.1. Nurodyti svarbiausius per istorijos pamokas nagrinėtus Lietuvos ir pasaulio įvykius, reiškinius, procesus.	Dirbdami su mokomąja medžiaga, mokiniai nustato pagrindinius pasaulio ir Lietuvos įvykius, reiškinius ir procesus. Nagrinėdami istorijos įvykius, reiškinius ir procesus, mokiniai jungia juos į prasminę visumą, nurodo chronologinį jų nuoseklumą ir sinchroniškumą.
	2.8. Nustatyti ir žemėlapyje parodyti vietą, kur vyko nagrinėjamų šalių įvykiai, reiškiniai ir procesai, atskleisti ir įvertinti teritorinius pokyčius.	2.8.1. Nurodyti svarbiausius geopolitinius veiksnius, lėmusius istorinių įvykių, reiškinių ir procesų eigą.	Mokiniai, remdamiesi mokomąja medžiaga (žemėlapiiais ir kt.), mokytojo padedami, mokosi įžvelgti nagrinėjamų istorijos įvykių priklausomumą nuo geografinės aplinkos.

3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	

Kritiškai vertinti istorijos šaltinius. Turėti savo argumentuotą požiūrį į istorijos šaltiniuose perteikiamus istorijos įvykius ir reiškinius. Remiantis kraštotyrine medžiaga, vertinant Lietuvos istorijos įvykius.	3.1. Išskirti iš nagrinėjamų istorijos šaltinių skirtingus požiūrius į juose perteikiamus įvykius ir juos paaiškinti.	3.1.1. Paaiškinti, kodėl atsirado skirtingų praeities interpretavimų.	Mokiniai, analizuodami keletą istorijos šaltinių, nustato skirtingus jų atsiradimo interpretavimus.
	3.2. Nagrinėti mokomąją medžiagą, ją apibendrinti, grupuoti, klasifikuoti, lyginti, įvertinti ir daryti išvadas.	3.2.1. Remiantis pateikta mokomąja medžiaga, paaiškinti istorijos nagrinėjimo būdus.	Mokiniai kartu su mokytoju, remdamiesi mokomąja medžiaga, aptaria įvairius galimus istorijos nagrinėjimo būdus.
	3.3. Atsirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių, vertinti jos patikimumą mokantis istorijos.	3.3.1. Apibūdinti istorijos šaltinius, iš kurių sužinome apie nagrinėjamus istorijos laikotarpius.	Mokiniai mokosi atsirinkti patikimą informaciją apie istorijos įvykius ir reiškinius iš įvairių istorijos šaltinių, ją palyginti ir panaudoti atliekant užduotis, kuriant istorinį pasakojimą.
	3.4. Klasifikuoti istorijos šaltinius pagal pateiktus kriterijus.	3.4.1. Apibūdinti svarbiausius istorijos šaltinius, iš kurių sužinome apie nagrinėjamus istorijos laikotarpius.	Mokiniai nagrinėja keletą skirtingų istorijos šaltinių ir, kritiškai juos vertindami, nušviečia praeities įvykius, reiškinius ir procesus. Vertindami istorijos šaltinius, apibūdina jų specifiką.
	3.5. Suvokti skirtingas istorijos šaltinių atsiradimo sąlygas.		
	3.6. Gebėti lyginti istorijos šaltinius ir jais remiantis daryti savo išvadas.		
	3.7. Rasti ir panaudoti regionų kraštotyrinę medžiagą aiškinant Lietuvos istorijos įvykius.	3.7.1. Nurodyti pagrindinius savo regiono istorijos šaltinius, padedančius geriau pažinti Lietuvos praeitį.	Mokiniai renka ir analizuoja įvairią regiono kraštotyrinę medžiagą, naudoja ją aiškindami istorijos įvykius ir reiškinius.

Sąmoningai nuolatos mokytis bei tobulėti.	3.8. Savarankiškai kelti mokymosi uždavinius ir jų kryptingai siekti mokantis istorijos.	3.8.1. Paaiškinti, kaip reikia mokytis istorijos: kaip planuoti mokymosi ir istorijos šaltinių tyrimo veiklą, kokius mokymosi būdus naudoti, iš kurių šaltinių mokytis, kaip vertinti mokymosi rezultatus, kaip išsiaiškinti savo savybes, padedančias mokytis istorijos.	Ugdymo procese mokiniai kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi ir istorijos šaltinių tyrimo veiklą, pasirenka mokymosi šaltinius ir mokymosi būdus. Mokiniai mokomi įvertinti, kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi uždavinius, apmąstyti mokymosi procesą – išsiaiškinti, kas sekėsi gerai, kas blogai, o ką reikėtų keisti, kuriuo atveju kokį mokymosi būdą naudoti.
---	--	---	---

4. Istorinio supratimo raiška			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Siekti įvairiais aspektais ir būdais perteikti informaciją apie praeitį. Išsiklausti į kitokią nuomonę apie nagrinėjamus įvykius ir kritiškai ją vertinti.	4.1. Dalyvio, jaunojo tyrinėtojo lūpomis perteikti informaciją (raštu, žodžiu, naudojantis informacinėmis technologijomis) apie istorijos įvykius ir reiškinius.	4.1.1. Nurodyti svarbiausius nagrinėjamų istorijos laikotarpių įvykius, reiškinius ir procesus.	Mokiniai įvairiais būdais ir formomis, naudodamiesi informacinėmis technologijomis, mokosi pateikti savąją istorijos supratimą ir jį pagrįsti.
	4.2. Tinkamai vartoti svarbiausias sąvokas.	4.2.1. Apibūdinti svarbiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas.	Mokytojas paaiškina sudėtingiausias nagrinėjamų istorijos laikotarpių istorijos sąvokas, moko mokinius savarankiškai rasti ir užfiksuoti šių sąvokų paaiškinimą, prasmingai jas vartoti.
	4.3. Tinkamai parinkti istorinę informaciją istorijos įvykiams, reiškiniams ir procesams paaiškinti ir savo nuomonę pagrįsti.	4.3.1. Remiantis istorijos šaltiniais, apibūdinti praeities įvykius, reiškinius ir procesus.	Mokiniai, remdamiesi įvairia istorine medžiaga, atrenka, kas yra svarbiausia, ir rūšiuoja ją pagal pobūdį. Mokiniams sudaromos sąlygos, remiantis istorine medžiaga, laisvai reikšti savo nuomonę, diskutuoti su kitais mokiniais.

8.5.2. Turinio apimtis. 9–10 klasės

Į turinio apimtį įeina istorijos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, apibrėžiantys šio koncentro turinio apimtį.

Šio koncentro medžiagoje išskiriamas turinio minimumas (išskirta *kursyvu*), kuriuo siekiama apibrėžti pakankamą turinį patenkinamam mokinių pasiekimų lygiui pasiekti.

8.5.2.1. Pasaulis ir Lietuva XVII a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. Mokydamiesi apie Anglijos ir Prancūzijos valdymą XVII a. pab. – XVIII a., aiškinasi parlamentarizmo ir absoliutizmo pagrindinius bruožus. Nagrinėja Abiejų Tautų Respublikos valdymo ypatumus, santykius su kaimyninėmis valstybėmis, ūkinio ir kultūrinio gyvenimo bruožus. Nagrinėja svarbiausias Švietimo epochos idėjas. Remdamiesi JAV Nepriklausomybės karo bei Prancūzijos revoliucijos svarbiausiais momentais, aiškinasi Švietimo epochos idėjų įtaką pilietinės visuomenės ir demokratinės valstybės formavimuisi. Nagrinėja Švietimo epochos idėjų sklaidą ir poveikį Lietuvos visuomenei. Nagrinėja pastangas reformuoti Abiejų Tautų Respubliką, kaimyninių valstybių kišimąsi į vidaus reikalus ir padalijimų priežastis. Aiškinasi Napoleono epochos poveikį Europos socialinei ir politinei raidai. Nagrinėja Rusijos imperijos politiką Lietuvoje. Aiškinasi pramonės perversmo priežastis ir poveikį visuomenei, kapitalizmo formavimosi požymius pasaulyje ir Lietuvoje. Aiškinasi XIX a. revoliucijų ir tautinių sąjūdžių įtaką tautinių valstybių kūrimuisi, nagrinėja pagrindines politines, socialines ideologijas. Nagrinėja lietuvių tautinio atgimimo kilimo priežastis ir siekius. Aiškinasi imperializmo prigimtį, priežastis ir kolonijinės ekspansijos įtaką pasauliui. Nagrinėja Europos ir Šiaurės Amerikos politinės sistemos kaitos bruožus XIX a. – XX a. pradžioje. Aiškinasi žmogaus pasaulėžiūros ir kultūros pokyčius XIX a. – XX a. pradžios pasaulyje ir Lietuvoje. Nagrinėja kasdienį žmonių gyvenimą pasaulyje ir Lietuvoje XVII a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. Pasirinktinai nagrinėja kelių svarbiausių pasaulio ir Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros atstovų veiklą.

Mokydamiesi apie Anglijos ir Prancūzijos valdymą XVII a. pab. – XVIII a., susipažįsta su pagrindiniais parlamentarizmo ir absoliutizmo bruožais. Nagrinėja Abiejų Tautų Respublikos valdymo būdingiausius bruožus, santykius su kaimyninėmis valstybėmis, kultūrinio gyvenimo bruožus. Remdamiesi JAV Nepriklausomybės karo ir Prancūzijos revoliucijos svarbiausiais momentais, aiškinasi Švietimo idėjų įtaką visuomenės ir valstybės raidai. Nagrinėja Švietimo epochos idėjų poveikį Lietuvos visuomenei, pastangas reformuoti Abiejų Tautų Respubliką ir padalijimų priežastis. Susipažįsta su Napoleono epochos bruožais, Rusijos imperijos valdymu Lietuvoje ir priešininimusi jam. Nagrinėja pramonės perversmo ir kapitalizmo poveikį visuomenei bei kapitalizmo požymius Lietuvoje. Susipažįsta su pagrindinėmis politinėmis ideologijomis ir tautinių valstybių kūrimosi prielaidomis. Nagrinėja lietuvių tautinio sąjūdžio atsiradimo priežastis, siekius. Aiškinasi imperializmo prigimtį ir ištakas. Susipažįsta su mokslo, technikos, pasaulio ir Lietuvos meno pokyčiais. Susipažįsta su kasdienio žmonių gyvenimo Europoje ir Lietuvoje XVII a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje bruožais.

8.5.2.2. Pasauliniai karai ir tarpukario laikotarpis. Nagrinėja Pirmojo pasaulinio karo priežastis, karo eigos ypatumus ir padarinius. Aiškinasi Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aplinkybes ir valstybės kūrimosi sunkumus. Nagrinėja pagrindines pokario Europos problemas, demokratijos plėtrą Europoje ir Lietuvoje, jos krizės priežastis. Nagrinėja Tautų Sąjungos veiklą siekiant išsaugoti taiką pasaulyje. Aiškinasi, kodėl Europoje atsiranda diktatūrinės valstybės. Nagrinėja pokyčius Lietuvoje po valstybės perversmo. Palygina visuomenės, gyvenančios demokratijos ir diktatūros sąlygomis, padėtį. Nagrinėja mokslo ir kultūros pokyčius. Mokydamiesi apie ūkio raidą, atkreipia dėmesį į Didžiosios ekonominės krizės poveikį ūkiniam ir visuomeniniam pasaulio valstybių gyvenimui. Aiškinasi, kokių laimėjimų Lietuva pasiekė ūkio ir kultūroje srityje, nagrinėja pokyčius visuomenėje. Lygina kurios nors pasirinktos Europos valstybės ir Lietuvos žmonių kasdienį gyvenimą. Aiškinasi Antrojo pasaulinio karo priežastis, eigos ypatumus ir padarinius. Nagrinėja karo metu įvykdytus nusikaltimus žmogiškumui ir holokaustą. Aiškinasi Lietuvos nepriklausomybės netekimo priežastis. Nagrinėja SSRS ir nacių okupacijų padarinius Lietuvai, antinacinę ir antisovietinę rezistenciją, kolaboravimą Lietuvoje. Pasirinktinai nagrinėja keletą svarbiausių pasaulio ir Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros atstovų veiklą.

Nagrinėja Pirmojo pasaulinio karo priežastis ir padarinius. Aiškinasi Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aplinkybes. Susipažįsta su pagrindinėmis pokario Europos problemomis. Lygina žmogaus padėtį demokratinėje ir diktatūrinėje visuomenėje. Nagrinėja mokslo ir kultūros pokyčius. Susipažįsta su Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimais. Nagrinėja kasdienį pasaulio ir Lietuvos žmonių gyvenimą. Susipažįsta su Antrojo pasaulinio karo priežastimis ir padariniais. Aiškinasi karo metu įvykdytus nusikaltimus žmogiškumui ir holokaustą. Nagrinėja Lietuvos nepriklausomybės netekimo priežastis, SSRS ir nacių okupacijos padarinius Lietuvai.

8.5.2.3. Pasaulis ir Lietuva XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje. Aiškinasi Šaltojo karo priežastis ir nagrinėja jo raišką. Nagrinėja Jungtinių Tautų Organizacijos vaidmenį saugant taiką pasaulyje. Nagrinėja sovietizacijos bruožus Lietuvoje ir pasipriešinimą jai. Aiškinasi, kokios buvo lietuvių išeivijos pastangos siekiant atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Aiškinasi, kaip suiro kolonijinė imperija Afrikoje ir Azijoje. Nagrinėja ekonominę, karinę ir politinę Vakarų Europos integraciją. Palygina žmogaus teisių padėtį demokratijos ir diktatūros sąlygomis. Nagrinėja pasipriešinimą komunistiniams režimams Rytų Europoje. Aiškinasi, koks buvo mokslo ir technikos poveikis ūkiui ir visuomenės raidai. Nagrinėja SSRS ir pasaulinės

komunizmo sistemos žlugimo priežastis ir šių įvykių padarinius. Aiškinasi Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo aplinkybes. Nagrinėja rinkos ekonomikos ir pilietinės visuomenės kūrimosi problemas posovietinėse valstybėse. Aiškinasi, kaip vyko Lietuvos integracija į Vakarų politines, karines ir ekonomines struktūras. Nagrinėja žmogaus pasaulėvaizdžio, mokslo ir kultūros pokyčius keičiantis moderniam pasauliui. Palygina Lietuvos kultūros raidos sąlygas sovietmečiu ir atkūrus nepriklausomybę. Nagrinėja svarbiausias šiandienio pasaulio problemas ir kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius pasaulyje ir Lietuvoje. Pasirinktinai nagrinėja kelių svarbiausių pasaulio ir Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros atstovų veiklą.

Susipažįsta su Šaltojo karo priežastimis ir jo raiška. Aiškinasi demokratinių ir diktatūrinių valstybių valdymo skirtumus. Nagrinėja sovietizacijos ypatumus Lietuvoje ir pasipriešinimą jai. Aiškinasi lietuvių išeivijos pastangas siekiant atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Susipažįsta su dekolonizacijos procesu pasaulyje. Susipažįsta su ekonomine, karine ir politine Europos integracija. Susipažįsta su žmogaus teisių padėtimi demokratinėse ir diktatūrinėse valdymo santvarkose, pasipriešinimu komunistiniams režimams. Nagrinėja mokslo ir technikos poveikį ūkiui ir visuomenei. Aiškinasi SSRS ir pasaulinės komunizmo sistemos žlugimo priežastis ir šių įvykių padarinius. Nagrinėja Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo aplinkybes. Susipažįsta su posovietinių valstybių problemomis, Lietuvos integracija į Vakarų politines, karines ir ekonomines struktūras. Aiškinasi Lietuvos kultūrinio gyvenimo suvaržymus sovietmečiu. Nagrinėja kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius pasaulyje ir Lietuvoje.

8.5.3. Vertinimas. 9–10 klasės

8.5.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

8.5.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 9–10 klasės

Lygiai	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
Pasiekimų sritys			
1. Žinios ir supratimas	Remdamiesi savo žiniomis, apibūdina tik kai kuriuos nagrinėtus Lietuvos ir Europos praeities įvykius, reiškinius ir procesus. Apibūdina tik kai kurias svarbiausias nagrinėtas istorijos sąvokas.	Turi įgiję daugumą žinių apie nagrinėtus Lietuvos ir Europos praeities įvykius reiškinius ir procesus. Remdamiesi savo žiniomis, apibūdina nagrinėtus Lietuvos ir Europos praeities įvykius, reiškinius ir procesus, daugumą svarbiausių istorijos sąvokų, kurių mokėsi.	Remdamiesi įgytomis žiniomis tiksliai ir nuosekliai apibūdina nagrinėtus Lietuvos ir Europos praeities įvykius, reiškinius ir procesus. Apibūdina visas svarbiausias istorijos sąvokas, kurių mokėsi, jas vartoja apibūdindami istorijos įvykius, reiškinius ir procesus.
2. Problemų sprendimas	Aiškina Lietuvos ir Europos praeities įvykius, reiškinius ir procesus. Išskiria keletą pačių svarbiausių istorinės visuomenės kaitos bruožų ir kai kuriais atvejais pateikia jų vertinimus. Remdamiesi savo žiniomis, paaiškina	Nagrinėja ir vertina Lietuvos ir Europos praeities įvykius ir reiškinius. Vadovaudamiesi pateiktais kriterijais, aiškina istorinės visuomenės kaitos bruožus, jos sąsajas su konkrečiais istorijos laikotarpiais. Remdamiesi įgytomis	Savarankiškai nagrinėja Lietuvos ir Europos praeities įvykius ir reiškinius. Išskiria ir pagal savo sugalvotus kriterijus vertina istorinės visuomenės kaitos priežastis. Pateikia nagrinėjamų istorijos laikotarpių savitumo pavyzdžių.

	svarbiausias problemas ir jų sprendimo būdus tam tikrais Lietuvos ir pasaulio istorijos laikotarpiais.	žiniomis, paaiškina svarbiausias problemas ir jų sprendimo būdus tam tikrais Lietuvos ir pasaulio istorijos laikotarpiais, sieja juos su dabartimi.	Remdamiesi įgytomis žiniomis, paaiškina svarbiausias problemas ir jų sprendimo būdus tam tikrais Lietuvos ir pasaulio istorijos laikotarpiais, pagrindžia jų pamokų aktualumą dabarčiai.
3. Praktiniai ir veiklos gebėjimai	Lygina pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius, bet daro klaidų. Netiksliai nustato Lietuvos vietą Europos istorijoje įvairiais istorijos laikotarpiais. Žemėlapyje, lokalizuodami įvykius ir reiškinius, daro klaidų ir nenuosekliai aiškina jų eigą. Ne visada kritiškai vertina istorijos šaltinius ir daro apibendrinimus. Ne visada nustato pasaulio ir Lietuvos įvykių ir reiškinių priežastis ir pasekmes to meto visuomenei ir tolimesnei istorinei kaitai.	Vadovaudamiesi pateiktais kriterijais, lygina svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius. Nustato Lietuvos geopolitinę padėtį Europos istorijoje įvairiais istorijos laikotarpiais. Žemėlapyje lokalizuoja įvykius, reiškinius, aiškina jų eigą. Kritiškai vertina istorijos šaltinius, apibendrina ir daro išvadas. Nustato pasaulio ir Lietuvos įvykių ir reiškinių priežastis bei pasekmes to meto visuomenei ir tolimesnei istorinei kaitai.	Vadovaudamiesi tinkamai parengtais kriterijais, palygina svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius. Atskleidžia įvairius Lietuvos ir Europos istorinės raidos ryšius. Žemėlapyje lokalizuoja įvykius ir reiškinius, aiškina jų eigą, aptaria veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius rezultatus. Kritiškai vertina istorijos šaltinius, savarankiškai apibendrina ir daro išvadas. Nustato pasaulio ir Lietuvos įvykių ir reiškinių priežastis, įvertina jų poveikį to meto visuomenei ir tolimesnei istorinei kaitai.
4. Komunikavimas	Išreiškia savo istorijos supratimą, kartais klaidingai vartoja svarbiausias nagrinėtas istorijos sąvokas.	Išreiškia savo istorijos supratimą, dažniausiai tinkamai vartoja svarbiausias nagrinėtas istorijos sąvokas, remiasi teorinėmis žiniomis.	Išreiškia savo istorijos supratimą, tinkamai vartoja visas svarbiausias istorijos sąvokas, kurių mokėsi, remiasi įvairiomis istorijos teorijomis.
5. Mokėjimas mokytis	Savarankiškai pasirenka mokymosi būdus, atsižvelgdami į mokymosi tikslą, užduoties pobūdį. Planuoja ir vertina savo mokymąsi.	Mokytojo padedami, kelia mokymosi uždavinius, pasirenka mokymosi būdus atsižvelgdami į mokymosi tikslą, užduoties pobūdį. Planuoja ir vertina savo mokymąsi. Nurodytu būdu bando stebėti savo mokymosi procesą ir apmąstyti mokymosi veiklą.	Savarankiškai kelia mokymosi uždavinius, pasirenka mokymosi būdus atsižvelgdami į mokymosi tikslą, užduoties pobūdį. Nurodytu būdu stebi savo mokymosi procesą ir apmąsto mokymosi veiklą.

8.5.3.3. Išsiugdytos nuostatos

Mokiniai supranta, kad nepažįstant istorijos neįmanoma objektyviai vertinti dabartinio gyvenimo ir prognozuoti jo kaitos. Remdamiesi išsamia informacija, jie vertina ir sprendžia apie praeityje gyvenusių žmonių gyvenimą. Suvokia demokratinės visuomenės, valstybės puoselėjimo ir išsaugojimo svarbą. Stengiasi objektyviai vertinti savo tautos ir valstybės istoriją. Suvokia kitas tautas ir kultūras kaip unikalų ir saugotiną žmonijos istorinės raidos rezultatą. Stengiasi kritiškai vertinti bet kokių istorinių įvykių ir šiandienio gyvenimo pokyčių interpretacijas. Siekia įvairiais aspektais nušviesti pasirinktą nagrinėti

problema ar klausimą.

V. GEOGRAFIJA: MOKINIŲ PASIEKIMAI, TURINIO APIMTIS, VERTINIMAS

9. Geografija – socialinio ugdymo dalis

9.1. Tikslas, uždaviniai, struktūra ir integravimo galimybės

Geografija – vienas labiausiai integruotų mokomųjų dalykų mokykloje. Geografija atskleidžia mozaikinio pasaulio gamtos ir visuomenės vientisumą, erdvinės civilizacijų ir kultūrų sąsajas, gamtos ir visuomenės savitarpio priklausomybę, jų raidos ir išlikimo klausimus. Ugdomos asmens nuostatos skatina solidarumą, rezultatyvų kultūrų dialogą ir tarptautinį bendradarbiavimą, padeda plėtoti visų rasių, tautų, religinių bendruomenių tarpusavio supratimą, toleranciją ir draugystę, norą konstruktyviai spręsti kylančias vietas bendruomenių, šalių, pasaulio problemas. Puoselėjamas mokinių nusiteikimas ir gebėjimas kompetentingai naudotis geografijos žiniomis ir įgūdžiais asmeniniame, profesiniame ir visuomeniniame gyvenime.

9.1.1. Tikslas

Plėtoti mokinių geografinį pasaulėvaizdį, skatinti domėtis savo ir kitų šalių gamtos bei visuomenės įvairove, plėsti geografijos žinias ir supratimą, padėti ugdytis socialinę kompetenciją.

9.1.2. Uždaviniai

Siekdami geografijos dalyko tikslo, mokiniai:

- mokosi orientuotis gamtinėje ir visuomeninėje aplinkoje, naudoja kartografijos kūrinius kaip patikimus informacinius šaltinius;
- renka ir analizuoja įvairiuose informaciniuose šaltiniuose pateikiamą informaciją, kritiškai ją vertina;
- domisi Lietuvos, kitų šalių gamtos ir visuomenės įvairove;
- įvairia geografinė veikla aktyviai tiria savo ir kitų kraštų gamtinę ir visuomeninę aplinką, susipažįsta su ja.

9.1.3. Struktūra

Programoje ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–6, 7–8, 9–10 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos šios veiklos sritys:

- *orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje* – aprašomi mokinių gebėjimai orientuotis geografinėje erdvėje, vietovės planuose ir žemėlapiuose, suvokti juose esančius objektus;
- *geografinės informacijos skaitymas* – aprašomi mokinių gebėjimai skaityti, analizuoti, suvokti, kritiškai vertinti ir interpretuoti geografinės informacijos šaltinius, perteikti geografinę informaciją rašytine, vaizdine ir garsine forma;
- *regionų pažinimo raiška* – aprašomi mokinių gebėjimai pažinti Lietuvos ir pasaulio regionų geografinės sąlygas, specifinius erdvinės struktūros bruožus, gamtinės ir visuomeninės aplinkos reiškinius ir dėsningumus;
- *aplinkos pažinimas ir tyrimai* – aprašomi mokinių gebėjimai atlikti geografinius aplinkos stebėjimus ir tyrimus, formuluoti hipotezes, rinkti duomenis, atlikti įvairius matavimus ir skaičiavimus, ieškoti sprendimo būdų, daryti išvadas ir vertinti gautus rezultatus.

Atsižvelgiant į mokinio patirtį, žinias ir gebėjimus, geografijos supratimo augimą, kiekvieno koncentro turinys nagrinėjamas *lokalioje, regiono ir globalioje* geografinėje erdvėje.

9.1.4. Integravimo galimybės

Siekiant tolygiai ir aktyviai įtraukti mokinius į mokymosi procesą, bendradarbiaujama su kitų mokomųjų dalykų – istorijos, ekonomikos, matematikos, biologijos, chemijos, informacinių technologijų ir kt. – mokytojais.

Geografijos ugdymo turinys glaudžiai siejasi ir su integruojamosiomis programomis: darniojo vystymosi, verslumo, pilietiškumo, kompiuterinio raštingumo ir kt. Derinant geografijos programos tikslus su integruojamųjų programų tikslais, turiniu ir metodologija, parenkami integruotam ugdymui tinkami metodai (pvz., projektai, meninė raiška, tyrimai), mokomoji medžiaga siejama su gyvenimo aktualijomis.

9.2. Mokinių gebėjimų raida

Šiame skyrelyje aprašyta, kaip auga esminiai mokinių gebėjimai geografijos ugdamosios veiklos srityse pereinat iš vieno koncentro į kitą. Tai gali padėti mokytojui numatyti mokinių gebėjimų raidos nuoseklumą, tęstinumą ir planuoti mokymosi pažangą.

Veiklos sritis	Mokinių gebėjimų raida		
	5–6 klasės	7–8 klasės	9–10 klasės
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje	Remiantis aplinkos požymiais, orientuotis savo gyvenamojoje vietovėje. Elementariai orientuotis žemėlapyje ir gaublyje.	Naudojantis vietovės planu, gebėti orientuotis vietovėje. Naudojantis bendraisiais ir teminiais žemėlapiiais, orientuotis regiono ir globalioje geografinėje erdvėje. Nustatyti objektų geografinę padėtį.	Naudojantis vietovės planu, savarankiškai gebėti orientuotis vietovėje. Naudojantis įvairaus turinio ir mastelio žemėlapiiais, orientuotis visose trijose geografinėse erdvėse (lokalioje, regiono ir globalioje). Nustatyti ir apibūdinti objektų gamtinę, ekonominę ir politinę geografinę padėtį.
2. Geografinės informacijos skaitymas	Atpažinti geografinės informacijos šaltinius ir jais naudotis. Gebėti perskaityti įvairiuose šaltiniuose pateikiamą geografinę informaciją.	Atrinkti geografinės informacijos šaltinius, jais savarankiškai naudotis nurodyta tema. Tinkamai pasirinkti ir klasifikuoti informaciją. Naudotis įvairiais geografinės informacijos šaltiniais, lyginti ir analizuoti reiškinius, procesus, vykstančius atskiruose žemynuose ir vandenynuose. Apibendrinti informaciją ir ją perteikti kitiems.	Savarankiškai pasirinkti, skaityti, analizuoti ir kritiškai vertinti patikimumo ir informatyvumo požiūriu įvairius geografinės informacijos šaltinius. Jais naudojantis, aiškinti gamtinius, socialinius, ekonominius, politinius reiškinius, procesus, vykstančius Lietuvos, Europos ir pasaulio erdvėje. Apibendrinti informaciją ir įvairiomis formomis perteikti ją kitiems.
3. Regionų pažinimo raiška	Bendrais bruožais apibūdinti žemynus kaip stambiausius regionus, nurodyti po 2–3 jų ypatumus. Naudotis mokytojo pasiūlytais geografijos pažinimo būdais. Tinkamai vartoti šio koncentro geografijos sąvokas.	Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, apibūdinti įvairių regionų gamtinius ir socialinius aplinkos elementus, mokytis rasti jų ryšius. Lyginti regionus, rasti panašumų ir nustatyti jų skirtumus, paaiškinti priežastis, daryti išvadas. Tinkamai vartoti šio koncentro geografijos sąvokas.	Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, skirti regionus, nurodyti jų savitumus, ieškoti Lietuvos, Europos ir kitų pasaulio regionų gamtinių ypatumų, socialinių ir ekonominių sanklodų panašumų ir skirtumų, mokytis spręsti problemas ir daryti išvadas. Tinkamai vartoti šio koncentro geografijos sąvokas.
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai	Pažinti, identifikuoti gamtinius ir socialinius aplinkos objektus. Atlikti paprastus aplinkos tyrimus ir nesudėtingus skaičiavimus vietovės	Stebint aplinką ir atliekant tyrimus, mokėti naudotis paprasčiausiais prietaisais ir geografinės informacijos šaltiniais. Atlikti skaičiavimus vietovės planuose ir	Atliekant stebėjimus ir tyrimus, naudotis įvairiais geografinės informacijos šaltiniais. Savarankiškai suplanuoti ir atlikti gamtinius, socialinius ir ekonominius stebėjimus,

	planuose. Tobulinti įgūdžius dirbant grupėje, klasėje ir artimiausioje savo aplinkoje.	žemėlapiuose. Tobulinti įgūdžius dirbant individualiai ir grupėje; klasėje ir aplinkoje. Paaiškinti atlikto tyrimo rezultatus, jausti atsakomybę už savo indėlį atliekant darbą.	tyrimus, mokytis pasirinkti metodus ir būdus, tyrimų priemones, spręsti problemas, daryti išvadas. Gautus rezultatus įvairiomis formomis perteikti kitiems. Paaiškinti atlikto tyrimo pranašumus ir trūkumus, jausti atsakomybę už atlikto darbo rezultatus.
--	---	--	--

9.3. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 5–6 klasės

5 klasėje geografija yra integruota į kursus „Gamta ir žmogus“ ir „Lietuvos istorija“.

Kurse „Gamta ir žmogus“ siekiama supažindinti mokinius su pasaulio sandaros elementais, medžiagomis, reiškiniams, jų savybėmis, padėti suvokti, kaip medžiagos, reiškiniai įgyja geografinį pavidalą, pasiskirsto Žemės rutulyje, skaidosi į geografines sferas.

Kurse „Lietuvos istorija“ formuojamas supratimas, kad Lietuvos, kaip valstybės, istorija yra neatsiejama nuo jos geografinės erdvės ir jai būdingų bruožų. Pateikiama Lietuvos, kaip pasaulio geografinės erdvės arba Žemės teritorijos dalies, bendriausių bruožų apžvalga.

6 klasėje siekiama mokinius supažindinti su bendriausiais geografinio pažinimo bruožais, geografinė erdve, ją sudarančiomis sudedamosiomis dalimis, bendriausiomis geografijos sąvokomis ir terminais. Plėtojant numatytas ugdomosios veiklos sritis, daugiausia dėmesio skiriama artimai aplinkai (kaimo, miesto, apskrities, etninės srities, Lietuvos) nagrinėti, kartu parodomas globalus pasaulio vaizdas. Geografinis ugdymas organizuojamas ne tik aiškinant ir nagrinėjant įvairią vaizdinę ir informacinę medžiagą klasėje, bet ir stebint bei tyrinėjant savo aplinką.

9.3.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 5–6 klasės

Skyrelyje aprašomi 5–6 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, kuriuos turi įgyti šį koncentrą baigę mokiniai. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus pasiekimus. Kartu su pasiekimų reikalavimais pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų geografijos ugdymo rezultatų.

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje			
Suprasti, kad gebėjimas orientuotis aplinkoje stiprina pasitikėjimą savimi.	1.1. Remiantis aplinkos požymiais, orientuotis vietovėje. Naudojantis kompasu, nustatyti pasaulio kryptis (horizonto kryptis). 1.2. Elementariai orientuotis žemėlapyje ir gaublyje. Žemėlapyje kaip lokalsios vietovės pavyzdį parodyti savo gyvenamąją vietovę, o globalios – žemynus ir vandenynus.	1.1.1. Nurodyti pagrindines ir tarpines pasaulio kryptis (horizonto kryptis). Paaiškinti orientavimosi dieną ir naktį principus, nurodyti priemones, kaip tai daryti. 1.2.1. Išvardyti pagrindinius geografinio tinklo elementus (pusiauįs, lygiagretės, dienovidiniai, ašigaliai, ilguma ir platumą), parodyti juos žemėlapyje ir gaublyje. 1.2.2. Išvardyti pagrindinius žemėlapių elementus (geografinis tinklas, mastelis, sutartiniai ženklai).	1.1. Mokomasi orientuotis dieną ir naktį, nagrinėti vietinius aplinkos ir dangaus požymius; nustatant pagrindines pasaulio kryptis (horizonto kryptis), naudojant kompasą ar visuotinę padėties nustatymo sistemą (GPS), mokoma nustatyti objektų kryptį. Atkreiptinas dėmesys, kad matematikoje nagrinėjami kampai iki 180°. 1.2. Mokomasi naudoti įvairius metodus, kurie padeda mokiniams suprasti pusiaujo, dienovidinių, lygiagrečių, ašigalių, ilgumos ir platumos reikšmingumą. Nagrinėjami pagrindiniai žemėlapių elementai (mastelis, sutartiniai ženklai, geografinis tinklas). Nagrinėdami gamtinį ir visuomeninį žemėlapi, mokiniai mokosi jame (ar gaublyje) parodyti savo gyvenamąją vietovę, rajoną, apskritį, Lietuvą, žemynus ir

			vandenynus.
2. Geografinės informacijos skaitymas			
Ugdyti pasitikėjimą žemėlapiu kaip informacijos šaltiniu. Geriau pažinti savo krašto gamtos ir visuomenės įvairovę, ugdyti pagarbą jai. Puoselėti atvirumą pasauliui, drauge išsaugant asmenybės savitumą.	2.1. Naudotis mokykliniais atlasais. 2.2. Naudojantis įvairiais informacijos šaltiniais ir žemėlapiais, pasakyti, kokia yra geografinių tyrimų reikšmė. 2.3. Naudojantis schemomis ir paveikslais, apibūdinti, kaip Žemę veikia vidinės ir išorinės jėgos, nustatyti jų įtaką gamtai ir žmogaus gyvenimui. 2.4. Skirti žemėlapiuose Pasaulio vandenyno vandenį nuo sausumos vandenų. Naudojantis paveikslais ir schemomis, nagrinėti vandens apytakos ratą, nurodyti jį veikiančias veiksnias.	2.1.1. Paaiškinti, kas sudaro mokyklinį atlasą. 2.2.1. Nusakyti, kaip keitėsi supratimas apie Žemę senovėje, Didžiųjų geografinių atradimų laikotarpiu ir koks jis yra šiandien. 2.2.2. Išvardyti svarbiausius tyrinėtojus, mokslininkus, keliautojus ir nurodyti jų atliktus darbus plečiant pasaulio pažinimą. 2.2.3. Išvardyti svarbiausius 2–3 šiuolaikinius geografinius tyrimus. 2.3.1. Paaiškinti Žemės kilmės teorijas. 2.3.2. Išvardyti Žemės vidinės sandaros dalis (branduolys, mantija, Žemės pluta, litosfera). Skirti žemyninę ir vandenyninę Žemės plutą. 2.3.3. Paaiškinti žemės drebėjimų ir ugnikalnių susidarymo priežastis. Pasakyti, kokių pasekmių galima tikėtis pasireiškus šioms vidinėms jėgoms. Išvardyti ir apibūdinti sausumos dalis (žemynus, pusiasalius, salas). 2.3.4. Paaiškinti, kaip išorinės jėgos keičia Žemės paviršių. 2.3.5. Nurodyti pagrindines Žemės paviršiaus formas (kalnus ir lygumas). 2.4.1. Nurodyti Pasaulio vandenyno sudedamąsias dalis (jūra, įlanka, sąsiauriai), pateikti keletą jų pavyzdžių. 2.4.2. Išvardyti sausumos vandenų sudedamąsias dalis. 2.4.3. Paaiškinti, kas yra ežeras, nurodyti 3–5 didžiausius Lietuvos ir pasaulio ežerus. 2.4.4. Nurodyti upės dalis	2.1. Atliekant įvairias užduotis, mokomasi naudotis atlaso turiniu ir dalykine rodykle. 2.2. Nagrinėdami šaltinius (keliautojų pasakojimų ištraukas), mokiniai aiškinasi pasaulio pažinimo raidą. Diskutuodami ieško priežasčių, kurios senovėje skatino žmones keliauti ir tirti aplinką. Susipažįstama su svarbiausiomis asmenybėmis, prisidėjusiomis prie pasaulio pažinimo raidos (Eratostenu, Ptolemajumi, Kristupu Kolumbu, Ferdinandu Magelanu, Vasku da Gama). Susipažįstama su šiuolaikiniais geografiniais tyrimais. Galima vesti integruotas pamokas ar atlikti projektą kartu su istorijos mokytoju. 2.3. Nagrinėdami aprašymus, mokiniai nagrinėja Žemės kilmės teorijas. Nagrinėdami paveikslus, aiškinasi vidinę Žemės sandarą (aiškinasi, kas yra branduolys, mantija, Žemės pluta, litosfera). Nagrinėja, kuo skiriasi žemyninė ir vandenyninė Žemės pluta. Aiškinasi, kodėl ir kur kyla žemės drebėjimai, kur susidaro ugnikalniai. Mokiniai, nagrinėdami konkrečius pavyzdžius, nurodo galimus šių vidinių jėgų pasireiškimų padarinius. Aiškinasi, kas yra žemynai, salos ir pusiasaliai, mokosi juos atskirti, parodyti žemėlapyje. Mokosi pagal aukščio skalę skirti pagrindines Žemės paviršiaus formas. Pasaulio gamtiniame žemėlapyje mokosi rasti kalnų ir lygumų pavyzdžių žemynuose, Lietuvos gamtiniame žemėlapyje – svarbiausias aukštumas ir žemumas. Aiškinasi, kokios išorinės jėgos keičia Žemės paviršių. 2.4. Mokiniai nagrinėja, iš kokių dalių sudarytas Pasaulio vandenynas, gamtiniame žemėlapyje randa sudedamąsias dalis (jūras, įlankas, sąsiaurius). Nagrinėdami paveikslus ir schemas, mokiniai aiškinasi veiksnias, lemiančias vandens judėjimą ir susitelkimą sausumoje (ežere, upėje, pelkėje, šaltiniuose, ledynuose). Aiškinasi, kas yra ežeras, mokosi parodyti gamtiniame žemėlapyje didžiausius Lietuvos ir pasaulio ežerus. Nagrinėdami

	(ištaka, žiotys, vaga, slėnis). Nurodyti po 3–5 ilgiausias Lietuvos ir pasaulio upes.	piešinius ar žemėlapius, aiškinasi upės ištakas (šaltinis, ežeras ir t. t.) ir žiotys. Schemose ar paveiksluose randa upės vagą ir slėnį. Nagrinėdami Lietuvos ir pasaulio gamtinius žemėlapius, mokosi rasti ilgiausias Lietuvos ir pasaulio upes.
2.5. Naudojantis schemomis ir klimato žemėlapiais, mokėti apibūdinti paros, mėnesio ir metų orus. Skaityti meteorologijoje naudojamų prietaisų rodmenis.	2.5.1. Paaiškinti, kodėl Saulės šiluma ir šviesa Žemės paviršiuje pasiskirsto netolygiai. Paaiškinti oro temperatūros kitimo per parą priežastis. Analizuoti temperatūros ir slėgio kitimą kylant į kalnus ir leidžiantis nuo jų. 2.5.2. Paaiškinti vėjo susidarymo priežastis. 2.5.3. Paaiškinti sąvokas klimatas ir orai. 2.5.4. Nurodyti veiksnius, lemiančius augalijos ir gyvūnijos pasiskirstymą Žemėje.	2.5. Nagrinėdami paveikslus, schemas ir klimato žemėlapius, mokiniai susipažįsta su atmosferos sandara, aiškinasi Saulės įtaką netolygiam šilumos ir šviesos pasiskirstymui Žemėje. Rekomenduojama naudoti orų stebėjimo prietaisus (termometrą, barometrą, vėjarodį, kritulių matuoklį), mokoma pagal jų rodmenis sudaryti mėnesio ir metų oro temperatūros grafiką, kritulių diagramas. Aiškinasi vėjo, klimato ir orų susidarymo priežastis, nagrinėja vietinius atmosferos reiškinius. Nagrinėja veiksnius, lemiančius augalijos ir gyvūnijos įvairovę. Aiškinasi, kokie būdingiausi augalai ir gyvūnai aptinkami Lietuvoje ir pasaulyje.
2.6. Naudojantis statistikos duomenimis ir diagramomis, nurodyti, kaip keičiasi pasaulio gyventojų skaičius. 2.7. Nagrinėjant schemas, nusakyti mokyklos ir šalies valdymo struktūrą.	2.6.1. Nurodyti apytikslį Lietuvos ir pasaulio gyventojų skaičių. 2.7.1. Išvardyti valstybės požymius. 2.7.2. Paaiškinti, kokia yra mokyklos ir savo šalies valdymo struktūra.	2.6. Nagrinėdami statistikos ir diagramų duomenis, aiškinasi, kaip keičiasi Lietuvos ir pasaulio gyventojų skaičius. 2.7. Mokiniai aiškinasi, kas yra valstybė, kokie yra pagrindiniai jos požymiai. Nagrinėjant schemas, aiškinamasi, kokia yra mokyklos savivaldos struktūra (direktorius, mokyklos taryba), ieškoma mokyklos ir Lietuvos valstybės valdymo struktūrų (Prezidentūros, Seimo, Vyriausybės) sąsajų.
2.8. Naudojantis statistikos duomenimis ir diagramomis, nurodyti tautinę Lietuvos gyventojų sudėtį. Nagrinėjant paveikslus ir aprašymus, lyginti savo tautos ir kitų tautų tradicijas. 2.9. Nagrinėjant paveikslus, lyginti kaimą ir miestą.	2.8.1. Nurodyti, kokių tautybių atstovų daugiausia gyvena Lietuvoje. 2.8.2. Nurodyti 2–3 Lietuvos etnografinių sričių skirtumus. 2.9.1. Nurodyti 1–2 kaimo ir miesto skiriamuosius bruožus.	2.8. Nagrinėdami statistikos duomenis ir diagramas, analizuoja, kokia yra tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis. Mokiniai lygina lietuvių ir kitų Lietuvoje gyvenančių tautų tradicijas bei papročius. Lygina Lietuvos etnografinės sritis, kiek leidžia galimybės, remiasi savo ar senelių gyvenamųjų vietovių pavyzdžiais. 2.9. Nagrinėdami paveikslus, mokiniai mokosi nusakyti miesto ir kaimo panašumus bei skirtumus (pvz., atlieka savo gyvenamosios vietovės tyrimą).

	2.10. Nagrinėjant poveiksus ir schemas, apibūdinti gamtos išteklių naudojimo galimybes. 2.11. Nagrinėjant poveiksus ir schemas, vertinti, kaip žmogus, kurdamas savo gerovę, veikia gamtą, ir pasakyti savo nuomonę. 2.12. Mokytojai padedant, rasti reikiamus geografijos informacijos šaltinius, iš jų atrinkti tinkamą informaciją.	2.10.1. Paaiškinti, kas yra gamtos ištekliai, ir nurodyti 2–3 pavyzdžius, kaip jie naudojami. 2.11.1. Paaiškinti, kaip žmogus keičia gamtinę aplinką (teigiamai ir neigiamai). 2.11.2. Nurodyti pagrindines žmonių plėtojamas ūkines veiklas. 2.11.3. Nurodyti, kaip šalys prekiauja vienos su kitomis. Nurodyti į Lietuvą atvežamų ir iš Lietuvos išvežamų prekių pavyzdžių. 2.12.1. Nurodyti 2–3 rašytinius ir virtualioje aplinkoje pateikiamus geografinės informacijos pavyzdžius.	2.10. Nagrinėdami poveiksus ir schemas, susipažįsta su gamtos ištekliais, aiškinasi apsirūpinimo jais problemą (išteklių stygių). 2.11. Mokytojo padedami, nurodo būdus ir priemones, kaip žmogus keičia aplinką. Diskutuodami aptaria gamtos išsaugojimo galimybes. Gali vykti integruota geografijos, dorinio ugdymo ir gamtos mokslų pamoka. Aiškinamasi, kaip ir kokią ūkinę veiklą atlieka žmonės Lietuvoje. Nagrinėjama, kokių veiklų esama kitose šalyse. Diskutuojama, kokių prekių ir iš kur daugiausia įvežama į Lietuvą, aiškinamasi, į kurias šalis eksportuojamos Lietuvoje pagamintos prekės. 2.12. Naudojat geografijos informacijos šaltinius, taikomi įvairūs aktyvūs būdai, padedantys mokiniams geriau išsiaiškinti ir suprasti gamtos ir visuomenės reiškinius bei procesus.
3. Regionų pažinimo raiška			
Domėtis kitais kraštais, ugdytis pagarbą tų kraštų gamtos ir kultūros įvairovei.	3.1. Bendrais bruožais apibūdinti žemynus kaip stambiausius regionus, nurodyti 2–3 jų ypatumus. Naudotis mokytojo pasiūlytais geografijos pažinimo būdais. 3.2. Tinkamai vartoti šiame koncentre išmoktas geografijos sąvokas ir vietovardžius.	3.1.1. Įvairiuose žemėlapiuose parodyti žemynus, teisingai pasakyti jų pavadinimus, nurodyti 2–3 žemynų ypatumus. 3.1.2. Naudojantis paprasčiausiais geografijos informacijos šaltiniais ir, jeigu leidžia galimybės, nurodytu tinklalapio adresu, rasti su žemynais susijusią informaciją internete.	3.1. Mokiniai, vadovaujami mokytojo, mokosi apibūdinti ir palyginti bendriausius žemynų bruožus, skatinami ieškoti informacijos vaikų enciklopedijose, internete ir kituose šaltiniuose. 3.2. Mokytojas per pamokas moko tinkamai vartoti šiame koncentre nagrinėtas sąvokas ir vietovardžius.
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai			
Noriai ir saugiai tirti artimiausią aplinką. Ugdytis atsakomybę atliekant aplinkos stebėjimus ir tyrimus.	4.1. Pažinti ir apibūdinti savo aplinkos gamtos ir socialinius objektus. 4.2. Sudaryti nesudėtingą vietovės planą ir, juo naudojantis, orientuotis aplinkoje. Mokėti pavaizduoti pagrindines Žemės paviršiaus	4.1.1. Nurodyti savo aplinkos gamtinius, socialinius objektus, elementariai juos apibūdinti. 4.2.1. Nurodyti 2–3 vietovės vaizdavimo būdus, paaiškinti jų panašumus ir skirtumus. 4.2.2. Paaiškinti praktinę mastelių reikšmę. 4.2.3. Skaityti kartografijos	4.1. Mokytojas supažindina mokinius su savo aplinkos gamtos ir socialiniais objektais, moko juos stebėti, tirti ir apibūdinti. 4.2. Nagrinėjami įvairūs Žemės vaizdavimo būdai. Naudojantis masteliu (mokiniai mokomi jį apskaičiuoti), sudaromas klasės ar mokyklos kiemo planas. Svarbiausi objektai pažymimi ir paaiškinami sutartiniais ženklais. Siūloma

	formas.	kūrinių sutartinius ženklus, nustatyti realų atstumą tarp nurodytų objektų.	organizuoti integruotą projektą kartu su matematikos mokytoju.
	4.3. Dirbant individualiai, grupėje, klasėje ir artimiausioje savo aplinkoje, atlikti nesudėtingą tyrimą, pateikti jo rezultatus. Apmąstyti tyrimo sėkmės ir nesėkmės.	4.3.1. Paaiškinti, kas yra tyrimų rezultatas ir kas yra išvada.	4.3. Mokiniai, dirbdami individualiai, grupėje, klasėje ir aplinkoje, atlieka nesudėtingą tyrimą (pvz., upelio, miesto, kaimo, prekių ir kt.), mokosi skirti tyrimų rezultatą nuo išvados. Išnagrinėję tyrimų rezultatus, formuluoja ir pagrindžia išvadas. Sudaromos sąlygos mokyti argumentuoti.

9.3.2. Turinio apimtis. 5–6 klasės

Į turinio apimtį įtraukta geografijos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, apibrėžiantys šio koncentro turinio apimtį.

9.3.2.1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje

Orientavimasis vietovėje. Mokosi orientuotis vietovėje pagal įvairius požymius.

Planas ir žemėlapis. Mokiniai mokosi orientuotis plane ir žemėlapyje. Aiškinasi pagrindinius geografinio tinklo elementus (pusiaują, lygiagretes, dienovidinius, ašigalius, ilgumą ir platumą). Susipažįsta su pagrindiniais žemėlapio elementais (masteliu, sutartiniais ženklais, geografiniu tinklu). Mokosi rasti savo gyvenamąją vietovę, rajoną, apskritį, etnografinę sritį, Lietuvą, visus žemynus bei vandenynus ir parodyti juos gamtiniame ir politiniame žemėlapiuose.

9.3.2.2. Geografinės informacijos skaitymas

Planas ir žemėlapis. Nagrinėja konkrečios vietovės planą ir žemėlapi, mokosi juose orientuotis. Susipažįsta su mokykliniu atlasu, mokosi jį skaityti.

Geografijos mokslo pradininkų darbai. Mokiniai susipažįsta su geografijos mokslų pradininkų ir keliautojų (Eratosteno, Ptolemajaus, Kristupo Kolumbo, Ferdinando Magelano, Vasko da Gamos) atliktais darbais.

Vidinė Žemės sandara ir paviršius. Mokiniai susipažįsta su vidine Žemės sandara, žemynine ir vandenynine Žemės pluta, Žemės paviršiaus ypatumais. Nagrinėja Žemėje vykstančius pagrindinius vidinių ir išorinių procesus. Susipažįsta su pagrindinėmis Žemės paviršiaus formomis (kalnais ir lygumomis), su jų išsidėstymu žemynuose. Susipažįsta su pagrindinėmis Lietuvos paviršiaus formomis (aukštumomis ir žemumomis).

Žemės vandenys. Aiškinasi vandens apytakos ratą gamtoje. Susipažįsta su Pasaulio vandenyno dalimis ir sausumos vandenimis. Aiškinasi, kas galėtų būti upės pradžia ir upės pabaiga. Lygina ilgiausias Lietuvos ir pasaulio upes. Aiškinasi, kas yra ežeras.

Atmosfera ir jos reikšmė. Susipažįsta su atmosferos sandara. Nagrinėja orbitinį Žemės judėjimą. Aiškinasi nevienodo šilumos ir šviesos pasiskirstymo Žemėje priežastis. Mokosi skirti orus nuo klimato. Nagrinėja dažniausiai meteorologijoje naudojamų prietaisų rodmenis. Aiškinasi, kokią įtaką klimatas daro nevienodam augalijos ir gyvūnijos pasiskirstymui Žemėje. Susipažįsta su augalijos ir gyvūnijos įvairove.

Žemės gyventojai. Nagrinėja, kaip ir kodėl kinta Lietuvos bei pasaulio gyventojų skaičius. Susipažįsta su tautine Lietuvos ir pasaulio gyventojų sudėtimi ir Lietuvos etnografinėmis sritimis.

Valstybės samprata. Susipažįsta su mokyklos ir savo šalies valdymo struktūra.

Gyvenvietės. Nagrinėja kaimo ir miesto skirtumus.

Gyventojų veiklos. Susipažįsta su gamtiniais ištekliais ir jų naudojimu. Nagrinėja pagrindines žmogaus plėtojamas ūkines veiklas. Aiškinasi, kaip valstybės bendradarbiauja prekiaudamos.

9.3.2.3. Regionų pažinimo raiška

Mokiniai mokosi bendrais bruožais apibūdinti žemynus, pateikti 2–3 jų ypatumus.

9.3.2.4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai

Mokiniai mokosi atpažinti artimiausios aplinkos objektus. Mokosi sudaryti nesudėtingą vietovės planą ir, juo naudodamiesi, orientuotis aplinkoje, plane pavaizduoti pagrindines Žemės paviršiaus formas, atlikti nesudėtingus stebėjimus ir tyrimus savo aplinkoje. Mokytojo padedami, formuluoja išvadas, gautus rezultatus mokosi pateikti kitiems.

9.3.3. Vertinimas. 5–6 klasės

9.3.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

9.3.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 5–6 klasės

Lygiai Pasiekimų sritis	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
1. Žinios ir supratimas	Žinios apie artimą gamtinę ir visuomeninę aplinką paviršutiniškos. Savais žodžiais ne visai tiksliai apibūdina reiškinius ir procesus. Ne visada tiksliai vartoja geografijos sąvokas.	Turi pavienių žinių apie artimą gamtinę ir visuomeninę aplinką. Savais žodžiais geba paaiškinti reiškinius ir procesus. Atskiria ir dažniausiai tinkamai vartoja geografijos sąvokas.	Rodo bendrą supratimą apie artimą gamtinę ir visuomeninę aplinką. Puikiai aiškina reiškinius ir procesus. Atskiria geografijos sąvokas ir visada tinkamai jas vartoja.
2. Problemų sprendimas	Mokytojo padedami, geba suprasti aptariamą problemą; įvertina turimas žinias apie tą problemą; pasako, kas jiems neaišku.	Geba suformuluoti problemą; įvertina, ką ta tema žino ir ar viską supranta; pasako, kas neaišku, kas kelia abejonių; numato problemos sprendimo kelią.	Geba iškelti problemą, įvertinti, kurie informacijos šaltiniai ir pažinimo būdai konkrečiu atveju efektyviausi; pasako, kas jiems dar kelia neaiškumų; numato keletą problemų sprendimo būdų ir pasirenka tinkamiausią.
3. Praktiniai ir veiklos gebėjimai	Stebi artimiausios aplinkos objektus (gamtinius, socialinius) ir atpažįsta juos naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais. Mokytojo padedami, atlieka nesudėtingus skaičiavimus, paprastus aplinkos tyrimus, padaro išvadą (skubotas ir ne visada teisingas).	Stebi artimiausios aplinkos objektus (gamtinius ir socialinius), atpažįsta juos ir klasifikuoja. Stebėdami aplinką ir atlikdami tyrimus, savais žodžiais paaiškina jų rezultatus, dažniausiai padaro teisingą išvadą.	Tikslingai stebi artimiausios aplinkos objektus (gamtinius, socialinius), juos atpažįsta, klasifikuoja ir daro išvadą. Įdėmiai stebi aplinką ir atlieka tyrimus, padaro teisingą išvadą ir paaiškina, kodėl gavo tokį rezultatą.
4. Komunikavimas	Mokytojo padedami, atpažįsta geografinės informacijos šaltinius, stengiasi perskaityti juose pateikiamą geografijos informaciją. Atsimena per pamoką girdėtas svarbiausias geografijos sąvokas. Nesiklauso kitų, nenori bendrauti.	Atpažįsta geografinės informacijos šaltinius, geba jais naudotis ir perskaityti juose pateiktą geografinę informaciją. Bendrauja pagal nuotaiką arba tada, kai yra skatinami.	Savarankiškai randa geografinės informacijos šaltinius, geba jais naudotis ir lyginti juose pateikiamą geografijos informaciją. Moka bendrauti ir išklausti kitus.
5. Mokėjimas mokyti	Pripažįsta, kad reikia mokytis, bet dėmesį sutelkia sunkiai ir trumpam. Mokosi tik tada, kai yra susidominami. Ne visada tikslingai pasirenka mokymosi būdus ir	Mokytis jiems patinka, nes įdomu. Organizuoja savo mokymąsi, bet ne visada numato tinkamą mokymosi laiką. Mokytojo padedami, pasirenka tinkamus mokymosi būdus ir	Mokytis jiems labai patinka, nori tobulėti. Savarankiškai organizuoja savo mokymąsi, numato tinkamą mokymosi laiką, tinkamus mokymosi būdus, geba pasirinkti geografinės informacijos

	geografinės informacijos šaltinius.	geografinės informacijos šaltinius.	šaltinius.
--	-------------------------------------	-------------------------------------	------------

9.3.3.3. Išsiugdytos nuostatos

Labai svarbu, kad mokiniai siektų dalykinių žinių, aktyviai domėtusi nagrinėjamomis temomis. Mokiniais padedama suvokti, kad mūsų aplinka yra įvairi ir kartu vientisa, todėl formuojamas supratimas, jog esame nuo jos priklausomi.

Aktyvus darbas per geografijos pamokas sudaro sąlygas prisidėti prie grupės darbo, siūlyti idėjas, jų įgyvendinimo būdus, pritarti kitų siūlomoms idėjoms ir jų įgyvendinimo būdams. Taip ugdomas noras dalytis sėkme ir nesėkme, bendrauti grupėje ar komandoje. Skatinamas noras aktyviai veikti ir būti atsakingiems už savo atliekamą darbą ir gautus rezultatus.

9.4. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 7–8 klasės

Šiame konkreste toliau plėtojamos ugdomosios veiklos sritys. Tematika nagrinėjama lokaliu ir globaliu geografinės erdvės lygiu. Mokiniai supažindinami su pagrindiniais Žemės geografijos pažinimo etapais, bendriausiais mūsų planetos gamtos reiškiniiais ir dėsniniais, žemynų, regionų ir šalių gamtos įvairove, ten gyvenančių žmonių gyvenamosios ir ūkinės veiklos ypatumais. Tuo norima parodyti gyvenamosios ir tolimųjų kraštų istorinės, gamtinės, socialinės, kultūrinės, ekonominės aplinkos įvairovę.

9.4.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 7–8 klasės

Skyrelyje aprašomi 7–8 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, kuriuos turi įgyti šį koncentrą baigę mokiniai. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus pasiekimus. Kartu su pasiekimų reikalavimais pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip galima būtų planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų geografijos ugdymo rezultatų.

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje			
Suprasti, kad gebėjimas orientuotis aplinkoje ir žemėlapyje stiprina pasitikėjimą savimi.	1.1. Mokytojui padedant, gebėti orientuotis vietovėje; mokėti naudotis vietovės planu ir prietaisais. 1.2. Nustatyti geografines koordinates ir geografinę objektų padėtį. Skaičiuoti atstumus ir laiko skirtumus pagal laiko juostas.	1.1.1. Paaiškinti, kaip, naudojantis padėties nustatymo prietaisais ir vietovės požymiais, galima orientuotis aplinkoje. 1.2.1. Nurodyti geografinio tinklo elementus. 1.2.2. Paaiškinti vietos laiko ir juostinio laiko skirtumus.	1.1. Mokiniai, mokytojo padedami, mokosi skaityti vietovės planus, naudodamiesi kuriuo nors prietaisu (kompasu, visuotinė padėties nustatymo sistema (GPS), laikrodžiu), mokosi orientuotis konkrečioje vietovėje. Skaitydami planą, vietovėje randa jame pažymėtus taškus (objektus). 1.2. Prisimindami šeštoje klasėje išmokus geografinio tinklo elementus (pusiaują, lygiagretes, dienovidinius, ašigalius, ilgumą ir platumą), naudodamiesi žemėlapiiais, mokiniai mokosi nustatyti objektų geografines koordinates ir geografinę jų padėtį. Naudodamiesi laiko juostų žemėlapiiais, mokosi skaičiuoti laiko skirtumus, aiškinti skirtumų priežastis.
2. Geografinės informacijos skaitymas			
Argumentuotai vertinti įvairių skirtingų geografijos šaltinių informaciją. Suvokti	2.1. Savarankiškai skaityti bendruosius ir teminius žemėlapius. Įvertinti objektų atstumus žemėlapyje ir tikrovėje.	2.1.1. Paaiškinti geografinio tinklo iškraipymus žemėlapiuose. 2.1.2. Nurodyti žemėlapių skirstymo kriterijus.	2.1. Mokiniai aiškinasi geografinio tinklo iškraipymus žemėlapiuose. Nagrinėdami įvairaus turinio ir mastelio žemėlapius, mokosi suprasti jų panašumus ir skirtumus. Grupuoja skirtingos tematikos ir mastelio žemėlapius, aiškinasi jų paskirtį.

geografijos šaltinių reikšmę aiškinantis gamtos ir visuomenės dėsningumus.	2.2. Analizuoti istorijos šaltinių ištraukas ir žemėlapius, pasakyti savo nuomonę apie pasaulio geografinį pažinimą, žymiausių keliautojų atradimų reikšmę geografijos mokslui. 2.3. Analizuojant tektoninius žemėlapius ir paveikslus, nustatyti geologinės Žemės raidos ir dabartinio Žemės paviršiaus ryšį. Naudojantis šaltiniais, analizuoti dabartinio Žemės paviršiaus kitimą dėl vidinių ir išorinių veiksnių.	2.2.1. Apibūdinti atskirų istorijos laikotarpių geografinius pasiekimus, išvardyti žymius keliautojus ir tyrinėtojus. 2.2.2. Pateikti šiuo metu atliekamų geografijos tyrimų sausumoje ir vandenyne pavyzdžių. 2.2.3. Nurodyti šiuolaikinių technologijų galimybes (GIS) plečiant geografijos pažinimo plėtojimą. 2.3.1. Apibūdinti žemyninę ir vandenyninę Žemės plutą. Nurodyti mineralų ir uolienų skirtumus. Paaiškinti, kaip susidaro nuosėdinės, magminės ir metamorfinės uolienos. Nurodyti litosferos plokščių judėjimo kryptis, paaiškinti vykstančius procesus ir jų padarinius (kalnodara, vulkanizmas, žemės drebėjimai). 2.3.2. Nusakyti, kokia yra kalnodarų įtaka dabartinam Žemės paviršiui. Paaiškinti pagrindinių reljefo formų (kalnų, plokščiakalnių, lygumų) išsidėstymą ir priklausomybę nuo paslankių ir stabilų Žemės plutos plotų. 2.3.3. Apibūdinti, koks yra išorinių jėgų poveikis pagrindinių paviršiaus formų susidarymui.	Analizuodami skirtingo mastelio žemėlapius, mokosi atlikti įvairius atstumų ir plotų matavimus (generalizaciją). Mokosi skaičiuoti atstumus skirtingo mastelio žemėlapiuose. 2.2. Nagrinėdamiesi geografinės informacijos šaltiniais, aiškinasi istorijos laikotarpių (antikos pasaulio, viduramžių, Didžiųjų geografinių atradimų laikotarpio) geografinius laimėjimus. Diskutuoja ir vertina žymiausių keliautojų (Marko Polo, Amerigo Vespučio, Deivido Livingstono, Abelio Tasmano, Džeimso Kuko, Rualio Amundseno, Roberto Skoto, Fabiano fon Belingshauzeno, Michailo Lazarevo, Turo Hejerdalo, Žako Ivo Kusto) indėlį į pasaulio pažinimą, kartu mokosi pagrindinių diskusijų metodo taisyklių. Galima organizuoti integruotas geografijos ir istorijos pamokas arba kartu su istorijos mokytoju parengti nedidelį projektą. Mokiniai supažindinami su informacinių komunikacinių technologijų (IKT) sukurtomis pratybomis, mokomosiomis, demonstravimo ir apklausos programomis. 2.3. Mokiniai, nagrinėdami tektoninius žemėlapius, kartoschemas, paveikslus, analizuoja Žemės plutos sandarą žemynuose ir po vandenynais. Mokosi skirti uolienas nuo mineralų, apžiūrinėdami pavyzdžius, aiškinasi jų skirtumus. Analizuoja, kaip susidaro nuosėdinės, magminės ir metamorfinės uolienos. Kurdami modelius, bando nustatyti žemynų kontūrų keitimąsi, nustato jų dreifavimo kryptis. Nagrinėdami teminius žemėlapius (litosferos plokščių, tektoninius, gamtinius), aiškinasi vykusią kalnodarų įtaką dabartinei žemynų plutos raidai. Aiškinasi pagrindinių reljefo formų (kalnų, plokščiakalnių, lygumų) išsidėstymą ir priklausomumą nuo Žemės plutos paslankių ir stabilų plotų. Nagrinėja išorinių jėgų poveikį pagrindinių Žemės paviršiaus formų susidarymui. Gali vykti integruota geografijos ir gamtos mokslų pamoka. Jei leidžia galimybės, organizuoti išvyką į gamtą, nagrinėti, kaip Žemės
---	--	--	--

		Paaishkinti, kaip žmonių veikla veikia Žemės paviršių.	paviršių veikia dūlėjimas ir žmonių veikla.
2.4. Analizuojant ir lyginant klimato žemėlapius ir klimatogramas, vertinti klimata formuojančius veiksnius, jų įtaką skirtingų klimato juostų susidarymui.	2.4.1. Paaishkinti šilumos pasiskirstymo Žemėje priežastis ir nurodyti šio proceso pasekmes. 2.4.2. Išvardyti klimata formuojančius veiksnius, apibūdinti juos, mokėti paaishkinti klimatogramas. 2.4.3. Nurodyti pagrindines ir tarpines klimato juostas, apibūdinti pagrindines jų savybes. 2.4.4. Paaishkinti klimato įtaką žmonių gyvenimo būdui.	2.4. Nagrinėdami Žemės judėjimo aplink Saulę schemas ir paveikslus, mokiniai aiškinasi priežastis, lemiančias nevienodą šilumos ir šviesos kiekį Žemės rutulyje. Aiškinasi, kaip Žemės ašies posvirio kampas daro įtaką oro temperatūros, atmosferos slėgio juostų pasiskirstymui Žemėje ir priklausomumą nuo geografinės platumos. Nagrinėdami klimato žemėlapius, klimatogramas, analizuodami daugiamečius klimato rodiklius, aiškinasi geografinės platumos, nuotolio nuo jūros, vandenynų srovių, Žemės paviršiaus ir vyraujančių vėjų įtaką klimato juostų (arktinės, subarktinės, vidutinių platumų, subtropinės, atogrąžų, subekvatorinės, pusiaujo) ir tipų (jūrinio ir žemyninio) susidarymui. Mokoma ieškoti priežasties ir pasekmės ryšių skirtingose žemyno vietose apibūdinant klimato juostas. Analizuodami geografinės informacijos šaltinius, mokiniai aiškinasi, kaip klimatas veikia žmonių gyvenimo būdą (veiklą, kultūrą ir kt.) ir kokių globalių klimato problemų dėl to kyla planetoje.	2.4. Nagrinėdami Žemės judėjimo aplink Saulę schemas ir paveikslus, mokiniai aiškinasi priežastis, lemiančias nevienodą šilumos ir šviesos kiekį Žemės rutulyje. Aiškinasi, kaip Žemės ašies posvirio kampas daro įtaką oro temperatūros, atmosferos slėgio juostų pasiskirstymui Žemėje ir priklausomumą nuo geografinės platumos. Nagrinėdami klimato žemėlapius, klimatogramas, analizuodami daugiamečius klimato rodiklius, aiškinasi geografinės platumos, nuotolio nuo jūros, vandenynų srovių, Žemės paviršiaus ir vyraujančių vėjų įtaką klimato juostų (arktinės, subarktinės, vidutinių platumų, subtropinės, atogrąžų, subekvatorinės, pusiaujo) ir tipų (jūrinio ir žemyninio) susidarymui. Mokoma ieškoti priežasties ir pasekmės ryšių skirtingose žemyno vietose apibūdinant klimato juostas. Analizuodami geografinės informacijos šaltinius, mokiniai aiškinasi, kaip klimatas veikia žmonių gyvenimo būdą (veiklą, kultūrą ir kt.) ir kokių globalių klimato problemų dėl to kyla planetoje.
2.5. Analizuojat ir lyginant žemėlapius bei paveikslus, apibūdinti Pasaulio vandenyno vandens savybes, paaishkinti Pasaulio vandenyne vykstančius dinامينius procesus. Analizuoti sausumos vandenų svarbą gamtai ir žmogui.	2.5.1. Išvardyti Pasaulio vandenyno vandens savybes, paaishkinti jas lemiančias priežastis. 2.5.2. Paaishkinti vandenyno vandens dinامينių procesų priežastis, jų svarbą klimatui, gyvajai gamtai ir žmogui. 2.5.3. Nusakyti sausumos vandenų (upių, ežerų, pelkių, ledynų, požeminių vandenų) susidarymo	2.5. Analizuoti Pasaulio vandenyno vandens druskingumo ir temperatūrų žemėlapius, paaishkinti nevienodą vandenynų vandens druskingumo ir temperatūrų pasiskirstymą ir jų lemiančias priežastis. Nagrinėjant paveikslus, aiškinti dinامينius vandens procesus, jų susidarymo priežastis (bangavimą, potvynius ir atoslūgius, šiltąsias ir šaltąsias vandenyno sroves), jų poveikį klimatui, gyvajai gamtai (augalijai bei gyvūnijai) ir žmogui.	2.5. Analizuoti Pasaulio vandenyno vandens druskingumo ir temperatūrų žemėlapius, paaishkinti nevienodą vandenynų vandens druskingumo ir temperatūrų pasiskirstymą ir jų lemiančias priežastis. Nagrinėjant paveikslus, aiškinti dinامينius vandens procesus, jų susidarymo priežastis (bangavimą, potvynius ir atoslūgius, šiltąsias ir šaltąsias vandenyno sroves), jų poveikį klimatui, gyvajai gamtai (augalijai bei gyvūnijai) ir žmogui.

		priežastis, jų svarbą gamtai ir žmogui.	Skaitydami paveikslus ir schemas, mokiniai aiškinasi sausumos vandenų (upių, ežerų, pelkių, ledynų, požeminių vandenų) susidarymo priežastis, paplitimo dėsninumus. Nagrinėja, kokį vaidmenį sausumos vandenys atlieka žmogaus gyvenime ir gamtoje.
2.6. Analizuojat ir lyginant žemėlapius ir paveikslus, nurodyti geografinių zonų panašumus ir 2–3 skirtumus.		2.6.1. Nurodyti geografines zonas, jų bruožus. Paaikškinti priežastis, lemiančias jų kitimą keliaujant nuo pusiaujo ašigalių link ir kopiant į kalnus.	2.6. Nagrinėdami žemėlapius ir paveikslus, aiškinasi priežastis, lemiančias skirtingų geografinių zonų (tundros, spygliuočių, mišriųjų ir plačialapių miškų, stepių, dykumų, savanų, drėgnųjų pusiaujo miškų) išsidėstymą einant nuo pusiaujo ašigalių link ir kopiant į kalnus. Mokiniai mokomi priskirti geografines zonas atitinkamoms klimato juostoms. Apibūdinant geografines zonas, mokiniai mokomi skirtinguose žemynuose ieškoti priežasties ir pasekmės ryšių.
2.7. Analizuojanč paveikslus, nuotraukas ir dokumentus, skirti natūralius ir žmogaus paveiktus kraštovaizdžius.		2.7.1. Nurodyti svarbiausius natūralius ir žmogaus paveiktus kraštovaizdžius. 2.7.2. Nurodyti 2–3 gamtos apsaugos priemonės.	2.7. Mokiniai mokomi analizuoti (iš paveikslėlių, nuotraukų, aprašymų) gamtinius ir žmonių veiklos paveiktus kraštovaizdžius, nustatyti žmogaus įtaką jų kitimui (miškų kirtimas, dykumėjimas, dirbamos žemės mažėjimas, miestų plotų didėjimas). Mokiniai mokomi nustatyti gamtos apsaugos priemonės. Šias pamokas galima derinti su gamtos mokslų mokytojais.
2.8. Analizuojanč statistikos duomenis ir žemėlapius, apibūdinti gyventojų skaičiaus kitimą, įvairovę ir teritorinį pasiskirstymą.		2.8.1. Nurodyti pasaulio gyventojų skaičių, jo kitimo priežastis. Nurodyti pagrindines priežastis, turinčias įtakos nevienodam gyventojų pasiskirstymui Žemėje. 2.8.2. Išvardyti pagrindines ar gausiausias pasaulio tautas.	2.8. Mokiniai, nagrinėdami statistikos duomenis, žemėlapius ir kartoschemas, aiškinasi, kodėl kinta pasaulio gyventojų skaičius. Mokiniai nagrinėja pagrindines priežastis (gamtinės ir socialinės), lemiančias nevienodą gyventojų pasiskirstymą Žemėje. Nustato, kur yra tankiausiai ir rečiausiai apgyvendintos teritorijos. Apibūdina skirtinguose žemynuose gyvenančių žmonių etnines grupes (svarbiausias gentis, tautas, kalbines grupes) ir religinę sudėtį (krikščionybė, islamas, budizmas, induizmas), aiškinasi atskiruose žemynuose skirtingą gyvenimo būdą lemiančias priežastis.
2.9. Lyginant paveikslus, diagramas ir žemėlapius, paaikškinti urbanizacijos procesus, nusakyti jų įtaką aplinkai.		2.9.1. Pasakyti gyvenviečių formas (kaimas, miestas, aglomeracijos) ir paaikškinti urbanizacijos procesus (demografinius, teritorijos kitimo, socialinius).	2.9. Naudodami paveikslus, diagramas ir žemėlapius, mokiniai aiškinasi, kokios yra gyvenviečių formos (kaimas, miestas, aglomeracija), nagrinėja skirtingų žemynų ir šalių (pvz., Šiaurės Amerikos, Europos ir Azijos)

	2.10. Naudojant įvairių šaltinių geografinę informaciją, apibūdinti valstybę. 2.11. Analizuojant ir lyginant kuo įvairesnius šaltinius, nustatyti, kaip žmonių ūkinė veikla priklauso nuo istorinių sąlygų ir gamtos išteklių. 2.12. Rasti ir pasirinkti tinkamus geografinės informacijos šaltinius, iš jų atrinkti tinkamą informaciją.	2.10.1. Įvardyti ir apibūdinti svarbiausius valstybės požymius. 2.11.1. Nurodyti istorinių ir gamtos sąlygų (vandenys, klimatas, naudingosios iškaskenos, dirvožemis, reljefas) įtaką žmogaus ūkinės veiklos plėtojimui. 2.11.2. Išvardyti pagrindines ūkio struktūros dalis (bioprodukcinis ūkis, pramonė ir paslaugos). 2.11.3. Nurodyti ekonomikos sistemas (rinkos, planinė, tradicinė ir mišri). 2.11.4. Paaiškinti, kaip šalys prekiauja vienos su kitomis, kokios yra prekybos ribojimo formos (muitai). 2.11.5. Nurodyti keletą svarbiausių socialinių ekonominių rodiklių, pagal kuriuos grupuojamos valstybės.	urbanizuotas teritorijas, jų priklausomumą nuo gamtinių (vandens, klimato, reljefo), ekonominių (gamtos išteklių, pramonės išdėstymo), socialinių (migracijos) sąlygų, nustato jų įtaką aplinkai. 2.10. Nagrinėdami įvairius geografinės informacijos šaltinius, mokiniai aiškinasi nepriklausomą valstybę nusakančius požymius (teritorija, gyventojai, valdžia). Aiškinasi valstybių įvairovę pagal valdymo tipą ir teritorijos sudėtį. 2.11. Analizuodami ir lygindami statistikos duomenis, karikatūras, žemėlapius ir paveikslus, aiškinasi, kaip žmogaus ūkinė veikla priklauso nuo istorinių (civilizacijų formavimasis) ir gamtinių aplinkos (vandenys, klimatas, naudingosios iškaskenos, dirvožemis, reljefas) sąlygų. Nagrinėjami atsinaujinantys ir neatsinaujinantys gamtos ištekliai, jų įsisavinimo galimybės. Mokiniai supažindinami su pagrindinėmis pasaulio ūkio struktūros dalimis (bioprodukcinis, pramonės ir paslaugų ūkis). Nagrinėjant pasirinktus pavyzdžius (JAV, Lietuva, Kinija, Baltarusija, Kongas), pagal gyventojų užimtumą nustatoma, kokią dalį (procentais) kiekviena ūkio struktūros dalis užima nagrinėjamuose pavyzdžiuose. Mokiniai aiškinasi, kokios yra pagrindinės ekonominės sistemos (rinkos, planinė, tradicinė ir mišri). Analizuojant statistikos duomenis (eksporto ir importo), aiškinamasi, kurios šalys daugiausia prekiauja vienos su kitomis, kurios iš to turi naudos. Analizuojami kelių skirtingų šalių pagrindinių ekonominių ir socialinių rodiklių duomenys: bendrasis vidaus produktas (BVP), BVP, tenkantis vienam gyventojui, raštingumas, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. 2.12. Naudojat įvairius geografinės informacijos šaltinius, taikomi įvairūs aktyvūs būdai, padedantys mokiniams geriau suprasti ir išsiaiškinti skirtingų regionų gamtos ir visuomenės reiškinius bei procesus.	
3. Regionų pažinimo raiška				
Ugdyti atsakinga	3.1. Pasakyti kriterijus	3.1.1. Nusakyti didžiausius	3.1.	Naudodami geografinės

požiūrį į gamtos ir visuomenės problemas, asmeniškai prisidėti prie jų sprendimo. Ugdyti smalsumą ir gebėjimą stebėti pasaulį, norą jį pažinti.	(gamtinius ir socialinius), pagal kuriuos skiriami regionai. Jais vadovaujantis, suskirstyti pasaulį. 3.2. Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, apibūdinti regionų gamtinės ir socialinės aplinkos sudedamąsias dalis ir mokytis rasti jų ryšius.	pasaulio regionus, paaiškinti jų išskyrimo kriterijus. 3.2.1. Apibūdinti regionų geografinę padėtį, pažinimo ir tyrimų raidą, būdingus gamtos ir visuomenės ypatumų bruožus, nusakyti ir apibūdinti svarbiausias regionų problemas.	informacijos šaltinius, mokosi pagal gamtinius (geologija) ir socialinius ekonominius (civilizacijos, kultūra, religijos, ūkis) kriterijus skirti regionus (pvz., gamtinius – visi žemynai; socialinius ekonominius – Europa, Lotynų Amerika, Šiaurės Amerika, Rytų Azija, Vakarų Azija ir t. t.). 3.2. Bendrais bruožais nagrinėjami regionai ir šalys: Šiaurės Afrika, Afrika į pietus nuo Sacharos (Sahelio šalys), Australija ir Okeanija, Arktis ir Antarktis, Lotynų Amerika (Amazonija, Andų šalys), Šiaurės Amerika (JAV, gyventojai ir ekonomikos vaidmuo pasaulyje), Vakarų Azija (viena pasirinkta islamo šalis), Indija (kultūra ir gyventojai), Kinija (ūkio raida), Japonija (sudėtingos gamtinės sąlygos ir ūkio ypatumai), Rusija (gamtos ir socialiniai kontrastai, gamtos išteklių ir jų vaidmuo ekonomikoje). Mokiniai nukreipiami aktyviai veikti – rinkti duomenis iš įvairių šaltinių, juos apibendrinti ir pristatyti. Mokytojas naudojasi ne tik vadovėlio medžiaga, bet ir kitais geografinės informacijos šaltiniais, mokyklos biblioteka, internetu.
	3.3. Palyginti Europos regionus, nustatyti jų skirtumus, paaiškinti priežastis, daryti išvadas.	3.3.1. Nurodyti kriterijus, pagal kuriuos Europa skirstoma į regionus. Išskirti ir apibūdinti kiekvieno regiono savitumus. 3.3.2. Nurodyti Europos Sąjungoje kylančias socialines ir ekonomines problemas, pateikti galimus jų sprendimo būdus.	3.3. Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, mokosi skirti Europos regionus ir nagrinėti jų bruožus: Baltijos šalių (kraštovaizdis, gyventojai, ūkis), Šiaurės Europos (gamtos ypatumai, gamtos išteklių įsisavinimas); Vakarų Europos (kraštovaizdžiai); Vidurio Europos (ūkio pokyčiai); Pietų Europos (gamtos sąlygos, turizmas); Rytų Europos (politiniai ir ekonominiai pokyčiai). Mokiniai, nagrinėdami įvairius šaltinius, mokosi nurodyti ir vertinti svarbiausias Europos Sąjungoje kylančias socialines ir ekonomines problemas. Diskutuojuant ieškoma galimų sprendimo būdų.
	3.4. Tinkamai vartoti šiame koncentre mokytas geografijos sąvokas ir vietovardžius.		3.4. Mokoma tinkamai vartoti jau išmoktas ir naujai įgytas, šiame koncentre nagrinėtas, geografijos sąvokas, vietovardžius.
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai			
Noriai ir saugiai tyrinėti gamtinę ir	4.1. Pagal pavyzdį susiplanuoti ir atlikti	4.1.1. Pateikti gamtinės ir socialinės aplinkos	4.1. Mokiniai, dirbdami individualiai, grupėje, klasėje ir artimiausioje

socialinę aplinką.	tyrimus. Tinkamai užrašyti atlikto tyrimo rezultatus, jausti atsakomybę už atliktą darbą. Tobulinti įgūdžius dirbant individualiai, grupėje; klasėje ir artimiausioje aplinkoje. 4.2. Pritaikyti įgytas informacinių technologijų žinias ir gebėjimus tyrimų rezultatams apdoroti ir pateikti.	elementų pavyzdžių.	aplinkoje, pagal pavyzdį mokomi tinkamai atlikti tyrimą (pvz., žemėlapių; klimato juostos ir tipo; vidaus vandenų; valstybių pagal socialinius ekonominius rodiklius; regiono arba regionų) ir užrašyti jo rezultatus. Mokomi tyrinėti skirtingo turinio, mastelio ir projekcijų žemėlapius, juos lyginti, ieškoti panašumų ir skirtumų. 4.2. Mokytojo padedami, mokiniai mokosi apdoroti tyrimų rezultatus kompiuteriu: apibendrinti ir aprašyti, pateikti lentelėmis, grafikais ar diagramomis. Kiek leidžia galimybės, mokiniai atliktų tyrimų rezultatus pristato naudodami pateiktą rengyklę, pvz., Microsoft PowerPoint.
--------------------	---	---------------------	--

9.4.2. Turinio apimtis. 7–8 klasės

Į turinio apimtį įeina geografijos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, kurie apibrėžia šio koncentro turinio apimtį.

Šio koncentro medžiagoje išskiriamas turinio minimumas (temos turinio apimtyje išskirtos *kursyvu*), kuriuo siekiama apibrėžti pakankamą turinį patenkinamam mokinių pasiekimų lygiui pasiekti.

9.4.2.1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje

Žemėlapiai ir jų įvairovė. Mokiniai mokosi naudotis vietovės planu ir padėties nustatymo prietaisais (taiss, kuriuos turi mokykla: kompasas, GPS). Mokosi nustatyti objektų geografines koordinatas ir geografinę padėtį. Mokosi skaičiuoti atstumus ir laiko juostų skirtumus.

Mokytojo padedami, mokiniai mokosi naudotis vietovės planu, nustatyti geografines koordinatas ir geografinę padėtį, mokosi skaičiuoti atstumus.

9.4.2.2. Geografinės informacijos skaitymas

Žemėlapiai ir jų įvairovė. Nagrinėja įvairaus turinio ir mastelio žemėlapius. Susipažįsta su žemėlapių skirstymo kriterijais (mastelis, tematika), pateikia jų skirtumų pavyzdžių.

Geografinių žinių kaupimas praeityje. Aiškinasi pasaulio regionų geografijos žinių kaupimo etapus – nuo antikos pasaulio, viduramžių, Didžiųjų geografinių atradimų laikotarpio iki šiandien. Nagrinėja žymiausių keliautojų (Marko Polo, Amerigo Vespučio, Deivido Livingstone, Abelio Tasmano, Džeimso Kuko, Rualio Amundseno, Roberto Skoto, Fabiano fon Belingshauzeno, Michailo Lazarevo, Turo Hejerdalo, Žako Ivo Kusto) atradimų reikšmę geografijos mokslui.

Litosfera ir Žemės paviršiaus reljefas. Nagrinėja Žemos plutos sudėtį. Aiškinasi žemyninės ir vandenyninės Žemės plutos skirtumus. Nagrinėja mineralus ir uolienas. Aiškinasi, kaip susidaro uolienos (magminės, nuosėdinės, metamorfinės). Susipažįsta su praeityje vykusiomis kalnodaromis. Aiškinasi pagrindinių reljefo formų (kalnų, plokščiakalnių, lygumų) išsidėstymą ir priklausomumą nuo Žemės plutos paslankių ir stabilų plotų. Aiškinasi pagrindinius dabartinio Žemės paviršiaus pokyčius, kuriuos lemia vidiniai ir išoriniai procesai, aiškinasi jų pasekmes. Aiškinasi žmogaus veiklos įtaką Žemės paviršiui.

Atmosfera ir Žemės klimatas. Susipažįsta su klimatą formuojančiais veiksniais, aiškinasi jų įtaką skirtingų klimato juostų (arktinės, subarktinės, vidutinių platumų, subtropinės, atogrąžų, tropinės, subekvatorinės, pusiaujo), tipų (jūrinio ir žemyninio) susidarymui. Aiškinasi klimato įtaką žmonių gyvenimo būdai (veiklai, kultūrai ir kt.), globalias klimato problemas.

Pasaulio vandenynas ir sausumos vandenys. Aiškinasi Pasaulio vandenyno vandens druskingumo ir temperatūrų pasiskirstymą, jį lemiančias priežastis. Aiškinasi dinامينius vandens procesus (bangas, potvynius ir atoslūgius, šiltas ir šaltas vandenyno sroves), jų susidarymo priežastis ir jų poveikį klimatui, gyvajai gamtai (augalijai ir gyvūnijai) ir žmogui. Aiškinasi sausumos vandenų (upių, ežerų, pelkių, ledynų) susidarymo priežastis, nagrinėja paplitimo dėsninumus, sausumos vandenų įtaką žmogui ir gamtai.

Geografinės zonos. Susipažįsta su veiksniais, lemiančiais geografinių zonų (tundros, spygliuočių, mišriųjų ir plačialapių miškų, stepių, dykumų, savanų, drėgnųjų pusiaujo miškų) susidarymą (platuminis ir vertikalus zoniškumas). Apibūdindami geografines zonas, ieško priežasties ir pasekmės ryšių skirtinguose žemynuose. Mokosi skirti ir apibūdinti natūralius (pvz., savanos, stepės, dykumos, miško ir kt.) ir žmonių veiklos paveiktus kraštovaizdžius, aiškinasi jų kitimo priežastis.

Žemės gyventojai. Aiškinasi pasaulio gyventojų skaičiaus kitimo ir pasiskirstymo priežastis (gamtinės ir socialinės). Nagrinėja pasaulio gyventojų tautinę ir religinę sudėtį (krikščionybė, islamas, budizmas, induizmas). Aiškinasi, kokios yra gyvenviečių formos (kaimas, miestas, aglomeracija). Susipažįsta su urbanizacijos procesu (demografiniu, teritorijos kitimo, socialiniu). Nagrinėja urbanizuotų teritorijų priklausomumą nuo gamtinių (reljefas, klimatas, dirvožemiai), ekonominių (gamtos ištekliai, pramonės išdėstymas), socialinių (demografinė padėtis) sąlygų.

Pasaulio politinis žemėlapis. Aiškinasi, kas yra nepriklausoma valstybė (teritorija, gyventojai ir valdžia, sostinė). Mokosi grupuoti valstybes pagal valdymo formų ir teritorijos sudėtį.

Ūkio geografija. Aiškinasi, kaip žmonių ūkinė veikla priklauso nuo istorinių (civilizacijų formavimasis) ir gamtinių (vanduo, klimatas, naudingosios iškasenos, dirvožemis, reljefas) aplinkos sąlygų. Aiškinasi gamtos išteklių įsisavinimo galimybes (atsinaujinantieji ir neatsinaujinantieji ištekliai). Aiškinasi pagrindines pasaulio ūkio struktūros dalis (bioprodukcinius ūkis, pramonę ir paslaugas). Susipažįsta su pagrindinėmis ūkio ekonomikos sistemomis (rinkos, planinė, tradicinė ir mišri). Aiškinasi, kaip šalys prekiauja vienos su kitomis (laisvoji prekyba), kokios yra prekybos ribojimo formos (muitai). Susipažįsta su pagrindiniais ekonominiais ir socialiniais rodikliais: bendrojo vidaus produktu (BVP), BVP, tenkančiu

vienam gyventojui, raštingumu, vidutine tikėtina gyvenimo trukme, pagal tuos rodiklius mokosi grupuoti valstybes.

Geografinių žinių kaupimas praeityje. Susipažįsta su svarbiausiais pasaulio regionų geografinių žinių kaupimo etapais (Didžiųjų geografinių atradimų laikotarpiu ir dabartiniu laikotarpiu).

Litosfera ir Žemės paviršiaus reljefas. Aiškinasi žemyninės ir vandenyninės Žemės plutos ypatumus. Nagrinėja mineralus ir uolienas. Aiškinasi, kaip susidaro uolienos. Susipažįsta su paskutinės kalnodaros (alpinės) įtaka dabartinei žemynų plutos raidai. Susipažįsta su pagrindiniais dabartinio Žemės paviršiaus kitimo procesais ir jų lemiančiais vidiniais ir išoriniais procesais. Aiškinasi, kokią įtaką žmonių veikla daro Žemės paviršiui.

Atmosfera ir Žemės klimatas. Susipažįsta su veiksniais, formuojančiais klimatą, aiškinasi jų įtaką pagrindinių klimato juostų susidarymui. Aiškinasi įtaką žmonių gyvenimo būdai (veiklai, kultūrai ir kt.).

Pasaulio vandenynas ir sausumos vandenys. Susipažįsta su Pasaulio vandens druskingumo ir temperatūrų pasiskirstymu Pasaulio vandenyne. Susipažįsta su dinaminiais vandens procesais (bangos, potvyniai ir atoslūgiai, šiltosios ir šaltosios vandenyno srovės). Aiškinasi jų poveikį gyvajai gamtai (augalijai bei gyvūnijai) ir žmogui. Susipažįsta su sausumos vandenimis, aiškinasi jų susidarymo priežastis. Nagrinėja sausumos vandenų įtaką žmogui ir gamtai.

Geografinės zonos. Susipažįsta su veiksniais, lemiančiais geografinių zonų (tundra, spygliuočiai, mišrieji ir plačialapiai miškai, dykumos, savanos, drėgnieji pusiaujo miškai) susidarymą (platuminis ir vertikalus zoniškumas). Mokosi skirti ir apibūdinti natūralius kraštovaizdžius (pvz., savaną, stepę, dykumą, mišką ir kt.) ir žmonių veiklos paveiktus kraštovaizdžius.

Žemės gyventojai. Susipažįsta su pasaulio gyventojų skaičiaus kitimu ir pasiskirstymo priežastimis. Aiškinasi pasaulio gyventojų sudėtį (tautinę ir religinę). Susipažįsta su gyvenviečių formomis (kaimas, miestas). Aiškinasi, kaip urbanizacija priklauso nuo gamtinių (reljefas, klimatas, dirvožemiai) ir ekonominių (gamtos ištekliai, pramonės išdėstymas) sąlygų.

Pasaulio politinis žemėlapis. Aiškinasi, kas yra nepriklausoma valstybė (teritorija, gyventojai ir valdžia). Mokosi grupuoti valstybes pagal valdymo formą.

Ūkio geografija. Aiškinasi, kaip ūkinė žmonių veikla priklauso nuo istorinių ir gamtinių (vanduo, klimatas, naudingosios iškasenos) aplinkos sąlygų. Aiškinasi gamtos išteklių įsisavinimo galimybes (atsinaujinantieji ir neatsinaujinantieji ištekliai). Susipažįsta su pasaulio ūkio dalimis (bioprodukcinis ūkis, pramonė ir paslaugos). Susipažįsta su pagrindiniais socialiniais ekonominiais rodikliais (bendrasis vidaus produktas (BVP), BVP, tenkantis vienam gyventojui).

9.4.2.3. Regionų pažinimo raiška

Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, mokiniai mokomi apibūdinti regionų gamtinius (geologija) ir socialinius ekonominius (civilizacijos, kultūra, religijos, ūkis) kriterijus, skirti regionus (pvz., gamtinius – visi žemynai; socialinius ekonominius – Europa, Lotynų Amerika, Šiaurės Amerika, Rytų Azija, Vakarų Azija ir t. t.).

Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, mokoma bendrais bruožais apibūdinti regionus ir šalis: Šiaurės Afriką, Afriką į pietus nuo Sacharos (Sahelio šalys), Australiją ir Okeaniją, Arktį ir Antarktį, Lotynų Ameriką (Amazonija, Andų šalys), JAV (gyventojai ir ekonomikos vaidmuo pasaulyje), Vakarų Aziją (vieną pasirinktą Islamo šalį), Indiją (kultūra ir gyventojai), Kiniją (ūkio raida), Japoniją (sudėtingos gamtinės sąlygos ir ūkio ypatumai), Rusiją (gamtos ir socialiniai kontrastai, gamtos ištekliai ir jų vaidmuo ekonomikoje).

Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, mokoma skirti Europos regionus ir nagrinėti jų bruožus: Baltijos šalių (kraštovaizdis, gyventojai, ūkio problemos); Šiaurės Europos (gamtos ypatumai, gamtos išteklių įsisavinimas; Vakarų Europos (kraštovaizdis); Vidurio Europos (ūkio pokyčiai); Pietų Europos (gamtos sąlygos, turizmas); Rytų Europos (politiniai ir ekonominiai pokyčiai). Mokiniai, nagrinėdami įvairius šaltinius, mokosi nurodyti ir vertinti svarbiausias Europos Sąjungoje kylančias socialines ir ekonomines problemas.

Naudojantis paprasčiausiais geografinės informacijos šaltiniais, mokiniai mokomi apibūdinti regionus ir šalis: Šiaurės Afriką, Afriką į pietus nuo Sacharos (Sahelio šalys), Australiją ir Okeaniją, Arktį ir Antarktį, Lotynų Ameriką (Amazonija, Andų šalys), JAV (gyventojai ir ekonomikos vaidmuo pasaulyje), Vakarų Aziją (vieną pasirinktą Islamo šalį), Indiją (kultūra ir gyventojai), Kiniją (ūkio raida), Japoniją (sudėtingos gamtinės sąlygos ir ūkio ypatumai), Rusiją (gamtos ir socialiniai kontrastai, gamtos ištekliai ir jų vaidmuo ekonomikoje).

Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, mokoma skirti Europos regionus: Baltijos šalys (kraštovaizdis, gyventojai ir ūkis); Šiaurės Europa (gamtos ypatumai, gamtos išteklių įsisavinimas); Vakarų Europa (kraštovaizdis); Vidurio Europa (ūkio pokyčiai); Pietų Europa (gamtos sąlygos, turizmas); Rytų Europa (politiniai ir ekonominiai pokyčiai). Mokiniai, nagrinėdami paprasčiausius šaltinius, mokosi nurodyti svarbiausias Europos Sąjungoje kylančias socialines ir ekonomines problemas.

9.4.2.4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai

Mokoma tinkamai atlikti tyrimą (pvz., žemėlapių; klimato juostos ir tipo; vidaus vandenų; valstybių pagal socialinius ekonominius rodiklius) ir užrašyti jo rezultatus. Mokoma ieškoti gamtinės ir socialinės aplinkos sudedamųjų dalių ryšių, nustatyti regioninius jų skirtumus, paaiškinti, kokios priežastys lemia tuos skirtumus, daryti išvadas.

Pagal pateiktą pavyzdį mokiniai mokomi atlikti tyrimą ir užrašyti jo rezultatus. Mokomi ieškoti gamtinės ir socialinės aplinkos sudedamųjų dalių ryšių, nustatyti regioninius jų skirtumus ir daryti išvadas.

9.4.3. Vertinimas. 7–8 klasės

9.4.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

9.4.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 7–8 klasės

Lygiai Pasiekimų sritis	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
1. Žinios ir supratimas	Žinios apie svarbiausius regionus paviršutiniškos. Nurodo nagrinėjamas pagrindines geografijos sąvokas, nelabai tiksliai jas aiškina, bando sieti reiškinius ir procesus.	Turi pavienių žinių apie svarbiausius regionus. Išmano šio koncentro medžiagoje nagrinėjamas pagrindines geografijos sąvokas, jas paaiškina ir vartoja analizuodami reiškinius ir procesus.	Rodo bendrą supratimą apie svarbiausius regionus. Tinkamai vartoja šio koncentro medžiagoje nagrinėjamas geografijos sąvokas, vartoja jas aiškindami reiškinius ir procesus.
2. Problemų sprendimas	Kelia nesudėtingus gamtinius ir socialinius probleminius klausimus, bando ieškoti atsakymų.	Kelia probleminius klausimus iš gamtinės ir socialinės geografijos dalies ir, naudodamiesi paprasčiausiais informacijos šaltiniais, ieško atsakymų.	Kelia probleminius klausimus iš gamtinės ir socialinės geografijos dalies ir, kritiškai naudodami įvairius informacijos šaltinius, ieško atsakymų.
3. Praktiniai ir veiklos gebėjimai	Mokytojo padedami, atlieka skaičiavimus (atstumų, laiko, krypčių) vietovės planuose ir žemėlapiuose. Mokytojo padedami, nagrinėja įvairius kartografijos kūrinius, nurodo keletą jų panašumų ir skirtumų. Naudodamiesi detaliu aprašymu, stebi aplinką ir atlieka tyrimus, bet darbas neišsamus ir patiems nelabai aiškus. Nusako gamtinės ir socialinės aplinkos sudedamųjų dalių ryšius,	Atlieka nesudėtingus skaičiavimus (atstumų, laiko, krypčių) vietovės planuose ir žemėlapiuose. Nagrinėja ir lygina įvairius kartografijos kūrinius, randa juose pagrindinę informaciją ir pateikia ją kitiems. Stebėdami aplinką ir atlikdami tyrimus, naudojasi geografinės informacijos šaltiniais. Darbą atlieka kruopščiai, bet gautas rezultatas nėra labai išsamus. Nustato gamtinės ir socialinės aplinkos	Atlieka sudėtingus skaičiavimus (atstumų, laiko, krypčių) vietovės planuose ir žemėlapiuose. Nagrinėja, lygina ir vertina įvairius kartografijos kūrinius, apibendrina informaciją ir pateikia ją kitiems. Stebėdami aplinką stebėjimus ir atlikdami tyrimus, atsirenka geografinės informacijos šaltinius. Darbą atlieka kruopščiai, gauti rezultatai – išsamūs. Savarankiškai nustato, kokie yra gamtinės ir socialinės aplinkos

	randa keletą regioninių skirtumų ir, mokytojo padedami, paaiškina priežastis. Elementariai pateikia visuminį įvairių teritorijų vaizdą.	sudedamųjų dalių ryšius, randa regioninius skirtumus ir paaiškina priežastis. Įvairiomis formomis pateikia visuminį atskirų teritorijų vaizdą.	sudedamųjų dalių ryšiai, nustato jų regioninius skirtumus ir paaiškina priežastis. Kūrybingai ir įvairiomis formomis pateikia visuminį įvairių teritorijų vaizdą.
4. Komunikavimas	Mokytojo padedami, geba atpažinti geografinės informacijos šaltinius, perskaito juose pateikiamą pagrindinę geografinės informaciją. Lygindami ir analizuodami reiškinius, procesus (gamtos ir visuomenės), vykstančius įvairiuose žemynuose ir vandenynuose, nurodo ne itin svarbius bruožus. Mokiniai nesugeba adekvačiai reaguoti į pastabas ar kritiką. Nesiklauso kitų, nenori bendrauti.	Atpažįsta geografinės informacijos šaltinius ir naudojami jais. Lygina ir analizuoja reiškinius, gamtos ir visuomenės procesus, vykstančius įvairiuose žemynuose ir vandenynuose, pasako svarbiausius jų bruožus. Apibendrintą informaciją perteikia kitiems. Mokiniai stengiasi atsižvelgti į kritiką ir pastabas. Bendrauja pagal nuotaiką arba tada, kai yra skatinami.	Puikiai atpažįsta geografinės informacijos šaltinius, geba savarankiškai jais naudotis. Lygina ir analizuoja gamtos ir visuomenės reiškinius bei procesus, vykstančius įvairiuose žemynuose ir vandenynuose, gerai nurodo svarbiausius jų bruožus. Apibendrintą informaciją perteikia kitiems. Mokiniai atsižvelgia į kritiką ir pastabas. Geba bendrauti ir išklausti kitus.
5. Mokėjimas mokytis	Stengiasi mokytis ir pasitiki savo jėgomis, tiki mokymosi sėkme, jeigu yra skatinami. Ne visada tiksliai organizuoja savo laiką, neefektyviai naudoja mokymosi būdus ir pasirenka atsitiktinius, ne pačius tinkamiausius geografinės informacijos šaltinius.	Mokytis patinka, nes yra įdomu. Organizuoja savo mokymąsi, bet ne visada numato tinkamą mokymosi laiką. Mokytojo padedami, pasirenka tinkamus mokymosi būdus ir geografinės informacijos šaltinius.	Mokytis labai patinka, nori tobulėti. Savarankiškai organizuoja savo mokymąsi, numato tinkamą mokymosi laiką, tinkamus mokymosi būdus ir geografinės informacijos šaltinius.

9.4.3.3. Išsiugdytos nuostatos

Ir toliau norima domėtis dalykinėmis žiniomis, nagrinėjamomis temomis. Ugdoma atsakomybė, kad gamtinė ir visuomeninė aplinka būtų išsaugota kitoms kartoms. Mokiniai mokomi suprasti savo veiklos ir sprendimų pasekmes bendruomenės, regiono ir globaliu mastu.

Aktyvus darbas per geografijos pamokas sudaro sąlygas kartu kurti, dirbti, diskutuoti, vertinti savo ir draugų darbą. Siekiama išsamiai išsiaiškinti dominančius geografijos klausimus. Ugdomas noras dalytis patirta sėkme ir nesėkme su draugais, bendrauti grupėje ar komandoje. Skatinama priimti atsakomybę už atliekamą darbą ir jo rezultatus, ugdomas pasitikėjimas savo jėgomis ir pagarba kitiems.

9.5. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 9–10 klasės

Šio koncentro medžiagoje toliau plėtojamos ankstesniuose centruose nagrinėtos ugdomosios veiklos sritys. Tematika daugiausia siejama su regioniniu geografinės erdvės lygmeniu, kaip pavyzdį imant Lietuvos, Europos ir kitus pasaulio regionus. Geografinio pažinimo ir gamtinės geografijos srities turinį sudaro Lietuvos ir Europos temos, o visuomeninės geografijos – Lietuvos, Europos ir pasaulio temos. Geografijos mokymas(is) apima šiuolaikinio pasaulio procesus, gamtines, socialines, ekonomines, kultūrines sąveikas ir savitarpio priežastingumo ryšius.

9.5.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 9–10 klasės

Skyrelyje aprašomi 9–10 klasių mokinių pasiekimai: nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, ką turi įgyti šį koncentrą baigę mokiniai. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus mokinių pasiekimus. Kartu su mokinių pasiekimų reikalavimais pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų geografijos ugdymo rezultatų.

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje			
Ugdyti pasitikėjimą savo veiksmais įvairiose situacijose.	1.1. Savarankiškai naudojantis vietovės planu, orientuotis vietovėje. 1.2. Naudojantis įvairaus turinio ir mastelio žemėlapiams, orientuotis visose trijose geografinėse erdvėse. 1.3. Nustatyti objektų gamtinę, politinę ir ekonominę geografinę padėtį.	1.1.1. Paaiškinti, kaip aplinkoje galima naudotis visuotine padėties nustatymo sistema (GPS). 1.2.1. Nurodyti geografinės erdvės, paaiškinti jų apimtį. 1.3.1. Nurodyti 2–3 kriterijus, pagal kuriuos galima nustatyti geografinę padėtį.	1.1. Mokiniai, prisimindami žemesnėse klasėse įgytas žinias, toliau jas gilina, mokosi skaityti vietovės planą ir orientuotis jame. Susipažįsta su visuotine padėties nustatymo sistema (GPS). 1.2. Mokosi orientuotis įvairaus turinio ir mastelio kartografijos kūriniuose (pvz., planuose, žemėlapiuose, kosminėse nuotraukose, geografinės informacijos sistemos (GIS) sukurtuose produktuose), geografinės informacijos šaltiniuose. 1.3. Mokosi nustatyti objektų gamtinę, politinę ir ekonominę geografinę padėtį.
2. Geografinės informacijos skaitymas			
Ugdyti pilietį, atsakingą už savo krašto, Europos kultūros likimą. Ugdyti pagarbą, tausojamąjį požiūrį į gamtą ir į socialinę aplinką, į jos įvairovę, ugdyti nusiteikimą koreguoti gyvenimo būdą, įpročius, ūkinę veiklą įvertinus jų poveikį aplinkai.	2.1. Savarankiškai skaityti įvairius kartografijos kūrinius (schemas, planus, žemėlapius, aerofotonuotraukas, gamtinius geografinius profilius, kosmines nuotraukas, geografinės informacijos sistemas (GIS)), apibendrinti juose pateikiamą informaciją. 2.2. Analizuojant ir lyginant žemėlapius, vertinti Lietuvos geografinį pažinimą Europos ir pasaulio raidos kontekste.	2.1.1. Nurodyti projekcijas, pagal kurias kuriami žemėlapiai. 2.1.2. Nurodyti pagrindinius žemėlapių elementus (kartografinį vaizdą, matematinį pagrindą, sutartinius ženklus). 2.2.1. Paaiškinti Lietuvos geografijos pažinimo raidą pasaulio istorinių įvykių kontekste. Nurodyti pasaulyje garsius Lietuvos tyrinėtojus ir keliautojus, dariusius įtaką geografijos mokslo raidai.	2.1. Aiškinasi, kokia projekcija (cilindrine, kūgine, azimutine) žemėlapiuose pavaizduota Lietuva, Europa ir visas pasaulis. Nustato įvairiuose žemėlapiuose linijų ilgio, kampų ir plotų iškraipymus. Kurdami menamą (minčių) žemėlapi, mokosi tinkamai pavaizduoti teritoriją (pvz., Lietuvos, Baltoskandijos) ir kartu kurti žemėlapi su jam būdingomis savybėmis (kontūro tikslingumu, mastelio išlaikymu, sutartiniais ženklais). Mokosi nustatyti geografinės informaciją įvairaus turinio ir mastelio žemėlapiuose, ją apibendrinti ir pateikti kitiems. Mokosi skaityti įvairius kartografijos kūrinius (schemas, planus, žemėlapius, aerofotonuotraukas, gamtinius geografinius profilius, kosmines nuotraukas, geografinės informacijos sistemas (GIS)), juos analizuoti, lyginti. Apibendrina informaciją ir padaro išvadas. 2.2. Analizuoja ir lygina Lietuvos bei Europos senuosius ir dabartinius žemėlapius, nustato jų panašumus ir skirtumus. Nagrinėja Lietuvos geografijos pažinimo raidą, sieja ją su pasaulio istoriniais įvykiais. Nagrinėdami ištraukas iš geografijos skaitinių, aiškinasi žymių tyrinėtojų

	2.3. Naudojantis geografinės informacijos sistemomis (GIS), gebėti sukurti žemėlapi. 2.4. Analizuojant žemėlapius ir paveikslus, rasti ryšį tarp Žemės paviršiaus formavimosi raidos ir dabartinio Lietuvos ir Europos paviršiaus. 2.5. Analizuojant ir lyginant klimato žemėlapius, klimatogramas ir paveikslus, nusakyti klimatą lemiančių veiksnių įtaką Lietuvos ir Europos klimatui. Kritiškai vertinti orų prognozes. 2.6. Analizuojant ir lyginant žemėlapius ir paveikslus, rasti priežastis, lemiančias hidrografinio tinklo sudėtį ir ypatumus.	2.3.1. Mokėti naudotis GIS funkcijomis, gebėti atrinkti objektus pagal norimus dydžius: plotą, gyventojų skaičių ir kt. 2.4.1. Paaiškinti dabartinio Lietuvos ir Europos paviršiaus susidarymo priežastis. Gamtiniame žemėlapyje parodyti didžiausias Lietuvos žemės paviršiaus formas, sieti jas su Europos paviršiaus formomis. 2.4.2. Paaiškinti Lietuvos ir Europos erozinio, karstinio ir eolinio Žemės paviršiaus susidarymo priežastis, nurodyti jo paplitimo rajonus. 2.5.1. Nurodyti Lietuvos ir Europos klimatui įtakos turinčius veiksnius (Saulės spinduliuotės, geografinės padėties, oro masių judėjimo, Atlanto vandenyno, Žemės paviršiaus formų įtaka). 2.5.2. Nurodyti orų prognozavimo būdus. Paaiškinti klimato kaitą lemiančias priežastis. 2.6.1. Paaiškinti hidrografinio tinklo sudėtį ir jo susidarymo ypatumus. 2.6.2. Nusakyti Baltijos jūros ir Kuršių marių geografines ypatybes, ūkinę reikšmę ir ekologinę būklę. 2.6.3. Paaiškinti vidaus vandenų naudojimo ir apsaugos galimybes.	(Igno Domeikos, Jono Čerskio, Konstantino Ario) ir keliautojų (Mato Šalčiaus, Antano Poškos) indėlį garsinant Lietuvą pasaulyje. Susipažįsta su šiandieniais keliautojais ir tyrinėtojais, garsinančiais Lietuvą pasaulyje. 2.3. Naudojasi mokomąja kompiuterine programa, pvz., „Akis-M“, apdoroja informaciją ir pateikia ją kitiems. Prireikus mokiniai išmokomi naudotis internetinės paieškos naršyklėmis (pvz., Google). 2.4. Mokiniai susipažįsta su geochronologine skale ir nagrinėja Žemės gelmių pjūvius, pagrindinių geologinių sistemų sluoksnius. Aiškinasi Lietuvos ir Europos paviršiaus susidarymo priežastis. Gamtiniame žemėlapyje randa pagrindines Lietuvos ir Europos paviršiaus formas, paaiškina jų susiformavimą. Nagrinėja Lietuvos ir Europos paviršių keičiančius išorinius veiksnius (erozija, karstas, vėjo, ledynų veikla), aiškinasi jų reikšmę dabartiniam paviršiui, nurodo jų paplitimo rajonus. 2.5. Analizuodami klimatogramas, klimato žemėlapiuose nagrinėja įvairius klimatą formuojančius veiksnius: Saulės spinduliuotę, geografinę padėtį, oro masių judėjimą, Atlanto vandenyno, Žemės paviršiaus formų įtaką, aiškinasi jų reikšmę Lietuvos ir Europos klimatui. Naudodamiesi sinoptiniais žemėlapiais ir gamtiniais indikatoriais, mokosi pateikti trumpalaikes prognozes. Aiškinasi klimato kaitą lemiančias priežastis. 2.6. Žemėlapiuose analizuoja Lietuvos ir Europos hidrografinio tinklo sudėtį, geografinę padėtį, raidos ypatumus, paaiškina juos lėmusias priežastis (upių tekėjimo pobūdį, mitybą, režimą). Nagrinėdami įvairius šaltinius, aiškinasi Lietuvos požeminių vandenų (dirvožemio, gruntinių ir tarpsluoksnių (artezinių), ežerų (ledyninės ir poledyninės kilmės), pelkių (aukštapelkių ir žemapelkių) susidarymo sąlygas, reikšmę žmogui ir gamtai. Aiškinasi Baltijos jūros ir Kuršių marių geografines ypatybes, ūkinę reikšmę ir ekologinę būklę.
--	---	--	---

2.7. Analizuojant schemas ir poveikslus, atskleisti gamtos sudedamųjų dalių tarpusavio sąveikas, sieti jas su ūkine žmonių veikla. 2.8. Analizuojant, lyginant ir kritiškai vertinant įvairius informacijos šaltinius, nustatyti kraštovaizdį lemiančius veiksniai ir argumentuotai išsakyti savo nuomonę apie jo kitimą. 2.9. Analizuojant, lyginant ir kritiškai vertinant įvairius šaltinius, diskutuoti ir išsakyti savo nuomonę apie paveldo išsaugojimo problemas. 2.10. Analizuojant statistikos duomenis, diagramas, įvertinti gyventojų demografinę sudėtį, socialinių grupių struktūrą ir dinaminį procesą. Apskaičiuoti ir grafiškai pavaizduoti gyventojų demografinių rodiklių kaitą, daryti apibendrinimus ir išvadas.	2.7.1. Išvardyti gamtos sudedamąsias dalis (paviršių, dirvožemių, augaliją ir gyvūniją), paaiškinti jų tarpusavio ryšius Lietuvoje. 2.7.2. Nurodyti Lietuvos augalijos ir gyvūnijos įvairovę, ją lėmusias priežastis. 2.8.1. Nusakyti, kaip kraštovaizdį formuoja gamtiniai ir antropogeniniai veiksniai. 2.8.2. Nusakyti teigiamą ir neigiamą žmonių veiklos įtaką gamtinei aplinkai. 2.9.1. Paaiškinti, kas yra saugomos teritorijos, ir pasakyti, koks yra jų statusas. 2.10.1. Nurodyti Lietuvos ir pasaulio gyventojų sudėtį (rasinę, tautinę), demografinę (pagal lytį ir amžių) ir socialinę (pagal profesiją ir darbingą amžių) grupių struktūrą, paaiškinti jų keitimosi procesus. Nurodyti kalbų paplitimą pasaulyje, kalbinę kaimynų tautų ar etninių grupių kilmę. 2.10.2. Paaiškinti gyventojų migracijos rūšis (emigracija, imigracija, deportacija, repatriacija), nurodyti pagrindines dabartines jų kryptis.	Nagrinėjami vidaus vandenių naudojimo galimybės, aiškinasi galimus švaraus vandens išsaugojimo būdus. Aiškinasi Baltijos jūros ir Kuršių marių geografinės ypatybės, ūkinę reikšmę ir ekologinę būklę. 2.7. Analizuodami schemas ir poveikslus, nagrinėja gamtos sudedamųjų dalių (paviršiaus, dirvožemio, augalijos ir gyvūnijos) įvairovę, aiškinasi jų tarpusavio sąveiką, ieško sąsajų su žmonių ūkine veikla. 2.8. Apibūdina gyvenamosios vietovės, rajono ar Lietuvos kraštovaizdžius. Mokiniai skatinami diskutuoti apie jų kitimą, aiškinti veiksniai (gamtinius ir antropogeninius), lemiančius kraštovaizdžio pobūdį. Naudodamiesi skaidrėmis, paveikslais, vaizdo filmais ir kt. lygina Lietuvos ir kitų šalių kraštovaizdžius, nurodo teigiamą ir neigiamą žmonių veiklos įtaką gamtinei aplinkai. 2.9. Mokiniai supažindinami su Lietuvos saugomų teritorijų įstatymu ir Jungtinių Tautų švietimo, mokslo bei kultūros organizacijos (UNESCO) dokumentu, Raudonąja knyga. Aiškinamasi, kas yra saugoma teritorija (rezervatas, draustinis, nacionalinis ir regioninis parkas) ir paveldo (gamtos ir kultūros) objektai. Kiek leidžia galimybės, susipažįsta su artimiausia saugoma teritorija. 2.10. Analizuojami Lietuvos, Europos ir kitų pasirinktų pasaulio šalių statistikos duomenys ar diagramos apie gyventojų sudėtį (rasinę, tautinę), demografinę (pagal amžių ir lytį) ir socialinę (pagal profesiją ir darbingą amžių) grupių struktūrą. Mokiniai nagrinėja ir lygina kelių šalių gyventojų amžiaus ir lyties piramides, randa skirtumus ir jų priežastis. Aiškinasi kalbų paplitimą pasaulyje, kalbinę ir kaimynų tautų ar etninių grupių kilmę. Aiškinasi gyventojų migracijos srautus, pabėgėlių judėjimo priežastis ir problemas. Nagrinėja žemėlapius ir aiškinasi, kaip pasiskirstę gyventojai valstybėse. Remdamiesi statistikos duomenimis,
--	--	--

		Paaikškinti, kokią įtaką netolygiam gyventojų pasiskirstymui turi gamtiniai, socialiniai ir ekonominiai veiksniai.	nagrinėja, lygina šalis pagal šiuos kriterijus: (tautybė, religija, lytis, amžius, užimtumas, gyvenamoji vietovė). Mokiniai mokomi apdoroti duomenis ir daryti išvadas. Nagrinėdami geografinės informacijos šaltinius, aiškinasi, ar gyventojų pasiskirstymui turi įtakos gamtiniai (reljefas, klimatas), ekonominiai (ištekčiai, pramonės išdėstymas) ir socialiniai (demografinė sudėtis) veiksniai.
2.11. Analizuojant ir vertinant įvairius šaltinius, nurodyti pagrindinius pasaulinių religijų ir kultūrų bruožus.	2.11.1. Paaikškinti, kas yra civilizacija ir kultūra, kokią įtaką civilizacija ir kultūra daro žmonių gyvenimui. 2.11.2. Nurodyti pasaulines ir etnines religijas, jų kilmės centrus ir paplitimą. 2.11.3. Nurodyti religijų išplitimo priežastis, bendrais bruožais jas apibūdinti.	2.11. Analizuodami istorijos šaltinius, internete pateiktą informaciją, aiškinasi, kas yra civilizacijos ir kultūros. Nagrinėdami įvairius informacijos šaltinius, mokiniai supažindinami su įvairiomis kultūromis, aiškinamasi, kokią įtaką jos daro žmonių gyvenimui. Diskutuojama apie Lietuvoje ir pasaulyje vyraujančias pagrindines religijas (krikščionybę, islamą, budizmą, induizmą, judaizmą), apie jų atsiradimo centrus ir paplitimą. Mokoma suprasti ir toleruoti kitų religijų papročius ir tradicijas. Aiškinamas religijos ir kultūros santykis, jų įtaka kasdieniam žmogaus gyvenimui. Pamokas derinti su tikybos ir istorijos mokytoju.	2.11. Analizuodami istorijos šaltinius, internete pateiktą informaciją, aiškinasi, kas yra civilizacijos ir kultūros. Nagrinėdami įvairius informacijos šaltinius, mokiniai supažindinami su įvairiomis kultūromis, aiškinamasi, kokią įtaką jos daro žmonių gyvenimui. Diskutuojama apie Lietuvoje ir pasaulyje vyraujančias pagrindines religijas (krikščionybę, islamą, budizmą, induizmą, judaizmą), apie jų atsiradimo centrus ir paplitimą. Mokoma suprasti ir toleruoti kitų religijų papročius ir tradicijas. Aiškinamas religijos ir kultūros santykis, jų įtaka kasdieniam žmogaus gyvenimui. Pamokas derinti su tikybos ir istorijos mokytoju.
2.12. Analizuojant statistikos duomenis, nuotraukas, schemas ir žemėlapius, vertinti urbanizacijos procesus, vykstančius Lietuvoje ir pasaulyje.	2.12.1. Nurodyti kaimo ir miesto gyvenimo būdo skirtumus. 2.12.2. Aptarti urbanizacijos procesų mastus (demografinius, teritorinius, ekonominius ir socialinius), vykstančius Lietuvoje ir pasaulyje, nurodyti jų priežastis ir pasekmes. 2.12.3. Išvardyti pagrindines funkcines miesto dalis (gyvenamieji, pramoniniai ir paslaugų rajonai).	2.12. Analizuodami statistikos duomenis, paveikslus, nuotraukas ir žemėlapius, mokiniai mokosi lyginti gyventojų gyvenimo būdą kaime ir mieste, nustatyti jų pranašumus ir trūkumus. Nagrinėja Lietuvos ir pasaulio šalyse vykstančius urbanizacijos procesų mastus (demografinius, teritorinius, ekonominius ir socialinius), nurodo konkrečių procesų pavyzdžių. Naudodamiesi žemėlapiais ir statistikos duomenimis, mokosi nustatyti urbanizacijos proceso etapus (aglomeracijos, megalopoliai), vykstančius Lietuvoje ir pasaulyje. Žemėlapyje randa didžiausius Lietuvos ir pasaulio miestus. Nagrinėdami konkrečius pavyzdžius (pvz., Vilniaus, Rio de Žaneiro ir Niujorko), mokiniai mokomi išskirti ir apibūdinti pagrindines funkcines miesto dalis (gyvenamieji, pramoniniai, paslaugų rajonai); diskutuoti apie didmiesčių problemas (socialines: nusikalstamumas, ligų	2.12. Analizuodami statistikos duomenis, paveikslus, nuotraukas ir žemėlapius, mokiniai mokosi lyginti gyventojų gyvenimo būdą kaime ir mieste, nustatyti jų pranašumus ir trūkumus. Nagrinėja Lietuvos ir pasaulio šalyse vykstančius urbanizacijos procesų mastus (demografinius, teritorinius, ekonominius ir socialinius), nurodo konkrečių procesų pavyzdžių. Naudodamiesi žemėlapiais ir statistikos duomenimis, mokosi nustatyti urbanizacijos proceso etapus (aglomeracijos, megalopoliai), vykstančius Lietuvoje ir pasaulyje. Žemėlapyje randa didžiausius Lietuvos ir pasaulio miestus. Nagrinėdami konkrečius pavyzdžius (pvz., Vilniaus, Rio de Žaneiro ir Niujorko), mokiniai mokomi išskirti ir apibūdinti pagrindines funkcines miesto dalis (gyvenamieji, pramoniniai, paslaugų rajonai); diskutuoti apie didmiesčių problemas (socialines: nusikalstamumas, ligų

2.13. Analizuojant paveikslus, schemas ir žemėlapius, lyginti valstybes, pasakyti savo nuomonę apie pagrindines valstybių valdymo formas, pateikti valstybių valdymo formų pavyzdžių.	2.13.1. Išskirti pagrindinius Pasaulio politinio žemėlapių raidos etapus. Nurodyti pagrindinius veiksnius (socialinius, ekonominius, politinius, integracijos ir globalizacijos), pagal kuriuos išskiriami pasaulio politinio žemėlapių raidos etapai. 2.13.2. Nurodyti svarbiausius pasaulyje vykstančius karinius konfliktus, jų kilimo priežastis. 2.13.3. Nurodyti kriterijus, pagal kuriuos grupuojamos valstybės (geografinė padėtis, teritorijos plotas, teritorijos sudėtis, valdymo forma).	plitimas; ekonomines: nedarbas, skurdas, mašinų spūstys; ekologines: cheminė ir fizinė tarša; oro, vandens ir dirvožemių tarša). 2.13. Mokiniai mokosi skirti ir analizuoti politinio žemėlapių raidos etapus, aiškinti pagrindinius veiksnius (socialinius, ekonominius, politinius, integracijos ir globalizacijos), lėmusius jo kaitą. Aiškinasi svarbiausius pasaulyje vykstančius karinius konfliktus ir teritorijas, kuriose jie vyksta, konfliktų kilimo priežastis, numato galimus konflikto sprendimo būdus. Mokiniai mokosi grupuoti pasaulio valstybes pagal geografinę padėtį, teritorijos plotą, teritorijos sudėtį, valdymo formą. Pamokas derinti su pilietiškumo pagrindų mokytojais, galima vesti integruotas pamokas, kurti projektus.
2.14. Analizuojant statistikos duomenis, paveikslus, schemas ir žemėlapius, vertinti ūkio struktūrą ir sudaryti ūkio šakų gamybinių ryšių schemą.	2.14.1. Nurodyti Lietuvos padėtį bendroje pasaulio ūkio sistemoje. Nurodyti pasaulio ūkį formuojančius veiksnius. 2.14.2. Apibūdinti rinkos, planinę ir tradicinę ekonomikos sistemas.	2.14. Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, aiškinama Lietuvos ir pasaulio ūkio struktūra. Mokoma analizuoti statistikos duomenis (lentelės, grafikus, diagramas) ir aiškinti Lietuvos padėtį bendroje pasaulio ūkio sistemoje. Mokoma sudaryti ūkio šakų gamybinių ryšių schemą. Nagrinėjant pavyzdžius, aiškinamasi rinkos, planinė ir tradicinė ekonomikos sistemos. Pamokas derinti su ekonomikos mokytoju.
2.15. Analizuojant įvairius informacijos šaltinius, vertinti gamtos išteklių (atsinaujinančiųjų ir neatsinaujinančiųjų) naudojimą, geografinį jų pasiskirstymą.	2.15.1. Parodyti pasaulio ūkio išteklių įvairovę (gamtos ir žmonių sukurti ištekliai), geografinį jų pasiskirstymą. Paaiškinti racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir biologinės įvairovės saugojimo svarbą.	2.15. Mokiniai, analizuodami įvairius informacijos šaltinius apie Lietuvos ir pasaulio ūkio išteklių įvairovę (gamtos: augalija, gyvūnija, vanduo, žemė (jos paviršius ir gelmės); žmogaus sukurti ištekliai: darbo, finansų, informaciniai, kapitalo), aiškinasi, kas yra racionalus gamtos išteklių naudojimas ir kodėl svarbu išsaugoti biologinę įvairovę.
2.16. Analizuojant statistikos duomenis, lyginti ir kritiškai vertinti valstybes ekonominiu ir socialiniu požiūriu, mokyti daryti apibendrinimus ir išvadas.	2.16.1. Išvardyti pagrindinius ekonominius ir socialinius rodiklius (BVP, ŽSRI, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, skurdo lygis), juos paaiškinti.	2.16. Analizuojant Lietuvos ir pasaulio statistikos duomenis, mokyti lyginti ir vertinti Lietuvą ir pasirinktas šalis pagal ekonominius ir socialinės raidos rodiklius (BVP, ŽSRI, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, skurdo lygis), pateikti apibendrinamąsias išvadas. Ieškoti priežasčių, galinčių

2.17. Analizuoti ir interpretuoti geografinės informacijos šaltinius siekiant geriau suvokti ūkio šakų (bioprodukcinis ūkis, pramonės, paslaugų) plėtojimas. Nagrinėti statistikos duomenis, sudaryti ir nagrinėti diagramas.

2.17.1. Paaiškinti gamtos sąlygų (klimatas, dirvožemio derlingumas, reljefas) tinkamumą žemės ūkiui plėtoti. Apibūdinti bioprodukcinio ūkio šakas (žemės ūkis, miškų ūkis, žvejyba ir akvakultūra).
 2.17.2. Nurodyti ir paaiškinti svarbiausius Lietuvos ir pasaulio pramonės išdėstymo veiksnius (žaliavos, transportas, rinka, darbo jėga). Išvardyti svarbiausias pramonės šakas, nurodyti jų paplitimo rajonus Lietuvoje ir pasaulyje. Paaiškinti pramonės įtaką aplinkai.
 2.17.3. Pateikti ūkio specializacijos pavyzdžių.
 2.17.4. Išvardyti svarbiausias teikiamas paslaugas (gamybines ir negamybines). Nurodyti paslaugų reikšmę Lietuvos ir pasaulio ūkiui. Paaiškinti, kas yra gamybinė ir socialinė infrastruktūra, koks yra infrastruktūros ir paslaugų santykis.
 2.17.5. Paaiškinti transporto rūšių reikšmę Lietuvos ir pasaulio ūkiui (pranašumai ir trūkumai), nurodyti svarbiausius susisiekimo kelius ir uostus.
 2.17.6. Apibūdinti svarbiausių paslaugų formas (transportą, prekybą, turizmą, finansus), paaiškinti priežastis, lemiančias jų kitimą Lietuvoje ir pasaulyje.

lemti skirtingą šalies padėtį pagal nagrinėjamus rodiklius. Pamokas derinti su ekonomikos mokytoju.
 2.17. Naudojant įvairius informacijos šaltinius, mokiniai mokomi įvertinti, ar gamtos sąlygos (klimatas, dirvožemio derlingumas, reljefas ir kt.) tinka žemės ūkiui plėtoti Lietuvoje ir pasaulyje. Apibūdinti bioprodukcinio ūkio šakas (žemės ūkį, miškų ūkį, žvejybą ir akvakultūrą). Aiškinti augalininkystės ir gyvulininkystės šakas ir jų paplitimo rajonus. Nagrinėjant pavyzdžius (pvz., Lietuvos, JAV, Kinijos ir kt.), aiškinti pramonės išdėstymo veiksnius (žaliavų, transporto, rinkos ir kt.). Nagrinėti svarbiausias pramonės šakas (kuro ir energetikos, metalurgijos, mašinų gamybos, chemijos ir kt.), jų išdėstymo rajonus ir tokio išdėstymo priežastis. Išvardyti aukštųjų technologijų pramonės šakas Lietuvoje ir pasaulyje (elektronika, biotechnologijos ir kt.). Nagrinėjama, kaip ir kodėl atsiranda ūkio specializacija (pvz., Lotynų Amerikoje ir Šiaurės Amerikoje, Europoje, Azijoje). Aiškinti pramonės įtaką aplinkai (tarša, kraštovaizdžio keitimas). Mokiniai mokomi skirti svarbiausias teikiamas paslaugas: gamybines ir negamybines (socialines). Mokiniai aiškinasi, kas yra gamybinė ir socialinė infrastruktūra, koks yra infrastruktūros ir paslaugų santykis. Nagrinėdami geografinės informacijos šaltinius, aiškinasi paslaugų reikšmę Lietuvos ir pasaulio ūkiui (lyginti šalis pagal darbuotojų ir BVP dalį paslaugų sektoriuje). Aiškinasi transporto rūšių reikšmę Lietuvos, Europos ir pasaulio ūkiui. Aiškinasi transporto sudėtį ir jo rūšių reikšmę Lietuvos ir pasaulio ūkiui. Aptaria transporto rūšių pranašumus ir trūkumus. Nurodo svarbiausius Lietuvos ir pasaulio susisiekimo kelius (sausumos, vandens, oro) ir uostus. Nagrinėja svarbiausių paslaugų (turizmo, užsienio prekybos, finansų ir kt.) plėtrą Lietuvoje ir pasaulyje. Analizuoja paslaugų infrastruktūros reikalingumą. Aiškintis priežastis, lemiančias

	2.18. Tinkamai vartoja nagrinėtas sąvokas ir vietovardžius.		paslaugų formų kitimą Lietuvoje ir pasaulyje. Galima rengti integruotos pamokos arba kurti projektus kartu su ekonomikos mokytoju. 2.18. Mokytojas per pamokas moko tinkamai vartoti jau išmoktas ir naujas, šio koncentro medžiagoje nagrinėtas, geografijos sąvokas ir vietovardžius.
3. Regionų pažinimo raiška			
Ugdyti atsakingą požiūrį tyrinėjant gamtinę, socialinę ir ekonominę aplinką.	3.1. Naudojantis geografinės informacijos šaltiniais, skirti regionus, nurodyti jų savitumus, ieškoti panašumų ir skirtumų tarp regionų gamtinių ypatumų, socialinių bei ekonominių sanklodų, mokytis spręsti problemas, daryti išvadas.	3.1.1. Paaiškinti regionų skirstymo principus ir išvardyti Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinius geografinius regionus. 3.1.2. Nurodyti svarbių politinių ir ekonominių susivienijimų teritorinį išsidėstymą, siekiamus tikslus ir vaidmenį pasaulyje.	3.1. Pagal geografinės informacijos šaltinius, vadovaudamiesi gamtiniais, ekonominiais, socialiniais politiniais principais, mokosi skirstyti pasaulį į regionus. Mokosi skirti ir išvardyti šiuos pasaulio regionus: Europą – Šiaurės, Vakarų, Pietų, Vidurio, Rytų; Aziją – Rytų, Pietų, Vidurio, Vakarų; Ameriką – Šiaurės, Lotynų; Afriką – Šiaurės, į pietus nuo Sacharos; Australiją ir Okeaniją. Aiškinasi ir vertina svarbiausius politinius ir ekonominius susivienijimus: Jungtinių Tautų (JT), Europos Sąjungos (ES), Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos (NATO), Naftą eksportuojančių šalių organizacijos (OPEC) ir kt., mokosi suprasti, koks yra Lietuvos vaidmuo tarptautinių susivienijimų kontekste. Mokosi pateikti siūlymų regioninėms problemoms spręsti, daro išvadas.
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai			
Skatinti iniciatyvą aktyviai veikti grupėje ir atsakomybę priimant sprendimus.	4.1. Savarankiškai suplanuoti gamtinius, socialinius ir ekonominius stebėjimus ir tyrimus, pasirinkti tinkamas strategijas. 4.2. Stebint aplinką ir atliekant tyrimus, naudoti prietaisus ir informacijos šaltinius, daryti išvadas. Gautus rezultatus įvairiomis formomis perteikti kitiems. Paaiškinti atlikto tyrimo privalumus ir trūkumus, jausti atsakomybę už atlikto darbo rezultatus. 4.3. Pritaikyti per	4.1.1. Nurodyti aplinkos tyrimo ir informacijos įvairovės tvarkymo metodus. 4.3.1. Nubrėžti skritulinę ar	4.1. Mokiniai mokosi naudotis įvairiais informacijos šaltiniais ir sudaryti aplinkos tyrimo planą. Mokosi, kaip galima surasti, kaupti ir analizuoti duomenis. 4.2. Stebint aplinką ir atliekant tyrimus, mokiniai mokomi naudotis informacijos šaltiniais (ne tik geografijos, bet ir kitais), juos kritiškai vertinti patikimumo ir informatyvumo požiūriu. Naudodamiesi žemėlapiais, atlieka Lietuvos, Baltijos jūros regiono, Europos šalių gamtinius, socialinius ir ekonominius tyrimus, ieško galimo problemų sprendimo ir daro išvadas (pvz., Baltijos jūros fizinės ypatybės, ūkinė reikšmė ir dabartinė ekologinė situacija, infrastruktūros sudėtis ir reikšmė). Gautus rezultatus perteikia įvairiomis formomis. 4.3. Mokiniai mokosi apdoroti tyrimų

	matematikos ir informacinių technologijų pamokas įgytas žinias ir gebėjimus tyrimų rezultatams apdoroti ir pateikti.	stulpelinę diagramą, paprasčiausius grafikus naudojantis skaičiuokle, pvz., Microsoft Excel.	rezultatus, juos apibendrinti, aprašyti naudojant kompiuterines programas, pvz., Microsoft Word, Microsoft Excel. Mokiniai atliktų tyrimų rezultatus pristato naudodami pateiktą rengyklę, pvz., Microsoft PowerPoint.
--	--	--	--

9.5.2. Turinio apimtis. 9–10 klasės

Į turinio apimtį įeina geografijos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, apibrėžiantys šio koncentro turinio apimtį.

Šiame koncentro medžiagoje išskiriamas turinio minimumas (temos turinio apimtyje išskirtos kursyvu), kuriuo siekiama apibrėžti pakankamą turinį patenkinamam mokinių pasiekimų lygiui pasiekti.

9.5.2.1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje

Žemėlapiai ir jų įvairovė. Tobulinami įgūdžiai mokantis naudotis vietovės planu ir orientuotis jame. Naudodamiesi įvairaus turinio ir mastelio žemėlapiais, mokosi orientuotis visose trijose geografinėse erdvėse. Nustato objektų gamtinę, ekonominę ir politinę geografinę padėtį.

Mokytojo padedami, mokosi naudotis vietovės planu, orientuotis vietovėje. Naudodamiesi paprasčiausiais žemėlapiais, mokosi orientuotis visose trijose geografinėse erdvėse. Nustato objektų gamtinę ir politinę geografinę padėtį.

9.5.2.2. Geografinės informacijos skaitymas

Žemėlapiai ir jų įvairovė. Susipažįsta su kartografinėmis projekcijomis (cilindrinė, kūginė, azimutinė). Aiškinasi linijų ilgio, kampų ir plotų iškraipymus įvairiuose žemėlapiuose. Susipažįsta su žemėlapiui būdingomis savybėmis (kontūro tikslingumu, mastelio išlaikymu, sutartiniais ženklais). Mokosi skaityti įvairius kartografijos kūrinius (schemas, planus, žemėlapius, aerofotonuotraukas, gamtinius geografinius profilius, kosmines nuotraukas, geografinės informacijos sistemas (GIS)).

Geografinis Lietuvos pažinimas. Analizuoja ir vertina Lietuvos geografinį pažinimą (žemėlapiuose, dokumentų aprašymuose ir kt.) pasaulio raidos kontekste. Susipažįsta su žymių tyrinėtojų (Igno Domeikos, Jono Čerskio, Konstantino Ario) ir keliautojų (Mato Šalčiaus, Antano Poškos) indėliu į Lietuvos garsinimą pasaulyje.

Žemės gelmių sandara ir paviršius. Aiškinamas Žemės paviršiaus formavimosi raidos ir dabartinio paviršiaus ryšys. Aiškinasi Lietuvos ir Europos paviršiaus susidarymo priežastis. Analizuoja dabartinio Žemės paviršiaus kitimo priežastis, nurodo pasekmes. Nagrinėja Lietuvos paviršių keičiančių išorinių veiksnių (erozijos, karsto, vėjo, ledynų veiklos) įtaką dabartiniam paviršiui, aiškinasi jų paplitimo rajonus.

Klimatas. Analizuoja klimatai lemiančių veiksnių (Saulės spinduliuotės, geografinės padėties, oro masių judėjimo, Atlanto vandenyno, Žemės paviršiaus formų) įtaką Lietuvos ir Europos klimatui. Mokosi skaityti sinoptinius žemėlapius ir klimatogramas.

Vidaus vandenys. Aiškinasi Lietuvos ir Europos hidrografinio tinklo sudėtį, geografinę padėtį ir raidos ypatumus. Paaiškina juos lėmusias priežastis (upių tekėjimo pobūdis, mityba, režimas). Nagrinėja Lietuvos požeminių vandenų (dirvožemio, gruntinių ir tarpsluoksnių (artezinių)), ežerų (ledyninės ir poledyninės kilmės) ir pelkių (aukštapelkių ir žemapelkių) susidarymo sąlygas. Aiškinasi jų reikšmę žmogui ir gamtai. Nagrinėja vidaus vandenų išsaugojimo priemonės. Aiškinasi Baltijos jūros ir Kuršių marių geografinius ypatumus, ūkinę reikšmę ir ekologinę būklę.

Organinis pasaulis ir gamtos apsauga. Nagrinėja aplinkos sudedamųjų dalių sudėtį (paviršiaus, dirvožemio, augalijos ir gyvūnijos). Aiškinasi, kaip žmonių ūkinė veikla daro įtaką (ir kokią) jų keitimuisi. Susipažįsta su gyvenamosios vietovės, rajono ar krašto kraštovaizdžiu. Aiškinasi, kas yra saugomos teritorijos ir koks yra jų statusas. Aiškinasi, kokie veiksniai (ir kaip) lemia kultūrinio kraštovaizdžio kitimą. Susipažįsta su Lietuvos saugomomis teritorijomis (rezervatais, draustiniais, nacionaliniais ir regioniniais parkais), gamtos ir kultūros paveldo objektais.

Gyventojų skaičius ir natūralusis judėjimas. Nagrinėja Lietuvos ir pasaulio gyventojų sudėtį (rasinę, tautinę). Analizuoja gyventojų demografinę (pagal lytį ir amžių) ir socialinę (pagal profesiją ir darbinę amžių) grupių struktūrą. Lygina kelių šalių gyventojų lyties ir amžiaus piramides, randa skirtumus ir jų priežastis. Aiškinasi gyventojų migracijos srautus (pabėgėlių problema). Aiškinasi gyventojų pasiskirstymą valstybėje. Lygina ir vertina šalį pagal socialinius kriterijus (lytį, amžių, profesiją, užimtumą, religiją, gyvenamąją vietovę). Aiškinasi kalbų paplitimą pasaulyje, kalbinę kai kurių tautų ar etninių grupių kilmę.

Aiškinasi gyventojų pasiskirstymo gamtinius (reljefas, klimatas, dirvožemis), ekonominius (išteklių, pramonės išdėstymas) ir socialinius (demografinę padėtį) veiksnius.

Kultūrų ir religijų geografija. Aiškinasi, kas yra civilizacija ir kultūra. Susipažįsta su svarbiausių kultūrų (Europos, Lotynų Amerikos, Afrikos, Azijos) žmonių gyvensena, tradicijomis ir vertybėmis. Susipažįsta su pagrindinėmis Lietuvos ir pasaulio religijomis (krikščionys, islamu, budizmu, induizmu, judaizmu). Aiškinasi, kokią įtaką religijos ir kultūros turi kasdieniam žmogaus gyvenimui.

Urbanizacija. Lygina gyventojų gyvenimo būdą kaime ir mieste. Nagrinėja Lietuvoje, Europoje ir pasaulyje vykstančius urbanizacijos procesų aspektus (demografinius, teritorinius, ekonominius ir socialinius). Nustato urbanizacijos proceso etapus (aglomeracija, megalopolis) Lietuvoje, Europoje ir pasaulyje. Susipažįsta su pagrindinėmis miesto funkcinėmis dalimis (gyvenamieji, pramoniniai ir paslaugų rajonai). Aiškina, kokių problemų kyla didmiesčiuose (socialinių: nusikalstamumas, ligų plitimas; ekonominių: nedarbas, skurdas, mašinų spūstys; ekologinių – tarša).

Politinė geografija. Grupuoja pasaulio valstybes pagal geografinę padėtį, teritorijos plotą, teritorijos sudėtį, valdymo formą. Nustato valstybės gamtinę, ekonominę, politinę geografinę padėtį. Analizuoja politinio žemėlapių raidos etapus ir aiškinasi veiksnius (socialinius, ekonominius, politinius, integracijos ir globalizacijos), lėmusius jo kaitą. Aiškinasi svarbiausius vykstančius karinius konfliktus, jų kilimo priežastis, numato galimus tokių konfliktų sprendimo būdus.

Pasaulio ūkis. Nagrinėja Lietuvos padėtį bendroje pasaulio ūkio sistemoje. Sudaro ūkio šakų gamybinių ryšių schemą. Nagrinėja Lietuvos ir pasaulio ūkio išteklius (gamtos: augalija, gyvūnija, vanduo, žemė (jos paviršius ir gelmės); žmogaus sukurtus: darbo, finansų, informacinius, kapitalo). Aiškina racionalaus gamtos išteklių vartojimo ir biologinės įvairovės išsaugojimo svarbą. Lygina ir vertina Lietuvą ir pasirinktas pasaulio šalis pagal ekonominius ir socialinės raidos rodiklius (BVP, ŽSRI, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, mokymosi trukmė).

Vertina gamtos sąlygų (klimato, dirvožemio derlingumo, reljefo ir kt.) tinkamumą žemės ūkiui plėtoti Lietuvoje ir pasaulyje. Apibūdina bioprodukcinio ūkio šakas (žemės ūkis, miškų ūkis, žvejyba ir akvakultūra). Aiškina augalininkystės ir gyvulininkystės paplitimo rajonus. Aiškinasi pramonės išdėstymui įtakos turinčius veiksnius (žaliavos, transportas, rinka). Nagrinėja svarbiausias pramonės šakas (kuro ir energetikos, metalurgijos, mašinų gamybos, chemijos ir kt.) ir jų išdėstymo rajonus pasaulyje. Susipažįsta su aukštųjų technologijų pramonės šakomis Lietuvoje ir pasaulyje (elektronika, biotechnologijos ir kt.).

Aiškinasi pramonės įtaką aplinkai (tarša, kraštovaizdžio keitimas). Susipažįsta su svarbiausiomis teikiama paslaugomis – gamybinėmis ir negamybinėmis (socialinėmis). Aiškinasi, kas yra gamybinė ir socialinė infrastruktūra, koks infrastruktūros ir paslaugų santykis. Nagrinėja paslaugų reikšmę Lietuvos ir pasaulio ūkiui, transporto rūšių reikšmę Lietuvos, Europos ir pasaulio ūkiui. Nurodo svarbiausius Lietuvos ir pasaulio susisiekimo kelius (sausumos, vandens, oro) ir uostus. Aiškina svarbiausių paslaugų (turizmo, užsienio prekybos, finansų) plėtrą Lietuvoje ir pasaulyje, analizuoja jų reikalingumą infrastruktūrai.

Lietuvos geografinis pažinimas. Analizuoja Lietuvos geografinį pažinimą (žemėlapių, dokumentų, aprašymų) pasaulio raidos kontekste. Susipažįsta su žymių tyrinėtojų (Igno Domeikos, Jono Čerskio) ir keliautojų (Mato Šalčiaus, Antano Poškos) indėliu garsinant Lietuvą pasaulyje.

Žemės gelmių sandara ir paviršius. Susipažįsta su Lietuvos ir Europos paviršiaus susidarymo priežastimis. Aiškinasi dabartinio Žemės paviršiaus kitimo priežastis ir nurodo pasekmes. Nagrinėja Lietuvos ir Europos paviršių keičiančių išorinių veiksnių įtaką dabartiniam paviršiui, aiškinasi jų paplitimo rajonus.

Klimatas. Nagrinėdami pavyzdį, analizuoja klimatą lemiančių veiksnių (Saulės spinduliuotės, geografinės padėties, oro masių judėjimo, Atlanto vandenyno, Žemės paviršiaus formų) įtaką Lietuvos ir Europos klimatui. Aiškinasi, kaip skaityti sinoptinius žemėlapius, klimatogramas.

Vidaus vandenys. Aiškinasi Lietuvos ir Europos hidrografinio tinklo sudėtį. Bendrais bruožais nagrinėja požeminių vandenų, ežerų ir pelkių susidarymo sąlygas, Lietuvos vidaus vandenų naudojimo ir apsaugos galimybes. Susipažįsta su Baltijos jūros ir Kuršių marių geografinėmis ypatybėmis.

Organinis pasaulis ir gamtos apsauga. Susipažįsta su aplinkos sudedamosiomis dalimis. Susipažįsta su gyvenamosios vietovės, rajono ar šalies kraštovaizdžiu. Aiškina, kas yra saugomos teritorijos ir koks yra jų statusas. Susipažįsta su Lietuvos saugomomis teritorijomis, gamtos ir kultūros paveldo objektais.

Gyventojų skaičius ir natūralusis judėjimas. Pagal pavyzdį analizuoja Lietuvos ir pasaulio gyventojų sudėtį (rasinę, tautinę, kalbinę). Aiškinasi dinamiškus gyventojų procesus (migracijos srautai). Nagrinėja demografinę (natūralaus prieaugio, gimstamumo, mirtingumo) ir socialinių grupių struktūrą. Pagal pavyzdį analizuoja gyventojų demografinę (pagal lytį ir amžių) ir socialinę (pagal profesiją ir darbingą amžių) grupių struktūrą. Susipažįsta su gyventojų pasiskirstymo gamtiniais, ekonominiais ir socialiniais veiksniais.

Kultūrų ir religijų geografija. Aiškinasi, kas yra civilizacija ir kultūra. Susipažįsta su svarbiausių kultūrų (Europos, Lotynų Amerikos, Afrikos, Azijos) žmonių gyvensena ir tradicijomis. Susipažįsta su pagrindinėmis Lietuvoje ir pasaulyje paplitusiomis religijomis (krikščionybė, islamu, budizmu).

Urbanizacija. Lygina gyventojų gyvenimo būdą mieste ir kaime. Nagrinėja Lietuvoje, Europoje ir pasaulyje vykstančius urbanizacijos procesus (teritorinius, ekonominius ir socialinius). Susipažįsta su pagrindinėmis miesto funkcinėmis dalimis (gyvenamieji, pramoniniai ir paslaugų rajonai). Susipažįsta su pagrindinėmis didmiesčiuose kylančiomis problemomis.

Politinė geografija. Nagrinėja politinio žemėlapių raidos etapus. Grupuoja pasaulio valstybes pagal geografinę padėtį, teritorijos plotą, teritorijos sudėtį, valdymo formą.

Pasaulio ūkis. Nagrinėja Lietuvos padėtį bendroje pasaulio ūkio sistemoje. Susipažįsta su Lietuvos ir pasaulio ūkio ištekliais (gamtos ir žmogaus sukurtais). Aiškinasi racionalaus gamtos išteklių vartojimo svarbą. Mokytojo padedami, aiškinasi gamtos sąlygų (klimato, dirvožemio derlingumo, reljefo ir kt.) tinkamumą žemės ūkiui plėtoti Lietuvoje ir pasaulyje. Susipažįsta su bioprodukcinių ūkio šakomis (žemės, miškų, žvejybos ir akvakultūros ūkis). Aiškina pramonės išdėstymui įtakos turinčius veiksnius (žaliavos, transportas, rinka). Susipažįsta su svarbiausiomis pramonės šakomis (kuro ir energetikos, metalurgijos, mašinų gamybos, elektronikos, biotechnologijų). Aiškinasi pramonės įtaką aplinkai (tarša, kraštovaizdžio keitimas). Susipažįsta su svarbiausiomis teikiamomis paslaugomis – gamybinėmis ir negamybinėmis (socialinėmis). Nagrinėja transporto rūšių reikšmę Lietuvos ir pasaulio ūkiui. Susipažįsta su svarbiausiu paslaugų (transporto, užsienio prekybos, finansų) plėtojimu Lietuvoje ir pasaulyje.

9.5.2.3. Regionų pažinimo raiška

Mokosi skirti ir išvardyti pasaulio regionus, o šalis (kaip pavyzdžius): Europa – Šiaurės, Vakarų, Pietų, Vidurio, Rytų; Azija: Rytų, Pietų, Vidurio, Vakarų; Amerika: Šiaurės, Lotynų; Afrika: Šiaurės, į pietus nuo Sacharos; Australija ir Okeanija. Aiškinasi ir vertina svarbiausius politinius ir ekonominius susivienijimus: Europos Sąjungą (ES), Jungtines Tautas (JT), Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją (NATO), Naftą eksportuojančių šalių organizaciją (OPEC). Aiškinasi Lietuvos vaidmenį tarptautinių susivienijimų kontekste.

Mokosi skirti ir išvardyti pasaulio regionus, o šalis (kaip pavyzdžius): Europa – Šiaurės, Vakarų, Pietų, Vidurio, Rytų; Azija: Rytų, Pietų, Vidurio, Vakarų; Amerika: Šiaurės, Lotynų; Afrika: Šiaurės, į pietus nuo Sacharos; Australija ir Okeanija. Nagrinėja Lietuvos, Europos ir pasaulio regionus pagal gamtinius, ekonominius ir socialinius principus. Aiškinasi, kokių politinių ir ekonominių susivienijimų narė yra Lietuva.

9.5.2.4. Aplinkos pažinimas ir tyrimas

Mokosi sudaryti aplinkos tyrimo planą. Aiškinasi duomenų radimo, kaupimo, analizavimo būdus. Susipažįsta su geografinės informacijos sistemomis (GIS) ir mokosi jomis naudotis. Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, mokosi atlikti gamtinius, socialinius ir ekonominius tyrimus, spręsti problemas, daryti išvadas.

Mokosi sudaryti aplinkos tyrimo planą. Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, mokosi atlikti gamtinius ir socialinius tyrimus, spręsti problemas, daryti išvadas.

9.5.3. Vertinimas. 9–10 klasės

9.5.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

9.5.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 9–10 klasės

Lygiai			
Pasiekimų sritis	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis

1. Žinios ir supratimas	Skaitydami kartografijos kūrinius, atrenka pagrindinę informaciją, bet ją apibendrina neišsamiai. Mokytojo padedami, geba išskirti keletą pačių svarbiausių regionų bruožų. Nurodo šio koncentro medžiagoje nagrinėjamas pagrindines geografijos sąvokas, netiksliai jas paaiškina, bando sieti reiškinius ir procesus.	Skaito, lygina ir vertina įvairius šiame koncentre nagrinėjamus kartografijos kūrinius ir apibendrina juose pateikiamą informaciją. Remdamiesi įvairia geografine informacija, skiria regionus, pagal bendriausius bruožus nurodo jų savitumus. Išmano šio koncentro medžiagoje nagrinėjamas pagrindines geografijos sąvokas, jas paaiškina, vartoja nagrinėdami reiškinius ir procesus.	Savarankiškai skaito įvairius šiame koncentre nagrinėjamus kartografijos kūrinius ir puikiai apibendrina juose pateikiamą informaciją. Remdamiesi įvairia geografinės informacija, skiria, apibūdina ir lygina regionus. Pateikia regionų savitumo pavyzdžių. Vartoja šio koncentro medžiagoje nagrinėjamas geografijos sąvokas, jas vartoja aiškindami reiškinius ir procesus.
2. Problemų sprendimas	Kelia nesudėtingus gamtinius, politinius, socialinius, probleminius ekonominius klausimus ir bando ieškoti atsakymų.	Kelia probleminius klausimus iš gamtinės, politinės, socialinės, ekonominės geografijos dalies ir, naudodamiesi paprasčiausiais informacijos šaltiniais, ieško atsakymų.	Kelia probleminius klausimus iš gamtinės, politinės, socialinės, ekonominės geografijos dalies ir, kritiškai naudodamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, ieško atsakymų.
3. Praktiniai ir veiklos gebėjimai	Mokytojo padedami, naudojami įvairiais turinio ir mastelio žemėlapiais, orientuojasi visose trijose geografinėse erdvėse. Mokytojo padedami, naudojami geografinės informacijos šaltiniais. Gana tiksliai geba atlikti stebėjimus ir tyrimus, bet praktiniai įgūdžiai silpni. Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, atlieka kompleksinius gamtinius ir socialinius tyrimus, bando spręsti problemas. Atlikę darbą, padaro elementarias išvadas.	Naudodamiesi įvairaus turinio ir mastelio žemėlapiais, orientuojasi visose trijose geografinėse erdvėse. Savarankiškai naudojami geografinės informacijos šaltiniais, juos lygina ir vertina. Stebėdami aplinką ir atlikdami tyrimus, naudojami įvairiais geografinės informacijos šaltiniais. Kruopščiai atlieka kompleksinius gamtinius ir socialinius tyrimus. Savarankiškai nori spręsti kilusias problemas, bet gautas rezultatas nėra labai išsamus. Atlikę darbą padaro išvadas ir gautus rezultatus perteikia kitiems.	Naudodamiesi įvairaus turinio ir mastelio žemėlapiais, orientuojasi visose trijose geografinėse erdvėse. Savarankiškai naudojami geografinės informacijos šaltiniais, kritiškai juos vertina. Savarankiškai stebėdami aplinką ir atlikdami tyrimus, gerai moka naudotis įvairiais geografinės informacijos šaltiniais. Kelia hipotezes ir savarankiškai atlieka gamtinius ir socialinius tyrimus. Savarankiškai sprendžia kilusias problemas, daro teisingas išvadas ir prognozes. Atlikę darbą, padaro išvadas, gautus rezultatus įvairiomis formomis perteikia kitiems.
4. Komunikavimas	Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, analizuoja, lygina ir vertintina reiškinius bei procesus, vykstančius Lietuvos bei Europos erdvėje, nurodo svarbius jų bruožus. Mokiniai nesugeba	Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, analizuoja ir lygina reiškinius bei procesus, vykstančius Lietuvos, Europos ir pasaulio erdvėje. Mokytojo padedami, geba apibendrinti ir įvairiomis formomis gautus rezultatus perteikti kitiems.	Naudodamiesi geografinės informacijos šaltiniais, analizuoja, lygina ir vertina reiškinius bei procesus, vykstančius Lietuvos, Europos ir pasaulio erdvėje. Apibendrintą informaciją įvairiomis formomis perteikia kitiems.

	adekvačiai reaguoti į pastabas ar kritiką. Nesiklauso kitų, nenori bendrauti.	Mokiniai stengiasi atsižvelgti į kritiką ir pastabas. Bendrauja pagal nuotaiką arba jei yra skatinami.	Mokiniai atsižvelgia į kritiką ir pastabas. Geba bendrauti ir išklausti kitus.
5. Mokėjimas mokytis	Paskatinti stengiasi, bet neįvertina mokymosi rezultatų. Susidūrę su mokymosi sunkumais, neieško nesėkmės priežasčių. Ne visada tikslingai organizuoja savo laiką, nenumato, kokių geografinės informacijos šaltinių reikės užduotims atlikti.	Dažniausiai pasitiki savimi ir tiki mokymosi sėkme. Susidūrę su mokymosi sunkumais, bando ieškoti išeities. Dažniausiai tikslingai, atsižvelgdami į mokymosi tikslus, pasirenka mokymosi būdus ir geografinės informacijos šaltinius.	Labai patinka mokytis, nori tobulėti. Visada pasitiki savimi ir tiki savo sėkme. Savarankiškai organizuoja savo mokymąsi, pasirenka tinkamą mokymosi laiką. Siekdami mokymosi tikslų, pasirenka tinkamiausius mokymosi būdus ir geografinės informacijos šaltinius.

9.5.3.3. Išsiugdytos nuostatos

Ugdoma atsakomybė už Lietuvos gamtinės ir visuomeninės aplinkos išsaugojimą ateities kartoms. Mokiniai mokomi suprasti veiklos ir sprendimų pasekmes sau ir bendruomenei lokaliu, regiono ir globaliu mastu, skatinami keisti netinkamą gyvenimo būdą. Mokiniais padedama suprasti gamtinių ir visuomeninių reiškinių, procesų tarpusavio priklausomumą, skatinama imtis aktyvios pilietinės veiklos.

Aktyvus darbas per geografijos pamokas sudaro sąlygas kartu planuoti, kurti, dirbti, diskutuoti, vertinti savo ir draugų darbą. Siekiama išsamiai išsiaiškinti dominančius geografijos klausimus. Ugdomas noras dalytis savo sėkmėmis nesėkmėmis su draugais, bendrauti grupėje ar komandoje. Ugdomas pasitikėjimas savo jėgomis, atliekant įvairius aplinkos stebėjimus ir tyrimus skatinama priimti atsakomybę už savo atliekamą darbą ir jo rezultatus.

Pagrindinių geografijos programoje vartojamų sąvokų aiškinimas

- *Gamtinė aplinka* – žmogų supančių gamtos sąlygų, įvairių gyvųjų ir negyvųjų, natūralių ir visuomenės veiklos pakeistų objektų, darančių įtaką joje gyvenančiam žmogui ir kitiems, visuma.
- *Gamtinė geografija* apima geografinės sferos sudedamąsias dalis, joje vykstančius procesus ir reiškinius, jų tarpusavio sąveiką, aiškina jos įtaką žmogaus gyvenimui.
- *Geografinės informacijos šaltiniai* – geografinis pranešimas raštu, vaizdu, garsu, sukuriantis geografinės erdvės vaizdą. Siaurąją prasme geografinės informaciją galima suprasti kaip geografijos žinias.
- *Geografinė erdvė* – realių, virtualių, mintinių vaizdinių apie teritorijas, valstybes, objektus, procesus sistema.
- *Globali erdvė* apima visą pasaulį (visuomeniniu aspektu) ir Žemę (gamtiniu aspektu).
- *Lokali erdvė* apima artimiausią aplinką (miestą ar kaimą), savivaldybę, apskritis, etnografinės sritis ir Lietuvą
- *Regiono erdvė* apima žemynus ir jų dalis, vandenynus ir jų dalis, geografines juostas ir zonas, valstybes ir jų grupes, Baltijos jūros regiono šalis ir Europą.
- *Geografinis pažinimas* apima pasaulio ir artimos geografinės aplinkos pažinimo istoriją, metodus, geografinės informacijos pateikimo formas ir būdus. Geografinio pažinimo teminėje srityje nagrinėjami veiklos būdai, kuriais buvo atrastos, kaupiamos, tikslinamos ir plėtojamos geografijos žinios.
- *Regioninė geografija* apima konkrečių regionų geografines sąlygas, erdvinės struktūros specifinius bruožus ir visuomenės socialinio, ekonominio, politinio gyvenimo dėsningumus; globalias, regiono ir lokalias problemas, jų skirtumus įvairiose teritorijose.
- *Visuomeninė geografija* apima visuomenės teritorinę organizaciją ir vykstančius procesus (socialiniu, ekonominiu, politiniu, kultūriniu aspektu) piliečių bendruomenėje ir pasaulyje.

VI. PILIETIŠKUMO UGDYMAS: PASIEKIMAI, TURINIO APIMTIS, VERTINIMAS

10. Pilietiškumo ugdymas – socialinio ugdymo dalis

10.1. Tikslas, uždaviniai, struktūra ir integravimo galimybės

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla, padėdama mokiniams pasiręgti gyvenimui ir būti aktyviais pilietinės bendruomenės nariais, siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti visuomenės ir valstybės gyvenime ir jį tobulinti. Ji padeda mokiniams įsisąmoninti, kad demokratijos kūrimas šeimoje, bendruomenėje, tautoje, valstybėje, pasaulyje – tai asmeninė ir bendruomeninė kiekvieno iš mūsų pareiga ir atsakomybė. Ugdoma pagarba pagrindinėms demokratinės visuomenės ir valstybės vertybėms: žmogaus orumui, laisvei, lygybei, teisingumui ir teisėtumui, tolerancijai, solidarumui, lojalumui demokratinėi valstybei ir tautai. Kartu puoselėjama Tėvynės meilė, atsakomybė už savo tautą ir valstybę, tautinė savigarba. Tad mokykloje būtina sudaryti sąlygas mokiniams ugdytis vidinį poreikį aktyviai veikti, gebėti analizuoti socialinę, politinę ir kultūrinę tikrovę, galinčius joje kilti konfliktus, ieškoti taikaus šių konfliktų sprendimo būdų; gebėjimą laisvai ir sąmoningai spręsti, vertinti ir apsispręsti atviroje pliuralistinėje visuomenėje.

10.1.1. Tikslas

Siekti, kad mokiniai įgytų žinių ir gebėjimų, išsiugdytų nuostatas, būtinas, kad galėtų aktyviai ir atsakingai dalyvauti Lietuvos demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės gyvenime.

10.1.2. Uždaviniai

Siekdami pilietiškumo ugdymo(si) tikslo, mokiniai:

- tyrinėdami įgyja supratimą apie asmens teises ir pareigas, bendruomenės ir visuomenės struktūrą, jų tvarkymosi būdus, pagrindines valdžios institucijas ir jų funkcijas, demokratijos vertybes ir principus;
- aktyviai ir atsakingai dalyvauja mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenės gyvenime;
- ugdomi pilietines ir tautines vertybes, mokosi jomis grįsti savo elgesį ir veiklą asmeniniame bei viešajame gyvenime.

10.1.3. Struktūra

Programoje ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–6, 7–8, 9–10 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos šios veiklos sritys:

Visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas. Ši ugdomosios veiklos sritis labiau pabrėžia pažintinę mokinių veiklą, sudaro sąlygas įgyti pilietinio raštingumo pagrindus. Mokiniai, taikydami įgytas žinias, ugdytis ir tyrinėjimo gebėjimus;

Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje. Tai ypač svarbi ugdomosios veiklos sritis, skirta praktiniams mokinių gebėjimams ugdytis. Praktinius atsakingo pilietinio dalyvavimo gebėjimus mokiniai gali išsiugdyti tik patys aktyviai dalyvaudami pilietinės (politinės) bendruomenės gyvenime. Taip jie ugdomi ir motyvaciją inicijuoti pokyčius iškilusioms problemoms spręsti;

Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas. Ši ugdomosios veiklos sritis sudaro sąlygas mokiniams ugdytis demokratines, pilietines, tautines nuostatas. Ji padeda suprasti, kad taisyklių ir įstatymų kūrimas, jų laikymasis, bendradarbiavimas, taikus konfliktų sprendimas yra pagrindiniai taikaus sugyvenimo bendruomenėje būdai. Mokiniai geriau suvokia taikaus demokratinio sugyvenimo pranašumus, ugdomi motyvaciją tokį gyvenimo būdą kurti savo aplinkoje ir t. t. Tai tampa pagrindu toliau ugdytis ir skleisti pilietines vertybes įsipareigojant savo tautai ir valstybei;

Pilietiškumo ugdymo įgyvendinimo būdai. Pagrindinėje mokykloje pilietiškumo ugdymas apima visas su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo ugdymo sritis: ugdymo turinį (pilietiškumo pagrindų dalyko mokymas 9–10 klasėse, pilietinės problematikos integravimas į kitų mokomųjų dalykų turinį), bendruomeninį gyvenimą ir savivaldą, socialinę veiklą, papildomojo ugdymo veiklą, neformalųjį suaugusiųjų švietimą.

10.1.4. Integravimo galimybės

Pilietinis ugdymas Europos Sąjungos direktyviniuose dokumentuose ir Lietuvos švietimo strategijoje keliamas kaip vienas iš pagrindinių švietimo sistemos tikslų, todėl pagrindinėje mokykloje pilietiniam ugdymui skiriamas išskirtinis dėmesys – pilietinę tematiką siūloma integruoti į įvairių mokomųjų dalykų turinį.

Mokinių pilietinės sąmonės brandinimu rūpinasi visa mokyklos bendruomenė, todėl pilietiškumo ugdymas integruojamas į formalųjį ir neformalųjį, į pradinį ir pagrindinį ugdymą. Integruojant pilietinę tematiką į pagrindinį ugdymą, būtinas glaudus visų dalykų mokytojų bendradarbiavimas. Pilietiškumo pasiekimai 5–10 klasėse integruojami į kitų dalykų bendrąsias programas. Pilietiškumo ugdymui įgyvendinti 5–10 klasėse mokytojai turėtų sudaryti mokiniams sąlygas dalyvauti socialinėje veikloje, kurią planuojant turi būti atsižvelgta į mokinių amžiaus tarpsnių ypatumus, mokinių interesus, mokyklos ir vietos bendruomenių galimybes.

Ugdant pilietiškumą, ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos piliečiui ugdyti. *Pilietiškumas* apibrėžiamas kaip asmens teisių, savo atsakomybės ir pareigų demokratinei valstybei suvokimas, veikla visuomenės labui, bendrapiliečių teisių ir laisvių, demokratijos gynimas, gerovės Lietuvai siekimas (*Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa*, 2006 m.).

Svarbus *socialiai orientuoto pilietiškumo* aspektas, pabrėžiantis socialinį visuomeninių reiškinių nagrinėjimą ir dalyvavimą sprendžiant socialines mokyklos ir vietos bendruomenių problemas. Šiam aspektui įgyvendinti 5–10 klasėse būtina imtis papildomojo ugdymo – socialinės veiklos.

Mokykla rūpinasi tautinio tapatumo išsaugojimu, tautos kultūra ir jos istoriniu tęstinumu. Todėl kartu siekiama ugdyti ir mokinių *tautiškumą*, kuris apibrėžiamas kaip savo tautos istorijos, kultūros savitumo suvokimas, tautos tapatumo puoselėjimas, įsipareigojimas Lietuvos tautai ir valstybei, lietuviškosios kultūrinės ir politinės tapatybės išlaikymas ir kūrimas (*Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa*, 2006 m.).

Atsižvelgiant į globalizacijos procesus ir pabrėžiant Lietuvos piliečio atsakomybę sprendžiant globalias problemas, svarbu pabrėžti *tautiškumą ir pilietiškumą daugiakultūrėje visuomenėje* – individo ir visuomenės gebėjimą pripažinti pasaulyje vykstančius pokyčius, kultūrinę įvairovę, pakantumą kitokiems nei mes, tautinių mažumų teises, siekį išsaugoti tautinį tapatumą kultūrų įvairovės kontekste ir kt.

Darniojo vystymosi idėja yra viena iš inovatoriškiausių pilietinio ugdymo idėjų, įsitvirtinusių šiuolaikinio ugdymo turinyje. Ji apima *visuomenės darniojo vystymosi siekį*: užtikrinti tinkamą asmens gyvenimo kokybę, siekti visuomenės gerovės ir saugumo išmintingai suderinus ekonomikos, visuomenės plėtros ir aplinkosaugos reikmes. Kad būtų įgyvendinta darniojo vystymosi idėja, asmeniui reikia suteikti tam tikrų žinių, padėti ugdytis gebėjimus, vertybines nuostatas, motyvaciją demokratiškai ir atsakingai veikti, prisidėti prie darniojo vystymosi siekių įgyvendinimo. Darniojo vystymosi integravimo aspektai apibrėžiami *Darniojo vystymosi integravimo programoje*.

Pagrindiniame ugdyme integruojant pilietiškumo ugdymą į kitų mokomųjų dalykų turinį ir į neformalųjį ugdymą, siekiama ugdyti šias nuostatas:

1. Pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan. Įsipareigoti juos skleisti asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.
2. Pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves. Nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis ir sąžiningai atlikti pilietines savo pareigas.
3. Gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus, prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo. Būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą.
4. Branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę, įsipareigoti išlaikyti ir stiprinti jos valstybingumą. Suvokti, kad tautos gerovė ir išlikimas priklauso ir nuo asmeninio indėlio.
5. Nuolat domėtis aktualiomis Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemomis, sprendimų paieškomis, socialinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis ir politinėmis aktualijomis. Siekti būti atsakingu, įsipareigojusiu, informuotu ir aktyviu pilietinės visuomenės nariu.

6. Kitiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę.

7. Suvokti save kaip atsakingą ir aktyvų rinkos dalyvį, galintį priimti racionalius sprendimus.

8. Pilietinės visuomenės gyvenime aktyviai naudotis savo dalyvavimo teise, demokratinio poveikio priemonėmis ir būdais (diskusija, derybos, susitarimas, balsavimas, protestas ir kt.)

9. Kasdienėje veikloje vadovautis pilietinės kultūros principais: atsakomybe, tolerancija, kritiškumu ir dalyvavimu.

10. Siekti savarankiškumo, neprarasti savigarbos ir žmogiškojo orumo.

11. Būti sąžiningiems, atsakingai vykdyti pilietinius savo įsipareigojimus.

12. Pripažinti kiekvienos kultūros išskirtinumą, tolerantiškai vertinti kultūrų įvairovę. Gerbti kitą, toleruoti įvairias vertybes ir požiūrius.

13. Prisiimti atsakomybę už taikaus sambūvio kūrimą ir stiprinimą, nusiteikti taikiai spręsti konfliktus.

14. Siekti solidarumo ir socialinio teisingumo.

10.2. Mokinių gebėjimų raida

Šiame skyrelyje aprašyta, kaip auga esminiai mokinių gebėjimai pilietiškumo ugdamosios veiklos srityse pereinant iš vieno koncentro į kitą. Tai gali padėti mokytojui numatyti mokinių gebėjimų raidos nuoseklumą, tęstinumą ir planuoti mokymosi pažangą.

Toliau pateikiamoje lentelėje aprašyti integruoto pilietiškumo ugdymo esminiai gebėjimai (5–8 kl.) ir atskiros pilietiškumo pagrindų kurso ir integruoto pilietiškumo ugdymo esminiai gebėjimai (9–10 kl.).

Veiklos situacija	5–8 klasės	9–10 klasės
1. Bendruomenės pažinimas ir tyrinėjimas	Paaiškina pagrindines sąvokas, susijusias su demokratinės valstybės ir visuomenės gyvenimu (pvz., sąvokas <i>piliētis</i> , <i>piliētine dorybė</i> , <i>piliečių susivienijimas</i> , <i>teisingumas</i> , <i>lygybė</i> , <i>solidarumas</i> ir kt.), demokratijos ir tautos vertybes, su kuriomis susipažįsta per istorijos, geografijos, etikos, lietuvių kalbos ir kitas pamokas. Kai kurias vertybes sieja su realiu gyvenimo kontekstu ir stengiasi jomis vadovautis. Nagrinėja problemas, kylančias klasėje ir mokyklos bendruomenėje. Nagrinėja nesudėtingas socialines, kultūrines, ekonomines ir kitas problemas, klausimus ir įvykius.	Mokiniai, tyrinėdami aktualius socialinius, pilietinius ir kitus klausimus, problemas ir įvykius, parodo, kaip suvokia tautos vertybes, demokratinę valstybę, moralumo nuostatų svarbą politinėje bendruomenėje. Remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, nagrinėja aktualias vietas, nacionalines ir globalias problemas, klausimus ir įvykius. Analizuoja ir kritiškai vertina informaciją, jos šaltinių patikimumą. Drauge su kitais nagrinėja problemas, kylančias klasėje, mokyklos ir vietos bendruomenėse, pateikia galimų problemos sprendimų.
2. Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje	Aktyviai ir atsakingai dalyvauja kasdieniame mokyklos gyvenime, visuomeninėje veikloje, priimant bendrus sprendimus grupėje ar klasėje.	Aktyviai ir atsakingai dalyvauja kasdieniame mokyklos gyvenime sprendžiant klasėje kilusias problemas, aktualias mokyklos, vietos bendruomenės problemas, dalyvauja pilietinėje, visuomeninėje

	Sprendžia klasėje kilusias problemas, prisideda prie nesudėtingų vietos bendruomenės problemų sprendimo. Pateikia siūlymų probleminei situacijai pagerinti ar pakeisti. Organizuoja renginius mokykloje, inicijuoja veiklą bendruomenės labui.	veikloje priimančias bendrus sprendimus grupėje ar klasėje. Įtraukia kitus į pilietinę ar visuomeninę veiklą. Apibendrinami mokiniai pateikia išvadą ir kūrybingų pasiūlymų probleminei situacijai pagerinti ar pakeisti.
3. Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas	Nagrinėdami aktualias vietos problemas ir klausimus, bendradarbiauja su kitais mokyklos bendruomenės nariais; aiškiai ir pagrįstai išreiškia savo nuomonę, pristato ir paaiškina skirtingas idėjas ir nuomones; palygina savo nuomonę su kitų nuomonėmis, išklauso kitų nuomones, gerbia jas, atsižvelgia į kitų nuomones ir patirtį; kartu daro nesudėtingas išvadas. Per grupės ar klasės diskusiją tariausi dėl bendrų sprendimų. Ieško taikių būdų kasdien kylantiems konfliktams spręsti. Taikiai sprendžia su bendraamžiais kilusius nesutarimus. Dalyvauja diskusijose svarstant mokiniams aktualias problemas. Keičiasi su kitais savo patirtimi ir gautais rezultatais.	Aktyviai dalyvauja nagrinėjant ir sprendžiant aktualias vietos, nacionalines ir globalias problemas, organizuojant renginius mokykloje, bendradarbiauja su kitais mokyklos bendruomenės nariais; keičiasi patirtimi, gautais rezultatais; daro apibendrinimus, išreiškia savo nuomonę, pagrindžia ją ir apgina; išklauso, gerbia, kitų nuomones, atsižvelgia į jas ir į kitų patirtį; supranta, išreiškia, paaiškina, kritiškai įvertina kitų nuomones ir idėjas. Dalyvauja grupės ar klasės diskusijoje, debatuose, derasi ir susitaria dėl bendrų sprendimų. Suteikia emocinę, intelektualinę, praktinę pagalbą klasės ar mokyklos bendruomenės nariams. Ieško taikių sprendimo būdų kasdien kylantiems konfliktams spręsti, įtikina aplinkinius, kad toks sprendimas pranašesnis. Numato grupės, asmens interesus ir tikslus, sąžiningai jų siekia.

10.3. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 5–6 klasės

5–6 klasėse pilietiškumo ugdymas integruojamas į istorijos, geografijos, dorinio, meninio, gamtamokslinio ugdymo, gimtosios lietuvių kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbos, informacinių technologijų, kūno kultūros mokomuosius dalykus. Šiame konkreste nagrinėjama tematika: žmogaus ir vaiko teisės, žmogaus ryšys su bendruomene, Lietuvos nepriklausomybė, demokratija mokykloje ir valstybėje, tautos ir valstybės tradicijos, tautos ir pasaulio paveldas, kultūrų įvairovė, tautinė ir religinė tolerancija, žalingi įpročiai, ekologinės problemos ir kt. Taip pat mokiniai mokomi atsakingai elgtis, taikiai spręsti konfliktus, diskutuoti, sutarti, dirbti komandoje, siekti bendro tikslo, kompromiso ir kt. Atskirų dalykų pilietinio ugdymo pasiekimai ir ugdymo gairės 5–6 klasėse pateikti atskiroje lentelėje (žr. www.pedagogika.lt). Pilietiškumo ugdymo mokinių žinios, supratimas, gebėjimai ir nuostatos 7–8 klasėse vertinami atsižvelgiant į rodiklius, aprašytus istorijos, geografijos, dorinio, meninio ir gamtamokslinio ugdymo, lietuvių gimtosios kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbų, informacinių technologijų, technologijų, kūno kultūros bendrosiose programose.

10.4. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 7–8 klasės

7–8 klasėse pilietinis ugdymas integruojamas į istorijos, geografijos, dorinio, meninio, gamtamokslinio ugdymo, gimtosios lietuvių kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbos, informacinių technologijų, kūno kultūros mokomuosius dalykus. Šiame konkreste nagrinėjama tematika: demokratija, demokratinė bendruomenė, vaiko, žmogaus teisės ir pareigos, religinė ir tautinė tolerancija, tauta, Lietuvos valstybė, Europos Sąjungoje kylančios socialinės ir ekonominės problemos, solidarumas, tolerancija, tarptautiniai konfliktai, žiniasklaidos įtaka asmens formavimui, ekologinės

problemos ir kt. Taip pat siekiama, kad mokiniai aktyviai dalyvautų bendroje klasės veikloje, rūpintųsi santarve ir prisidėtų prie jos kūrimo, prireikus būtų pilietiškai aktyvūs, mokėtų išsakyti ir argumentuoti savo nuomonę ir kt. Atskirų dalykų pilietinio ugdymo pasiekimai ir ugdymo gairės 7–8 klasėse pateikti atskiroje lentelėje (žr. www.pedagogika.lt). Pilietiškumo ugdymo mokinių žinios, supratimas, gebėjimai ir nuostatos 7–8 klasėse vertinami atsižvelgiant į rodiklius, aprašytus istorijos, geografijos, dorinio, meninio ir gamtamokslinio ugdymo, lietuvių gimtosios kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbų, informacinių technologijų, technologijų, kūno kultūros bendrosiose programose.

10.5. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 9–10 klasės

Šiame amžiaus tarpsnyje auga mokinių gebėjimas nagrinėti abstrakčius ir sudėtingus socialinio gyvenimo aspektus. Spręsdami socialines, politines ir kitas problemas, mokiniai nagrinėja įvairias hipotetines galimybes, geba rasti kūrybiškų būdų problemoms spręsti. Mokiniai nuo abstraktaus teorinio svarstymo gali pereiti prie konkrečių gyvenimiškų situacijų svarstymo. Pavyzdžiui, reikšti konstruktyvią nuomonę politinio gyvenimo klausimais mokinys pajėgia tik tada, kai suvokia galimus teorinius idealius valdžios veiksmus lygindamas su esama politine situacija. Remiantis šio amžiaus tarpsnio ypatumais, siūloma analizuoti demokratijos ir pilietines vertybes, jų raišką aplinkoje, tyrinėti įvairias socialines, politines ir kitas problemas, kylančias klasėje, mokyklos ir vietos bendruomenėje, Lietuvoje ir pasaulyje, ieškoti šių problemų sprendimo būdų.

Labai svarbu, kad mokiniai ne tik konstruktyviai mąstytų, bet ir veiktų, todėl siekiama, kad jie ugdytųsi pilietinės ir visuomeninės veiklos gebėjimus, kad teoriją paverstų praktika ir taip realiai prisidėtų prie mokyklos ir vietos bendruomenių tradicijų puoselėjimo, kūrimo ir joje kylančių problemų sprendimo.

Gebėjimas konstruktyviai samprotuoti ir veikti bendruomenėje daro įtaką jaunuolių požiūriui į įvairius gyvenimo reiškinius ir jų pačių socializaciją.

10.5.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 9–10 klasės

Skyrelyje aprašomi 9–10 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, kuriuos turi būti įgiję šį koncentrą baigiantys mokiniai. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus mokinių pasiekimus. Kartu su reikalavimais mokinių pasiekimams pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų pilietinio ugdymo rezultatų.

1. Bendruomenės pažinimas ir tyrinėjimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	

Branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę, įsipareigoti išlaikyti ir stiprinti jos valstybingumą. Gerbtį Konstituciją kaip demokratijos vertybių garantą, įsipareigoti jai. Suvokti, kad tautos gerovė ir išlikimas priklauso ir nuo asmeninio indėlio. Kritiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę. Sąžiningai ir atsakingai skleisti informaciją.	1.1. Atpažinti ir nagrinėti Lietuvos demokratinės valstybės požymius. Palyginti Lietuvos valstybės valdymo formą su buvusių Sovietų Sąjungos ir kaimyninių valstybių valdymo formomis. Palyginti Lietuvos valdžios institucijų funkcijas. Nagrinėti valdžios atsiskaitymo (tarnavimo) juos išrinkusiems piliečiams pavyzdžius. 1.2. Analizuoti, kaip valstybė padeda išlikti tautai. Nagrinėti piliečio teises ir pareigas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. 1.3. Atpažinti ir nagrinėti pavyzdžius, rodančius, kaip Lietuvoje ginamos ar pažeidžiamos konstitucinės piliečių teisės.	1.1.1. Paaiškinti, kas yra valstybė, valstybės suverenitetas, žinoti, kam jis priklauso. 1.1.2. Nusakyti demokratinės valstybės principus. 1.1.3. Apibūdinti Lietuvos valstybės valdymo formą. 1.1.4. Paaiškinti valdžios atskyrimo ir atsiskaitomumo (tarnavimo) principų esmę. 1.1.5. Paaiškinti svarbiausias valdžios institucijų funkcijas, įtvirtintas Konstitucijoje. 1.2.1. Paaiškinti tautos, kaip politinės bendruomenės, esmę. 1.2.2. Paaiškinti, kas yra pilietinė atsakomybė ir pareiga. 1.2.3. Paaiškinti, kokios yra piliečių laisvės, teisės ir pareigos demokratinėje valstybėje. 1.3.1. Nusakyti Konstitucijos paskirtį demokratinėje valstybėje; išvardyti, kokios svarbiausios demokratinės vertybės ir kokie principai atspindi Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.	Mokiniai, remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucija, aiškinasi, kas yra valstybės suverenitetas ir kam jis priklauso, kokie yra Lietuvos demokratinės valstybės požymiai, nagrinėja ir lygina pagrindines Seimo, Prezidento, Vyriausybės, teismo ir vietos savivaldos funkcijas. Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi valdžios atskyrimo ir atsiskaitomumo (tarnavimo žmonėms) principus. Remdamiesi vietos savivaldos, Lietuvos valstybės gyvenimo pavyzdžiais, nagrinėja atvejus, rodančius, kaip įgyvendinamas ar pažeidžiamas valdžios atsiskaitomumo (tarnavimo žmonėms) principas. Mokytojas organizuoja mokinių išvykas į valdžios institucijas: į savivaldybę, į Seimą, į Prezidentūrą ir parengia jų veiklos aprašą. Mokiniai ištiria, kokias funkcijas ir kaip vykdo vietos savivaldos institucija. Mokiniai aplanko teismą ir stebi teismo procesą. Kartu galima parengti ir atlikti vaidmeninį žaidimą, imituojantį teismo procesą. Mokiniai aiškinasi, kokia yra valdymo forma Lietuvoje, palygina Lietuvos ir kelių kitų buvusių Sovietų Sąjungos valstybių ar kaimyninių valstybių valdymo formas, diskutuoja apie Lietuvos valdymo formos privalumus ir trūkumus. Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, ką tautai reiškia valstybė, kokia yra tautos, kaip politinės bendruomenės, esmė. Iš istorijos pamokų prisimena, kada ir kaip buvo kuriama Lietuvos valstybė. Mokiniai aiškinasi, kas yra pilietinė atsakomybė ir pareiga, randa pilietinės atsakomybės pavyzdžių ir nagrinėja juos artimiausioje socialinėje aplinkoje. Mokiniai, remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucija, aiškinasi, kokios Lietuvos piliečio laisvės, teisės ir pareigos įtvirtintos šiame valstybės įstatyme. Aptaria, kuriomis laisvėmis ir teisėmis jie patys naudojami. Mokiniai, nagrinėdami Lietuvos Respublikos Konstituciją, individualiai arba grupėse analizuoja Konstitucijos paskirtį demokratinėje valstybėje. Mokiniai apibendrina turimas žinias ir padaro išvadas apie pagrindines demokratijos vertybes ir principus, kuriuos garantuoja Konstitucija. Mokiniai, remdamiesi savo patirtimi, tyrinėdami artimiausią socialinę aplinką, randa Konstitucijos įgyvendinimo ir pažeidimo pavyzdžių ir nagrinėja juos.
---	---	---	--

	1.4. Analizuoti ir kritiškai vertinti žiniasklaidoje svarstomas problemas ir teikiamą informaciją. Naudotis visuomenės informavimo priemonėmis renkant informaciją ir reiškiant nuomonę visuomeninio gyvenimo klausimais. Informacijai pristatyti naudoti IKT.	1.4.1. Paaiškinti teigiamą ir neigiamą žiniasklaidos įtaką asmeniui ir paskiroms grupėms. 1.4.2. Nusakyti demokratinės žiniasklaidos principus ir paaiškinti nepriklausomos žiniasklaidos vaidmenį demokratinėje valstybėje. 1.4.3. Paaiškinti, kodėl informacija gali būti interpretuojama skirtingai, kokios būna tokio interpretavimo pasekmės. 1.4.4. Apibūdinti informacinę visuomenę, jos problemas ir pavojus. 1.4.5. Paaiškinti žinių ir kuriančiosios visuomenės esmę; gebėti paaiškinti nuolatinio mokymosi svarbą demokratinėje valstybėje. 1.4.6. Paaiškinti elektroninės valdžios teikiamas galimybes piliečiams prisidėti prie demokratijoje kūrimo.	Mokiniai, mokytojo padedami, nagrinėja žiniasklaidos įtaką asmeniui, grupėms, analizuoja jos paskirtį demokratinėje valstybėje. Nagrinėja aktualias socialines, ekonomikos, kultūros problemas ar įvykius, remdamiesi įvairių šaltinių (pvz., žiniasklaidos, statistikos ir kt.) informacija, daro išvadas ir apibendrinimus. Ištirtai problemai pristatyti naudoja IKT. Mokiniai, mokytojo padedami, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais (Konstitucija, Visuomenės informavimo įstatymu ir kt.), aiškinasi demokratinės žiniasklaidos principus, aiškinasi, kodėl būtina, kad demokratinėje visuomenėje žiniasklaida būtų nepriklausoma. Lankosi vietos laikraščio ar kurioje kitoje redakcijoje, išsiaiškina, koks yra jos vaidmuo ir kokia yra jos paskirtis vietos bendruomenės gyvenime, aiškinasi, kaip informacija pasiekia vietos gyventojus. Mokiniai aiškinasi, kodėl reikia kritiškai vertinti žiniasklaidoje pateikiamą informaciją, mokosi kritiškai vertinti laikraščiuose, internete, per televiziją ar radiją pateikiamą informaciją. Analizuoja informacijos ir jos šaltinių patikimumą, aiškinasi, kaip atskirti faktą nuo nuomonės. Mokytojas kontroversinėms problemoms svarstyti naudoja specialią metodiką „Akademinė struktūruota kontroversija“, padedančią ugdyti argumentų formulavimo, kito nuomonės išklausymo gebėjimus. Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kas yra žinių visuomenė ir kuriančioji visuomenė, analizuoja, kaip nuolatinis valstybės piliečių mokymasis prisideda prie demokratinės valstybės kūrimo. Aiškinasi, kaip piliečiai, naudodamiesi elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis, gali dalyvauti demokratinuose procesuose, kaip jie, naudodamiesi elektroninės valdžios paslaugomis, ieško informacijos, išsako savo nuomonę, teikia pasiūlymus, kelia problemas viešai diskutuodami ir kt. (integracija su informacinėmis technologijomis).
--	---	---	---

	1.5. Tirti, kokius klausimus ir problemas sprendžia mokyklos ir vietos bendruomenės.	1.5.1. Paaiškinti, kas yra mokyklos bendruomenė, vietos bendruomenė ir kaip tos bendruomenės veikia. 1.5.2. Nusakyti savivaldos esmę, paaiškinti, kaip savivalda prisideda prie demokratijos kūrimo mokyklos ir vietos bendruomenėse.	Mokiniai, remdamiesi dokumentais, reglamentuojančiais mokyklos ir vietos savivaldos veiklą, arba susitikę su vietos savivaldos atstovais, aiškinasi, kaip veikia ir kaip sudaroma savivalda, kokius klausimus ar problemas sprendžia mokyklos ir vietos bendruomenės. Aiškinasi, ar prasminga dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenių veikloje, analizuoja, kaip bendruomenės nariai gali prisidėti prie joje kylančių problemų sprendimo ir kaip savivalda prisideda prie demokratijos kūrimo bendruomenėje.
	1.6. Nagrinėti Lietuvos demokratinei valstybei kylančius vidaus ir išorės pavojus. Nagrinėti Lietuvos saugumo politiką, jos uždavinius, saugumo užtikrinimo būdus ir priemones. Analizuoti ir vertinti Lietuvos valstybės praeities ir dabarties, pilietinės drąsos ir pilietinio pasipriešinimo pavyzdžius, nagrinėti pilietinio pasipriešinimo reikšmę demokratinėje valstybėje.	1.6.1 Paaiškinti, kodėl Lietuvos nepriklausomybė yra vertybė. 1.6.2. Paaiškinti, kas yra nacionalinis saugumas ir kas lemia, kad būtume saugūs. 1.6.3. Pateikti demokratinei valstybei galinčių grėsti vidaus ir išorės pavojų pavyzdžių. 1.6.4. Paaiškinti Lietuvos gynybinės politikos uždavinius ir ginkluotųjų pajėgų vaidmenį užtikrinant nacionalinį saugumą.	1.6. Mokiniai aiškinasi ir diskutuoja, ar Lietuvos nepriklausomybė yra vertybė, aiškinasi, kas užtikrina Lietuvos nacionalinį saugumą. Aiškinasi, kokie vidaus ir išorės pavojai (politiniai, ekonominiai, socialiniai, kariniai, kriminaliniai ir kt.) gali grėsti demokratinei valstybei, kokį vaidmenį vaidina Lietuvos karinės pajėgos užtikrinant valstybės saugumą. Rekomenduojama atkreipti mokinių dėmesį į tokias aktualias Lietuvos visuomenei problemas, kaip korupcija, žmogaus teisių suvaržymai, valdžios savivalė ir kt. Mokiniai, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais (ekspertų nuomone, politiniais komentariais laikraščiuose, internete ir kt.), sužino, kokie vidaus ir išorės pavojai gali grėsti Lietuvos demokratinei valstybei, ir nagrinėja juos. Remdamiesi Lietuvos praeities ir dabarties pilietinio pasipriešinimo ir pilietinės drąsos pavyzdžiais, aiškinasi, kaip, būnant pilietiškai aktyviems, galima priešintis ir pašalinti tuos pavojus (<i>integracija su istorija</i>).

Pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan. Siekti būti atsakingu, įsipareigojusi, informuoti ir aktyviu pilietinės visuomenės nariu. Nuolat domėtis aktualiomis Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemomis, sprendimų paieškomis, socialinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis ir politinėmis aktualijomis. Įsipareigoti skleisti demokratijos vertybes ir principus asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.	1.7. Atpažinti ir nagrinėti demokratijos vertybių pavyzdžius artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvos visuomenėje. Analizuoti ir vertinti savo ir kitų asmeninę atsakomybę skleidžiant demokratijos vertybes.	1.7.1. Nusakyti pagrindines demokratijos vertybes ir paaiškinti jų svarbą bendram sugyvenimui. 1.7.2. Paaiškinti demokratinio bendrabūvio priemonių (derybų, susitarimo, dialogo ir kt.) būtinumą.	Nagrinėdami pagrindinius demokratijos vertybes įtvirtinančius dokumentus (pvz., Lietuvos Respublikos Konstituciją, deklaracijas, aktus ir kt.), kitus informacijos šaltinius, svarsto, kaip įgyvendinamos pagrindinės demokratijos vertybės (mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvos visuomenėje). Mokiniai, analizuodami vertybių įgyvendinimo pavyzdžius mokyklos, vietos bendruomenėse ir Lietuvos visuomenėje, formuluoja savo nuomonę ir išklauso kitų nuomones; numato ir apibrėžia savo atsakomybę (įsipareigojimus) skleidžiant demokratijos vertybes; nagrinėja demokratinio bendrabūvio priemonių būtinumą, stengiasi tas priemones taikyti sprendžiant konfliktus ir problemas mokyklos bendruomenėje.
	1.8. Rasti politinės bendruomenės raiškos pavyzdžių artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvos visuomenėje, nagrinėti tuos pavyzdžius.	1.8.1. Bendrais bruožais apibūdinti, kas yra politinė bendruomenė. 1.8.2. Išvardyti pagrindinius pilietinės visuomenės požymius ir juos paaiškinti.	Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi, kas yra politinė bendruomenė, kokie yra pilietinės visuomenės požymiai. Tyrinėja pilietinės visuomenės raišką artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvoje. Nagrinėja ir diskutuoja, kas gali trukdyti egzistuoti pilietinei visuomenei, artimiausioje socialinėje aplinkoje ieško trukdžių pilietinei visuomenei formotis, randa juos.
	1.9. Analizuoti konstruktyvaus ir destruktivaus piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime pavyzdžius, aptarti jų pasekmes pilietinės visuomenės formavimuisi. Nagrinėti ir vertinti, kaip nuo piliečio dalyvavimo valstybės kūrimo ir valdymo procese priklauso demokratinės valstybės ateitis.	1.9.1. Nusakyti gero piliečio požymius, nurodyti demokratinio ir pilietinio dalyvavimo formas ir būdus.	Mokiniai aiškinasi, kas yra geras pilietis, mokytojo vadovaujami, diskutuoja pilietinės atsakomybės ir pareigos tema. Aiškinasi, kaip piliečiai gali dalyvauti valstybės gyvenime, kokiomis demokratinio ir pilietinio dalyvavimo formomis ir būdais jie patys gali pasinaudoti. Nustato, su kokia problema susiduria mokyklos, vietos bendruomenė ar Lietuvos visuomenė, planuoja, kaip galėtų prisidėti prie jos paviešinimo ar sprendimo. Remdamiesi pavyzdžiais iš Lietuvos visuomenės gyvenimo, nagrinėja konstruktyvaus ir destruktivaus piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime pasekmes.

	1.10. Nagrinėti politinį procesą: interesų raišką, atstovavimą, rinkimų eigą ir jų rezultatus. Nagrinėti kelių politinių partijų programines nuostatas ir apibūdinti ideologines jų kryptis. Atpažinti privačius ir viešuosius interesus.	1.10.1. Bendrais bruožais nusakyti, kuo skiriasi pagrindinės ideologijos. 1.10.2. Paaiškinti, kas yra politinė partija ir politinis procesas. 1.10.3. Žinoti, kokia yra Lietuvos rinkimų sistema ir apibūdinti ją. 1.10.4. Nusakyti, kas yra privatūs ir viešieji interesai, bendrasis gėris, paaiškinti jų tarpusavio ryšius. 1.10.5. Paaiškinti, kodėl būtina derinti privačius ir viešuosius interesus. 1.10.6. Paaiškinti atstovavimo esmę ir tikslą.	Mokiniai, mokytojo padedami, grupėse aiškindamiesi politikos esmę, pasirenka konkrečią problemą ir, ją spręsdami, pritaiko politinio proceso schemą: suformuluoja ir išreiškia interesus; išsirenka, kas atstovaus jų interesams; žaidžia rinkimus ir sprendimų priėmimo procedūrą; pradeda vykdyti priimtą sprendimą; apibūdina grįžtamąjį ryšį. Mokiniai, dirbdami grupėse ar individualiai, naudodamiesi informacijos paieškos būdais, susiranda partijų programines nuostatas, pasirinktinai išstudijuoja kelias iš jų ir nustato, kurią ideologiją (liberalizmą, konservatyvizmą, socializmą, nacionalizmą) labiausiai atitinka partijos nuostatos. Mokiniai nagrinėja Lietuvos rinkimų sistemą, aiškinasi, kas yra privatūs ir viešieji interesai, analizuoja, kaip pastarieji reiškiami, kodėl viešasis interesas turi padėti siekti bendrojo gėrio.
	1.11. Nagrinėti pasirinktos visuomeninės organizacijos, veikiančios gyvenamojoje vietovėje, veiklos pobūdį.	1.11.1. Paaiškinti, kas yra visuomeninė organizacija. 1.11.2. Apibūdinti visuomeninių organizacijų vaidmenį politinėje bendruomenėje.	Mokytojo vadovaujami, mokiniai tiria, kokios visuomeninės organizacijos veikia jų gyvenamojoje vietovėje, kiek žmonių dalyvauja jų veikloje, kokios yra šių organizacijų veiklos sritys, kas naudojasi jų paslaugomis. Mokiniai suformuluoja tyrimo tikslą; sudaro nevyriausybinių organizacijų sąrašą; parengia trumpą klausimyną; numato asmenis, kuriuos norėtų apklausti (raštu ar žodžiu).
	1.12. Nagrinėti, kaip piliečiai ir valstybė gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo.	1.12.1. Paaiškinti, kas yra socialinė ir ekonominė gerovė. 1.12.2. Apibūdinti piliečio ir valstybės vaidmenį kuriant socialinę ir ekonominę gerovę. 1.12.3. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kaip politinė bendruomenė prisideda prie socialinės ekonominės gerovės kūrimo.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi sąvokas <i>socialinė gerovė</i> ir <i>ekonominė gerovė</i>, nagrinėja Lietuvos visuomenės gyvenimo pavyzdžius (pateiktus mokytojo arba pačių rastus įvairiuose informacijos šaltiniuose), kaip aktyvūs valstybės piliečiai gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo. Aiškinasi, koks yra valstybės vaidmuo kuriant ekonominę ir socialinę gerovę. Mokiniai, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais (ekspertų nuomone, politiniais laikraščių komentarais, internete pateiktais komentarais ir kt.), analizuoja, kodėl, atstovaujant piliečių interesams vietos ar nacionalinės valdžios institucijose, turi būti siekiama visuomenės gerovės.

	1.13. Atpažinti ir tirti klasėje, mokykloje, vietos bendruomenėje ir Lietuvos visuomenėje kylančias socialines, aplinkosaugos problemas, jų priežastis, pasekmes ir sprendimo galimybes. Aptarti kiekvieno piliečio ir valstybės atsakomybę sprendžiant šias problemas.	1.13.1. Paaiškinti, kas yra solidarumas ir socialinis teisingumas. 1.13.2. Pateikti solidarumo ir socialinio teisingumo pavyzdžių iš savo aplinkos arba žiniasklaidos pranešimų. 1.13.3. Apibūdinti socialinę atskirtį ir jos priežastis.	Mokiniai aiškinasi, kas yra solidarumas ir socialinis teisingumas, kaip socialinis teisingumas ir solidarumas pasireiškia mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvos visuomenės gyvenime. Analizuoja, kokios yra socialinės atskirties priežastys ir pasekmės, nagrinėja skurdo problemą ir kitas aktualias socialines (nusikaltimai, žalingi įpročiai, įvairios priklausomybės, neigiamas informacinių technologijų poveikis gyvenimo kokybei ir kt.), aplinkosaugos (atliekų tvarkymas, oro tarša ir kt.) problemas, pasireiškiančias klasėje, mokykloje, vietos bendruomenėje ir Lietuvos visuomenėje. Diskutuoja apie piliečio ir valstybės atsakomybę sprendžiant šias problemas. Siūlo galimas nagrinėjamos problemos sprendimo alternatyvas. Apie tirtą problemą, kiek leidžia galimybės, informuoja mokyklos ir vietos bendruomenę (integracija su geografija, gamtos mokslais, informacinėmis technologijomis, kūno kultūra).
	1.14. Nagrinėti, kaip laisvoji ir socialiai orientuota rinka prisideda prie ekonominės ir socialinės gerovės.	1.14.1. Apibūdinti pagrindinius laisvosios rinkos principus (kainų sistemą, konkurenciją, privačią nuosavybę, verslumą). 1.14.2. Bendrais bruožais apibūdinti, kas yra socialiai orientuota rinka.	Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi pagrindinius laisvosios rinkos principus, analizuoja, kas yra socialiai orientuota rinka. Mokiniai įvairiuose informacijos šaltiniuose (spaudoje, internete ir kt.) randa pavyzdžių, kaip įgyvendinami laisvosios rinkos principai Lietuvos valstybėje, pateikia argumentų savo nuomonei pagrįsti. Mokiniai, remdamiesi Lietuvos visuomenės gyvenimo pavyzdžiais, aiškinasi, kaip laisvoji ir socialiai orientuota rinka gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo.
Pripažinti ir gerbti įstatymo viršenybę, vadovautis teisingumo principais. Pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves.	1.15. Remiantis pavyzdžiais, analizuoti teisių ir pareigų santykį. Analizuoti, kokie įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse ir kaip įstatymų laikymasis padeda kurti pilietinę visuomenę.	1.15.1. Paaiškinti, kas yra teisė ir pareiga, kaip jos susijusios tarpusavyje. 1.15.2. Paaiškinti, kas yra įstatymas ir jo viršenybė. 1.15.3. Paaiškinti, kodėl teisės normos turi ginti visuomenei priimtinas socialines vertybes. 1.15.4. Nusakyti teisinės valstybės principus.	Mokiniai sąvoką <i>teisė</i> nagrinėja analizuodami teisės ir pareigos santykį. Mokytojas turėtų pabrėžti pareigos svarbą įgyvendinat teises. Mokiniai aiškinasi, kas yra įstatymas, ką reiškia įstatymo viršenybės užtikrinimas ir kodėl tai būtina, aiškinasi, ką reiškia gyventi teisinėje valstybėje. Mokiniais sudaromos sąlygos tirti žmogaus teisių padėtį mokyklos ir vietos bendruomenėse. Nagrinėdami Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus teisės aktus, individualiai arba grupėse mokiniai aiškinasi, kokios įgyvendinamos vaiko ir žmogaus teisės. Atlieka tyrimą, kaip kuri nors iš teisės aktų normų įgyvendinama praktikoje, teikia pasiūlymų, kaip jie patys galėtų prisidėti prie nagrinėjamos teisės įgyvendinimo. Diskutuoja, kaip įstatymų vykdymas stiprina pilietinę visuomenę.

	1.16. Atpažinti ir analizuoti įvairius vaikų ir žmogaus teisių pažeidimo atvejus. Susirasti reikiamą informaciją apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, apie Lietuvos ir Europos institucijas, ginančias vaiko ir žmogaus teises.	1.16.1. Paaiškinti pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių (žodžio, spaudos, susirinkimų, sąžinės) esmę, jų svarbą asmens ir politinės bendruomenės gyvenime. 1.16.2. Paaiškinti, kaip ir kur galima kreiptis Lietuvoje, Europoje ar kitur, kai pažeidžiamos žmogaus teisės. 1.16.3. Apibūdinti Lietuvos teisinę sistemą. 1.16.4. Bendrais bruožais apibūdinti Europos Sąjungos teisinę sistemą.	Remdamiesi vaikų ir žmogaus teises reglamentuojančiais dokumentais (Konstitucija, deklaracijomis ir kt.), įvairiais informacijos šaltiniais (asmenine patirtimi, internetu, spauda, televizija, statistikos duomenimis ir kt.), mokiniai nagrinėja vaiko (smurtas, patyčios ir kt.) ir žmogaus (diskriminacija, rasizmas, prekyba žmonėmis, vartotojų teisių pažeidimai ir kt.) teisių pažeidimo atvejus artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvoje, pateikia pagalbos konkrečiu atveju alternatyvų arba sukuria pagalbos teikimo planą. Naudodamiesi internetu ir kitais informacijos šaltiniais, aiškinasi, kur galima kreiptis, kai pažeidžiamos žmogaus teisės Lietuvoje, kurioje nors iš Europos sąjungos ar ne Europos Sąjungos valstybių. Mokiniai kuria mokyklos taisykles ir numato, ką reikėtų daryti, kad jų būtų laikomasi. Mokiniai susipažįsta su Lietuvos teisės aktais, reglamentuojančiais duomenų ir programų naudojimą ir apsaugą; aptaria neteisėtą programinės įrangos naudojimą ir teises tokio naudojimo pasekmes; naršydami internete, išsiaiškina, kokių teisių turi įvairių kūrinių autoriai (integracija su informacinėmis technologijomis).
Gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus, prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo. Būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą. Suvokti, kad nuo asmeninio indėlio priklauso tautos bei valstybės gerovė	1.17. Nagrinėti dabarties ir praeities demokratijos tradicijų, politinės ir kultūrinės tapatybės raiškos ir gynimo pavyzdžius Lietuvoje.	1.17.1. Paaiškinti tautinio, kultūrinio ir politinio tapatumo esmę. 1.17.2. Nusakyti tautybės ir pilietybės santykį ir svarbą kuriant pilietinę visuomenę. 1.17.3. Pateikti Lietuvos demokratinės tradicijos pavyzdžių, paaiškinti jų tęstinumo svarbą.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kas yra tautinis, kultūrinis ir politinis tapatumas, kodėl demokratinėje valstybėje svarbus tautybės ir pilietybės santykis, koks tas santykis turėtų būti. Mokytojas paaiškina politinės tapatybės svarbą kuriant politinę bendruomenę. Mokiniai, nagrinėdami Lietuvos piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime pavyzdžius, daro išvadas, paaiškinančias, kodėl politinė tapatybė svarbi kuriant politinę bendruomenę. Mokiniai, remdamiesi dabartinės Lietuvos valstybės gyvenimo pavyzdžiais ir per istorijos pamokas įgytomis žiniomis apie Lietuvos praeitį, nagrinėja laisvės, demokratijos gynimo pavyzdžius, diskutuoja, kodėl svarbu ir būtina užtikrinti demokratijos tradicijų tęstinumą (integracija su istorija).

ir išlikimas. Jausti atsakomybę už Lietuvos valstybės ir joje gyvenančių tautų gerovę. Gerbti kitas tautas ir kultūras, jų įvairovę. Siekti geriau pažinti kitas kultūras ir jomis domėtis.	1.18. Atpažinti ir nagrinėti kultūros paveldo puoselėjimo pavyzdžius. Iškelti kultūros paveldo apsaugos problemą ir siūlyti jos sprendimo būdus.	1.18.1. Paaiškinti asmens, šeimos ir tautos ryšį. 1.18.2. Paaiškinti pilietinę pareigą saugoti ir perduoti ateities kartoms kultūros paveldą. 1.18.3. Pateikti savo tautos unikalumą įrodančių pavyzdžių.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kokie yra asmens, šeimos ir tautos ryšiai. Apgalvoja ir pateikia samprotavimų, ką kiekvienam iš jų reiškia būti savo tautos nariu. Mokytojas pabrėžia pilietinę pareigą išsaugoti ir perduoti ateities kartoms kultūros paveldą. Mokiniai aiškinasi ir suformuluoja būdingiausius savo tautos bruožus, išskiriančius jų tautą iš kitų tautų, iškelia jų gyvenamojoje vietovėje ar kitoje Lietuvos teritorijoje esančią kultūrinio paveldo apsaugos problemą, numato būdus, kaip ją spręsti. Naudodamiesi įvairiais informacijos pateikimo būdais (pvz., MS PowerPoint), parengia trumpus pristatymus, skirtus mokyklos bendruomenei informuoti (integracija su istorija, geografija, lietuvių kalba, informacinėmis technologijomis).
	1.19. Analizuoti globalizacijos poveikio tautiniam tapatumui pavyzdžius. Nagrinėti Lietuvos piliečių emigracijos pasekmes tautiškumo išsaugojimui.	1.19.1. Paaiškinti globalizacijos esmę ir globalizacijos įtaką tautiškumui. 1.19.2. Apibūdinti Lietuvos piliečių emigracijos priežastis.	Mokytojo padedami, remdamiesi gyvenimo pavyzdžiais, įvairiais informacijos šaltiniais, nagrinėja globalizacijos poveikį tautiškumui, aiškinasi emigracijos Lietuvoje mastą, priežastis ir pasekmes, nagrinėja tautiškumo išsaugojimo problemą. Mokiniai diskutuoja apie emigracijos problemą Lietuvoje, svarsto, ar jie patys norėtų išvykti, argumentuoja savo atsakymus, siūlo galimus emigracijos problemos sprendimo būdus.
	1.20. Palyginti tautines kultūras parodant jų unikalumą. Nagrinėti ir vertinti lietuvių požiūrį į tautines mažumas, į lietuvių ir tautinių mažumų santykį praeityje ir dabartyje.	1.20.1. Paaiškinti tautinių kultūrų įvairovę, jų unikalumą ir būtinumą jas išsaugoti. 1.20.2. Pateikti Lietuvoje esančių etninių mažumų pavyzdžių.	Mokiniai pasirengia pristatyti kelias pasirinktas kultūras, lygindami pabrėžia jų išskirtinumą. Mokiniai aptaria tautinių kultūrų įvairovės sampratą, diskutuoja, kuo kiekviena kultūra yra unikali ir kodėl būtina išsaugoti pasaulio kultūrų įvairovę. Mokytojo vadovaujami, mokiniai, remdamiesi istorijos šaltiniais, šių dienų sociologinių apklausų duomenimis ir kitais informacijos šaltiniais, tyrinėja lietuvių požiūrį į tautines mažumas ir santykį su jomis praeityje ir dabartiniu laikotarpiu, analizuoja lietuvių požiūrį į tautines mažumas, visa tai vertina tautinės tolerancijos ir pakantumo aspektu.

	1.21. Atpažinti ir nagrinėti rasinės, tautinės, religinės tolerancijos ir netolerancijos atvejus. Atpažinti ir nagrinėti teigiamus ir neigiamus nacionalizmo bruožus.	1.21.1. Paaiškinti rasinės, tautinės ir religinės tolerancijos esmę. 1.21.2. Pateikti tolerancijos tradicijų Lietuvoje pavyzdžių ir paaiškinti jų svarbą.	Mokiniai artimiausioje socialinėje aplinkoje arba žiniasklaidoje randa rasinės, tautinės ir religinės tolerancijos ir netolerancijos pavyzdžių iš mokyklos, vietos bendruomenės, Lietuvos visuomenės gyvenimo ir nagrinėja juos. Diskutuojama apie istorijos ir dabarties reiškinius, pavyzdžiui, apie holokaustą, genocidą, pilietinius karus, religinės netolerancijos žadinamų konfliktų priežastis ir pasekmes visuomenei. Diskutuojama, kodėl netolerancijos apraiškos netoleruotinos demokratinėje valstybėje. Mokiniai, vadovaujami mokytojo, pasikviečia įvairių tautų atstovų ir organizuoja bendrus renginius tautinėms šventėms paminėti. Remdamiesi Lietuvos ir pasaulio pavyzdžiais, mokiniai nagrinėja teigiamas (pvz., sporto varžybos ir kt.) ir neigiamas (pvz., radikalūs judėjimai ir kt.) nacionalizmo apraiškas (integracija su istorija).
	1.22. Nagrinėti, kaip pasirinktą Europos ar pasaulio socialinę, ekonominę ar aplinkosaugos problemą sprendžia tarptautinės organizacijos. Nagrinėti, kaip Lietuva dalyvauja sprendžiant Europos ir pasaulio problemas, tarptautinio saugumo klausimus. Naudojantis informacijos paieškos šaltiniais, rasti reikalingos informacijos apie tarptautines organizacijas.	1.22.2. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kas yra tarptautinis solidarumas. 1.22.3. Paaiškinti Lietuvos dalyvavimo tarptautinėse organizacijose prasmę.	Mokytojas padeda mokiniams išsiaiškinti Europos ir pasaulio piliečio sampratą. Naudodamiesi žiniasklaida, ypač internetiniu ryšiu, mokiniai renka informaciją apie tarptautines organizacijas ir skelbia tą informaciją stenduose. Mokiniai, vadovaujami mokytojo, nagrinėja pasirinktą socialinę, ekonominę ar aplinkosaugos (pvz., energetikos, karinių konfliktų, skurdo, AIDS, terorizmo, pasaulio paveldo apsaugos, ekologijos ir kt.) problemą; naudodamiesi informacijos paieškos šaltiniais, išsiaiškina, kaip šią problemą sprendžia tarptautinės organizacijos. Tyrinėjama, kaip Lietuva prisideda prie Europos, pasaulio problemų ir tarptautinio saugumo klausimų (Lietuvos karių dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir misijose, humanitarinės pagalbos, pagalbos ištikus stichinėms nelaimėms teikimo ir kt.) sprendimo.
Sąmoningai, valingai nuolatos mokytis, tobulėti.	1.23. Kryptingai siekti iškeltų mokymosi uždavinių.	1.23.1. Bendrais bruožais paaiškinti mokėjimo mokytis svarbą kuriant žinių visuomenę. 1.23.2. Nusakyti mokėjimo mokytis ir demokratijos išlikimo tarpusavio ryšį.	Ugdymo procese mokiniai kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi ir socialinių tyrimų veiklą, pasirenka mokymosi šaltinius ir mokymosi strategijas. Labai svarbu mokyti mokinius įvertinti, kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi uždavinius, apmąstyti mokymosi procesą – išsiaiškinti, kas sekėsi gerai, kas blogai, ką reikėtų keisti, kuriuo atveju kurią mokymosi strategiją taikyti.

		1.23.3. Savais žodžiais paaiškinti, kaip reikia mokytis pilietiškumo (kaip planuoti mokymosi ir socialinių tyrimų veiklą, kokias taikyti mokymosi strategijas, kaip pasirinkti išteklius, kaip įsivertinti mokymosi rezultatus).	Diskutuojama, kaip mokėjimas mokytis padeda stiprinti demokratiją, kodėl reikia nuolat analizuoti ir vertinti visuomenės gyvenimą, politinius procesus, žinių ir praktinės veiklos, moralinio apsisprendimo dermę.
2. Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis ir sąžiningai atlikti pilietines pareigas. Kasdienėje veikloje vadovautis pilietinės kultūros principais. Tai atsakomybė, tolerancija, kritiškumas ir dalyvavimas. Gerbti kitą, atsižvelgti į kito poreikius ir interesus.	2.1. Dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenių veikloje. Kelti bendrus tikslus ir jų siekti sprendžiant mokyklos ir vietos bendruomenių problemas. Organizuoti tyrimą siekiant išsiaiškinti mokyklos ar vietos bendruomenės egzistuojančią problemą, pateikti jos sprendimo planą. Aktyviai reikšti savo poziciją (rašyti laiškus, raginimus, priminimus, naudotis elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis, kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas	2.1.1. Paaiškinti aktyvaus dalyvavimo mokyklos, vietos bendruomenių ir visuomenės gyvenime prasmę.	Mokiniai, nagrinėdami dalyvavimo visuomenės gyvenime prasmę, stengiasi tobulinti savo dalyvavimo gebėjimus: • kuria mokyklos savivaldos nuostatus, renka atstovus į mokyklos savivaldą, organizuoja, kad atstovai atsiskaitytų bendruomenės nariams; • rengia projektus, inicijuoja pokyčius ir kuria palankesnes sąlygas jaunimui veikti. Mokiniai toliau lavina šiuos organizacinės veiklos gebėjimus: planuoja veiklą etapais, numato jos rezultatus, laikosi bendrų veiklos principų, kelia, analizuoja organizacines problemas. Ieško būdų, kaip į visuomeninę ir pilietinę veiklą įtraukti kitus, apgalvoja ir kritiškai įvertina savo dalyvavimą šioje veikloje. Mokiniai formuluoja ir viešai diskusijai pateikia konkrečius probleminius klausimus, rašo kreipimąsi į valdžios institucijas, dalyvauja pilietinėse akcijose. Telkia draugus ir kitus bendruomenės narius bendrai veikti. Mokytojo vadovaujami, mokiniai atlieka tyrimą pokyčiams bendruomenėje inicijuoti – rengia apklausas ir išsiaiškina bendruomenės narių nuomonę apie esamas problemas; parengia tų problemų sprendimo planą; siekia, kad tas planas būtų įgyvendintas; imasi atsakomybės už galimą rezultatą; įvertina jį ir informuoja bendruomenės narius. Svarbu, kad būtų nagrinėjamos tokios problemos, kurias mokiniai iš tikrųjų gali išspręsti, ir kad tyrimą inicijuotų mokiniai.

	ir pan.) socialinio gyvenimo klausimais.		
3. Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Prisiimti atsakomybę už takaus sambūvio kūrimą ir stiprinimą, nusiteikti taikiai spręsti konfliktus. Toleruoti kitą ir kitokį, rūpintis kitais. Puoselėti tautiškumą ir socialinį solidarumą.	3.1. Kūrybiškai ir konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti su mokyklos ir vietos bendruomenių nariais. Taikyti demokratinio poveikio priemones (dialogą, susitarimą, derybas, kompromisą ir pan.). Taikiai spręsti nesutarimus ir konfliktus mokyklos ir vietos bendruomenėse. Diskutuoti pilietinės visuomenės gyvenimo klausimais, išklausti kito nuomonę, pareikšti savąją, ją argumentuoti. Remiantis reikiamu įstatymu, įrodyti kurį nors socialinės neteisybės atvejį bendruomenėje, numatyti problemos sprendimo būdą.	3.1.1. Apibūdinti takaus sugyvenimo bendruomenėje sąlygas.	Mokykla, kiek leidžia galimybės, partneriškai bendrauja ir bendradarbiauja su vietos bendruomene, įtraukia mokinius į vietos bendruomenės veiklą. Mokiniai, bendradarbiaudami vienas su kitu, nagrinėja įvairias mokyklos ir vietos bendruomenių, Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemas, mokosi išklausti, gerbti ir įvertinti kito nuomonę, dalyvauti grupės ar klasės diskusijose, debatuose, tartis ir susitarti ieškant visiems priimtinių sprendimų. Demokratinis santykius mokykloje mokiniai kuria gerbdami vieni kitus, gerbdami bendruomenės narius. Jų santykiai grindžiami atvirumu ir nuoširdumu. Mokiniai kuria renginių projektus, organizuoja renginius, juos veda. Mokiniai, analizuodami takaus sugyvenimo mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenėje principus, mokytojo vadovaujami, atlieka bendruomenės tyrimą: • atpažįsta mokykloje, vietos bendruomenėje kilusį ar žiniasklaidoje pateiktą konfliktą ir jį detalai aprašo; • sukuria hipotetinį jo sprendimo planą; • kiek leidžia galimybės, pateikia tą planą svarstyti bendruomenėje, kurioje kilo konfliktas, ir siūlo kelius, kaip tą planą įgyvendinti; teikia bendruomenei rekomendacijų, kaip ateityje išvengti konfliktų. Mokiniai formuluoja idėjas, reiškia argumentuotą nuomonę apie vietos ir mokyklos bendruomenės, visuomenėje kylančias problemas.

10.5.2. Turinio apimtis. 9–10 klasės

Į turinio apimtį įeina pilietinio ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, kurie apibrėžia šio koncentro turinio apimtį. Šio koncentro medžiagoje išskiriamas turinio minimumas (išskirta *kursyvu*), kuriuo siekiama apibrėžti pakankamą turinį patenkinamam mokinių pasiekimų lygiui pasiekti.

10.5.2.1. Demokratinė valstybė ir pilietinė visuomenė

Valstybė, demokratinės valstybės principai. Valdžios atskyrimo ir atsiskaitomybės principai. Konstitucijos paskirtis demokratinėje valstybėje. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos svarbiausios demokratijos vertybės ir principai. Lietuvos valdymo forma. Konstitucijoje įtvirtintų valdžios institucijų (Seimo, Prezidento, Vyriausybės, teismo, vietos savivaldos) struktūra ir funkcijos. Tauta ir valstybė. Pilietinė atsakomybė ir pareiga. Piliečio laisvės ir teisės. Žiniasklaidos ir komunikacinių technologijų įtaka asmeniui, tam tikroms grupėms, jų vaidmuo demokratinėje valstybėje. Informacinė visuomenė, joje kylančios problemos ir pavojai. Žinių ir kuriančioji visuomenė. Švietimo svarba demokratinėje valstybėje. Mokyklos ir vietos bendruomenės, savivalda. Mokyklos ir vietos bendruomenėse kylančios socialinės, kultūrinės, ekonominės ir kitos problemos, jų sprendimo būdai.

Lietuvos nepriklausomybė. Nacionalinis saugumas (nacionalinio saugumo politika, nacionalinio saugumo sistema, jos uždaviniai). Demokratinei valstybei kylantys vidaus pavojai (politiniai, ekonominiai, socialiniai, tautiniai, kriminaliniai ir kt.), vidaus saugumo užtikrinimo politika. Valstybei kylantys išorės pavojai (politiniai, ekonominiai, kariniai ir kt.). Pilietinės drąsos ir pilietinio pasipriešinimo pavyzdžiai. Lietuvos gynybinė politika (bendrosios gynybos nuostatos, karinė gynyba, Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vaidmuo užtikrinant nacionalinį saugumą).

10.5.2.2. Demokratijos vertybės ir pilietinė visuomenė

Pagrindinės demokratijos vertybės: žmonių suverenumas, daugumos valdžia, mažumos teisės, pagrindinių žmogaus teisių garantija, dalyvavimas, laisvi ir nešališki rinkimai, visų lygybė prieš įstatymą, visuomeninis, ekonominis ir politinis pliuralizmas. Atsakomybė skleidžiant demokratijos vertybes. Demokratinio bendrabūvio priemonės (pvz., derybos, susitarimas, dialogas ir kt.).

Pilietinės visuomenės požymiai. Politinė bendruomenė. Demokratinio ir pilietinio dalyvavimo formos ir būdai: dalyvavimas bendruomenės gyvenime, visuomeninių organizacijų veikloje, balsavimas rinkimuose ir dalyvavimas politinių partijų veikloje.

Politinės ideologijos ir politinės partijos. Politinio proceso eiga: interesų raiška, atstovavimo esmė demokratinėje valstybėje, rinkimų eiga ir rezultatai. Privatūs ir viešieji interesai, bendrasis gėris.

Visuomeninių organizacijų vaidmuo pilietinėje visuomenėje.

Politinė bendruomenė ir visuomenės gerovė: socialinė ir ekonominė gerovė, laisvoji ir socialiai orientuota rinka, solidarumas ir socialinis teisingumas. Visuomenėje kylančios socialinės, ekonominės, aplinkosaugos problemos ir jų sprendimas (pvz., socialinė atskirtis, skurdas, nusikaltimai, įvairios priklausomybės, neigiamas informacinių technologijų poveikis gyvenimo kokybei, atliekų tvarkymas, aplinkosauga ar kitos aktualios problemos). Socialinės atskirties priežastys ir padariniai.

10.5.2.3. Lietuva – teisinė valstybė

Teisės ir pareigos, jų santykis. Įstatymas ir įstatymo viršenybė. Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės (žodžio, spaudos, susirinkimų, sąžinės), jų raiška mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvoje ir pasaulyje. Vaiko ir žmogaus teisių pažeidimai mokyklos, vietos bendruomenėse, Lietuvoje ir pasaulyje (pvz., smurtas, patyčios, diskriminacija, rasizmas, prekyba žmonėmis, nepilnamečių nusikalstamumas, vartotojų teisių pažeidimai ir kt.). Lietuvos, Europos ar kitos institucijos, į kurias galima kreiptis dėl žmogaus teisių pažeidimų. Lietuvos teisinė sistema. Pagrindiniai Europos Sąjungos teisinės sistemos bruožai.

10.5.2.4. Lietuva ir tarptautinė bendrija

Tautinis, kultūrinis ir politinis tapatumas. Tautybė ir pilietybė. Lietuvos demokratijos tradicijos ir jų tęstinumas. Asmens, šeimos ir tautos ryšys. Paveldas, jo pažinimas, vertinimas, tausojimas, puoselėjimas. Globalizacijos iššūkiai tautiniam tapatumui. Lietuvos piliečių emigracijos priežastys ir pasekmės.

Kultūrų įvairovė. Lietuvos etninės mažumos. Rasinė, tautinė, religinė tolerancija. Tolerancijos tradicijos Lietuvoje.

Tarptautinis solidarumas. Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse organizacijose. Socialinių, ekonominių, aplinkosaugos problemų sprendimas Europos ir pasaulio tarptautinėse organizacijose (pvz., energetiniai ištekliai, kariniai konfliktai, AIDS, terorizmas, pasaulio paveldo apsauga, klimato atšilimas ar kitos aktualios problemos). Lietuvos dalyvavimas sprendžiant Europos ir pasaulio problemas, tarptautinio saugumo klausimus (pvz., Lietuvos karių dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose, humanitarinė pagalba ir kt.).

Svarbu, kad mokiniai įgytų bendrą supratimą apie demokratinę valstybę ir pilietinę visuomenę, kad galėtų savais žodžiais paaiškinti kai kurias pagrindines sąvokas, vertybes ir principus, susijusius su demokratine valstybe ir pilietine visuomene (pvz., žmonių suverenumas, teisė, pareiga, tolerancija, pilietinė atsakomybė ir kt.). Mokinių poreikiai ir interesai skirtingi, todėl jų gebėjimai aiškinti skirtingas sąvokas, vertybes ar principus gali skirtis.

Mokytojas turėtų atsižvelgti į individualų mokinio mokymosi tempą; jei reikia, mokiniui skirti daugiau laiko nagrinėti konkrečių temų ar atlikti užduotis. Reikėtų sudaryti galimybę mokiniams pasirinkti ir nagrinėti jiems įdomias, aktualias mokyklos, vietos bendruomenės ar pasaulio problemas.

Rekomenduojama daugiau dėmesio skirti ne pažintinei veiklai, o praktinės veiklos gebėjimams ugdyti – siekti, kad mokiniai, kiek leidžia jų galimybės ir poreikiai, dalyvautų sprendžiami mokyklos ir vietos bendruomenių problemas, dalyvautų visuomeninėje, pilietinėje veikloje, nagrinėtų jiems įdomias Lietuvos visuomenės, pasaulio problemas ir jų sprendimus.

10.5.3. Vertinimas. 9–10 klasės

10.5.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

10.5.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 9–10 klasės

Lygiai			
Pasiekimų sritys	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
Žinios ir supratimas	Turi bendrą supratimą apie demokratinę valstybę ir pilietinę visuomenę. Paaiškina kai kurias sąvokas ir principus, susijusius su demokratine valstybe ir pilietine visuomene.	Turi pagrindinių žinių apie demokratinę valstybę ir pilietinę visuomenę. Paaiškina pagrindines su demokratine valstybe ir pilietine visuomene susijusias sąvokas, principus ir teorijas, remdamiesi jais, vertina artimiausią socialinę aplinką.	Laisvai vartoja pagrindines su demokratine valstybe ir pilietine visuomene susijusias sąvokas, atpažįsta principus ir teorijas, remdamiesi jomis, vertina Lietuvos pilietinės visuomenės procesus. Iš esmės gilina į politinius klausimus ir į įvairias socialines problemas.
Socialinis	Paraginti prisideda prie klasės, mokyklos	Dažnai dalyvauja sprendžiant klasės,	Noriai ir dažnai kartu su visais svarsto

dalyvavimas ir bendradarbiavimas	ir vietos bendruomenių problemų sprendimo. Retai prisideda prie bendrų tikslų kėlimo, retai siūlo tinkamas priemones ir būdus jiems įgyvendinti. Dalyvauja bendroje veikloje ir kartais prisideda prie bendros veiklos planavimo. Dalyvauja visuomeninėje veikloje.	mokyklos ir vietos bendruomenių problemas. Dažnai prisideda prie bendros veiklos ir jos planavimo, dalyvauja diskusijose, stengiasi veikti atsižvelgdami į bendrus interesus. Dažnai dalyvauja visuomeninėje ir pilietinėje veikloje. Jeigu nedalyvauja, argumentuoja kodėl. Apgalvoja ir įvertina savo elgesį ir dalyvavimą. Dažniausiai taikiai sprendžia bendruomenėje kilusius konfliktus. Dažnai dalijasi su kitais savo patirtimi.	bendruomenėje kylančias politines, socialines, ekonomines problemas. Siūlo įvairius jų sprendimo būdus. Noriai ir nuolat dalyvauja diskusijose, prisideda prie bendros veiklos ir jos planavimo, veikia atsižvelgdami į bendrus interesus. Dalyvauja visuomeninėje ir pilietinėje veikloje. Kritiškai įvertina savo dalyvavimą joje. Įgyvendina savo veiklos planą, siekia kuo veiksmingesnio rezultato. Siekia bendrų tikslų, siūlo tinkamus ir priimtinus būdus siekti bendrų tikslų, numato, kaip suburti kitus bendram tikslui siekti. Dalijasi su kitais savo patirtimi ir gautais rezultatais.
Problemų sprendimas	Kelia nesudėtingus politinius, socialinius, ekonominius probleminius klausimus ir bando ieškoti atsakymų.	Kelia probleminių, politinių, socialinių, ekonominių klausimų ir, kritiškai naudodamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, ieško atsakymų. Suformuluoja bendruomenėje kylančias problemas ir pasiūlo tų problemų sprendimo būdą.	Kelia probleminių politinių, socialinių, ekonominių klausimų ir, kritiškai naudodamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, randa atsakymus. Suformuluoja bendruomenėje kylančias problemas ir pateikia galimų problemų sprendimo alternatyvų.
Komunikavimas	Dažniausiai teisingai supranta įvairaus pobūdžio pranešimus. Retai išreiškia savo mintis, pateikia savo nuomonę.	Teisingai supranta įvairaus pobūdžio pranešimus. Turi savo nuomonę, geba ją išsakyti ir argumentuoti, išklauso kitus.	Įžvelgia pranešimo prasmę, visada apdoroja, suvokia ir supranta jiems skirtus pranešimus, o jeigu nesupranta, išsiaiškina. Pateikia savo požiūrį, naudingą bendruomenei, neįžeidami kitų bendruomenės narių.
Mokėjimas mokytis	Paskatinti stengiasi, bando planuoti mokymosi veiklą ir vertinti mokymosi rezultatus.	Dažniausiai pasitiki savimi ir tiki mokymosi sėkme. Savarankiškai planuoja mokymosi veiklą, atsižvelgdami į mokymosi tikslus, taiko tinkamas mokymosi strategijas, bando apmąstyti mokymosi procesą.	Visada pasitiki savimi ir tiki savo sėkme. Savarankiškai kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi veiklą, taiko įvairias mokymosi strategijas, apmąsto mokymosi procesą.

VII. EKONOMIKA IR VERSLUMAS: MOKINIŲ PASIEKIMAI, TURINIO APIMTIS, VERTINIMAS

11. Ekonomika ir verslumas – socialinio ugdymo dalis

11.1. Tikslas, uždaviniai, struktūra

11.1.1. Tikslas

Svarbiausias ekonomikos mokymo ir verslumo gebėjimų ugdymo pagrindinėje mokykloje tikslas – siekti, kad mokiniai įgytų ekonomikos pagrindų, kryptingai ugdytųsi verslumo gebėjimus, formuotųsi ekonominę mąstymą, gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje.

11.1.2. Uždaviniai

Siekdami ekonomikos ir verslumo ugdymo tikslo, mokiniai:

- taiko įgytas ekonomines žinias kasdieniame gyvenime;
- aktyviai veikdami, ugdomi bendravimo, bendradarbiavimo, derybų, lyderystės ir kitus verslumo įgūdžius;
- racionaliai planuoja ir naudoja ribotus išteklius.

11.1.3. Struktūra

Programoje ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–8, 9–10 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos veiklos sritys:

orientavimosi rinkoje veiklos sritis apima nuostatas, gebėjimus ir žinias, padedančias mokiniams suvokti pagrindines ekonomikos ir verslumo sąvokas ir principus;

asmeninių finansų tvarkymo veiklos sritis skirta asmeninių pajamų tvarkymo pagrindams suformuoti ir pagrindiniams investavimo principams suvokti;

verslo organizavimo ir verslumo gebėjimų ugdymosi veiklos srityje aprašomi įmonės kūrimo, verslo organizavimo principai, verslo įmonių svarba žmogaus ir visuomenės gyvenime, poreikio planuoti būtinybė, verslumo ugdymosi galimybės;

valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimo bei vertinimo veiklos srityje mokiniai supažindinami su valstybės funkcijomis ir įtaka šalies ekonomikai, ugdomi mokinių gebėjimai vertinti valstybės vykdomą ekonominę politiką, analizuoti šalies ekonomikos rodiklius;

dalyvavimo tarptautinėse rinkose veiklos sritis skirta tam, kad mokinys suvoktų save kaip aktyvų tarptautinės ekonomikos dalyvį ir ugdytųsi patriotinius jausmus Lietuvai, vertintų jos vietą Europos ir pasaulio ūkio sistemoje.

Ekonomikos ir verslumo programos, kaip savarankiško dalyko, mokykloje mokoma tik 9 ir (arba) 10 klasėje, todėl šioje programoje mokinių ekonomikos ir verslumo pasiekimai 5–8 klasėse aprašomi kaip kitų dalykų pasiekimai. Skyriuje „Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 5–8 klasės“ rašoma apie tai, kokios formuojamos ekonomikos nuostatos, kokie ugdomi gebėjimai ir kokių suteikiama žinių per kitų mokomųjų dalykų pamokas. Ekonomikos mokytojams šios integracijos aprašas turėtų pagelbėti planuojant ekonomikos pamokas 9 ir (arba) 10 klasėje.

Programos dalyje, skirtoje 9–10 klasėms, aprašyta, kokios mokinių nuostatos formuojamos, kokie ugdomi gebėjimai ir kokių suteikiama žinių per savarankiško ekonomikos dalyko pamokas. Ugdymo gairės, kuriomis remiantis ekonomikos mokytojas gali organizuoti ugdymo procesą, yra rekomendacinio pobūdžio.

11.2. Mokinių gebėjimų raida

Šiame skyrelyje apibendrintai aprašoma, kaip auga mokinių gebėjimai ekonomikos ir verslumo ugdomosios veiklos srityse pereinant iš vieno koncentro į kitą. Tai gali padėti mokytojui numatyti mokinių gebėjimų raidos nuoseklumą ir tęstinumą, planuoti mokymosi pažangą.

Veiklos sritis	5–8 klasės	9–10 klasės
1. Orientavimasis rinkoje	Apibrėžia galimus konkretaus pasirinkimo padarinius, nusako šių padarinių poveikį ateičiai. Apibrėžia ir paaiškina kai kurias ekonomikos sąvokas. Atlieka praktines užduotis, susijusias su prekių ir paslaugų kainų pokyčiais. Skiria pagrindines ekonomikos sistemas.	Analizuoja kelis galimus konkrečios situacijos sprendimus, rodančius, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam, kad turėtume kitų. Apibūdina alternatyviasias sąnaudas kaip geriausio atsisakymo pasirinkimo vertę. Suvokia išteklių stygių kaip pagrindinę ekonomikos problemą. Aiškina pinigų funkcijas, vardija jų savybes. Rinką apibūdina kaip sistemą, kurioje keičiamasi prekėmis, paslaugomis ir pinigais. Pagal konkurencijos laipsnį atskiria rinkos tipus.
2. Asmeninių finansų tvarkymas	Moka apskaičiuoti paprastąsias palūkanas.	Geba sudaryti asmeninį nustatyto laikotarpio biudžetą. Palygina žmonių pajamas pagal darbo našumą, išsilavinimą, darbo paklausą ir pasiūlą. Išvardija keletą bankų teikiamų paslaugų, žino, į ką reikia atkreipti dėmesį investuojant savo santaupas. Palūkanas apibrėžia kaip skolinamų pinigų kainą. Geba apskaičiuoti darbuotojų mokamus mokesčius ir gaunamą atlyginimą juos atskaičiavus.
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis	Vertina naujų išradimų ir inovacijų reikšmę įvairiais istorijos laikotarpiais. Per fizikos ir technologijų pamokas geba naudoti įrankius, priemones ir mechanizmus savo darbo našumui didinti. Per įvairių dalykų pamokas ugdomi verslumo įgūdžius.	Atskiria pagrindines verslo organizavimo formas, palygina jas pagal jų privalumus ir trūkumus. Apibrėžia verslo kūrimo ir veiklos vykdymo galimybes Lietuvoje. Paaiškina, kaip bankai suveda taupytojus ir skolintojus. Paaiškina, kodėl žmonės imasi verslo, išvardija keletą nuosavo verslo pranašumų ir trūkumų, aiškinasi, kokiomis sąlygomis galima pradėti verslą konkrečioje rinkos struktūroje, palygina darbo sau ir buvimo samdomu darbuotoju skirtumus. Vertina darbo našumo didinimo, technologijų tobulinimo, žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo įtaką darbo paklausai ir darbo užmokesčiui. Pateikia keletą ne pelno organizacijų pavyzdžių ir paaiškina,

		kokiais tikslais jos yra įsteigtos ir kodėl turėtų būti atleistos nuo mokesčių. Planuoja savo ateities karjerą, pagrindžia ryšį tarp išsilavinimo, įsidarbinimo galimybės ir darbo užmokesčio. Per praktinius užsiėmimus ugdomi verslumo įgūdžiai.
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas	Atpažįsta ekonominius ir socialinius rodiklius. Paprasčiausiais matematiniais veiksmais skaičiuoja kai kuriuos ekonominius rodiklius.	Aiškinasi rinkos ribotumo priežastis. Paaiškina, kodėl kai kurias prekes ir paslaugas teikia valstybė, o ne privatūs verslininkai. Remdamiesi statistikos duomenimis, analizuoja valstybės pajamas ir išlaidas, aiškinasi biudžetinio finansavimo prioritetus, paaiškina, kur naudojami mokesčių mokėtojų pinigai. Paaiškina, kokią poveikį infliacija daro gyventojams. Susieja šalies gyvenimo lygį su BVP dalimi, tenkančia vienam gyventojui.
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose	Aiškina kai kurias tarptautinės ekonomikos sąvokas. Nagrinėja ir pateikia išvadą apie Lietuvos vidaus ir užsienio prekybą. Vienos šalies valiutos vertę apskaičiuoja kitos šalies valiutos verte.	Suvokia tarptautinės prekybos naudą pavieniams piliečiams ir visuomenei. Geba paaiškinti, kodėl valstybės gali riboti laisvąją tarpusavio prekybą ir kokiomis priemonėmis tai daroma.

11. 3-4. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 5–8 klasės

11. 3-4.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 5–8 klasės

Skyrelyje aprašomi dviejų koncentrų (5–6 ir 7–8 klasių) mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, ką turi būti įgiję mokiniai, baigiantys šį koncentrą. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus mokinių pasiekimus. Kartu su reikalavimais mokinių pasiekimams pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų ekonomikos ir verslumo gebėjimų ugdymo rezultatų.

1. Orientavimasis rinkoje			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Orientuotis ir sėkmingai veikti rinkos ekonomikoje. Rinktis ne vien tai, kas	1.1. Pateikti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas.	1.1.1. Paaiškinti, kaip naudojami įvairūs gamtiniai ištekliai. Žinoti pagrindinius plėtojamus verslus savo aplinkoje. Žinoti, kad visi ištekliai yra riboti.	1.1. <i>Geografija</i>. Mokytojas organizuoja diskusiją apie įvairių išteklių naudojimo galimybes, mokiniai aiškinasi ribotų išteklių naudojimo galimybes (stygių).

patrauklu, bet ir tai, kas reikalinga ar naudinga.	1.2. Įvertinti žmonių pasirinkimo padarinius dabar ir ateityje. 1.3. Analizuoti žmonių elgesį įvairiomis aplinkybėmis ir aiškintis jo motyvus. 1.4. Savarankiškai atpažinti ir įvardyti ekonomikos sistemas. 1.5. Iliustruoti pagrindinius ekonomikos klausimus konkrečiais pavyzdžiais.	1.2.1. Apibrėžti galimus konkretaus pasirinkimo padarinius ir nusakyti šių padarinių poveikį ateityje. 1.3.1. Paaiškinti, kaip keičiasi žmonių elgesys pakitus paskatoms. 1.4.1. Paaiškinti, į kokius pagrindinius sektorius skirstomas ūkis. Nurodyti įvairių šalių ūkio specializaciją. Išvardyti esminius pagrindinių ekonomikos sistemų skirtumus. 1.5.1. Žinoti, kad ekonomikos sistemos skirstomos pagal tai, kaip atsakoma į tris pagrindinius klausimus: ką gaminti, kaip	1.2. <i>Gamtamokslinis ugdymas.</i> Mokiniai analizuoja žmogaus įtaką gamtai, aiškinasi, kaip aplinka veikia žmogaus sveikatą. Mokiniai artimiausioje aplinkoje stebi taršos apraiškas, matuoja, skaičiuoja, kaupia duomenis ir apibendrina, daro išvadas ir pristato jas klasėje, mokykloje, tėvams. Mokiniai pateikia žmogaus veiklos poveikio gamtinių populiacijų dydžiui pavyzdžių, aptaria teigiamas ir neigiamas šio poveikio pasekmes. 1.3. <i>Dorinis ugdymas.</i> Nagrinėjamos priežastys, kodėl mokiniai rinkęsi jiems nelabai patrauklią veiklą, pavyzdžiui, ar mokiniai sutiktų kasti sniegą, kai lauke neigiama temperatūra, pajauti pievelės žolę, kai jų draugai eina į kiną, ar, užuot traukę su draugais į šokius, savaitgalio vakarą prižiūrėtų kūdikių. Analizuojamos konkrečios situacijos, kai mokiniai numato galimą savo pasirinkimą, pavyzdžiui, spėja, kaip pakis jų motyvacija mokytis, jeigu nebeliks pažymių arba jeigu jų darbas apskritai nebus vertinamas. 1.4. <i>Geografija.</i> Nagrinėjamos gamtos išteklių įsisavinimo galimybės. Aiškinamasi, į kokius pagrindinius sektorius dalijamas ūkis, nagrinėjama transporto, prekybos ir ryšių įtaka valstybių gyvavimui. Nagrinėjama, kaip ir kodėl atsiranda ūkių specializacija. Mokiniai aiškina, kokiais kriterijais vadovaujantis (nuosavybės formos, valdymo, prekių ir paslaugų paskirstymo), skiriamos pagrindinės ekonomikos sistemos (rinkos, komandinė, tradicinė). 1.5. <i>Technologijos.</i> Mokiniai, gamindami kokį nors paprastą daiktą, pavyzdžiui, apyrankę iš siūlų, sveikinimo atviruką, papuošalus, atsako į tris pagrindinius ekonomikos klausimus: ką gaminti, kaip
---	--	---	--

	1.6. Gebėti atskirti gamybos išteklius: gamtinius, kapitalo, žmogiškuosius ir verslumo. 1.7. Atlikti praktines užduotis, susijusias su prekių ir paslaugų kainų pokyčiais.	gaminti, kam gaminti? 1.6.1. Paašškinti, kodėl gaminant įvairias prekes ir teikiant paslaugas gamybos ištekliai (gamtiniai, kapitalo ir žmogiškieji) gali būti naudojami skirtingai. 1.7.1. Apibrėžti, kas yra kaina, pabrangimas, nuolaida.	gaminti, kam gaminti? 1.6. <i>Technologijos</i>. Išvardija išteklius, skirtus kokiai nors prekei gaminti, ir nustato, kokią kitą prekę iš jų būtų galima sukurti. 1.7. <i>Matematika</i>. Kainas ir jų pokyčius mokiniai suvokia sprenddami paprastus namų ūkio uždavinius.
2. Asmeninių finansų tvarkymas			
Taupiai ir ekonomiškai tvarkyti asmeninius finansus.	2.1. Atlikti praktines užduotis, susijusias su paprastųjų palūkanų skaičiavimu.	2.1.1. Apibrėžti, kad paprastosios palūkanos yra skaičiaus procentas.	2.1. <i>Matematika</i> . Palūkanas mokiniai suvokia sprenddami paprastus procentų skaičiavimo uždavinius.
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis			
Geriau pažinti savo krašto verslus, žinoti jų organizavimo principus. Ugdytis verslumo gebėjimus, reikalingus sėkmingai karjerai. Suprasti, vertinti mokslo ir technikos pažangą, kryptingą žmogaus veiklą.	3.1. Paašškinti, kodėl rajone, mieste, miestelyje plėtojami konkretūs verslai. 3.2. Vertinti naujų išradimų ir inovacijų reikšmę įvairiais istorijos laikotarpiais.	3.1.1. Apibrėžti, kas yra gamintojas. 3.1.2. Paašškinti, kas yra verslininkas, kuo verslininkas skiriasi nuo gamintojo. 3.2.1. Nusakyti, kad išradimas yra naujo produkto, veikimo principo, idėjos sukūrimas, inovacija – išradimo naudojimas ekonominei vertei sukurti. 3.2.2. Žinoti, kad verslininkai dažnai yra novatoriai. Jie stengiasi išspręsti problemas, išraskdami ir siūlydami naujus arba patobulintus	3.1. <i>Geografija</i>. Tyrinėjama gyvenamoji vietovė, atliekama gyventojų apklausa, mokomasi apdoroti duomenis ir daryti išvadas. Mokiniai mokomi atpažinti aiškius miesto ir kaimo panašumus ir skirtumus. Aiškinamasi, kokius verslus ir kaip plėtoja žemdirbiai, gamintojai, verslininkai ir t. t. Nagrinėjama, kokių verslų galėtų būti kitose Lietuvos vietovėse. <i>Technologijos</i>. Mokytojo padedami, mokiniai diskutuoja, kuo verslininkas skiriasi nuo gamintojo, išvardija keletą savame mieste, Lietuvoje žinomų verslininkų. 3.2. <i>Istorija</i>. Nagrinėdami išradimus ir inovacijas, aiškinasi jų poveikį kasdieniam gyvenimui. <i>Technologijos</i>. Sugalvoja kurį nors kitą jau esamos prekės naudojimo būdą. Pavyzdžiui, pasamprotauja, kaip galima naudoti vielinę drabužių pakabą, antpirštį ar įstatomąjį petuką.

	3.3. Naudoti fizinį kapitalą – įrankius ir mechanizmus savo darbo našumui didinti. 3.4. Įvertinti naujų technologijų svarbą.	produktus. 3.3.1. Paaiškinti, kad darbuotojai gali padidinti savo darbo našumą, naudodami fizinį kapitalą – įrankius ir mechanizmus. 3.4.1. Paaiškinti, kad tobulėjant technologijoms, sukuriama naujos arba tobulinamos esamos prekės ar paslaugos, diegiami veiksmingesni jų gamybos būdai.	3.3. <i>Gamtamokslinis ugdymas. Technologijos.</i> Konkrečioje situacijoje paaiškina darbo įrankių, priemonių (fizinio kapitalo) svarbą. Pavyzdžiui, per nurodytą laiką atlieka mokytojo skirtą užduotį nenaudodami įrankių. Paskui atlieka užduotį dar kartą, bet tada naudoja įrankius ir palygina abiem atvejais gautus rezultatus. 3.4. <i>Istorija. Technologijos.</i> Aiškinasi technologinių pokyčių poveikį geresnėms prekėms atsirasti. Lygina kelių šalių duomenis apie technologijų ir darbo našumo pokyčius per pastaruosius metus. <i>Informacinės ir komunikacinės technologijos. Gamtamokslinis ugdymas.</i> Aptaria, kaip kompiuterių, interneto, mobiliųjų telefonų ir kitų naujų technologijų atsiradimas paveikė našumo didėjimą su šiomis technologijomis susijusiose šakose. Paaiškina, koks yra technologijų kaitos ir darbo našumo ryšys.
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas			
Būti sąmoningu piliečiu, aktyviai dalyvauti valstybės gyvenime.	4.1. Nagrinėti ir palyginti įvairių šalių bendrąjį vidaus produktą (BVP). 4.2. Apskaičiuoti BVP, tenkanti vienam gyventojui.	4.1.1. Paaiškinti, kas yra BVP. 4.1.2. Atpažinti ekonominius ir socialinius rodiklius. 4.2.1. Žinoti, kad BVP, tenkantis vienam gyventojui, yra apskaičiuojamas dalijant šalies BVP iš tos šalies gyventojų skaičiaus.	4.1. <i>Geografija.</i> Paaiškina, kas yra BVP, kas į jį įskaičiuojama, lygina kelerių metų BVP kitimą. <i>Geografija.</i> Tiria kelių skirtingų šalių (ir kelerių metų) pagrindinių ekonominių ir socialinių rodiklių duomenis: BVP, BVP, tenkanti vienam gyventojui, gyvenimo lygio indeksą; vaizduoja duomenis grafikuose, lygina, analizuoja, daro išvadas. 4.2. <i>Geografija.</i> Turėdami BVP ir gyventojų skaičių, apskaičiuoja kelių šalių BVP, tenkanti vienam gyventojui, lygina gautus skaičius, randa šalis, kurių BVP, tenkantis vienam gyventojui, yra panašus į Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių BVP.
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose			
Domėtis Lietuvos ir kitų šalių ekonomika,	5.1. Naudojantis statistikos duomenimis, nagrinėti ir pateikti	5.1.1. Apibrėžti, kas yra importas, eksportas. Paaiškinti, kaip laisvoji	5.1. <i>Geografija.</i> Namuose tyrinėja įvairių prekių etiketes ir sudaro importinių prekių sąrašą, išvardija

suvokiant tarptautinės prekybos naudą, vertinti Lietuvoje plėtojamus verslus kaip tarptautinės rinkos dalyvius.	išvadas apie Lietuvos vidaus ir užsienio prekybą. 5.2. Vertinti prekybos įtaką šalies plėtrai. 5.3. Analizuoti laisvosios prekybos naudą ir nagrinėti taikomų prekybos apribojimų įtaką šalių ekonomikai. 5.4. Nagrinėti įvairių šalių ekonomikos specializacijos pavyzdžius. 5.5. Skaičiuotuvu, žinant valiutos kursą, vienos šalies valiutos vertę apskaičiuoti kitos šalies valiutos vertę.	prekyba sudaro sąlygas kelti gyvenimo lygį šalyje. 5.2.1. Paaiškinti, kad įvairiais istorijos laikotarpiais šalys prekiaavo vienos su kitomis ir kad prekyba turėjo įtakos šalių gerovei. 5.3.1. Žinoti, kad įvairių šalių žmonių ir organizacijų mainai teikia daugiau galimybių rinktis, kokias prekes ir paslaugas pirkti. 5.3.2. Paaiškinti, kad laisvoji prekyba sudaro sąlygas kelti gyvenimo lygį pasaulio mastu. 5.3.3. Paaiškinti, kodėl valstybės riboja laisvąją prekybą taikydamos įvairius apribojimus, nors įvairių šalių žmonės, prekiaudami savo gaminiais vieni su kitais, gauna abipusę naudą. 5.4.1. Paaiškinti, kad specializacija – tai darbo pasidalijimo forma, kai šalis (įmonė, asmuo) sutelkia savo gamybos pastangas į vieną veiklos sritį arba į ribotą jų skaičių. 5.4.2. Nusakyti, kaip didesnė specializacija didina šalių tarpusavio priklausomybę. 5.5.1. Paaiškinti, kas yra valiuta.	šalis, iš kurių jos importuotos. Nustato, kokios Lietuvoje gaminamos prekės yra eksportuojamos ir į kurias šalis jos eksportuojamos. Svarsto ir aprašo, kaip pasikeistų kasdienis gyvenimas, jei žmonės neprekiautų su kitomis šalimis. 5.2. <i>Istorija</i>. Nagrinėdami istorijos laikotarpius, nurodo, kokią įtaką kasdieniam žmonių gyvenimui darė prekyba. 5.3. <i>Geografija</i>. Aptaria Lietuvoje taikomus prekybos apribojimus ir paaiškina, kodėl jie taikomi, nors laisvoji prekyba teikia abipusę naudą. 5.4. <i>Geografija</i>. Mokiniai pateikia konkrečių pavyzdžių, kaip šalys, įmonės arba pavieniai gamintojai specializuojasi gaminti tam tikras prekes ar teikti tam tikras paslaugas. 5.5. <i>Matematika</i>. Internetu, spaudoje, banke mokiniai randa valiutų kursų lenteles. Per pamoką vienos šalies valiutos vertę apskaičiuoja kitos šalies valiutos vertę.
--	---	---	---

11.3-4.2. Turinio apimtis. 5–8 klasės

Į turinio apimtį įtraukta ekonomikos mokymo ir verslumo ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, apibrėžiantys šio koncentro turinio apimtį.

5–8 klasėse ekonomikos ir verslumo, kaip savarankiško dalyko, ugdymo planuose nėra. Ekonomikos ir verslumo žinios ir gebėjimai 5–8 klasėse integruojami į kitus dalykus. Todėl ekonomikos ir verslumo elementai įtraukti į tų dalykų programas, kur integruojama ekonomika ir verslumas: į dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, informacinių ir komunikacinių technologijų, matematikos ir technologijų.

Skiriamos penkios ekonomikos ir verslumo programos turinio dalys: orientavimasis rinkoje, asmeninių finansų tvarkymas, verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymas, valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas, dalyvavimas tarptautinėse rinkose.

11.3-4.2.1. Orientavimasis rinkoje. Per geografijos dalyko pamokas mokiniai aiškinasi ribotų išteklių naudojimo alternatyvas, ekonomikos sistemas. Per gamtamokslinio ugdymo pamokas vertina žmonių pasirinkimo padarinius dabarčiai ir ateičiai. Per dorinio ugdymo pamokas nagrinėja žmogaus elgesį įvairiomis aplinkybėmis. Per technologijų pamokas nagrinėja pagrindinius ekonomikos klausimus ir gamybos išteklius. Per matematikos pamokas skaičiuoja kainų pokyčius.

11.3-4.2.2. Asmeninių finansų tvarkymas. Per matematikos pamokas sprendami paprasti uždaviniai, skaičiuoja paprastąsias palūkanas.

11.3-4.2.3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymas. Per geografijos pamokas aiškinasi, kokie verslai plėtojami mokinių aplinkoje (gyvenvietėje, rajone, apskrityje), nagrinėja, kokie verslai galėtų būti plėtojami kitur. Per technologijų pamokas aiškinasi, kuo gamintojas skiriasi nuo verslininko, sugalvoja kitą būdą, kaip naudoti produktą. Per istorijos pamokas mokiniai aiškinasi naujų technologijų svarbą.

11.3-4.2.4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas. Per gamtamokslinio ugdymo pamokas mokiniai aiškinasi priemonių naudojimo svarbą efektyvesniam praktinių darbų atlikimui. Per technologijų pamokas aiškinamasi fizinio kapitalo naudojimo svarba atliekant praktines užduotis. Mokiniai aiškinasi naujų technologijų poveikį geresnių prekių kūrimui. Per informacinės ir komunikacinės technologijos, gamtamokslinio ugdymo pamokas aiškinamasi, kaip informacinės komunikacinės technologijos (IKT) priemonės didina našumą. Per geografijos dalyko pamokas aiškinamasi, kas yra bendrasis vidaus produktas (BVP), kaip jis skaičiuojamas vienam šalies gyventojui.

11.3-4.2.5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose. Per geografijos pamoką mokiniai nagrinėja statistikos duomenis, aiškinasi, kaip laisvoji prekyba (eksportas, importas) sudaro sąlygas kelti gyvenimo lygį šalyje, kodėl šalys taiko prekybos apribojimus. Aiškinasi, kaip šalys specializuojasi gaminti prekes ir teikti paslaugas. Per matematikos pamokas vienos šalies valiutos vertę apskaičiuoja kitos šalies valiutos verte. Per istorijos pamokas aiškinasi prekybos įtaką šalių vystymuisi įvairiais istorijos laikotarpiais.

11.3-4.3. Vertinimas. 5–8 klasės

5–8 klasėse ekonomikos ir verslumo programa yra integruojama į kitus mokomuosius dalykus: į dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, informacinių ir komunikacinių technologijų, matematikos ir technologijų. Ekonomikos ir verslumo mokinių žinios, supratimas, gebėjimai ir nuostatos 5–8 klasėse vertinami atsižvelgiant į rodiklius, aprašytus dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, informacinių ir komunikacinių technologijų, matematikos ir technologijų programose.

11.5. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 9–10 klasės

11.5.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 9–10 klasės

Skyrelyje aprašomi 9–10 klasių mokinių pasiekimai – nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas, ką turi būti įgiję mokiniai, baigiantys šį koncentrą. Tai leidžia mokytojui iš anksto planuoti ir numatyti laukiamus mokinių pasiekimus. Kartu su reikalavimais mokinių pasiekimams pateikiamos ugdymo gairės, kuriose nurodytos rekomendacijos, kaip būtų galima planuoti ugdymo procesą ir siekti numatytų ekonomikos ugdymo rezultatų.

1. Orientavimasis rinkoje			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyvias sąnaudas ir naudą. Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti	1.1. Atpažinti stygiaus pavyzdžius savo aplinkoje. 1.2. Analizuoti galimus konkrečios situacijos sprendimus, kurie lemia, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam, kad turėtume kitų. 1.3. Konkrečiu atveju išvardyti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus ir apibrėžti pasirinkimo alternatyvias sąnaudas. 1.4. Savarankiškai atpažinti ir palyginti ekonomines sistemas, jų pranašumus ir trūkumus.	1.1.1. Išteklių stygių suprasti kaip pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria tiek pavieniai asmenys, tiek bendruomenės, tiek valstybės. 1.2.1. Suvokti stygių kaip negalėjimą dėl išteklių ribotumo turėti visų pageidaujamų prekių ir paslaugų. 1.3.1. Apibūdinti alternatyvias sąnaudas kaip geriausio atsisakymo pasirinkimo vertę. 1.4.1. Atskirti skirtingų šalių ekonomines sistemas pagal tai, kaip atsakoma į tris pagrindinius ekonomikos klausimus.	1.1. Rekomenduojama mokiniams rasti spaudoje pranešimų, susijusių su išteklių stygiumi. 1.2. Stygiaus egzistavimas aiškinamas remiantis dideliais norais ir ribotu paslaugų bei prekių, kurias galima pagaminti turint ribotus išteklius, kiekiu. Lemiamų sprendimų „viskas arba nieko“ yra nedaug ir mokiniai rinkdamiesi paprastai sprendžia, ko nori turėti daugiau, o ko mažiau. 1.3. Mokiniai komentuoja situacijas, kai reikia pasirinkti ir priimti sprendimus, nustato pasirinkimo alternatyvias sąnaudas, sudaro alternatyvaus pasirinkimo schemą, pavyzdžiui: „Mano rytas“, „Mano popietė“ ar pan. Mokiniai argumentuoja savo pasirinkimą. 1.4. Mokiniai, mokytojo padedami, lygina įvairių ekonomikos sistemų šalis, diskutuoja, kad daugelio šalių ekonomikos viena nuo kitos skiriasi tuo, koku mastu, skirstant ribotą prekių, paslaugų ir gamybos išteklių kiekį, dalyvauja valstybė (centrinis planavimas) ir kiek atsižvelgiama į tradicijas, privataus verslo poreikius. Remdamiesi tokiais visuomenės siekiais, kaip ekonominė laisvė, veiksmingumas, socialinis teisingumas, ekonomikos augimas, palygina

rinkoje.	1.5. Argumentuoti, kodėl mainai paprastesni, kai už prekes atsiskaitoma pinigais. 1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo ir vertės mato funkcijas. 1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai. 1.8. Paaiškinti, kaip, keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa. 1.9. Vertinti kainų poveikį gamintojo elgsenai.	1.5.1. Apibrėžti pinigų funkcijas ir išvardyti pinigų savybes. 1.5.2. Pirkimą apibrėžti kaip piniginius mainus. 1.6.1. Paaiškinti, kad kokį nors perkamą daiktą žmonės vertina labiau negu dėl to patiriamas išlaidas, o kokį nors parduodamą daiktą vertina mažiau negu užmokestį, kurį už tai gauna. 1.7.1. Suformuluoti paklausos dėsnį. Aiškintis, kokie veiksniai veikia prekių ir paslaugų paklausą. 1.8.1. Apibūdinti susijusias prekes kaip prekes, pakeičiančias viena kitą vartojimo procese, arba prekes, papildančias viena kitą. 1.9.1. Suformuluoti pasiūlos dėsnį. Aiškintis, kokie veiksniai veikia prekių ir paslaugų pasiūlą.	ekonomikos sistemų pranašumus ir trūkumus. Randa Lietuvoje tradicinės, komandinės ir rinkos ekonomikos pavyzdžių. Derinti su geografijos, istorijos mokytojais. 1.5. Remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, mokiniai paaiškina, kaip pinigai gali būti naudojami turtui kaupti, vertei matuoti ir kaip jie palengvina mainus. 1.6. Mokiniai papasakoja apie atliktą arba norimą atlikti piniginių sandorį, paaiškina šį sandorį pirkėjo ir pardavėjo požiūriu. Mokytojo padedami, mokiniai klasėje modeliuoja mainus be pinigų ir mainus su pinigais. Išvelgia mainantis gaunamą naudą, atpažįsta mainuose dalyvaujančių pinigų funkcijas. 1.7. Mokiniai grafiškai vaizduoja ir paaiškina ryšį tarp prekės ar paslaugos kainos ir perkamo prekių ar paslaugų kiekio. Mokytojas įrodo šį ryšį praktiškai, pavyzdžiui, apklausia mokinius, kiek stiklinių apelsinų sulčių jie norėtų ir galėtų pirkti, jei jos kainuotų skirtingai. Mokiniai išnagrinėja gautus duomenis ir nustato prekės kainos bei paklausaus kiekio tarpusavio priklausomybę. 1.8. Mokiniai diskutuoja, kaip reklama, šventės, sezonas ir kt. veikia įvairių prekių paklausą. Mokytojo padedami, aiškinasi, kodėl, pavyzdžiui, pabrangus benzinui, keičiasi automobilių paklausa. 1.9. Mokiniai grafiškai vaizduoja prekės ar paslaugos kainos ir siūlomo kiekio ryšį. Mokytojas paaiškina ryšį tarp prekės ar paslaugos kainos ir siūlomo kiekio, įrodo tai praktiškai, pvz., ištiria, kiek kokių nors vienos rūšies prekių įvairiomis kainomis mokiniai norėtų ir galėtų pasiūlyti parduoti. Remdamiesi gautais duomenimis, mokiniai paaiškina ryšį tarp prekės kainos ir siūlomo
----------	--	---	---

	1.10. Atpažinti prekių ir paslaugų, išteklių ir finansų rinkas. Pateikti keletą šių rinkų pavyzdžių. 1.11. Turint duomenų apie konkrečios prekės ar paslaugos pasiūlą ir paklausą, nustatyti rinkos kainą. 1.12. Vertinti situaciją rinkoje, kai prekės kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos kainą. 1.13. Paaiškinti, kaip rinkoje: pardavėjų konkurencija mažina sąnaudas ir kainas, skatina gamintojus daugiau tiekti į rinką to, ko vartotojai nori ir ką gali pirkti; pirkėjų konkurencija didina kainas, paskirsto prekes ir paslaugas tiems žmonėms, kurie nori ir gali už jas mokėti daugiau.	1.10.1. Suvokti rinką kaip sistemą, kur pirkėjai ir pardavėjai mainosi prekėmis, paslaugomis ir pinigais. 1.11.1. Įvardyti rinkos kainą kaip kainą, kuriai esant prekės ar paslaugos pasiūlos kiekis atitinka jos paklausos kiekį. 1.12.1. Paaiškinti, kad, jeigu prekės kaina didesnė už rinkos kainą, pirkėjai pirs mažiau ir gamintojai turės kainą mažinti (perteklius), o jeigu prekės kaina yra mažesnė už rinkos kainą, pirkėjai norės pirkti daugiau ir sutiks mokėti šiek tiek brangiau (stoka). 1.13.1. Įvardyti konkurenciją kaip varžybas tarp pirkėjų, norinčių pirkti, ir varžybas tarp pardavėjų, norinčių parduoti panašius produktus.	prekės kiekio. Gabiausi mokiniai aiškinasi, kaip geresni įrankiai, technologijos ir gamintojų skaičiaus pokytis keičia pasiūlą. 1.10. Mokytojas supažindina mokinius su prekių ir paslaugų, išteklių ir finansų rinkomis, mokiniai pateikia pavyzdžių, kai patys buvo kurios nors rinkos dalyviais. 1.11. Mokiniai modeliuoja rinką klasėje: vykdo mainus, fiksuoja paklausos kiekį, pasiūlos kiekį ir apskaičiuoja rinkos kainą. Gabiausi mokiniai atskiria paklausos arba pasiūlos pokytį nuo pasiūlos arba paklausos kiekio pokyčio, vaizduoja šiuos pokyčius grafiškai. 1.12. Mokytojas paaiškina, kaip vartotojų ir gamintojų sprendimus veikia didėjanti ar mažėjanti prekės arba paslaugos kaina. Mokiniai grafiškai vaizduoja gamintojų ir vartotojų sprendimus, kai: 1) prekės kaina didelė; 2) prekės kaina maža. Aiškinasi gamintojų ir vartotojų elgesį esant prekių ir paslaugų pertekliui ar stokai. 1.13. Aiškinasi, kodėl, daugėjant pirkėjų, rinkoje kainos kyla, ir kodėl jos krinta, kai didėja pardavėjų skaičius. Aiškinasi, kad rinkoje pardavėjai konkuruoja reguliuodami kainą, gerindami klientų aptarnavimo ir prekių kokybę, jų įvairovę, pateikdami išsamią informaciją apie prekę.
--	--	--	--

	1.14. Atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkų pavyzdžius šalyje.	1.14.1 Apibrėžti rinkos struktūrą atsižvelgiant į konkurencijos laipsnį ir kitus rinkos organizavimo formą apibūdinančius požymius.	1.14. Mokytojas apibūdina pagrindinius rinkos tipus, t. y. tobuląją konkurenciją, monopolinę konkurenciją, oligopoliją ir monopoliją, atsižvelgiant į produkto įvairovę, įmonių skaičių rinkoje, patekimo į rinką sąlygas. Mokiniai vertina, kurioje rinkoje konkuruoja, pvz., grūdų, cukraus, pieno, televizorių, elektros energijos gamintojai, mobiliojo ryšio paslaugos teikėjai. Aiškinasi, kaip šalia jau veikiančios prekių ar paslaugų įmonės įsikūrus dar vienai tą pačią prekę ar paslaugą teikiančiai įmonei, kils prekių, paslaugų kaina ir jų kokybė.
2. Asmeninių finansų tvarkymas			
Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas. Didinti motyvą mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdyti gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją. Įvertinus riziką, formuoti teigiamą nuostatą asmeninių pajamų pertekliaus investicijoms, ilgalaikėms ir trumpalaikėms paskoloms bei kreditams.	2.1. Paaiškinti, kodėl vartotojui reikia mokėti derinti pajamas ir išlaidas. 2.2. Sudaryti asmeninį savaitės arba mėnesio biudžetą. 2.3. Vertinti išsilavinimo svarbą būsimai karjerai, darbo vertę ir reikšmę žmogui bei visuomenei. 2.4. Pavyzdžiais iliustruoti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio.	2.1.1. Apibūdinti pagrindines žmonių pajamų rūšis: darbo pajamas, palūkanas, kapitalo ir gamtinių išteklių nuomą bei pelną. 2.2.1. Apibrėžti biudžetą kaip tam tikro laikotarpio pajamų ir išlaidų planą. 2.3.1. Apibūdinti darbo vertę, jo reikšmę žmogui ir visuomenei. 2.4.1. Nustatyti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo išsilavinimo, gaminamų prekių ar paslaugų paklausos, įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio.	2.1. Mokiniai atskiria pagrindinius suaugusių žmonių pajamų šaltinius, komentuoja išlaidas. 2.2. Mokiniai, mokytojo padedami, mokosi nusistatyti finansinius tikslus, susidaryti taupymo ir išlaidų planus. 2.3. Mokiniai aiškinasi moralinę ir materialinę darbo naudą žmogui ir visuomenei. Pateikia savo planus dėl būsimos profesijos ir numato galimus atlyginimo variantus šioje srityje, argumentuoja, kodėl suaugę žmonės, nebaigę vidurinės mokyklos, dažnai uždirba mažiau. Derinti su etikos, istorijos, pilietiškumo pagrindų mokytojais. 2.4. Remdamiesi statistikos duomenimis, mokiniai randa duomenų, kiek už darbą mokama darbuotojams, ir paaiškina, kas lemia atlyginimo dydį. Nusako ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybės ir atlyginimo dydžio. Mokytojas, kiek leidžia galimybės, organizuoja mokinių susitikimus su darbdaviais, pvz., pasiūlo mokiniams nueiti į kavinę ir

	2.5. Paaiškinti, kokią naudą gauna žmogus, skolinantis pinigų, ir žmogus, kuris skolinasi pinigų. 2.6. Apskaičiuoti metines palūkanas už indėlį ar paskolą. 2.7. Palyginti įvairias taupymo ir investavimo rūšis pagal saugumą, pelningumą, likvidumą. 2.8. Vadovaujantis bankų teikiama duomenimis, palyginti, kuriame banke naudingiau taupyti pinigus, o iš kurio banko racionaliau imti paskolą.	2.5.1. Apibrėžti palūkanas kaip mokestį, mokamą už pasiskolintus arba paskolintus pinigus. 2.6.1. Žinoti, kaip apskaičiuojamos paprastosios ir sudėtinės palūkanos. 2.7.1. Išvardyti vietas ir būdus, kur galima „įdARBINTI“ savo pinigus. Paaiškinti, kodėl didesnės palūkanos mokamos ne už saugesnes, o už rizikingesnes paskolas. Išvardyti vietas ir būdus, kaip galima pasiskolinti pinigų ar pirkti skolon. 2.8.1. Paaiškinti, kaip bankai ir kitos finansų institucijos skolinėjams ir investuotojams suteikia galimybę pasinaudoti taupytojų lėšomis, išvardyti kitas bankų teikiamas paslaugas.	pasikalbėti su jos savininku, kaip, kodėl, iš ko bei kokio dydžio atlyginimus jis moka darbuotojams. 2.5. Mokytojas, jei leidžia galimybės, organizuoja ekskursiją į artimiausią banko skyrių – siekia supažindinti mokinius su bankų teikiamomis paslaugomis. Aptaria kriterijus, į kuriuos reikėtų atsižvelgti renkantis banko paslaugas. 2.6. Mokiniai mokosi skaičiuoti paprastų ir sudėtinių palūkanų normas. Derinti su matematikos mokytoju. 2.7. Mokiniai, mokytojo padedami, vertina akcijų, obligacijų, indėlių banke, taupymo namuose saugumą, pelningumą, likvidumą. Mokytojas organizuoja diskusiją, kur geriausiai „įdARBINTI“ savo pinigus. 2.8. Aiškinasi, kaip bankai skolina taupytojų pinigus. Mokiniai, mokytojo padedami, nagrinėja schemą, kurioje vaizduojamas finansinių tarpininkų vaidmuo užmezgant ryšį tarp taupytojų ir investuotojų. Remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, aiškinasi, kaip bankai suveda taupytojus ir skolinėjus. Mokytojas paaiškina, koks yra Centrinio banko vaidmuo šalies bankų sistemoje.
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis			
Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas.	3.1. Vertinti verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai paaiškinti, kodėl svarbus verslumas.	3.1.1. Paaiškinti, kad dažniausiai verslininku ne gimstama, o tampama mokantis, dirbant, sistemingai siekiant būti nepriklausomam ir rizikuojant. 3.1.2. Išvardyti keletą verslininkui būdingų savybių.	3.1. Mokiniai įvairiuose šaltiniuose randa informacijos apie sėkmingą verslą ir patrauklia forma pristato ją klasės draugams. Diskutuoja apie verslo etiką, aiškinasi, kas yra socialiai atsakinga įmonė, pateikia tokių įmonių pavyzdžių.

Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui. Domėtis ir naudotis (dabar arba ateityje) įvairių institucijų teikiamomis paslaugomis.	3.2. Savo aplinkoje atpažinti įvairias verslo organizavimo formas, atskirti jas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas. 3.3. Vertinti technologijų ir inovacijų poveikį žmonėms ir visuomenei. 3.4. Paaiškinti priežastis, skatinančias imtis verslo, pasamprotauti, kaip ir kodėl verslininkai rizikuoja įgyvendindami savo idėjas. 3.5. Nurodyti priežastis, dėl kurių mokiniai rinkęsi nelabai jiems patrauklią veiklą. 3.6. Atpažinti ir įvardyti paskatas. 3.7. Vertinti teigiamų ir neigiamų paskatų įtaką elgsenai ir tikėtiną elgesio pokytį. 3.8. Paaiškinti, kodėl pelno nesiekiančios organizacijos turėtų	3.2.1. Apibūdinti verslo organizavimo formas. 3.2.2. Išvardyti kelis privataus verslo pranašumus prieš samdomą darbą. 3.3.1. Paaiškinti, kaip verslininkai, būdami novatoriai, randa efektyvesnių išteklių naudojimo būdų. 3.4.1. Pasakyti, ko reikia verslui pradėti, apibūdinti su įmonės veikla susijusią riziką. 3.5.1. Paaiškinti, kad žmonės renkasi vadovaudamiesi savais kriterijais ir lygindami galimas alternatyvas. 3.6.1. Apibrėžti paskatas kaip motyvus, skatinančius vienaip ar kitaip elgtis. 3.7.1. Paaiškinti, kad paskatų poveikį dažniausiai galime nuspėti, nes pakitus paskatoms žmonių elgesys keičiasi nuspėjamai. 3.8.1. Apibrėžti ne pelno organizacijas ir jų funkcijas.	3.2. Mokytojas, kiek leidžia galimybės, organizuoja susitikimus ir diskusijas su verslininkais. Mokiniai tiria verslo situaciją artimiausioje aplinkoje. 3.3. Mokiniai sugalvoja kokį nors kitą jau esamos prekės panaudojimo būdą, parengia tokio produkto reklamą. 3.4. Mokiniai diskutuoja apie verslo pradžią. Per diskusiją mokytojas pabrėžia, kad verslas prasideda nuo idėjos. Mokiniai apibūdina verslininkų riziką pateikdami konkretų pavyzdį, pripažįsta, kad verslininkai patiria stresą, nesėkmių, turi daug, ilgai ir sunkiai dirbti, norėdami patirti sėkmę, turi konkuruoti su kitais verslininkais. 3.5. Mokiniai, mokytojo padedami, suformuluoja argumentus kiekvienai iš pasiūlytų alternatyvų, įvertina jų pasirinkimo kriterijus, pasako, ko bus atsisakyta priėmus sprendimą. 3.6. Mokiniai vardija, kas skatina juos mokytis, padėti tėvams, dalyvauti popamokinėje veikloje. Remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, pasako kokios paskatos verčia verslininkus pradėti veiklą, pvz., pasikviečia pasikalbėti verslininką ir suformuluoja išvadą, kas paskatino jį imtis naujo verslo. 3.7. Mokiniai pateikia teigiamų ir neigiamų paskatų pavyzdžių, motyvuojančių elgtis vienaip ar kitaip, ir, mokytojo skatinami, diskutuoja apie teigiamas ir neigiamas paskatas, darančias įtaką elgesiui ar pasirinkimui. 3.8. Mokytojui patariant, mokiniai pateikia ne pelno organizacijų pavyzdžių (randa straipsnių spaudoje,
--	--	--	---

	būti atleistos nuo mokesčių. 3.9. Mokyti planuoti savo veiklą. Mokyti bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti. 3.10. Pateikti darbo pasidalijimo pavyzdžių iš savo šeimos, mokyklos, savo aplinkos. 3.11. Nagrinėti ir lyginti įmones ar pavienius gamintojus, kurie specializuojasi gamindami tam tikrą prekę ar paslaugą, su tais, kurie nesispecializuoja. 3.12. Vertinti kvalifikacijos kėlimo naudą darbo našumo augimui. 3.13. Nagrinėti tikėtinus našumo pokyčius investuojant į žmogiškuosius ir kapitalo išteklius, technologijas. Nusakyti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo ir jo įsidarbinimo galimybių bei atlyginimo dydžio.	3.9.1. Išvardyti veiklos sritis, į kurias reikia atkreipti dėmesį planuojant mokslą, darbą, laisvalaikį. 3.10.1. Darbo pasidalijimą apibrėžti kaip prekės gamybos suskirstymą atskiromis užduotimis, kai kiekvieną jų atlieka vis kiti žmonės. 3.11.1. Apibrėžti specializaciją kaip darbo pasidalijimo formą, kai asmuo ar įmonė sutelkia savo gamybos pastangas į vieną veiklos sritį arba ribotą jų skaičių. 3.12.1. Apibrėžti darbo našumą kaip vieno darbuotojo per laiko vienetą pagamintos produkcijos kiekį. 3.13.1. Išvardyti našumo didėjimo veiksnius (darbo pasidalijimas, specializacija, naujos technologijos ir kita).	internete, savo aplinkoje ir pan.), pristato jų veiklą, paaiškina jų teikiamą naudą bendruomenei. Mokytojas, kiek leidžia galimybės, organizuoja susitikimą su ne pelno organizacijos atstovu. Derinti su pilietiškumo pagrindų mokytoju. 3.9. Remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, mokiniai su mokytoju aiškinasi pastovaus planavimo poreikį ir naudą. 3.10. Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kodėl gaminant tą pačią prekę grupėje, kur kiekvienas atlieka vis kitą užduotį, produktų pagaminama daugiau negu tada, kai produktą nuo pradžios iki galo gamina tas pats žmogus. 3.11. Mokiniai pateikia konkrečių pavyzdžių, kaip įmonės arba pavieniai gamintojai, specializuodamiesi gaminti tam tikrą prekę ar paslaugą, pasiekia geresnių rezultatų. Mokiniai pavyzdžiais pagrindžia, kodėl esant didesnei specializacijai gamintojai ir vartotojai yra labiau priklausomi vieni nuo kitų. 3.12. Konkrečioje situacijoje (imituodami gamybą ir naudodami darbo pasidalijimą) mokiniai skaičiuoja darbo našumą. 3.13. Konkrečioje situacijoje mokiniai paaiškina darbo įrankių, priemonių (kapitalo) svarbą, pvz., per nurodytą laiką popieriaus lape pieštuku atlieka matematikos užduotis; ištaiso darbą ir pasižymi, kiek atlikta užduočių ir kiek gauta teisingų atsakymų. Atlieka užduotis dar kartą, bet dabar naudojami skaičiuotuvas. Pataiso darbą, pasižymi, kiek užduočių atliko iš viso ir kiek jų atliko teisingai. Paaiškina, kodėl abiem atvejais teisingai atliko skirtingą užduočių skaičių. Derinti su matematikos mokytoju.
--	---	--	--

	3.14. Paaiškinti technologinių pokyčių poveikį geresnėms prekėms atsirasti.	3.14.1. Atkreipti dėmesį, kad tobulėjant technologijoms sukuriamos naujos arba tobulinamos esamos prekės ar paslaugos, diegiami veiksmingesni jų gamybos būdai.	Mokiniai pateikia pasiūlymų, kaip padidinti mokymosi našumą per pamoką ir namuose. 3.14. Mokiniai su mokytoju aptaria, kaip kompiuterių, interneto, mobiliųjų telefonų ir kitų naujų technologijų atsiradimas paveikė našumą su šiomis technologijomis susijusiose šakose. Mokiniai paaiškina, koks yra ryšys tarp technologijų kaitos ir darbo našumo įvairiose gyvenimo srityse.
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas			
Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje. Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą. Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant. Siekti tapti aktyviu darbo rinkos dalyviu.	4.1. Aiškintis rinkos ribotumo priežastis. Paaiškinti, kodėl vienas prekes ir paslaugas teikia privatūs asmenys ir įmonės, o kitas – tik valstybė. 4.2. Apskaičiuoti pelno, gyventojų pajamų mokesčius, kuriuos verslo įmonės ir darbuotojai moka į valstybės biudžetą. 4.3. Paaiškinti, kodėl žmonės turėtų mokėti mokesčius. 4.4. Paaiškinti valstybės funkcijas ekonomikoje. Vertinti valstybės sprendimų poveikį verslams.	4.1.1. Apibūdinti viešąsias (visuomenines) prekes ir paslaugas, kaip teikiančias naudą daugiau negu vienam asmeniui tuo pačiu metu, net ir tiems, kurie už jas nemokėjo. 4.2.1. Išvardyti pagrindinius valstybės pajamų šaltinius. Išskirti pagrindines valstybės išlaidų sritis. 4.3.1. Apibrėžti valstybės pajamų ir išlaidų planą kaip valstybės biudžetą. Aiškintis biudžeto pajamų paskirstymo prioritetus. 4.4.1. Apibrėžti pagrindines valstybės funkcijas ekonomikoje.	4.1. Mokiniai su mokytoju aptaria, kokiomis valstybės tiekiamomis prekėmis ir paslaugomis naudojasi mokytojai, mokiniai ir jų šeimų nariai. Aiškinasi, kodėl šias prekes ir paslaugas tiekia valstybė, o ne privatūs verslininkai. Aiškinasi, iš kokių lėšų valstybė sumoka už viešąsias prekes ir paslaugas, teikia paramą socialiai nesaugiems asmenims. 4.2. Mokiniai sudaro dvi diagramas, kurių viena rodo svarbiausias valstybės pajamas, gaunamas iš pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, akcizo ir pelno mokesčių, o kita – svarbiausias valstybės išlaidas švietimui, sveikatos apsaugai, draudimo išmokoms, įvairioms dotacijoms. Derinti su matematikos mokytoju. 4.3. Mokiniai palygina metines valstybės pajamas su metinėmis išlaidomis ir nustato, ar biudžetas yra deficitinis, perteklinis ar subalansuotas. 4.4. Mokiniai, mokytojo padedami, randa valstybės sprendimų poveikį ekonomikai iliustruojančių pavyzdžių spaudoje, TV žiniuose ir savo aplinkoje; vertina valstybės sprendimų poveikį verslams. Aiškinasi, kodėl valstybė galėtų sutrukdyti vienai didelei bendrovei nusipirkti savo artimiausią konkurentą ir kaip šitai galėtų paveikti vartotojus, gamintojus ir darbuotojus, jei toks sandoris būtų

	4.5. Palyginti šalies kelerių metų BVP dydžius, nustatyti augimo tempus. Pagal BVP augimo tempus palyginti kaimyninių šalių ekonomikos pokyčius. 4.6. Vertinti šalies gyventojų gyvenimo lygį pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, nedarbą, infliaciją. 4.7. Nurodyti, kas gauna naudos ir kas nukenčia dėl infliacijos. Pakomentuoti pinigų perkamosios galios kritimą infliacijos metu. 4.8. Konkrečiu atveju nurodyti, kas laikoma darbo jėga ir kas laikoma bedarbiais. 4.9. Paaiškinti, kokią įtaką nedarbo lygio ir infliacijos pokyčiai daro šalies gyvenimo lygiui.	4.5.1. Apibūdinti bendrąjį vidaus produktą (BVP) kaip rinkos vertę visų baigtinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalyje per metus. 4.6.1. Apibrėžti tris (BVP, infliacija, nedarbo lygis) pagrindinius rodiklius, naudojamus šalies ekonomikai apibūdinti. 4.7.1. Apibrėžti infliaciją kaip pinigų perkamosios galios kritimą, pasireiškiantį bendru daugumos prekių ir paslaugų kainų padidėjimu; defliaciją – kaip daugumos prekių ir paslaugų kainų mažėjimą. 4.8.1. Įvardyti bedarbius, kaip nedarbančius, bet aktyviai ieškančius darbo vyresnius nei 16 metų asmenis. Darbo jėgą apibrėžti kaip visus dirbančius asmenis ir bedarbius. 4.9.1. Išskirti didelį nedarbą kaip svarbią priežastį, dėl kurios šalyje sukuriamas BVP yra mažesnis, nei galėtų būti.	leidžiamas. 4.5. Mokiniai palygina kelių šalių BVP ir BVP, tenkantį vienam gyventojui. Gabiausi mokiniai aiškinasi, kuo skiriasi BVP nuo BNP (bendro nacionalinio produkto), o nominalusis BVP nuo realaus BVP. 4.6. Mokiniai, mokytojo padedami, lygina šalių gyvenimo lygį pagal makroekonominis rodiklius. Derinti su geografijos mokytoju. 4.7. Mokiniai skatinami paklausti tėvų, senelių, ką jie patyrė infliacijos laikotarpiu. Lygina pinigų perkamąją galią, pvz., palygina, kiek miltų buvo galima nusipirkti už 10 Lt 1999 ir šiais metais, aiškina, kaip ir kodėl kito perkamoji pinigų galia nurodytu laikotarpiu. 4.8. Mokiniai, mokytojo padedami, nagrinėja kelerių metų nedarbo ir užimtumo statistikos duomenis. Aiškinasi ekonomines, finansines ir socialines nedarbo pasekmes. 4.9. Mokiniai vertina asmenų ir visuomenės patiriamus nuostolius dėl nedarbo. Gabiausi mokiniai, remdamiesi ekonominiais rodikliais, aiškinasi ūkinės veiklos ciklus.
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose			
Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo	5.1. Išsiaiškinti, kokios Lietuvoje gaminamos prekės yra eksportuojamos ir į kokias šalis jos eksportuojamos, kokias prekes Lietuva importuoja.	5.1.1. Paaiškinti, kad mainai tarp įvairių šalių žmonių ir organizacijų suteikia daugiau galimybių rinktis, kokias prekes ir paslaugas pirkti, todėl laisvoji prekyba sudaro sąlygas kelti gyvenimo lygį	5.1. Mokiniai, mokytojo padedami, pateikia Lietuvos tarptautinės prekybos partnerių pavyzdžių, nagrinėja, kodėl vienus gaminius Lietuva eksportuoja, o kitus importuoja. Mokytojas pasiūlo mokiniams parašyti rašinį apie tai, kaip pasikeistų kasdienis gyvenimas, jei šalis neprekaudų su kitomis šalimis.

pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose. Kaip vartotojui būti aktyviu tarptautinės ekonomikos dalyviu, kaip piliečiui išlikti savo krašto patriotu.	5.2. Paaiškinti, kodėl tarptautinė prekyba skatina specializaciją ir darbo pasidalijimą, didina gamybos ir vartojimo apimtį, didina šalių tarpusavio priklausomybę. 5.3. Paaiškinti, kaip elgiasi valstybės, siekdamos apsaugoti šaliai svarbias ūkio šakas, įmones ir jų darbuotojus, galinčius dėl laisvosios prekybos patirti nuostolių, nors įvairių šalių žmonės, prekiaudami vieni su kitais savo gaminiais, gauna abipusę naudą. 5.4. Paaiškinti, kaip tarptautinę prekybą veikia valiutų kursų skirtumai ir jų pokyčiai. Apskaičiuoti vienų valiutų kursų kitų valiutų kursais, juos palyginti.	pasaulio mastu. 5.2.1. Išvardyti šalių specializacijos privalumus ir trūkumus. 5.3. Išskirti muitus, kvotas, standartus, subsidijas, kaip valstybės veiksmus, ribojančius tarptautinę prekybą. 5.4.1. Apibrėžti valiutą kaip šalies arba šalių grupės pinigus, o valiutos kursą – kaip vienos šalies ar šalių grupės pinigų kainą kitos(ų) šalies(ių) pinigais.	Derinti su geografijos mokytoju. 5.2. Mokiniai, mokytojo padedami, analizuoja, kodėl tarptautinė prekyba, panašiai kaip ir prekyba tarp paskirų vienos šalies asmenų, skatina specializaciją ir darbo pasidalijimą, didina gamybos ir vartojimo apimtį, bet didėjanti tarptautinė tarpusavio priklausomybė, vienos šalies ekonomikos sąlygos ir politiniai sprendimai veikia kitų šalių ekonomikos sąlygas ir politiką. Mokiniai konkrečiais pavyzdžiais parodo įvairių šalių tarpusavio priklausomybę, atsirandančią dėl šalių specializacijos. Aiškinasi, kaip globalizacijos procesai paveikė Lietuvos gyvenimą įvairiose srityse: ekonomikos, mokslo, švietimo, kultūros ir kt. Derinti su geografijos mokytoju. 5.3. Mokiniai, mokytojo padedami, nagrinėja, kodėl šalys nustato prekybos apribojimus, nors laisvoji prekyba teikia abipusę naudą. Mokiniai argumentuotai aiškina, kokia nauda gaunama atsisakius tokių prekybos suvaržymų, kaip importo kvotos, muitai ar standartai, aptaria Lietuvoje taikomus prekybos apribojimus. Derinti su geografijos mokytoju. 5.4. Žinodami valiutų kursus, mokiniai apskaičiuoja keičiamų valiutų sumas, prekių kainas viena valiuta išreiškia kita valiuta. Derinti su matematikos mokytoju.
---	--	---	--

11.5.2. Ekonomikos ir verslumo mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės kitų dalykų pamokose. 9–10 klasės

1. Orientavimasis rinkoje	
Mokinių pasiekimai	Ugdymo gairės

Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyvias sąnaudas ir naudą. Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	Gamtamokslinis ugdymas		
	9.3. Analizuoti šiluminius procesus ir apibūdinti šiluminių reiškinių reikšmę ekologijai. Pagrįsti energijos išteklių tausojimo būtinybę.	9.3.9. Nurodyti ir pagrįsti keletą energijos taupymo nepabloginant gyvenimo kokybės būdų.	9.3. Nagrinėjant įvairių energijos šaltinių naudojimą, mokoma atsižvelgti ne tik į aplinkosaugą, bet ir į ekonominius bei socialinius aspektus. Tikslinga parengti projektą.
	Technologijos		
	3.3. Taupiai, racionaliai ir kūrybingai naudoti medžiagas, įvertinti, kaip tam tikros medžiagos veikia aplinką.	3.3.1. Argumentuotai paaiškinti, kokią įtaką pasirinktos medžiagos daro aplinkai ir žmogui.	3.3. Mokytojas sudaro sąlygas mokiniams projekte argumentuotai pateikti idėjas, kaip taupiai ir racionaliai naudoti pasirinktas medžiagas savo projektinėms idėjoms įgyvendinti; patikslinti medžiagų pasirinkimus; išsiaiškinti, kaip pasirinktos medžiagos gamybos ir eksploatavimo metu gali paveikti žmogų arba aplinką. Atkreipia dėmesį į tai, kaip reikia taupiai naudoti medžiagas ir kodėl; kaip reikia saugiai tyrinėti medžiagas ir dirbti su jomis, kad nebūtų pakenkta sau ir kitiems.
	Geografija		

	2.15. Analizuojant įvairius informacijos šaltinius, vertinti gamtos išteklių (atsinaujinančiųjų ir neatsinaujinančiųjų) naudojimą, geografinį jų pasiskirstymą.	2.15.1. Nurodyti pasaulio ūkio išteklių įvairovę (gamtos ir žmonių sukurti ištekliai), geografinį jų pasiskirstymą. Paaikškinti racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir biologinės įvairovės saugojimo svarbą.	2.15. Mokiniai, analizuodami įvairius informacijos šaltinius apie Lietuvos ir pasaulio ūkio išteklių įvairovę (gamtos: augalija, gyvūnija, vanduo, žemė (jos paviršius ir gelmės); žmogaus sukurti ištekliai: darbo, finansų, informaciniai, kapitalo), aiškinasi, kas yra racionalus gamtos išteklių naudojimas ir kodėl svarbu išsaugoti biologinę įvairovę.
	Istorija		
	1.14. Nustatyti būdingiausius kapitalizmo raidos bruožus pasaulyje ir Lietuvoje.	1.14.1. Apibūdinti kapitalizmo formavimąsi pasaulyje ir Lietuvoje.	1.14. Mokiniai aiškinasi kapitalistinio ūkio raidos bruožus (pvz., išradimų, naujų technologijų ir energijos šaltinių pritaikymą žemės ūkyje ir pramonėje, masinės gamybos atsiradimą, kapitalo investicijų ir pramonės augimą, gamybos koncentraciją ir monopolizaciją, vidaus ir tarptautinės rinkos plėtrą ir kt.). Nagrinėja industrializacijos nevienalaikiškumo priežastis įvairiuose pasaulio regionuose. Mokiniai aiškinasi kapitalizmo plėtos Lietuvoje priežastis. Lygina kapitalizmo raidą Lietuvoje ir Vakarų Europos šalyse.
2. Asmeninių finansų tvarkymas			
Racionaliai naudoti savo	Dorinis ugdymas		

pajamas ir planuoti išlaidas. Didinti motyvaciją mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdytis gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją. Įvertinus riziką, formuoti teigiamą nuostatą asmeninių pajamų pertekliaus investicijoms, ilgalaikėms ir trumpalaikėms paskoloms ir kreditams.	1.5. Kelti ir apmąstyti savęs įprasminimo klausimą profesinės veiklos srityje. Adekvaciai suvokti savo galimybes ir norų ribas, juos derinti. Numatyti galimos profesinės veiklos perspektyvas, įvertinti alternatyvas.	1.5.1. Pažinti savo galimybes renkantis pašaukimą ir profesinę veiklą, interpretuoti ją kaip savikūrą.	1.5. Mokiniai bando įsivaizduoti savo gyvenimo perspektyvą profesinės veiklos srityje. Svarsto įvairias galimybes. Kelia klausimus: ar mano galimybės sutampa su mano norais, ką turėčiau daryti, kad sutaptų, pasirinkti įdomią ar naudingą profesiją? Svarsto alternatyvas, emigracijos problemą. Apmąsto savo mokymosi veiklą ir pastangas: kas sekasi, o kas nesiseka ir kodėl? Argumentuoja savo apsisprendimą profesinės veiklos srityje.
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis			

Muzika

Būti atsakingam,
iniciatyviam, siekti
užsibrėžtų tikslų,
pripažinti kitų žmonių
pastangas.

Įsivertinti savo verslumo
gebėjimus, juos ugdytis.

Pripažinti mokslo ir
informacijos įtaką
verslumo formavimui ir
verslininko
kompetencijos ugdymui.

Domėtis ir naudotis
(dabar arba ateityje)
įvairių institucijų
teikiamomis
paslaugomis.

	1.6. Planuoti mokymosi groti laiką ir numatyti tobulinimosi būdus. 1.8. Kuriant taikyti asmeniškai tinkamiausias strategijas, planuoti darbo etapus, kontroliuoti kūrybos procesą ir tobulinti rezultatą. 1.9. Klasėje įgytą muzikinės raiškos patirtį panaudoti kitų dalykų pamokose ar popamokiniame renginyje (pvz., literatūrinėje popietėje, sporto varžybose, dailės parodoje, diskotekoje ir kt.). 1.10. Atrinkti, suplanuoti ir pristatyti savo kūrybą pasirinktoje aplinkoje, pasirinkti tinkamiausią vaidmenį rengiant pasirodymą.	1.6.1. Nusakyti sėkmę ir sunkumus mokantis groti. 1.6.2. Nusakyti, kaip galėtų tobulinti savo grojimo gebėjimus, kiek tam skirti laiko. 1.8.1. Nurodyti, kurios mokymosi strategijos asmeniškai veiksmingiausios. 1.9.1. Parinkti kūrinį viešam pasirodymui. 1.9.2. Įrašyti savo kūrybos ir (arba) mėgstamos muzikos kompaktinę plokštelę ir (arba) skaitmeninį vaizdadiską. 1.9.3. Pristatyti savo kūrybinę biografiją ir kūrybos stilių. 1.10.1. Žinoti, kokių esama galimybių publikuoti kūrybą. 1.10.2. Žinoti savo polinkius ir įvertinti galimybes pasirenkant vaidmenį kūrybinėje komandoje.	1.6. Mokytojas stebi mokinių veiklą ir pataria, kaip geriau, našiau panaudoti laiką, kokias mokymosi strategijas taikyti, skatina savarankiškai kontroliuoti muzikos mokymąsi. 1.8. Mokytojas stebi mokinių veiklą ir pataria, kaip geriau, našiau panaudoti laiką, skatina savarankiškai kontroliuoti muzikos mokymąsi. Pateikiant kuo įvairesnių užduočių ir nurodant jų atlikimo kriterijus, mokiniams perduodama atsakomybė pasirinkti užduoties atlikimo lygį; taip pat aptariamos galimybės mokytis muzikos pasirinktu lygiu. 1.9. Skaito muzikinę spaudą, su mokytoju ir klasės draugais aptaria įvairius savo kūrybos sklaidos būdus, muzikinės grupės įkūrimo ypatumus. Aktyviai ieško įvairių savo kūrybos sklaidos būdų. 1.10. Skaito muzikinę spaudą, su mokytoju ir klasės draugais aptaria įvairius savo kūrybos sklaidos būdus, muzikinės grupės įkūrimo ypatumus. Aktyviai ieško įvairių savo kūrybos sklaidos būdų. Mokosi pasirinkti ansamblio narius, paskirstyti partijas ansamblyje, organizuoti repeticijas, parinkti repertuarą, susirasti koncertinę erdvę. Aiškinasi komandinio darbo ypatumus, mokosi vadovauti grupei. Mokosi planuoti veiklą derindami repeticijų grafiką ir vietą. Numato pasirodymo scenovaizdą, aprangos detales.
Gamtamokslinis ugdymas			

	1.5. Kryptingai siekti iškeltų gamtos mokslų mokymosi uždavinių. 7.4. Kitiškai vertinti žmogaus veiklos įtaką gamtai, pateikti svarbiausių ekologinių problemų sprendimo pavyzdžių.	1.5.1. Savais žodžiais paaiškinti, kaip reikia mokytis gamtos mokslų: kaip planuoti mokymosi ir tiriamąją veiklą, kokias mokymosi strategijas taikyti, iš kokių šaltinių mokytis, kaip vertinti mokymosi rezultatus, kaip išsiaiškinti asmenines savybes, padedančias mokytis gamtos mokslų. 7.4.4. Bendrais bruožais apibūdinti chemijos technologijų pranašumus ir trūkumus.	1.5. Ugdymo procese mokiniai kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi ir tiriamąją veiklą, pasirenka mokymosi šaltinius ir mokymosi strategijas. Labai svarbu mokinius mokyti įvertinti, kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi uždavinius, apmąstyti mokymosi procesą – išsiaiškinti, kas sekėsi gerai, kas blogai, ką reikėtų keisti, kuriuo atveju kokią mokymosi strategiją taikyti. 7.4. Mokytojo padedami, atlieka projektus žmogaus veiklos įtakai gamtai tirti; projekto rezultatus naudoja vietinei aplinkai gerinti. Rekomenduojama bendradarbiauti su vietos bendruomenės nariais. Mokiniai bendrais bruožais susipažįsta su Lietuvos pramonėje taikomomis technologijomis, gaminamais produktais. Pasirinkę vieną konkrečią technologiją, diskutuoja apie chemijos technologijų galimybes, trūkumus, atsirandančių ekologinių problemų sprendimo būdus.
	Dorinis ugdymas		
	1.2. Sieti savo laisvę su apsisprendimu ir atsakomybe. Spręsti pasirinkimo dilemas, svarstyti alternatyvas.	1.2.2. Paaiškinti, kaip suprantu žodžius „asmens laisvė ir jos ribos“.	1.2. Formuluoamos apsisprendimo konkrečioje situacijoje dilemos, ieškoma argumentų pasirinktam elgesiui pagrįsti, svarstoma problema – kiek esu laisvas apsispręsti ir kiek mane varžo aplinkybės. Mokiniai pateikia atsakingo arba neatsakingo elgesio pavyzdžių. Rašoma esė, pvz., „Mano galimybės kurti savo gyvenimą ir ateitį“.
	Dailė		

	1.4. Bendradarbiauti kūrybiniuose projektuose. Taikant įvairias dailės technikas, naudojantis kompiuterinės grafikos rengyklėmis ir nuotraukomis, kurti vaizdinę mokyklos informaciją (skelbimus, plakatus, lankstinukus, sienlaikraščius ir kt.). 2.4. Savarankiškai ir tikslingai ieškoti informacijos internete, elektroniniuose ar spausdintuose leidiniuose.	1.4.1. Paašškinti kelis dailės darbų apipavidalinimo (pasportavimo, fono ar rėmelių parinkimo) ir eksponavimo būdus. 1.4.2. Naudotis pateikčių rengykle pristatant dailininkų, draugų ir savo kūrinius. 1.4.3. Taikyti įvairius komponavimo būdus ir technikas kuriant vizualiąją mokyklos informaciją. 2.4.1. Taikyti išplėstinę paiešką ir rasti informacijos apie dailininkų kūrybą, dailės muziejus ir galerijas, dailės parodas.	1.4. Mokytojas pataria, kaip planuoti (su draugais, grupėmis) ir organizuoti dailės parodėles, mokyklinius renginius, meninius projektus ir renginius. Mokytojas gabesnius mokinius supažindina su dailės konkursų sąlygomis, skatina juose dalyvauti. Mokiniai grupėse aptaria, kodėl reikia gerbti autorių teises, kaip apipavidalinti savo dailės raiškos darbus, užrašyti dailės kūrinių metriką. Mokytojas parodo, kaip eksponuoti dailės darbus pritaikant tradicines (stendus, kartoną, spalvotą popierių) ir netradicines medžiagas (plastiką, antrines žaliavas ir kt.). Mokiniai prisideda prie mokyklos interjero apipavidalinimo, kuria vaizdines priemones dailės ir kitų dalykų pamokoms, skatinami ieškoti originalių sprendimų, mokosi taikyti mišriasias dailės technikas, fotografiją, skaitmenines technologijas. 2.4. Mokytojas nurodo šaltinių, kuriuose galima rasti informacijos apie įvairių epochų ir kultūrų dailę, jos raidą, iškiliausių dailininkų kūrybą, dailės renginius. Gali būti užduodami ilgalaikiai tiriamieji darbai, jie pristatomi klasėje.
Matematika			

	11.1. Pasiūlyti kelias alternatyvas ir pasirinkti vieną iš jų. Kryptingai siekti tikslo, kai yra kliūčių arba ribojančių sąlygų. Kelti ir tikrinti paprastas hipotezes. Išnagrinėti ir įvertinti anksčiau įgytas žinias ir gebėjimus naujai įgytų žinių ir gebėjimų kontekste.	11.1.1. Pasiūlyti bent du alternatyvius užduoties atlikimo ar teiginio įrodymo būdus ir kriterijus, pagal kuriuos reikėtų pasirinkti vieną iš jų. 11.1.2. Formuluoti tarpinius klausimus, kad atsakytų į pagrindinį. 11.1.3. Numatyti galimą rezultatą ir pasiūlyti, kaip jį būtų galima patikrinti. 11.1.4. Perskaičius nesudėtingą matematinį tekstą, išskirti, kas žinoma iš anksčiau, o kas yra nauja. 11.1.5. Turint perteklinės informacijos, pasirinkti uždaviniui spręsti reikalingus duomenis, o kai informacijos trūksta, nurodyti, kur jos rasti.	11.1. Mokytojas parodo mokiniams, kaip matematika padeda spręsti ne tik kasdienes, bet ir kitų mokomųjų dalykų (gamtos mokslų, geografijos), ekonomines ar socialines problemas. Tačiau problemos turėtų būti standartinės, o jų sprendimo būdai žinomi ir išsamiai aptarti mokymosi proceso metu. Skatinti mokinius taikyti įgytas matematines žinias ir supratimą naujose mokymosi ir gyvenimo situacijose.
Geografija			

	4.1. Savarankiškai suplanuoti gamtinius, socialinius ir ekonominius stebėjimus, tyrimus, pasirinkti tinkamas strategijas. 4.2. Stebint aplinką ir atliekant tyrimus, naudoti prietaisus ir informacijos šaltinius, daryti išvadas. Gautus rezultatus įvairiomis formomis perteikti kitiems. Paaiškinti atlikto tyrimo privalumus ir trūkumus, jausti atsakomybę už atlikto darbo rezultatus.	4.1.1. Nurodyti aplinkos tyrimo ir informacijos įvairovės tvarkymo metodus.	4.1. Mokiniai mokosi naudotis įvairiais informacijos šaltiniais ir sudaryti aplinkos tyrimo planą. Mokosi, kaip galima surasti, kaupti ir analizuoti duomenis. 4.2. Stebint aplinką ir atliekant tyrimus, mokiniai mokomi naudotis informacijos šaltiniais (ne tik geografijos, bet ir kitais), juos kritiškai vertinti patikimumo ir informatyvumo požiūriu. Naudodamiesi žemėlapiais, atlieka Lietuvos, Baltijos jūros regiono, Europos šalių gamtinius, socialinius ir ekonominius tyrimus, ieško galimo problemų sprendimo ir daro išvadas (pvz., Baltijos jūros fizinės ypatybės, ūkinė reikšmė ir dabartinė ekologinė situacija, infrastruktūros sudėtis ir reikšmė). Gautus rezultatus perteikia įvairiomis formomis.
Istorija			

	1.15. Paaiškinti, kodėl pramonės perversmas keitė visuomenės struktūrą ir žmonių gyvenamąją aplinką. 1.49. Paaiškinti mokslo ir technikos išradimų poveikį ūkiui ir poindustrinės visuomenės formavimuisi. 1.53. Lyginti Lietuvos pasiekimus ir problemas su buvusių komunistinio bloko šalių pasiekimais ir joms kilusiomis problemomis. 3.3. Atsirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, interneto tinklalapių, vertinti jos patikimumą mokantis istorijos.	1.15.1. Pateikti pavyzdžių apie pramonės perversmo poveikį visuomenei, ūkiui ir gamtinei aplinkai. 1.49.1. Pateikti mokslo ir technikos išradimų poveikio ūkiui, poindustrinės visuomenės formavimuisi pavyzdžių. 1.53.2. Pateikti pagrindinių posovietinių valstybių pasiekimų ir problemų pavyzdžių. 3.3.1. Apibūdinti istorijos šaltinius, iš kurių sužinome apie nagrinėjamus istorijos laikotarpius.	1.15. Remdamiesi statistikos duomenimis, schemomis ir kitais istorijos šaltiniais, nagrinėja pramonės perversmo poveikį visuomenės struktūrai, šeimai, moterų padėčiai. Mokiniai mokomi susieti baudžios panaikinimą ir visuomenės struktūros pokyčius Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. Mokiniai aiškinasi Lietuvos gyventojų emigracijos priežastis, kryptis. Dirbdami grupėse, mokosi nustatyti Lietuvos gyventojų migracijos teigiamus ir neigiamus padarinius. Mokiniai nusako urbanizacijos ir kraštovaizdžio kaitos ryšį XIX a. 1.49. Mokiniai, remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, vaizdine medžiaga, aiškinasi mokslinių atradimų ir technikos išradimų poveikį ūkiui ir poindustrinės visuomenės formavimuisi. 1.53. Mokiniai, remdamiesi istorikų darbų ištraukomis, žemėlapiais, vaizdine medžiaga, lygina rinkos ekonomikos ir pilietinės visuomenės kūrimosi problemas Lietuvoje ir kūrimosi problemas kitose postkomunistinėse valstybėse. 3.3. Mokiniai mokosi atsirinkti patikimą informaciją apie istorijos įvykius ir reiškinius iš įvairių istorijos šaltinių, ją palyginti ir panaudoti atliekant užduotis, kuriant istorinį pasakojimą.
Kūno kultūra			

	4.1. Iniciatyviai veikti siekiant konkretaus tikslo fizinėje veikloje. 4.2. Kurti mėgstamos fizinės veiklos programas, projektus: šokių choreografijos ir pan. Judėti (veikti) pagal pačių sukurtus projektus, scenarijus, planus. 4.3. Lanksčiai ir kūrybingai reaguoti į kintančią aplinką fizinės veiklos metu. Toleruoti kitų kūrybines idėjas ir pasirinkimo laisvę.	4.1.1. Pateikti keletą fizinės veiklos programų ar projektų kūrimo pavyzdžių. 4.1.2. Pateikti keletą fizinės veiklos kūrybinių elementų pavyzdžių, atskleidžiančių asmenines savybes.	4.1. Mokiniai, padedami mokytojo, atlieka kūrybines užduotis: kuria projektus, sporto švenčių scenarijus, varžybų nuostatus ir pan.; mokosi improvizuoti, lanksčiai ir kūrybingai reaguoti į kintančią aplinką, išreikšti savo sumanymus, atskleisti kūrybines idėjas, jas įgyvendinti ir t. t.
--	--	---	--

4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas

Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje. Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą.	Gamtamokslinis ugdymas		
	1.7. Argumentuojant savo nuomonę, diskutuoti apie vietos bendruomenės ir Lietuvos gyvenimo sąlygų gerinimo būdus, atsižvelgiant į socialinių, ekonomikos, aplinkos procesų ir reiškinių tarpusavio ryšius bei priklausomybę, gamtos mokslų laimėjimus, teigiamus ir galimus neigiamus jų ypatumus.	1.7.1. Pateikti profesijų, kurioms būtinos gamtos mokslų žinios, pavyzdžių. 1.7.2. Pateikti didžiausių Lietuvos, taip pat gyvenamajame regione esančių pramonės įmonių pavyzdžių. Nurodyti jų gaminamą produkciją. 1.7.3. Nurodyti keletą gamtos mokslų tyrimų sričių, plėtojamų Lietuvoje.	1.7. Mokiniam gali būti organizuojamos ekskursijos į artimiausias pramonės įmones (pvz., į miestelio lentpjūvę, plytinę ir pan.), kurių metu susipažįstama su ten dirbančių žmonių profesijomis, mokomasi įmonės veiklą vertinti ekonominiu, socialiniu ir aplinkosaugos aspektais. Mokiniai mokomi suprasti, kad gyvenimo kokybę lemia ne tik mokslo ir technologijų laimėjimai, bet sudėtinga ekonomikos, socialinių, kultūros ir aplinkos veiksnių pusiausvyra, kad socialinis teisingumas yra labai svarbus.
	Geografija		

Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant. Siekti tapti aktyviu darbo rinkos dalyviu.	2.16. Analizuojant statistikos duomenis, lyginti ir kritiškai vertinti valstybes ekonominiu ir socialiniu požiūriu, mokyti daryti apibendrinimus ir išvadas.	2.16.1. Išvardyti pagrindinius ekonominius ir socialinius rodiklius (BVP, ŽSRI, gyvenimo trukmė, skurdo lygis), juos paaiškinti.	2.16. Analizuojant Lietuvos ir pasaulio statistikos duomenis, mokyti lyginti ir vertinti Lietuvą ir pasirinktas šalis pagal ekonominius ir socialinės raidos rodiklius (BVP, ŽSRI, gyvenimo trukmė, skurdo lygis), pateikti apibendrinamąsias išvadas. Ieškoti priežasčių, galinčių lemti skirtingą šalies padėtį pagal nagrinėjamus rodiklius. Pamokas derinti su ekonomikos mokytoju.
--	--	--	--

11.5.2. Turinio apimtis. 9–10 klasės

Į turinio apimtį įeina ekonomikos ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai arba klausimai, kurie apibrėžia šio koncentro turinio apimtį.

9–10 klasėse mokiniai turėtų plačiau ir nuodugniau išsiaiškinti pradinėje mokykloje ir 5–8 klasėse per įvairių dalykų pamokas vartotas ekonomikos sąvokas, mokytis naujų sudėtingesnių terminų, įtvirtinti tas žinias, kurios buvo aiškos, suprantamos ir vartojamos kasdieniame gyvenime, bet neįvardytos kaip ekonomikos mokslo objektas. Ugdyti tuos gebėjimus, kurie buvo lavinami, tačiau kartu lyg ir nebuvo aiškiai pritaikyti sprendžiant ekonomines problemas, su kuriomis mokiniai susiduria kaip vartotojai.

Skiriamos penkios ekonomikos ir verslumo programos turinio dalys: orientavimasis rinkoje, asmeninių finansų tvarkymas, verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymas, valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas, dalyvavimas tarptautinėse rinkose.

11.5.2.1. Orientavimasis rinkoje. Ekonomiką supranta kaip mokslą, nagrinėjantį ribotų išteklių naudojimą neribotiems norams tenkinti. Nusako išteklių stygių kaip pagrindinę ekonomikos problemą ir aiškina, kodėl ir valstybė, ir verslai, ir piliečiai, priimdami racionalius sprendimus, renkasi, o rinkdamiesi įvertina alternatyvias sąnaudas. Susipažįsta su ekonominėmis sistemomis, jas lygina, išskiria sistemų privalumus ir trūkumus. Kadangi mainai be pinigų yra sudėtingi, mokiniai nagrinėja pinigų atliekamas funkcijas. Aiškinasi paklausos ir pasiūlos dėsnius, nusako paklausos kitimo veiksnius, nustato rinkos kainą. Aiškinasi konkurencijos naudą visuomenei, pagal konkurencijos laipsnį ir kitus požymius atskiria rinkos tipus.

11.5.2.2. Asmeninių finansų tvarkymas. Aiškina, kad žmogus, priimdamas racionalius sprendimus, renkasi, o rinkdamasis įvertina alternatyvias sąnaudas. Apibūdina pagrindines pajamų rūšis, mokosi sudaryti asmeninį arba šeimos biudžetą. Aptaria planavimo svarbą žmogaus gyvenime. Skaičiuoja mokesčius, kuriuos moka privatūs asmenys. Mokosi nusistatyti asmeninius finansinius tikslus. Bankus ir kitas taupymo bei investavimo vietas vertina pagal saugumą, likvidumą ir pelningumą.

11.5.2.3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymas. Susipažįsta su verslo organizavimo formomis, jas lygina pagal privalumus ir trūkumus. Aiškinasi verslo vaidmenį visuomenėje. Aptaria, kokių savybių turi turėti verslininkas. Savyje ieško verslumo gebėjimų. Aiškinasi paskatas ir jų poveikį asmeninei karjerai. Susipažįsta su ne pelno organizacijų veikla. Nagrinėja našumo veiksnius ir jų įtaką gamybai. Vertina žmoniškųjų išteklių kokybės įtaką darbo našumui.

11.5.2.4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas ir vertinimas. Atpažįsta valstybės funkcijas ekonomikoje, nagrinėja valstybės biudžetą, aiškina valstybės pajamų šaltinius ir pagrindines valstybės išlaidas, biudžetinio finansavimo prioritetus. Skiria viešąsias prekes ir paslaugas nuo privačių prekių ir paslaugų. Apibrėžia tris pagrindinius rodiklius, nusakančius šalies ekonomikos būklę. Vertina šalies gyvenimo lygį pagal BVP, tenkantį vienam

gyventojui, nedarbo lygį ir infliaciją (defliaciją).

11.5.2.5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose. Aiškinasi mainų tarp valstybių naudą vartotojams, vertina tarpusavio priklausomybės, atsirandančios dėl specializacijos, aspektus. Išvardija tarptautinės prekybos ribojimo priemones. Nagrinėja laisvosios prekybos apribojimų poveikį gamintojams ir vartotojams, priežastis, verčiančias riboti tarptautinę prekybą. Aiškina valiutų kursų poveikį tarptautinei prekybai, atlieka nesudėtingus valiutų kursų perskaičiavimo veiksmus. Analizuoja teigiamas ir neigiamas valstybės dalyvavimo tarptautinėse ekonominėse organizacijose puses.

11.5.3. Vertinimas. 9–10 klasės

11.5.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Patenkinamas lygis, įvertinant pažymiu, atitinka 4–5, pagrindinis – 6–8, aukštesnysis – 9–10 balų. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

11.5.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 9–10 klasės

Lygiai Veiklos sritys	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
1. Žinios ir supratimas	Turi bendrą supratimą apie ekonomikos žinių taikymą realiame gyvenime. Apibūdina sąvokas savais žodžiais ir ne visada tinkamai jas vartoja.	Yra įgiję ir supranta ekonomikos pagrindus. Taiko žinias naujose, bet nesudėtingose situacijose, turimos žinios nėra labai išsamios, daromos klaidos neesminės. Teisingai apibūdina pagrindines sąvokas, savarankiškai pateikia pavyzdžių iš aplinkos.	Vertina ir savarankiškai taiko turimas ekonomikos žinias įvairiose situacijose. Tinkamai vartoja pagrindines sąvokas, randa pavyzdžių, atitinkančių nagrinėjamą ekonominę situaciją.
2. Gebėjimai	Mokytojo padedami, savo aplinkoje randa ekonomikos taikymo pavyzdžių. Dalyvauja diskusijose, išsako savo nuomonę.	Aktyviai dalyvauja diskusijose, išsako argumentais pagrįstą nuomonę. Nagrinėdami statistikos duomenis, žiniasklaidoje teikiamą informaciją, mokytojo padedami, apibūdina ekonominę šalies situaciją.	Aktyviai dalyvauja diskusijose, išsako argumentais pagrįstą nuomonę, analizuoja ir vertina ekonominę situaciją. Savarankiškai domisi Lietuvos ir užsienio valstybių ekonomika ir ieško atsakymų į kilusius klausimus.
3. Verslumas	Supranta verslo vaidmenį kasdieniame žmogaus gyvenime.	Vertina verslo vaidmenį savo aplinkoje ir paaiškina, kuo svarbus verslumas.	Vertina verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai

	Paaškina priežastis, skatinančias imtis verslo, svarsto, kaip ir kodėl verslininkai rizikuoja įgyvendindami savo idėjas. Nusako savo gebėjimų ir perspektyvų ateityje ryšį, kaupia žmogiškąjį kapitalą. Mokytojų ir tėvų padedami, planuoja savo veiklą. Nurodo motyvus, skatinančius mokytis.	Atsakingi, iniciatyvūs, siekia užsibrėžtų tikslų, vertina kitų žmonių pastangas. Vertina išsilavinimo svarbą būsimai karjerai, darbo vertę ir reikšmę žmogui bei visuomenei. Vertina savo gebėjimus, kelia mokymosi tikslus ir jų siekia.	paaškina, kuo svarbus verslumas. Įsivertina savo verslumo gebėjimus, juos ugdo. Vertina žmogiškųjų išteklių (kartu ir savo gebėjimų) kokybės gerinimo galimybes. Planuoja savo karjerą, atitinkančią pomėgius, gebėjimus ir darbo rinkos poreikius. Kritiškai vertina savo gebėjimus. Turi tikslą ir kryptingai jo siekia. Yra motyvuoti ir pagrįstai ambicingi.
--	--	--	---

VIII. PSICHOLOGIJA: MOKINIŲ PASIEKIMAI, TURINIO APIMTIS, VERTINIMAS

12. Psichologija – socialinio ugdymo dalis

12.1. Tikslas, uždaviniai, struktūra ir integravimo galimybės

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti mokinių humanitarinius ir socialinius gebėjimus, skatinti kūrybiškai veikti besikeičiančiame pasaulyje. Vadovaujantis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartais, psichologijos dalyko mokymui keliama šie uždaviniai:

- supažindinti mokinius su psichologijos mokslo specifika;
- ugdomuosius dalyko aspektus panaudoti mokinių psichologinei brandai, santykiams su savimi, kitais ir pasauliu harmonizuoti ir praktiniams psichologiniams įgūdžiams formuoti.

Mokiniai turi pajėgti analizuoti ir suprasti savo ir kitų žmonių elgesio psichologinius dėsningumus, suvokti psichologinės pagalbos sau ir kitiems galimybes ir gebėti pasinaudoti jų amžiui tinkamais psichologinės pagalbos sau metodais. Todėl, mokant psichologijos kurso, siekiama ne tik supažindinti mokinius su pagrindinėmis psichologijos mokslo sritimis, bet ir ugdyti mokinių savivoką, praktinius psichologinius įgūdžius, vertybines nuostatas ir platesnį požiūrį į pasaulį.

12.1.1. Tikslas

Mokant psichologijos dalyko pagrindinėje mokykloje, siekiama, kad mokiniai išsiugdytų psichologinę kompetenciją (žinias, gebėjimus ir nuostatas), būtiną suprasti svarbiausias žmogaus elgesio prielaidas, susiformuoti psichologinę savivoką ir saviraišką.

12.1.2. Uždaviniai

Siekiant psichologijos dalyko tikslo, mokiniai mokomi ir skatinami:

- suprasti psichologijos, kaip mokomojo dalyko, esmę, raidą, santykį su kitais mokomaisiais dalykais, svarbiausius tyrimo metodus, ugdytis kritišką požiūrį į populiarias gyvenimo reiškinių psichologines interpretacijas;
- susipažinti su žmogaus kognityviniais ir emociniais procesais kaip vieningos nedalomos asmenybės aspektais. Skatinama aktyviai analizuoti ir pažinti individualius savo ir kitų žmonių ypatumus, ugdytis savivoką ir socialinę toleranciją;
- stiprinti gebėjimus integruoti psichologines žinias ir įgūdžius savo veiklos efektyvumui didinti ir formuoti sąmoningą, atsakingą požiūrį į mokymąsi;

12.1.3. Struktūra

Psichologijos programos turinį sudaro keturios glaudžiai tarpusavyje susijusios ugdomosios veiklos sritys, leidžiančios mokiniams suprasti psichologinių tyrinėjimų pagrindus, ugdytis savivoką, saviraišką, socialinę kompetenciją ir vertybines nuostatas:

Psichologija kaip asmenybės ir santykio su pasauliu tyrinėjimas. Mokiniai supažindinami su psichologijos, kaip vieno iš žmogaus pažinimo mokslų, specifiška ir raida, jos tyrinėjamomis problemomis, jos vieta tarp giminingų dėstomųjų dalykų. Aiškinamasi, kuo skiriasi kasdieniai gyvenimiški psichologiniai pastebėjimai ir sistemingas mokslinis žmogaus psichinių procesų ir elgesio studijavimas, ugdomas kritiškas požiūris į žiniasklaidoje pateikiamas įvairių reiškinių psichologines interpretacijas. Skatinama susidomėti mokslinės psichologijos tyrinėjimais, patiems išbandyti ir pritaikyti psichologijos tyrinėjimo metodus, tinkamus analizuoti savo kasdienio gyvenimo reiškinius. Formuojami tinkami psichologijos žinių ir psichologinės pagalbos lūkesčiai. Ugdomas kiekvieno žmogaus individualumo supratimas, pakantumas žmonių skirtumams, pagarba kitokiems žmonėms.

Kaip pažįstame pasaulį. Ugdomas supratimas, kad žmogaus asmenybė yra sudėtinga nedaloma visuma. Pažinimo procesas yra vienas iš šios visumos aspektų. Mokiniai susipažįsta su pagrindiniais pažintiniais procesais, jutimų tarpusavio sąveika ir informacijos apdorojimu smegenyse. Nagrinėjami informacijos saugojimo ir atgaminimo mechanizmai, suvokimo ir mąstymo operacijos, kūrybiškos veiklos dėsniniai. Formuojamas supratimas apie individualius pažintinės veiklos skirtumus ir galimybę kompensuoti savo trūkumus. Skatinama aktyviai analizuoti savo gebėjimus, individualius pažintinius procesus, taip pat analizuoti savo ir kitų žmonių pažinimo raidos etapus. Ugdomas gebėjimas kūrybiškai taikyti įgyjamą žinias ir mokantis, ir sprendžiant gyvenime išylančius uždavinius, taip pat plečiant kitų žmonių supratimą.

Emocinis savęs ir pasaulio išgyvenimas. Mokiniai mokomi suprasti, kokie sudėtingi yra jausmai, mokomi išskirti jų fiziologinius, išorinės raiškos ir subjektyvaus išgyvenimo aspektus. Analizuojami teoriniai emocinių procesų modeliai ir ryšys su kognityviniais procesais, aptariama emocinio intelekto problema. Taip pat susipažįstama su jausmų svarba veikloje, tarpasmeniniuose santykiuose, savaiklos procese. Ugdomas pastabumas savo ir kitų jausmams, gebėjimas juos atpažinti ir net valdyti. Skatinama puoselėti pagarbą kito žmogaus jausmams, suprasti jausmų svarbą bendravimo kultūrai.

Psichologijos žinių taikymas kasdieniame gyvenime. Šioje integruojamoje mokymo dalyje siekiama parodyti, kad psichologijos mokslo nustatyti dėsniniai veikia ir kasdieniame mokinių gyvenime. Mokiniai skatinami aktyviai analizuoti galimą psichologijos žinių panaudojimą pagrindinėje – mokymosi – veikloje. Praktiškai mokomasi konkrečių psichologinių metodų, skatinančių efektyvų ir kūrybišką mokymąsi. Ugdomas gebėjimas pažinti savo individualų mokymosi stilių, savo privalumus ir trūkumus. Siekiama, kad mokiniai gerai suprastų mokymosi motyvacijos prigimtį, skatinama stiprinti savo motyvaciją ir kūrybiškumą. Analizuojami streso, nerimo šaltiniai ir jų mechanizmai kasdienėse situacijose (per kontrolinį darbą, per egzaminą ir kt.). Lavinami streso ir nerimo įveikimo įgūdžiai, mokoma tam tikrų psichologinių metodų. Taigi skatinamas sąmoningas, atsakingas ir pozityvus požiūris į savo mokymąsi ir lavinimąsi.

12.1.4. Integravimo galimybės

Psichologija, kaip vienas iš sudedamųjų socialinio ugdymo programos dalykų, glaudžiais integraciniais ryšiais susijusi su dauguma mokykloje dėstomų dalykų. Viena vertus, psichologijos žinios ir suformuoti įgūdžiai, geresnis mokymosi motyvacijos supratimas, nerimo ir streso įveikimo

įgūdžių treniravimas padeda sąmoningiau, kūrybiškiau ir efektyviau organizuoti visą mokymosi veiklą ir bendravimą mokykloje. Savivoka, žinios ir įgyti įgūdžiai padeda mokantis visų mokomųjų – gamtamokslių, matematikos, humanitarinių mokslų, dorinio ir pilietinio ugdymo ir kt. – dalykų.

Kita vertus, psichologijos dalyko aspektai integruojami ir per kitas pamokas. *Gamtos mokslų* dalykai padeda suprasti žmogaus biologinio aspekto ir tam tikro gamtinio determinizmo dėsningumus. *Dorinio ugdymo* dalykai iš dalies siekia tų pačių tikslų – formuoti vertybišką ir platų požiūrį, kurti kitiems žmonėms palankias nuostatas. Panašių temų nagrinėjimas įvairiais aspektais per skirtingų dalykų pamokas gali praplėsti žinias ir pagilinti įgūdžius. Panašiai ir kiti mokomieji dalykai – *pilietinis ugdymas*, *istorija* – plečia žmogaus socialumo žinias ir įgūdžius, individualios ir grupinės atsakomybės istorijos raidoje supratimą, žmogaus aktyvumo ir saviugdės reikšmės suvokimą. *Menų dalykai* artimi psichologijos dalykui kai kuriais metodais ir tikslais. Jie irgi siekia ugdyti saviraišką, kūrybiškumą, individualumą. *Literatūros* dalykai taip pat nagrinėja žmogaus esmės ir individualumo klausimus. Jie pateikiami ne mokslinės psichologijos, o meninės kūrybos kalba, todėl gali veikti net įtaigiau ir tai leidžia abu šiuos pažinimo aspektus sėkmingai integruoti.

12.2. Mokinių gebėjimų raida

Mokant psichologijos, svarbu atsižvelgti į paauglių psichologinės raidos dėsningumus ir mąstymo galimybes. 9–10 klasių psichologijos dalyko programos turinys, dėstymas ir siūlomi mokymosi metodai atitinka šio amžiaus tarpsnio kognityvines ir emocines ypatybes.

12.3. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 9–10 klasės

12.3.1. Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 9–10 klasės

Laukiami mokinių pasiekimai aprašomi kas dveji metai. Čia pateikiami numatomi psichologijos mokymosi rezultatai baigiant 10 klasę. *Nuostatos* suprantamos kaip konkretus mokinių požiūris, emocinių išgyvenimų raiška ir nusiteikimas veikti tam tikru būdu. *Gebėjimai* – tai išplėtotos galios veikti remiantis įgytomis vertybinėmis nuostatomis. *Žinios ir supratimas* – tai, ką mokiniai pažįsta iš įvairių informacijos šaltinių, ką interpretuoja, vertina ir tą žinojimą ar supratimą parodo. *Ugdymo gairės* skatina mokytoją kryptingai planuoti ugdomąją veiklą siekiant šioje programoje aprašytų mokinių psichologijos mokymosi rezultatų. Jos yra rekomendacinio pobūdžio.

I. Psichologija kaip asmenybės ir santykio su pasauliu tyrinėjimas			
Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Ugdyti supratimą apie psichologijos reikšmę pažįstant save ir kitus. Suprasti savo ir kitų žmonių individualumą.	1.1. Analizuoti psichologijos vietą tarp kitų mokslų. 1.2. Paašškinti žmogaus, kaip psichologijos tyrinėjimų objekto, specifiką.	1.1.1. Apibrėžti psichologijos tyrimo objektą.	Mokytojas paašškina psichologijos mokymo mokykloje tikslus ir uždavinius. Mokytojo padedami, mokiniai diskutuoja apie psichologijos objektą, savo lūkesčius studijuojant šį dalyką.

	1.3. Suprasti psichologijos, kaip savarankiško mokslo, atsiradimo sąlygas.	1.3.1. Nusakyti psichologijos vietą socialinių mokslų sistemoje. 1.3.2. Bendrais bruožais apibūdinti, kas lėmė psichologinių tyrinėjimų atsiskyrimą nuo filosofijos, medicinos ir kt. mokslo sričių.	Mokytojas supažindina mokinius su mokslo šakų ir krypčių išskyrimo principais. Remdamasis mokslo šakų klasifikacija, mokytojas padeda suprasti, kodėl psichologija priskiriama socialiniams mokslams. Lyginant tarpusavyje, aptariami sociologijos, edukologijos, vadybos ir kiti socialiniai mokslai. Nagrinėjami skirtingų mokslo šakų ir krypčių ryšiai (pavyzdžiui, psichologijos ir psichiatrijos, psichologijos ir matematikos ir pan.). Dirbdami grupėse, mokiniai grafiškai pavaizduoja psichologijos vietą kitų mokslų sistemoje.
Domėtis psichologijos mokslo pasiekimais. Skaityti psichologinę literatūrą. Kitiškai vertinti įvairių reiškinių psichologines interpretacijas ir psichologinių tyrimų rezultatus, pateikiamus populiarioje literatūroje ir žiniasklaidoje.	1.4. Analizuoti atskirų psichologijos mokyklų ypatybes. 1.5. Nagrinėti psichologijos raidą Lietuvoje.	1.4.1. Paaiškinti taikomosios ir teorinės psichologijos sampratas. Pateikti pavyzdžių. 1.4.2. Paaiškinti skirtingų paradigų požiūrį į asmenybę, į jos raidą. 1.4.3. Paaiškinti pažintinių, emocinių, bendravimo ir kitų gebėjimų bendrų dėsningumų ir individualių skirtumų santykį. 1.5.1. Nusakyti Lietuvos psichologijos raidos gaires.	Pateikiama įvairių psichologinių mokyklų samprata. Mokytojas pateikia įvairių šaltinių (straipsnių, knygų ištraukų), iliustruojančių įvairių psichologinių mokyklų pozicijas. Mokiniam pateikiamas pavyzdys, kaip įvairios psichologijos teorijos aiškintų tą patį konkretų elgesį. Mokytojo padedami, mokiniai ieško atsakymo į klausimą, kas žmonėms bendra ir kuo jie skiriasi, ar galime kalbėti apie bendrus dėsningumus, jei kalbame apie kiekvieno individualumą ir unikalumą. Grupėms pateikiama namų užduotis – rasti internete ir psichologinėje literatūroje Lietuvoje atliktų psichologinių tyrimų. Mokiniai pristato tuos tyrimus ir jų rezultatus. Diskutuojama apie pristatytų tyrimų praktinę reikšmę. Nagrinėdami pateiktą medžiagą, mokiniai susipažįsta su psichologijos raida Lietuvoje ir iškiliausiais jos atstovais.

	1.6. Analizuoti Lietuvoje atliktus psichologinius tyrimus.	1.6.1. Žinoti iškiliausius Lietuvos psichologus ir jų darbus.	
Puoselėti atsakomybę vertinant kitus žmones. Skatinti išsamesnį savęs pažinimą. Skatinti nuolatinį asmeninį augimą ir atsakomybę.	1.7. Apibūdinti įvairias psichologijos šakas.	1.7.1. Nusakyti atskirų psichologijos šakų tyrinėjimo objektą. 1.7.2. Pateikti tyrimų, atspindinčių atskirų psichologijos šakų specifiką, pavyzdžių.	Mokytojas pristato atskiras psichologijos šakas. Mokiniai priskiria aptartus anksčiau Lietuvoje atliktus psichologinius tyrimus vienai iš psichologijos šakų. Modeliuojamos atskirų psichologijos šakų galimų tyrimų temos ir problematika. Pvz., aiškinamasi, kokie tyrimai galėtų būti atliekami raidos, sporto psichologijoje. Grupelėms duodama užduotis: nubraižyti psichologijos šakų žemėlapi, kuriame atspindėtų šakų ryšiai.
	1.8. Bendrais bruožais apibūdinti psichologijos metodus. 1.9. Taikyti stebėjimo, anketavimo, interviu ir kitus metodus pažįstant save ir kitus, analizuojant įvairius psichologinius reiškinius.	1.8.1. Išvardyti pagrindinius psichologijos tyrimo metodus. 1.8.2. Žinoti pagrindinius psichologinių tyrimų metodologijos principus. 1.9.1. Nusakyti įvairių metodų taikymo galimybes, privalumus ir trūkumus. 1.9.2. Apibūdinti psichologinių tyrimų etikos reikalavimus.	Analizuojant anksčiau pristatytus psichologinius tyrimus, išskiriami juose panaudoti tyrimo metodai. Nagrinėjant pateiktą medžiagą, mokiniai supažindinami su pagrindiniais psichologiniais tyrimų metodais ir tyrimų metodologijos principais. Atlikdami praktines užduotis, mokiniai išbando įvairius psichologijos tyrimo metodus (stebėjimą, apklausą ir kt.). Mokiniai diskutuoja, kokiuose psichologiniuose tyrimuose ir kodėl jie nenorėtų dalyvauti. Vadovaujami mokytojo, formuluoja psichologinių tyrimų etikos principus. Mokytojas pristato pagrindinius psichologo etikos principus.

	1.10. Apibūdinti psichologo profesiją.	1.10.1. Paaiškinti, kas yra psichologas ir kokias paslaugas jis teikia. 1.10.2. Nurodyti pagrindinius psichologo darbo principus. 1.10.3. Paaiškinti, kuo psichologo darbas panašus į kitų panašių profesijų atstovų darbą (pvz., psichiatro, socialinio darbuotojo) ir kuo jis skiriasi. 1.10.4. Suprasti, kodėl parapsichologija nėra mokslas. 1.10.5. Pateikti institucijų, rengiančių psichologus, ir institucijų, kuriose dirba psichologai, pavyzdžių.	Su mokiniais aptariama, kaip jie supranta, ką daro psichologas. Pateikiama psichologų darbo pavyzdžių (mokykloje, poliklinikoje, universitete ir pan.). Aptariama, kada (kokioms situacijoms susiklosčius, kokioms problemoms kilus) kreipiamasi į psichologą. Remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai aptaria psichologinio konsultavimo tikslus. Mokytojas padeda mokiniams suprasti, kuo skiriasi psichologo ir psichiatro profesijos. Aptiriamos televizijos laidos, kuriose dalyvauja ekstrasensai, astrologai ir pan. Padedami mokytojo, mokiniai nurodo, kuo jų darbo teorinės prielaidos ir taikomi metodai skiriasi nuo psichologų darbo teorinių prielaidų ir jų taikomų metodų. Mokiniai surenka medžiagą apie Lietuvos įstaigas ir organizacijas, teikiančias Lietuvoje psichologines paslaugas, ir apie aukštąsias mokyklas, rengiančias psichologus.
II. Kaip pažįstame pasaulį			
Suvokti asmenybę kaip sudėtingą ir nedalomą visumą. Lavinti pažintinius gebėjimus.	2.1. Suvokti pažinimo procesą kaip visumą ir žinoti atskirus pažintinius gebėjimus. 2.2. Analizuoti biologinių, psichologinių ir socialinių veiksnių įtaką pažinimo procesų raidai.	2.1.1. Paaiškinti žmonių skirtingo pasaulio pažinimo galimas priežastis.	Diskutuojuama tema „Kokiais kanalais gauname informaciją ir pažįstame pasaulį“. Nagrinėdami medžiagą, mokiniai suvokia pažinimo proceso dalis ir visumą. Pavyzdžiui, galėtų vykti diskusija tema „Kodėl mes skirtingai suvokiame tuos pačius dalykus“. Prašoma penkiaais žodžiais apibūdinti žodį „atostogos“. Grupėse aptariama, kas lėmė atsakymų panašumus ir skirtumus. Apibendrinant analizuojami biologiniai, psichologiniai ir socialiniai veiksniai, darę įtaką atsakymams.

	2.3. Paaiškinti pagrindinius pažinimo procesų dėsningumus.	2.3.1. Paaiškinti, kas yra jutimai, jutimų slenksčiai, jutimų tarpusavio sąveika, paaiškinti, kaip vyksta jutimų teikiamos informacijos apdorojimas smegenyse. 2.3.2. Apibūdinti bendruosius suvokimo dėsnius, atpažinimo procesą, dėmesio ir suvokimo santykį. Paaiškinti galimas skirtingo suvokimo priežastis. 2.3.3. Žinoti informacijos saugojimo trumpalaikėje ir ilgalaikėje atmintyje dėsningumus. Apibūdinti atkūrimo ir užmiršimo procesus. 2.3.4. Paaiškinti mąstymo, kaip pažinimo proceso, ypatybes. Apibūdinti mąstymo	Mokiniai prašomi apibūdinti kurį nors objektą. Aiškinamasi, kokiais jutimo organais buvo gauta informacija apie to objekto savybes (regą, klausą, lytėjimą, uoslę, skonį). Mokiniai, dirbdami su mokomąja medžiaga, susipažįsta su pagrindiniais jutimų dėsniais. Dirbdami su mokomąja medžiaga, mokiniai susipažįsta su suvokimo, kaip su juntamosios informacijos tvarkymo ir interpretavimo, įgalinančio atpažinti prasmingus objektus ar įvykius, procesu. Mokytojas iliustruoja suvokimo dėsnius, pateikia klasikinių pavyzdžių. Demonstruojamos ir aptariamios suvokimo iliuzijos. Mokiniams siūloma rasti meno kūrinių, kuriuose demonstruojamos suvokimo iliuzijos (pvz., M. C. Escher'io, K. Žoromskio kūriniai). Atliekant įvairias praktines užduotis, mokiniai analizuoja įsiminimo, atgaminimo ir užmiršimo procesus. Mokytojo padedami, aptaria šių procesų dėsningumus. Naudodamiesi mokomąja medžiaga, mokiniai paaiškina, kuo atpažinimas skiriasi nuo atgaminimo, užmiršimas – nuo išstūmimo. Analizuodami mokomąją medžiaga, susipažįsta su ilgalaikės atminties rūšimis, informacijos saugojimo atmintyje dėsningumais. Mokiniai analizuoja mąstymą kaip pažintinę veiklą, susijusią su informacijos supratimu, apdorojimu ir perteikimu. Mokytojo padedami, analizuoja mąstymo

		operacijas.	elementus. Mokytojas pateikia mąstymo operacijų pavyzdžių. Jo padedami, mokiniai nagrinėja pasiūlytus reiškinius – taiko įvairias mąstymo operacijas (analizę, sintezę, palyginimą ir kt.)
Puoselėti pagarbą kitokiems žmonėms.	2.4. Palyginti įvairių žmonių pažintinius gebėjimus.	2.4.1. Apibūdinti savo pažintinių gebėjimų (dėmesio, suvokimo, atminties ir kt.) ypatumus.	Remdamiesi įgytomis žiniomis ir praktinių užduočių rezultatais, mokiniai diskutuoja grupėse apie savo pažinimo procesus.
	2.5. Suprasti pažinimo procesų ypatybes įvairiais žmogaus gyvenimo etapais.	2.5.1. Nurodyti suvokimo, atminties, mąstymo raidos ypatybes įvairiais amžiaus tarpsniais.	Mokiniais siūloma prisiminti anksčiausią prisiminimą iš savo gyvenimo. Aptariama, kas daro įtaką mūsų atminčiai. Diskutuojama, kodėl neprisimename kūdikystėje vykusią įvykių. Analizuodami medžiagą, mokiniai sužino, kodėl seni žmonės neprisimena, kas buvo vakar, bet detalios atsimena senus įvykius.
	2.6. Paašškinti pažinimo procesų raidos sutrikimų priežastis, kompensacijos galimybes.	2.6.1. Bendrais bruožais apibūdinti pažinimo procesų sutrikimus. 2.6.2. Pateikti atminties sutrikimo pavyzdžių.	Remiantis įgytomis žiniomis ir pateikta mokomąja medžiaga, mokiniai analizuoja galimas pažinimo procesų sutrikimų priežastis. Mokytojas, iliustruodamas nagrinėjamą temą, aptaria aklujų ir kurčiųjų pažintinių gebėjimų ypatumus.
	2.7. Taikyti problemų sprendimo metodus sprendžiant kasdienio gyvenimo problemas. 2.8. Atpažinti ir analizuoti	2.7.1. Apibūdinti problemų sprendimo procesą, išvardyti pagrindinius problemų sprendimo etapus. 2.7.2. Taikyti įvairias problemų sprendimo strategijas. 2.8.1. Pateikti vidinių ir	Mokiniai nagrinėja iškeltą aktualią mokyklinio gyvenimo problemą pagal šią problemos sprendimo schemą: • problemos apibrėžimas; • problemos analizė; • sprendimų kūrimas; • sprendimų įvertinimas; • sprendimo priėmimas; • sprendimo patikrinimas. Mokiniai supažindinami su „minčių lietaus“

	problemų sprendimo trukdžius. Rasti efektyvias trukdžių įveikimo strategijas.	išorinių problemų sprendimo trukdžių pavyzdžių.	metodu, jie jį naudoja atlikdami užduotį. Pateikus užduoties atlikimo rezultatus, analizuojami problemos sprendimo trukdžiai.
Suvokti, kad kiekvienas asmuo turi kūrybinių galių. Skatinti kūrybinį mąstymą.	2.9. Suprasti kūrybinio mąstymo procesą ir jo ypatumus. 2.10. Mokytis kūrybiškai spręsti problemas.	2.9.1. Žinoti kūrybinio proceso etapus. 2.10.1. Apibūdinti kūrybiškumą kaip asmenybės savybę. 2.10.2. Nurodyti kūrybiškumo ugdymo galimybes. 2.10.3. Pateikti kūrybiškumo ugdymo metodų pavyzdžių.	Mokytojas pasiūlo mokinimas atlikti kūrybinę užduotį, iliustruojančią kūrybos procesą. Pristatant rezultatus, analizuojami proceso etapai ir sunkumai. Vadovaujami mokytojo ir remdamiesi mokomąja medžiaga, mokiniai diskutuoja, ar kūrybiškumas yra įgimtas ar įgyjamas. Vadovaujami mokytojo ir atlikdami praktines užduotis, mokiniai susipažįsta su kūrybiškumo ugdymo metodais.
Domėtis intelekto lavinimo galimybėmis.	2.11. Suprasti intelektą kaip gebėjimą tikslingai ir adaptyviai elgtis.	2.11.1. Žinoti pagrindines intelektą aiškinančias teorijas. 2.11.2. Išvardyti pagrindines intelekto rūšis. 2.11.3. Apibūdinti, kas yra sėkmingas intelektas. 2.11.4. Žinoti atskirų pažintinių gebėjimų lavinimo metodų. 2.11.5. Pateikti šiuolaikinių protinių gebėjimų (intelekto) testų užduočių pavyzdžių.	Analizuodami medžiagą, mokiniai susipažįsta su įvairiais požiūriais į intelektą. Atlikdami mokytojo pateiktas užduotis, įsivertina atskirus protinius gebėjimus. Vadovaujami mokytojo, analizuoja savo intelekto struktūrą. Remdamiesi mokomąja medžiaga ir savo intelekto struktūros ypatybėmis, diskutuoja tema „Kas yra sėkmingas intelektas“.
	2.12. Paaiškinti dirbtinio intelekto sukūrimo	2.12.1 Apibūdinti sąvoką <i>dirbtinis intelektas</i> .	Remdamiesi grožine literatūra, kino filmais ir pan., mokytojas ir mokiniai pateikia dirbtinio

	galimybes ir pavojus.	Analizuoti dirbtinio intelekto panaudojimo galimybes.	intelekto pavyzdžių. Diskutuoja tema „Dirbtinis intelektas: žmonijos ateitis ar žūtis?“
III. Savęs ir pasaulio emocinis išgyvenimas			
Suvokti emocinių išgyvenimų svarbą. Puoselėti pagarbą kito žmogaus jausmams.	3.1. Analizuoti emocinių išgyvenimų raišką.	3.1.1. Apibūdinti jausmus ir emocijas. 3.1.2. Palyginti klasikines emocijų teorijas. 3.1.3. Paaiškinti priešingų procesų teorijos pagrindinius teiginius. 3.1.4. Žinoti fiziologinį emocijų pagrindą.	Mokytojo padedami, mokiniai išsiaiškina, kuo skiriasi jausmai ir emocijos. Atliekant pateiktus pratimus, įtvirtinamos įgytos žinios. Dirbdami su mokomąja medžiaga, mokiniai ieško atsakymo į klausimą, kodėl mūsų gyvenime reikalingi jausmai, kodėl reikia stengtis pažinti savo ir kitų jausmus. Mokytojas supažindina mokinius su klasikinėmis emocijų teorijomis. Mokiniai, remdamiesi skirtingomis emocijų teorijomis, analizuoja emocinius savo išgyvenimus. Mokytojas pristato priešingų procesų teoriją. Remdamiesi ja, mokiniai analizuoja narkotikų keliamą pasitenkinimą ir abstinencijos būseną. Mokiniai pateikia daugiau priešingų procesų teorijos pavyzdžių iš kasdienio savo gyvenimo (pvz., nuovargis–pasitenkinimas, baimė–džiaugsmas). Prašoma, kad mokiniai prisimintų įvairius emocinius išgyvenimus. Diskutuojama apie fiziologinius emocijų komponentus. Mokiniai įsisąmonina, kad emocinis sužadinimas kartu yra ir fiziologinis sužadinimas. Mokiniai susipažįsta su fiziologinių reakcijų matavimo metodais ir tikslais (pvz., sužino, kaip naudojamas melo

			detektorius). Aptariama kultūros įtaka emocijų raiškai. Mokiniai skatinami ieškoti ir pateikti skirtingų emocijų raiškos pavyzdžių iš įvairių pasaulio kultūrų.
Pripažinti jausmų ir emocijų įvairovę.	3.2. Pažinti savo ir kitų emocijas, plėsti emocijų ir jausmų žodyną.	3.2.1. Nurodyti pagrindines emocijas. 3.2.2. Išvardyti kuo daugiau emocijų ir jausmų pavadinimų.	Atlikdami praktines užduotis, mokiniai susipažįsta su emocijų įvairove. Dirbdami grupėse, suskirsto visas emocijas pagal du matmenis: maloni–nemaloni ir stipri–silpna. Aptariama, ar visada galima taip skirstyti, kokiais kriterijais remdamiesi dar galėtume suskirstyti emocijas.
Suprasti jausmų pažinimo ir jų valdymo svarbą kasdieniame gyvenime. Pripažinti emocijų svarbą bendravimo kultūrai.	3.3. Tobulinti savo jausmų raišką ir apmąstyti kito asmens emocinius išgyvenimus.	3.3.1. Paaiškinti verbalinę ir neverbalinę jausmų išraišką.	Kuriamos įvairios situacijos, kai žmonės išgyvena stiprius jausmus. Mokiniai, remdamiesi neverbaliniais signalais, mokosi pažinti jausmus. Mokytojo vadovaujami, diskutuojama tema „Ar galima ir ar reikia slėpti savo jausmus?“
	3.4. Analizuoti emocinius išgyvenimus, kylančius bendravimo procese.	3.4.1. Suprasti emocijų ir jausmų įtaką bendravimui. 3.4.2. Pateikti pavyzdžių, rodančių emocijų poveikį bendravimo efektyvumui. 3.4.3. Apibūdinti sąvoką <i>emocinis intelektas</i> .	Mokiniam siūloma pagalvoti, kaip atrodytų žmonių bendravimas, jei mes nerodytume jokių emocijų. Kokie būtų tokio bendravimo pliusai ir minusai. Mokiniai atlieka praktinę namų užduotį: sukelti kitiems asmenims (draugams, mokytojams, šeimos nariams) kuo daugiau teigiamų emocijų. Per pamoką aptariama, kokią įtaką teigiamos emocijos turi bendravimui. Mokytojas pristato sąvoką <i>emocinis intelektas</i> . Siūloma internete rasti literatūros šia tema. Mokiniai įgytas žinias taiko diskutuojami tema „Kokį bendravimą vadiname kultūringu?“
	3.5. Suprasti emocijų ir jausmų sąsajas su sveikata.	3.5.1. Paaiškinti emocinių išgyvenimų įtaką žmogaus fizinei ir psichikos sveikatai.	Remiantis jau įgytomis žiniomis, mokiniai nurodo, kokią įtaką emociniai išgyvenimai daro žmogaus fizinei ir psichikos sveikatai. Mokytojas pristato sąvoką <i>psichosomatika</i> ir pateikia psichosomatinių

		3.5.2. Pateikti pavyzdžių iš istorijos ir literatūros.	sutrikimų pavyzdžių. Per diskusiją mokiniai skatinami prisiminti stiprius emocinius išgyvenimus, kuriuos sukelia tokie gyvenimo įvykiai, kaip netektis, skyrybos, eismo įvykis ir pan. Analizuojama, kokią įtaką stiprūs emociniai išgyvenimai vykstant šiems įvykiams gali turėti žmogaus fizinei ir psichikos sveikatai.
	3.6. Pažinti ir mokytis valdyti savo jausmus ir emocijas.	3.6.1. Žinoti, kokie yra emocinių išgyvenimų valdymo proceso etapai. 3.6.2. Paaiškinti emocinių išgyvenimų raiškos <i>Aš</i> ir <i>Tu</i> teiginiais skirtumus.	Mokytojas pristato įvairias emocinių išgyvenimų valdymo teorijas. Siūloma psichologinėje literatūroje, internete rasti įvairių emocinių išgyvenimo valdymo metodų pavyzdžių. Diskutuojama apie šių metodų panaudojimo teigiamus ir neigiamus padarinius. Analizuojami įvairūs emocinių išgyvenimų raiškos būdai. Mokiniai skatinami atpažinti jų pačių naudojamus emocijų raiškos būdus. Aptariamos skirtingų emocijų raiškos būdų naudojimo pasekmės. Modeliuodami situacijas, mokiniai reiškia savo emocinius išgyvenimus vartodami <i>Aš</i> ir <i>Tu</i> teiginius. Analizuojama, kokią įtaką tolesniam bendravimui turi šių dviejų būdų naudojimas. Mokiniai įsisąmonina emocijų raiškos <i>Aš</i> teiginiais privalumus.
IV. Psichologijos žinių taikymas kasdieniame gyvenime			
Suprasti, kad psichologijos žinios padeda spręsti kasdienio gyvenimo problemas ir sunkumus.	4.1. Mokantis pritaikyti žinias apie pažinimo procesų dėsningumus.	4.1.1. Žinoti pagrindinius dėmesio, suvokimo, atminties, mąstymo dėsningumus ir jų panaudojimo mokantis	Grupėse mokiniai prisimena nagrinėtus psichologinius tyrimus ir galimą jų pritaikymą praktikoje, aptaria, kaip galima panaudoti įgytas psichologijos žinias. Dirbdami su mokomąja medžiaga, mokiniai

Taikyti įgytas psichologijos žinias ir įgūdžius.		galimybes.	prisimena svarbius pažinimo procesų dėsningumus.
	4.2. Pažinti save kaip mokymosi subjektą. 4.3. Pasinaudoti savo privalumais ir kompensuoti savo trūkumus.	4.2.1. Paaiškinti, kas padeda ir kas trukdo mokantis. 4.2.2. Savais žodžiais apibūdinti asmeninius sunkumus mokantis. 4.3.1 Pažinti savo privalumus ir trūkumus.	Mokinių prašoma prisiminti, kas jiems padeda ir kas trukdo mokytis. Mokytojo padedami, mokiniai sugrupuoja išorinius ir vidinius mokymosi veiksnius. Analizuodami individualių ir grupinių užduočių medžiagą, aptaria, o kurios asmeninės ir pažinimo procesų savybės trukdo, kurios padeda mokantis. Mokytojo padedami, mokiniai analizuoja saviugdos galimybes: kaip stiprinti stipriąsias savybes ir kompensuoti trūkumus, kaip panaudoti kūrybines savo galias.
Pritarti mokymosi visą gyvenimą idėjai.	4.4. Pagrįsti mokymosi visą gyvenimą idėją.	4.4.1. Pristatyti Europos šalių diskusiją apie išsamią mokymosi visą gyvenimą strategiją individualiu ir instituciniu lygiu visose visuomeninio ir asmeninio gyvenimo srityse.	Mokiniai, remdamiesi Europos Bendrijos Komisijos <i>Mokymosi visą gyvenimą memorandumu</i> (2001), mokytojo padedami, aptaria mokymosi visą gyvenimą strategiją, jos tikslus, apimtį ir paskirtį. Mokiniai kviečiami diskutuoti, kaip jie supranta šios idėjos prasmę, ką jiems tai reiškia asmeniškai.
Didinti mokymosi motyvaciją.	4.5. Rasti naujų mokymosi motyvų.	4.5.1. Nurodyti, kuo vidinė motyvacija skiriasi nuo išorinės motyvacijos.	Mokytojas pristato motyvaciją, kaip jėgą, kuri teikia energijos ir nukreipia vienokį ar kitokį elgesį, taip pat ir mokymąsi. Mokiniam siūloma aptarti, kodėl žmonės mokosi. Nurodytos priežastys grupuojamos į vidines ir išorines priežastis. Remiantis mokomąja medžiaga, apibrėžiama vidinė ir išorinė motyvacija, aptariama, kuri iš jų yra veiksmingesnė mokantis. Aptariama, kaip „reikia“

			gali tapti „noriu“. Padedami mokytojo, mokiniai bando padrašinti save ir klasės draugus („Aš galiu“, „Tu gali“).
Ieškoti naujų galimybių mokantis.	4.6. Paaiškinti, kaip geriau lavinti mokymosi įgūdžius. 4.7. Išbandyti įvairius mokymosi metodus.	4.6.1. Nurodyti, kuo prasminis mokymasis skiriasi nuo mechaninio mokymosi, pateikti pavyzdžių. 4.6.2. Pagrįsti kartojimo reikšmę mokantis. 4.7.1. Žinoti pagrindinius įvairių mokymosi metodų principus. 4.7.2. Savais žodžiais apibūdinti įvairias mnemotechnikas. 4.7.3. Nurodyti tinkamiausių mokymosi metodų pasirinkimo kriterijus.	Žaidžiant psichologinius žaidimus ir atliekant pratimus, parodoma, kaip skiriasi mechaninio ir prasminio kartojimo bei mokymosi efektyvumas. Remiantis pažinimo procesų dėsniniais, pagrindžiamas būtinumas kartoti medžiagą. Mokytojas pateikia kartojimo schemas, paaiškina katalogo metodo panaudojimo galimybes mokantis. Mokiniai, remdamiesi mokomąja medžiaga, susipažįsta su įvairiais mokymosi metodais. Atliekant pratimus ir užduotis, išbandomi įvairūs mokymosi metodai, aptariamas jų efektyvumas, panaudojimo galimybės ir pasirinkimo kriterijai kasdieniame gyvenime. Bandoma atlikti norimo mokomojo dalyko namų darbus panaudojant kurį nors mnemotechninį metodą.
	4.8. Planuoti ir organizuoti mokymosi procesą.	4.8.1. Išvardyti asmenines ir aplinkos sąlygas, gerinančias mokymosi procesą.	Mokytojas siūlo mokiniams pasisakyti tema „Jei jus nufilmuotų besimokančius, tai mes pamatytume“. Individualiai ar grupėse mokiniai papasakoja, kaip jie mokosi. Remdamiesi mokomąja medžiaga, mokiniai susipažįsta su mokymui(si) svarbiais planavimo ir organizavimo principais. Mokytojo padedami, mokiniai nusistato mokymosi tipą. Grupėse diskutuoja, kaip geriau suvokti mokomąją medžiagą. Mokytojas pristato, kaip kinta žmogaus

			darbingumas per parą, pagrindžia pertraukų būtinumą mokantis. Mokiniam siūloma paanalizuoti ir suplanuoti, kaip geriau paskirstyti savo laiką, pasvarstyti, ką būtų galima keisti, kaip būtų galima numatyti pokyčių žingsnius.
Suvokti stresą sukeliančius įvykius kaip natūralius ir neišvengiamus. Tikėti, kad stresą galima įveikti, ir stengtis jį įveikti. Pasirengti svarbiems mokyklos gyvenimo įvykiams (kontroliniams darbams, egzaminams ir kt.)	4.9. Atpažinti nerimą ir įtampą keliančias situacijas mokykloje. 4.10. Analizuoti savo elgesį ir jausmus stresinėse situacijose. 4.11. Pažinti ir valdyti emocijas nerimą ir įtampą keliančiose situacijose.	4.9.1. Pateikti pavyzdžių apie kasdienio gyvenimo įvykius, keliančius įtampą ir nerimą. 4.9.2. Žinoti, kokį poveikį stresas daro fizinei ir psichikos sveikatai. 4.10.1. Apibūdinti savo elgesį stresinėse situacijose. 4.10.2. Nurodyti pagrindines streso įveikimo strategijas. 4.11.1. Pasirinkti tinkamus ir socialiai priimtinius streso įveikimo metodus.	Grupėse pristatomos situacijos, keliančios įtampą mokykloje, aptariami jų bendrumai ir skirtumai. Mokiniai įvardija mintis ir emocinius išgyvenimus, būdingus tokioms situacijoms. Mokytojas ragina apibūdinti kūno pojūčius patyrus stresą. Aptariama, kaip stresas veikia mūsų fizinę ir psichikos sveikatą. Remdamiesi mokomąja medžiaga, mokiniai išsiaiškina, kaip darbo efektyvumą veikia didelis nerimas ir įtampa. Siūloma psichologinėje literatūroje, internete rasti medžiagos apie streso įveikimo strategijas. Mokytojo padedami, mokiniai išbando kai kuriuos metodus, pvz., pozityvų mąstymą, atsipalaidavimą, kvėpavimo pratimus ir kt. Aptardami egzaminus ir pasirengimą jiems, mokiniai, mokytojo padedami, integruoja įgytas žinias ir modeliuoja, kaip ruoštis egzaminams, kaip elgtis prieš egzaminą ir per egzaminą.

12.3.2. Turinio apimtis. 9–10 klasės

Turinio apimtis – tai psichologijos temų, pokalbių ir užsiėmimų gairės, jomis vadovaujantis dirbama dvejus mokslo metus – 9 ir 10 klasėse. Išskiriamos 4 psichologijos programos turinio dalys:

12.3.2.1. Psichologijos įvadas. Psichologijos samprata ir mitai apie psichologiją. Trumpa psichologijos istorija. Psichologijos santykis su kitais mokslais, jos galimybės ir ribos. Šiuolaikinės psichologijos struktūra. Psichologijos šakos. Psichologijos tyrimo metodai: stebėjimas ir savistaba, apklausa, eksperimentas, testai. Psichologo profesija, jos savitumas ir skirtumai lyginant su kitomis profesijomis (psichiatro, socialinio pedagogo ir pan.). Psichologinių tyrimų etika.

12.3.2.2. Pažinimo psichologija.

12.3.2.2.1. Jutimai ir suvokimas. Jutimų slenksčiai. Jutimų adaptacija. Jutimų tarpusavio sąveika. Jutiminės informacijos apdorojimas smegenyse. Suvokimo dėsniai. Erdvės santykių suvokimas. Suvokimo iliuzijos. Dėmesys ir suvokimas.

12.3.2.2.2. Atmintis. Atmintį aiškinančios teorijos. Atminties sistemos (jutiminė, trumpalaikė ir ilgalaikė atmintis). Atminties procesai: įsiminimas, atkūrimas, užmiršimas. Atmintis ir išmokimas.

12.3.2.2.3. Mąstymas. Mąstymo rūšys. Mąstymo operacijos. Kalba ir mąstymas. Problemų sprendimo procesas. Intelektų struktūra, intelekto tyrimo metodai. Emocinis intelektas. Dirbtinis intelektas. Kūrybos procesas ir kūrybiškumas.

12.3.2.3. Emocijų psichologija. Emocijų įvairovė. Emocijas aiškinančios teorijos. Emocijų komponentai (fiziologinis sužadėjimas, raiška, subjektyvus išgyvenimas). Emocijos bendraujant. Emocijų valdymas. Emocinių išgyvenimų įtaka žmogaus sveikatai.

12.3.2.4. Saviugda. Pažinimo procesų dėsnių taikymas mokymosi procese. Savo privalumų pažinimas ir trūkumų priėmimas, kompensavimo galimybių paieška. Motyvacija mokantis. Įvairios mokymosi strategijos ir metodai. Savivoka išgyvenant jausmus, jų išraiškos galimybės. Emocijų įveikimo ir streso valdymo įgūdžiai kritinėse situacijose.

12.3.3. Vertinimas. 9–10 klasės

Psichologijos mokymo tikslas – skatinti mokinius, kad įgytas psichologijos žinias jie panaudotų geriau pažinti save ir kitus žmones, kad taikytų jas bendraudami, sprendami kasdienio gyvenimo problemas ir ugdydamiesi kitus įgūdžius. Pasiekimų vertinimo kriterijai turėtų būti grindžiami Bendrųjų programų reikalavimais mokinių pasiekimams. Mokytojas turi stebėti ir vertinti mokinių žinias, motyvaciją mokytis, gebėjimą taikyti psichologines žinias kasdieniame gyvenime, dalyvauti diskusijose, praktinėje veikloje, skatinti pačius mokinius įsivertinti, ko išmoko, ir siekti asmeninės pažangos. Nesiūloma formaliai vertinti įgytų žinių kiekio, juo labiau vertybinių nuostatų.